

ДАЙДЖЕСТ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ НОВАЦИЙ

Альманах

СОДЕРЖАНИЕ

РАЗДЕЛ 1

☞ НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЕ МАТЕРИАЛЫ

- 6 **Аманова Ж. Ж.** «Жан кимақ» тарихи драмасындағы Сұлтанмахмұт ақынның көркем бейнесі
- 7 **Әбдісүлейменова Р. Ш.** Тілдік қарым-қатынас жасауда сөздерді тиімді пайдалану
- 9 **Бегалиева С. Б.** О тренинге в педагогической ситуации
- 12 **Берденова К. А.** ҚАЗАҚ ТІЛІ ПӘНІН ОҚЫТУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК ЖОЛДАРЫ
- 15 **Божко Н. М.** Лингвокультурные особенности китайских студентов
- 19 **Демьянова В. Г., Моргунова Н. С.** Традиции и инновации в организации самостоятельной работы иностранных студентов по русскому языку как иностранному
- 23 **Диярова Г. Д.** Современные подходы в процессе обучения русскому языку
- 25 **Дурумбаева Қ. М.** ЖЕКЕ ТҮЛҒА ТӘРБИЕЛЕУДЕГІ ОТБАСЫ МЕН МЕКТЕПТІҢ БАЙЛАНЫСЫ
- 26 **Дүйсенбаева Р. И., Ешимов М. П.** Тіл үйретудің тиімді жолдары (екінші жыл оқитындар үшін)
- 29 **Dusetaeva R. K., Aznabakiyeva M. A.** Modelling of the simple and compound sentence in scientific style of the speech
- 32 **Ермагулова А. А.** (Ғылыми жетекшісі: Иманалиева Ғ. Қ.) Эмоционалды-экспрессивті сөздердің қолданылу ерекшеліктері
- 34 **Жарболова А. Ж.** Интербелсенді әдістер арқылы конституциялық-құқықтық пәндерді оқыту әдістемесі, оның маңызы
- 37 **Игнатова Е. Р., Толмачева Д. С., Ахмедова А. К.** УМК в образовательном процессе иностранных студентов (лексико-грамматический аспект)
- 40 **Илесова Қ. Ә., Айтжан С.С.** БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ДҮБІРЛІ ӨЗГЕРІСТЕР
- 42 **Kazmagambetova A. S., Kalieva A. Zh., Kaldybaeva B. M.** Training tolerance is one of the main goals of education policy
- 44 **Калдыбаева Б.М., Раимбекова А.А.** Об обеспечении качества обучения иностранных слушателей на уроках русского языка
- 48 **Каскабасова Х. С.** О совершенствовании слухо-произносительных навыков вторичной языковой личности
- 51 **Касымова Р. С., Курманова Т. В.** Воспитательный потенциал учебных занятий по страноведению
- 54 **Кильдюшова И. В., Машинбаева Г. Ә.** Сөйлесімнің дыбыстық жағы – қалыптасуы, дамуы, жүзеге асуы

- 59 **Карамендина М. Ө.** ЗЕРГЕРЛІК ӨНЕРГЕ ҚАТЫСТЫ МАҚАЛ-МӨТЕЛДЕРДЕГІ ЭТНОГРАФИЯЛЫҚ САРЫН
- 61 **Кильдюшова И.В., Айтпаева А.С.** Практика составления силлабуса по дисциплине «Лексика. Грамматика» для продвинутого этапа обучения иностранцев
- 65 **Курманова Т. В., Азнабакиева М. А.** «Елтану» және «Қазақстан тарихы мен мәдениеті» курсындағы лексикалық жұмыс
- 68 **Моргунова С. А.** Смарт-технологии как инструмент формирования профессиональной коммуникативной компетентности будущего менеджера
- 72 **Мұсаева Г. Ө.** ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ ТІЛДІК МАТЕРИАЛ
- 76 **Нуршаихова Ж. А., Раимбекова А. А.** Педагогическая инноватика: как мы ее понимаем
- 82 **Приходько А. М.** Интернет-технологии в практике языковой и профессиональной подготовки иностранных студентов
- 85 **Саденова А. Е., Толмачева Д. С., Игнатова Е. Р.** Қазақ және орыс тілдеріне оқытуда шетелдік студенттердің фонетикалық сөйлеу дағдыларын қалыптастыру
- 88 **Саденова А. Е., Торохтий Л. С., Мацко И. В.** Коммуникативтік құзыреттілікті бағалауда сұхбат-тесттің маңыздылығы
- 91 **Рыскелдиева Г. Д., Итемирова А. С.** ЕГЕМЕНДІГІМІЗДІҢ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҒЫ-ТІЛ
- 93 **Рязанцева Д. В.** Современные аспекты применения информационных технологий в методике преподавания РКИ
- 96 **Семененко И. Е.** Информационные технологии (ИТ) как фактор успешной адаптации иностранных студентов к условиям обучения в иноязычной среде
- 100 **Син Цзин (КНР), Кильдюшова И. В.** Роль межкультурного сознания в русско-китайском устном переводе
- 102 **Толмачева Д. С., Игнатова Е. Р., Машинбаева Г. Ө.** Қазақ және орыс тілін оқытын студенттер үшін өзіндік жұмыс оқу қызметінің бір түрі ретінде
- 105 **Уварова Т. Ю.** Формирование социокультурной компетенции иностранных студентов в процессе обучения их русскому языку
- 108 **Ху Янвэй (КНР), Кильдюшова И. В.** Теория и практика художественного перевода с русского языка на китайский язык
- 110 **Цимбал Т. Н.** Самостоятельная работа как предпосылка успешной реализации проектного подхода
- 114 **Шуховцова Т. А.** Роль междометий в русской речи и особенности их использования в литературных текстах

РАЗДЕЛ 2

☞ ЛУЧШИЕ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ И ШКОЛЬНИКОВ

☞ 2015 жылы 1 қазан-1 желтоқсан аралығында Қазақстанның Халық жазушысы Әзілхан Нұршайықовтың стипендиясы үшін жарияланған «Адам және әлем» әдеби шығармашылық байқауында үздік деп танылған шығармалар

- 118 **Ахмади Ахмет Құрметұлы**
120 **Бақыткелді Думан**
123 **Ерболатова Гүлім Ерболатқызы**
126 **Жалелов Дәулет Серікұлы**
128 **Зейноллақызы Мереке**
130 **Ибрагимов Алтынбек**
143 **Әлия ІҢКӘРБЕК**
143 **Қарлыға Темірғали**

- 145 Қастер Әкизаұлы
- 146 Мадиев Жандәурен Советбекұлы
- 148 Нұрболат Досжан
- 154 Өскенбай Жансая Мәнбайқызы
- 155 Алпамыс Файзолла

РАЗДЕЛ 3

☉ КУЛЬТУРА СЛОВА

- 156 Алтынбекова О. Б. «Моя подружка как бы беременна»

РАЗДЕЛ 4

☉ ПОЭТИЧЕСКАЯ СТРАНИЧКА

- 159 О символизме
- 161 «ПОЭЗОСБОРНИК» – подборка стихов из поэзии символистов

169 РАЗДЕЛ 5

☉ ЛИНГВОГЛОССАРИЙ

172 РАЗДЕЛ 6

☉ СТРАНИЧКА ЮМОРА

175 РАЗДЕЛ 7

☉ ОБ АВТОРАХ

ПРЕДИСЛОВИЕ

Ежегодный альманах научно-методических материалов *Дайджест педагогических новаций* состоит из семи разделов.

Статьи, публикуемые в разделе *Научно-методические материалы*, посвящены проблемам преподавания казахского и русского языков в национальной и иностранной аудитории. Этот раздел актуален в том плане, что до настоящего времени не существовало периодических изданий, посвященных комплексному методологическому обоснованию принципов преподавания второго языка. С этой позиции переключка педагогических идей в преподавании языков становится той областью, которая способна заинтересовать не только преподавателей практического русского и казахского языков, но и ученых, занимающихся изучением когнитивных процессов в сознании инофонов, изучающих неродные языки.

Не вызывает сомнения и тот факт, что инновационные педагогические решения, описываемые авторами альманаха, могут быть применимы при разработке учебных пособий и презентаций по преподаванию языков.

Во втором разделе уже традиционно мы поместили лучшие поэтические и прозаические работы студентов и школьников, принявших участие в творческом конкурсе *Мир и человек* на получение ежегодной стипендии имени Народного писателя Азильхана Нуршаихова.

Третий раздел *Культура слова* поддерживает доктор филологических наук профессор О. Б. Алтынбекова, которая в свойственной ей иронической манере и с легким юмором продолжает рубрику о культуре речи.

Поэтический раздел или, цитируя И. Северянина – *Поэзосборник*, в этом году представлен поэтами-символистами. Вот что К. Д. Бальмонт пишет о символической поэзии: «она говорит своим особым языком, и этот язык богат интонациями; подобно музыке и живописи, она возбуждает в душе сложное настроение, – более чем другой род поэзии трогает наши слуховые и зрительные впечатления...».

В *Лингвогlossарии* нашего альманаха представлены современные лингвистические и методические термины, которые, возможно, заинтересуют читателя.

Языковые курьезы, допускаемые иностранными студентами в речи, отражены в *Страничке юмора*.

Последний раздел – более подробная информация об авторах, принявших участие в публикации.

Создатели журнала надеются, что и этот номер альманаха *Дайджест педагогических новаций* поддержит в читателях прежний интерес.

РАЗДЕЛ 1
НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЕ МАТЕРИАЛЫ

«ЖАН ҚИМАҚ» ТАРИХИ ДРАМАСЫНДАҒЫ СҰЛТАНМАХМҰТ АҚЫННЫҢ
КӨРКЕМ БЕЙНЕСІ

Аманова Ж. Ж.

Резюме

В этой статье рассматривается в формате исторической драмы художественный образ поэта Султанмахмута.

Summary

In this article was written about artistic figure of poet Syltanmahmyt in the historic drama.

Бісқақ Қалиханның «Жан қимақ» пьесасында қазақ әдебиетінің тарихында Абайдан кейін өшпестей із қалдырған қазақ ақыны, екінші ағартушы Сұлтанмахмұт Торайғыров сынды тарихи тұлғаның бейнесі сомдалған. Ақынның қазақ халқының арасындағы ескілікпен, надандықпен күресетін кезеңдері суреттелген. «Әні зар, күйі шер, өзені тентек, өзі қоңыр момын ел, сенің де қайғысыз жатып, мұңсыз өретін мұнарсыз күнің болар ма екен? Көште туып, көште өліп, іңгәсі мен жаназасын аттың жалы, түйенің қомында өткерген қайран қазаққа жаратқанның бөліп берер осыдан басқа сыбағасы жоқ па еді?! Қайғымды басам ба деп келіп едім, қасіретінді арқалап қайтпасам жөн еді!»... деп ел арасындағы қараңғылыққа налып, халқының болашағы туралы толғанады.

Махмұт: Көзбе-көз тиемін деген сөзі болмаса неке қиылмайды. Сау адамды кемтарға зорлап қосқанда шарифат жолына жата ма? – деп араша түсіп, Қапизаның басына бостандық бергізіп, өз қалаған адамына тұрмысқа шығуына көмектеседі. Пьесада сол кезеңдегі қоғамдағы әлеуметтік әділетсіздікке, әйелдердің бас бостандығы мен қоғамдағы адамдардың көзқарастарының қарама-қайшылықтарына Сұлтанмахмұт ақынның бей-жай қарамай, әділеттілік үшін күрескен өмірінің бір мезеті көрсетіледі. Туындыда өз заманының ащы шындығы бейнеленеді. [1-300]

Пьесадағы оқиға желісі күшті тартысқа құрылған. Махмұт ақын мен Тортай арасындағы екі түрлі көзқарас ескі мен жаңаның арасындағы күрес іспетті. Пьесаның тартымдылығы – жазушының тартыс құрудағы, дамытудағы және жеріне жеткізе шешудегі шеберлігінен көрінеді. Қаламгер бұл туындысында қиыншылыққа толы Сұлтанмахмұт ақын өмірінің бір кезеңін ғана арқау еткен, сол арқылы қоғамдық-әлеуметтік тартысты кеңінен көрсетуді мақсат тұтқан.

«Сұлтанмахмұт ақын өмір сүрген кезең ХХ-ғасырдың бас кезі – азаттық үшін арпалыстың кезеңі болды. Ақынның бел шеше жазу ісімен айналысқан кездері де осы бір шытырман жылдар еді. Ол мәдениеті озық елдердің жоғары жетістіктерін уағыздап, жаңалық жаршысы бола білді. Сол себептен ақын «Бүгіндегі жастарға оқу міндет, бар қиындық тек қана ғылым жеңбек» деген үлкен ойдың қажырлы көрінісіндей жыр жолдарын өз оқырмандарына жолдады.» [2-10] Пьесада осы тарихи оқиғаларға да орын беріледі. Патшаның қазақтардан солдат алуға қатысты жарлығына байланысты ел ішіндегі дүрбелең суреттеледі. Көзі ашық, көкірегі ояу, халық қамын ойлаған Әбдікерім болыс қазақтардан солдат беруге қарсы болып, қарамағындағы елдің қамын ойлап өзгеше амал жасайды. Он жеті жасар қызы Бағиланы алыстағы Абақ руындағы жігітке ұзатады. Солдатқа баруға қара тізімге іліккен ел жігіттерін құдасының еліне қашырады.

Ел қамын ойлаған Сұлтанмахмұт істерінен туындының көркем шешімін көреміз. Сұлтанмахмұт ақынның өмірде ұстанған ұстанымы, оның ғылымға, өнерге білімге деген құлшынысы, құштарлығы дәл бүгінгі ХХІ ғасырда да өзінің маңыздылығын, өзектілігін жоғалтқан жоқ. Қысқа өмірінде кездескен қиындықтарға төтеп беріп, өзінің қайсар мінезімен өміршең, өршіл рухты жырларын жазғанын бұған дейінгі шығармалардағы мәліметтерден

білеміз. Қаламгер Ысқақ Қалиханның «Жан қимақ» тарихи драмасында ақын Сұлтанмахмұт пен Бағиланың махаббатына да куә боламыз. Ғашықтық жырын арнаған Бағиласына қосыла алмайды. Ел бірлігін, ел тыныштығын сезімінен биік қоя білген Сұлтанмахмұт ақын: – Алты алаштың қамы үшін, азаматтың жаны үшін қарақан басын отқа да айдап, оққа да байлап арпалысқан ел ағасына: атастырып қойған қызыңды маған бересің деп алдынан өтуге ұятсыз бет керек шығар. Ағайын арасына от тастау деген осы емес пе. Мұның жаулықтан несі кем? – деп сезімін ақылға, ел-жұртына деген махаббатына жеңдіре біледі. Мұнан ақынның биік парасат иесі бола білгендігін аңғарамыз. [1-298]

Сұлтанмахмұт ақын өте қысқа ғұмырында қазақ әдебиеті әлемінде туындыларының оттылығымен, шыншыл сырларымен, өміршең өршіл рухты жырларының көркемдік сипаттарымен болашақ ұрпағына құнды да, қастерлі ұлы туындылар қалдыра білген трихи тұлға. Осы тарихи тұлғаның бейнесін суреттеуде жазушының тілі шешен, шұрайлы. Қаламгер Ысқақ Қалихан «Жан қимақ» тарихи драмасында Сұлтанмахмұт ақынның көркем бейнесін шыншылдықпен бейнелей білген.

ӘДЕБИЕТ

1. Ысқақ Қалихан. Таңдамалы. 2-том. – Алматы: «Ана тілі» баспасы, 2009. 2-том: повестер. – 320 бет.

2. <http://surak.szh.kz/517722/сұлтанмахмұт-торайғыров-өмірбаяны-көрнекті-демократ-ақыны>

ТІЛДІК ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ЖАСАУДА СӨЗДЕРДІ ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУ

Әбдісүлейменова Р. Ш.

Резюме

В статье говорится об обучении профессиональному языку студентов высших технических вузов.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңында білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың ұстанымдарының бірі – жеке адамды қалыптастыруға бағытталған рөлі және педагог қызметкерлер оқушылардың мемлекеттік білім беру стандартында белгіленген деңгейде білім, білік, дағды алуын қамтамасыз етуге, олардың жеке адами қабілеттерінің дамуы үшін жағдай жасауы қажеттігі қарастырылған. Білім стандарты талаптарына сай бағыттар қазіргі таңдағы елімізде болып жатқан жаңартулар, оқу-тәрбие жұмыстарындағы жаңа бағыттар, жаңа инновациялық үрдіске үдере көшу секілді жұмыстармен анықталады. Дүние жүзі елдерінде білім беру жүйесін елеулі өзгерту қажеттігі жайында мәселе көтеріп, онда білім берудің «стандартын» ұсыну басты нысанға алынды. Білім стандарты- әрбір тіл үйренушінің зердесіне жететін ең төменгі міндетті деңгейін көрсететін бағдарлама. Бұл талаптарды ақпараттандырылған жаңа ғасыр білімі арқылы арттырамын деген әрбір адамға жағдай туғызылып отыр.

Жаңа ақпараттық технологияның ерекшелігі – оқытушы мен студенттің өзара өзіндік жұмыс жасауына мүмкіншілікті молынан береді. Ең алдымен оқытушының тілді үйрету әрекеті саналы болуы үшін ол педагогика ғылымының заңдылықтарын, тәрбие міндетінің қоғамның талап-тілегінен туындайтынын, әрекет – дамудың көзі екендігін, оқытудың білімдік, дамытушылық, тәрбиенің білімдік, дамытушылық сипатын нақты білуі керек. Бұл білімдер оқытушының педагогикалық процесте қателіксіз, нақты жұмыстануына мүмкіндік жасайды. Оқытушының білім беру әрекеті табысты болуы үшін ол терең білімділігімен қатар, сөздік қорының молдығымен, студентті тілдік қатынасқа еркін келтіре алуымен

ерекшеленеді. Студенттің өз бетімен тілік қатынасқа түсіп, топ алдында кәсіби бағытта баяндама жасап, ғылыми ізденіс жасауы сияқты жетістіктерге жетуі оқытушының қажырлы еңбегінің нәтижесі болмақ. Өздігінен жұмыс жасап, тілді үйренуді негізгі мақсат етіп қойған әрбір тіл үйренуші түрлі әдіс-тәсілдерді де қолдана біледі.

Болашақ мамандар арасындағы кәсіби қарым-қатынас, бір-бірімен әрекеттерін, айтып отырған сөздерін түсіне білу деген сөз. Сондықтан да кәсіби қарым-қатынасқа түсу тәжірибесін қалыптастыруға, әртүрлі салаларды ажырата білуге баса назар аударылғаны дұрыс. Техникалық мамандықтың әр саласын жеке-жеке салыстырғанда бір мамандық өкілдерімен екінші мамандық өкілдерінің арасында белгілі дәрежеде қиындықтарға душар болатынын көруге болады. Бұл қиындықтар терминдердің айырмашылықтарымен қатар қолдану ерекшеліктеріне де байланысты.

Техникалық жоғары оқу орындарында мамандыққа сәйкес тілді үйретуде осы мәселелерді басты назарда ұстауымыз керек. Өйткені әр мамандық саласындағы жаңа термин сөз студент үшін таныс болмауы мүмкін. Бір термин көптеген техникалық жағдайларда әртүрлі қолданыста кездесе береді.

Тілді коммуникативтік мақсатта меңгеруде мамандыққа сай оқытылатын материалдар мұқият таңдалып, сұрыпталуы қажет. Тіл үйренушінің тілдік қабілетіне қарай берілетін мәтіндер мен тапсырмалар түсінікті етіп беріліп, сабақ барысында пайдалынатын мәтін ғылыми тұрғыдан сұрыпталып, өңделген болуы тиіс. Мәтінді сұраптауда оның техникалық мамандықтарға сай келуі, ғылыми мазмұны, өткен сабақтармен сабақтастығы, күрделілігі, тіл үйренушінің білім мен логикалық ойлау деңгейіне сәйкестілігі, терминологияның бірізді қолдануы т.б. сияқты мәселелер жатады. Мәтін ішіндегі сөздердің мағынасы түсінікті болғанын да ескерген жөн.

Техникалық жоғары оқу орындарындағы геолог, геофизик, гидрогеолог, сейсмолог, геоэколог және техникалық бұрғылаушы, мұнайшы, кенші-технолог, механик, жобалаушы, құрылысшы салалары бойынша мамандар, яғни Жер қойнауын зерттейтін және шаруашылық мақсатта пайдаланатын мамандар даярлауға негіз болатын мамандықтарда тілді кәсіби бағытта оқытып, үйретудің де өзіндік әртүрлі сипаттағы жолдары болуы тиіс. Сондықтан да геологиялық ортада техникалық терминдер мен тілді тиісті дәрежеде меңгеріп, қарым-қатынас жасауда тиімді пайдалану қажеттілігін тіл үйренушілер мен оқытушылардың барлығы да жақсы түсінеді. Бұл проблеманы шешу толығымен тіл мамандарының барлығына негізделетінін баса айту керек. Осыған байланысты жалпы ауызекі сөйлейтіндерге ғана емес, сондай-ақ сөйлесім әрекеттерінің барлық түрлерін жете меңгерген техникалық мамандықтарда оқитын барлық саладағы болашақ инженер мамандардың өздері де ат салысуы қажет.

ӘДЕБИЕТ

1. Оразбаева Ф.Ш. Тілдік қатынас: теориясы және әдістемесі. Алматы, Ы. Алтынсарин атын. Қазақтың білім академиясының Респ. Баспа кабинеті, 2000 ж.

О ТРЕНИНГЕ В ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ СИТУАЦИИ

Бегалиева С. Б.

Түйін

Мақалада педагогикалық жағдайда оқуға қабілеттілікті және кез-келген қиындықты игеруді дамытуға бағытталған, сонымен қатар мінез –құлықты басқару әрекеті және құралы ретінде, практикалық бағытта қалай жіті оқыту тренингтер туралы айтылады.

Summary

In the article talked about training in the pedagogical situation sent to developing flairs to educating and capture by any difficult type of activity, and also as management means by behavior and activity, as an intensive educating with a practical orientation.

Методика организации тренинга зависит от многих обстоятельств: темы, цели, содержания решаемой проблемы, возраста участников, их подготовленности к участию в подобной форме деятельности, а также компетентности в этом ведущего. Немаловажное значение имеет время и место проведения тренинга и др. В литературных источниках освещены общие требования к проведению тренинга, дополненные нами [1, с. 239-241].

1. Игровое начало является основой тренинга.

2. При выполнении упражнений нужно постоянно поддерживать легкую, азартную атмосферу.

3. В тренинге по возможности одновременно должно быть задействовано максимальное количество учеников из присутствующих на занятии. Важно коллективное взаимодействие между учащимися.

4. Непременное условие выполнения упражнений – пластическая свобода, раскрепощение.

5. При выполнении упражнений тренеру (ведущему) желательно не спешить, давать возможность рассказывать любые варианты ответов на проблему.

6. Следует избегать однообразия упражнений и стиля их выполнения.

7. Мотивация действия в отдельных частях упражнений может предложена тренером, но может быть отдана на откуп студентам. Интересны в этом отношении оправдания неясных окончаний действия, моменты поиска решения (например, неоконченное предложение, тест, интуиция и др.)

8. Педагогические ситуации конфликтного характера, проигранные на тренинге, дают дополнительные ассоциации, обогащают эмоциональную жизнь студентов.

9. Интересны использование на тренинге резких перемен, неожиданных смен состояний (например, работа с закрытыми глазами как прием концентрации внимания к рождению новых ситуаций общения партнеров педагогического процесса).

10. Мешать успешности тренинга могут: оторванность тренинга от темы основных занятий, обозначение результата, а не его подлинное рождение в ходе работы, заумность, перегрузка задачами, мрачность заданий, отсутствие бодрости, суэта при переключениях, отсутствие логики, затаенность в выполнении упражнений.

11. Тренинг должен способствовать развитию и закреплению определенных, отчетливо обозначенных и понимаемых профессиональных умений.

На основе изложенных требований, условий педагог (тренер, ведущий) может разработать конкретные модели проведения тренинга.

В тренинге по нашей проблематике могут быть использованы педагогические ситуации, педагогические задачи, "мозговая атака", ТРИЗ (теория решения изобретательских задач).

"Мозговая атака" (мозговой штурм) изначально подразумевает рождение идеи двумя (или больше) людьми. В микрогруппе высказываются самые разнообразные мнения по поводу решения какой-либо задачи, порой совершенно противоречивые, затем они обсуждаются, и коллективно принимается наиболее приемлемое решение. В идеале, отмечает П. Лем, «мозговая атака» должна раскрыть синергетику коллектива. Синергетикой в данном аспекте называется общая энергия группы, которая в коллективе на несколько порядков выше, чем сумма энергии всех его участников в отдельности. Такой метод помогает выяснить, на каком уровне находится коллективная энергия [2, с. 579-580].

Процесс мозговой атаки можно разделить на два этапа: задача первого этапа в том, чтобы генерировать как можно больше идей, самых разных, от совершенно банальных до самых абсурдных. При этом их надо обязательно записывать. Задача второго этапа – вычленив из этого многообразия самые эффективные способы решения проблемы. Вычленив их надо не по принципу "нравится – не нравится", а по принципу объективных оценок их эффективности.

Метод «мозговой атаки» может применяться как в тренингах, так и на занятиях, активизирующих познавательную деятельность студентов.

Технология ТРИЗ, в отличие от других, основанных на методе проб и ошибок, предполагает выработку нового решения проблемы.

ТРИЗ изучает и обобщает все известные законы эволюции, способы решения проблем, как теоретических, так и практических. В эту методику включается большинство механизмов, помогающих переделать саму проблему в образ её будущего решения, не позволяющей психологической инерции помешать поиску новых решений и дающих довольно обширное представление об общих способах решения других проблем.

Механизм перестройки расплывчатой проблемы в более конкретную задачу – один из принципиальных подходов в этой технологии. Заключается он в том, что любая задача должна быть правильно составлена, правильно обозначена. Для этого необходимо соблюдать несколько условий:

- во-первых, достаточно ясно описать предыдущую ситуацию;
- во-вторых, обозначить смысл самой задачи и её противоречия;
- в-третьих, выявить возможности её решения;
- в-четвёртых, поместите все перечисленное в рамки "захватывающего" сюжета.

Участники ТРИЗ ищут идеальный вероятностный конечный результат (ИКР). Это, отмечает П. Лем, миролюбивая технология использования мозговых ресурсов, поскольку не преследует цель поставить мозг в форс-мажорные ситуации для того, чтобы заставить его работать [2].

Значительный акцент в нашей работе будет уделяться межпредметным связям, в процессе реализации которых будет осуществляться обучение студентов переносу знаний об объекте их будущей деятельности; будут апробироваться лекции, семинарские, практические занятия с использованием технологии целостного педагогического процесса по дисциплинам специального и частно-методического цикла. На этом же этапе будет продолжаться научно-исследовательская работа студентов. Очевидно, к этому времени (2 и 3 курсы) определятся научные интересы будущих учителей (одни будут работать по проблематике социально-гуманитарных дисциплин, другие – по специальным, третьи – по психолого-педагогическим и частно-методическим предметам). Важно, чтобы научные поиски студентов носили педагогическую направленность. Особенно это касается психолого-педагогических и частно-методических дисциплин. В практике чаще всего научные разработки студентов (доклады, курсовые, дипломные) носят узко направленный характер: содержание вопросов педагогики не опирается на конкретные методики, методические же разработки осуществляются без опоры на психолого-педагогические основы. Как отмечалось нами неоднократно выше, объектом деятельности учителя является весь педагогический процесс, а не только содержание и методика изучения конкретной дисциплины. Поэтому в нашем опыте научные

работы студентов будут осуществляться комплексно и руководить их научными поисками будут два преподавателя (кафедры педагогики и частной методики). Такой опыт постановки научной работы студентов опробован на практике и описан преподавателями кафедры педагогики КазНПУ им. Абая А.А. Бейсенбаевой и Н.Д. Ивановой [3].

На обучающем этапе (на 3-м курсе) по учебному плану предусмотрена педагогическая практика. В контексте нашего исследования при её организации необходимо соблюдать следующие условия:

1. Подбирать школы, где активно и результативно внедряются новые педагогические технологии, в особенности, целенаправленно осуществляется технология целостного педагогического процесса;
2. В ходе педагогической практики студенты учатся проводить работу с учащимися в соответствии с закономерностями объектам деятельности учителя;
3. Руководство педпрактикой студентов будут осуществлять комплексно преподаватели кафедр педагогики, психологии, частной методики;
4. В содержании деятельности студентов будет делаться акцент на развитие их творческой активности и освоении современных педагогических технологий.

Мы предполагаем, что студенты овладеют основами теории и технологии реализации целостного педагогического процесса, что будет основой для формирования их творческой активности.

На следующем этапе, продолжается работа со студентами по переносу в практическую плоскость системы знаний, умений, способностей об объекте деятельности учителя – целостном педагогическом процессе, творчестве, современных педагогических технологиях. Для этого будут использованы следующие методические средства.

Однако, имея потенциальные возможности для развития творческой активности будущих учителей, в содержании этих курсов отсутствует технология реализации целостного педагогического процесса и, кроме того, не делается специальный акцент на предмете нашего исследования. Поэтому по нашему предложению преподаватели этих дисциплин проведут корректировку учебных программ, что в дальнейшем будет апробировано в опытно-экспериментальной работе.

В содержательном и методическом плане эти курсы должны быть связаны с изучением частно-методических дисциплин, а также будут осуществляться связи с педагогикой и психологией.

На этом же этапе будет углубляться научно-исследовательская работа студентов. Главное внимание будущих учителей будет сосредоточено на усвоение ими методологических основ научного поиска и комплекса методов, адекватных поставленным задачам. В решении этой проблемы студентам и их научным руководителям окажут помощь методические пособия, подготовленные преподавателями кафедры педагогики КазНПУ им. Абая по методике организации научных исследований студентов при выполнении курсовых и дипломных работ по педагогике [4], [3], [5], [6], [7].

В методическом плане потребуется составить вместе со студентами "План – график и схему-программу процедуры и методики выполнения дипломной работы". Её образец дан в пособии "Формирование исследовательской культуры творческой личности учителя" [5]. В соответствии с этапами подготовки дипломной работы в схеме-программе предусмотрены содержание, формы, методы работы, календарные сроки.

Предлагаемые авторами (А.А. Бейсенбаева, Н.Д. Иванова) методические рекомендации по процедуре и методике выполнения курсовой и дипломной работы преследуют цель обеспечить единство требований к осуществлению комплексного подхода в научном руководстве со стороны преподавателей кафедр педагогики, психологии, методики преподавания, возможность поэтапного контроля за работой студентов и оказание им действенной помощи в течение всего периода работы над курсовой и дипломной.

Как видно из схемы-программы выполнения дипломной работы, предлагается комплекс форм и методов работы со студентами: семинары, групповые и индивидуальные консультации, самостоятельные работы с источниками получения информации, работа с компьютером, опытно-экспериментальная работа, подготовка выступлений и докладов, наглядных пособий и методических рекомендаций, предзащита и защита дипломной и др. Работа над дипломным проектом продолжится и на следующем этапе предлагаемой нами модели и методики формирования творческой активности будущих учителей.

На заключительном, итогово-результативном, этапе главное внимание будет уделено координации, систематизации знаний и практических умений, необходимых для управления педагогическим процессом в школе как основы формирования творческой активности будущего учителя. Будет уделяться внимание взаимосвязи основополагающей технологии – целостного педагогического процесса и других современных инновационных технологий.

Ведущими средствами для решения этой задачи будут:

1. Проведение интегрированного спецкурса "Формирование творческой активности будущих учителей средствами современных педагогических технологий". [8].
2. Использование возможностей педагогической практики на выпускном курсе для овладения педагогическими технологиями, их творческом применении.
3. Продолжение работы студентов над курсовыми и дипломными проектами.

ЛИТЕРАТУРА

1. Рождественская Н.В. Креативность: пути развития и тренинги. – СПб.: Речь, 2006. – 320 с.
2. Кинякина О.Н. Мозг на 100%. Интеллект. Память. Креатив. Интуиция. Интенсив: Тренинг по развитию суперспособностей. / О. Кинякина, Т. Захарова, П. Лем, Ю. Асоскова, О. Овчинникова. – М.: ЭКСМО, 2008. – 848 с.
3. Бейсенбаева А.А., Иванова Н.Д. Методические рекомендации. – Алма-Ата: Минпрос. КазССР, РНМК по высшему и среднему спец. образованию, 1982. – 69 с.
4. Амонашвили Ш.А. Психологические основы педагогики сотрудничества: Кн. для учителя. – Киев, 1991. – С.110.
5. Иванова Н.Д. Формирование исследовательской культуры аспирантов (опыт работы кафедры педагогики КазНПУ им. Абая). – Алматы, 2006. – 51 с.
6. Хмель Н.Д. Методология научного поиска: Программы спецкурса и методические рекомендации для магистрантов высших учебных заведений – Семипалатинск: СПГИ, 2007. – 28 с.
7. Иванова Н.Д., Берикханова А.Е. Культура умственного труда – залог успешной компетентностной подготовки будущих специалистов: Учебно-методическое пособие. – Алматы, 2008. – 78 с.
8. Бегалиева С. Б. Научные основы формирования творческой активности будущих учителей средствами современных педагогических технологий. Монография- Алматы, 2009с346.

ҚАЗАҚ ТІЛІ ПӘНІН ОҚЫТУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК ЖОЛДАРЫ

Берденова К. А.

Резюме

В статье рассматриваются приёмы и методы преподавания казахского языка.

Summary

The article discusses the techniques and methods of teaching the Kazakh language.

Мектеп оқушыларына білім мен дағды беруде қазақ тілін оқыту формаларының мәні үлкен. Сабақ оқу ісін ұйымдастырудың негізгі түрі болып саналады.

Қазақ тілін оқыту барысында оқушылардың тілін дамыту дегеніміз – тіл білімінің теориялық заңдылықтарын оқытумен тіл дамыту жұмыстарын тығыз бірлікте жүргізу.

Қазақ тілін оқыту барысында оқушылардың тіл дамыту жұмысын ұйымдастыру үшін, оның лингвистикалық негізінің, теориялық негізіне көлемді шолу жасап, сонымен қатар, тіл дамытуда аса қажетті стилистикасы мен синонимиялық қатарлары туралы, тіл мәдениеті туралы мәліметтерге сүйенеміз. Тілдің даму барысында белгілі бір грамматикалық заңдылықтарға бағынатынын, әр түрлі топқа бөліп кететінін айтамыз.

Қазақ тілін оқыту барысында оқушылардың дүниетанымын қалыптастыруға болады және оқушылардың ұлттық танымы кеңейеді.

Қазақ тілі пәні – оқушыларды өз тілінде еркін сөйлеуге, жазбаша сауаттылыққа үйретуді мақсат етуі шарт. Сол себептен де мектепте қазақ тілін оқытуды қолға алу, жақсарту – бүгінгі таңдағы өзекті мәселелердің бірі болып отыр.

Қазіргі таңда оқыту үрдісінде жаңа технологияларды пайдалану қажет, интерактивті әдістерді қолдану қажет деген желеумен өтетін сабақтардың көп жағдайда әдістемелік негізі, логикалық байланысы бұзылып жатады. Ал сабақтың әдістемелік тұрғыдан дұрыс ұйымдастырылмауы оқытушының да, оқушының да әрекетін нәтижесіз еңбекке айналдырады.

Педагогикалық ізденіс барысында қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқытуда жаңа әдістерді қолдану арқылы оқушыларға сапалы білім мен саналы тәрбие беруді мақсат етіп қойдым.

Қазіргі кезде мектепте оқушыларды өз бетімен жұмыс істеуге, өзін-өзі зерттеуге ынталандыру қажет. Сабақ үстінде оқушы өзінің қаншалықты түсініп, ұғып отырғанын сезгенде және өзіне-өзі іштей есеп бергенде ғана оқыту ісі жемісті болады.

Оқушыларға қазақ тілі мен әдебиеті пәнін тереңдетіп оқытудың идеясы – теория мен практиканың байланысы, ғылыми тұжырымдылығы мен маңыздылығы.

Ал негізгі мақсаты мен міндеттері:

1. Оқушыларды сауаттылыққа баулу;
2. Пәнге қызығушылығын арттыру;
3. Өз бетінше жұмыс істеу қабілетін жетілдіру;
4. Оқушының жұмысына бақылау жасау, баға беру;
5. Баланы шығармашылық жұмысқа машықтандыру;
7. Оқушылардың дарындылық қасиетін дамыту;
8. Оқушыларды ұлттық үрдісте тәрбиелеу.

Сабақта оқушы мен мұғалім бір-бірінің психологиясын білудің де маңызы бар. Әрбір оқушының өзіне лайықты жұмысын, бағасын уақытында беріп отыру керек. Жаттығу, үй тапсырмалары, ауызша тапсырмалары, бақылау, шығарма жұмыстары біткен бойда тексеріліп, бағаланса, баланың ынтасы соғұрлым арта түседі.

Мысалы, мен өзімнің қазақ тілі сабағымда мына екі әдісті қолданамын. Ең алдымен, үй тапсырмасының орындалуына қатты көңіл бөлемін. Балалар сабақ басталмай тұрып, өздері-ақ, тақтаның бір шетіне аттарын жазып қояды, мен жаңа сабақтың, үй тапсырмасының қанша ұпай жинауға болатынын айтамын. Мысалы:

	Үй тапсыр. жазбаша	Үй тапсыр. ауызша	Өзіндік жұмыс	Жаттығуларды орындау	Тақтамен жұмыс	
Әсел	+	+	+	+	+	5 ұпай
Айгүл	+	-	+	+	-	3 ұпай
Дарын	-	-	-	-	-	0 ұпай

Дайджест педагогических новаций

Жазира	+	+	+	-	-	3 ұпай
Мақсат	+	-	+	+	-	3 ұпай
Гүлжан	+	+	-	+	+	4 ұпай

Әр оқушының жауабына қарай, егер толық орындалса «+», орындалмаса «-» белгілерді қойып отырамын.

Сабақтың соңында әр оқушы өзінің бағасын өзі шығарып, бағаланады. Жақсы баға алу үшін сабақ бойы жұмыс істеп, қызығып, басқа еш нәрсеге алаңдамай жұмыстарын орындайды. \

Екінші әдісім, егер үй тапсырмасын себепсіз орындамай келсе, екі-үш есе тапсырма беремін, сол тақырыпқа байланысты қосымша жазба жұмыстарын беремін. Мұндай қосымша тапсырмаларды алмау үшін бала, міндетті түрде бір жүйелілікке үйренеді.

Әрине бұл әдістер біреулерге аса жаңалық болмас, алайда, іс-тәжірибемде, оқушылардың психологиялық ерекшелігін ескере отырып байқағаным, тиянақтылыққа, жауапкершілікке өз-өздеріне есеп беруге, бағалауға, өздерін салыстыруға, өзін-өзі сынауға, өз беттерімен істеуге дағдыланады екен. Үй тапсырмасын орындамаған балаға себебін анықтамай «Отыр, екі!» дей салып, немқұрайлы қарайтын болсақ немесе сыныпта сабақты түрлі әдістермен түрлендіріп отырмасақ, баланың қызығуын мүлдем оята алмаймыз.

Оқушылардың назарын аударып отыратын қысқа, қызықты әңгімелер, көрнекіліктер, әртүрлі тақырыптық, пәнаралық сыныпаралық байланыстар, сұрақ-жауап, жинақтау, ажырату, салыстыру, мысалдармен дәлелдеу, сөздікпен жұмыс, проблемалық сұрақтарға жауап беру, шығармашылық жұмыстарды орындату, бір-бірінің жұмысын талдауы, баяндама, конспект жазу, т.б. әдіс-тәсілдерді түрлендіріп, жүйелі түрде пайдаланып отырған мұғалімнің шәкірттері өз бетімен жұмыс істеуге тез үйренеді.

«Қазақтың қаны бір, жаны бір жолбасшысы – мұғалім. Еліміздің азғана жылдық ояну дәуіріне баға беру үшін алты алаштың баласы бас қосса, қадірлі орын – мұғалімдердікі», - деп қазақтың аса көрнекті ақыны М.Жұмабаев айтқандай, жас ұрпақты тәрбиелейтін ұстаздардың жауапкершілігі өте жоғары деп ойлаймын.

Қорыта келгенде, мектеп оқушыларына білім мен дағды беруде қазақ тілін оқыту формаларының мәні зор, сабақ барысында пайдаланылатын түрлі әдістер оқушылардың тілін дамытады, өмірдің сан алуан саласында қарым-қатынас жасау керектігін үйретеді, қазақ тілінде сөйлей білу қабілетін жетілдіреді. Қазақ тілі сабақтарында әдістемелік тәсілдерді ұтымды қолдану оқушылардың болашақ маман ретінде мемлекеттік тілді тиімді және ұтымды меңгеруіне бірден-бір септігін тигізері хақ.

Қазіргі педагогикалық технология талаптары оқушыға білім берудің ең тиімді, ұтымды жақтарын таңдап алуды қажет етіп отыр, сондықтан үнемі жетілдіру, дамыту, толықтыру сабақ сапасын арттырады, оқушыны да, ұстазды да шығармашылыққа жетелейді.

ӘДЕБИЕТ

1. Справочник руководителя и учителя начальной школы «Родничок». -Тула. 2002 г. Б.10-11.
2. Қазақ тілі мен әдебиеті. №5, 2010 ж. Б.5-7.
3. Ысқақов А. Қазіргі қазақ тілі.-Алматы.1992.
4. Мұқанов М. Жас және педагогикалық психология. -Алматы. 1982. -246 б.
5. Хасанова И.У. Бастауыш мектепте зат есімді когнитивті оқыту әдістемесі. Канд дисс. – Алматы, 2010.

ЛИНГВОКУЛЬТУРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ КИТАЙСКИХ СТУДЕНТОВ

Божко Н. М.

Резюме

В статье Божко Н.М. «Лингвокультурные особенности китайских студентов» рассматриваются некоторые черты национально-культурной и языковой специфики студентов из Китая. Целью является достижение в условиях учебного процесса межкультурной коммуникативной компетентности.

Ключевые слова: лингвокультурные особенности, национально-культурная специфика, иероглифы, традиции конфуцианства, коммуникативная компетентность.

Summary

Some features of national, cultural and linguistic peculiarities of students from China are regarded in the article by Bozhko N. M. The aim is to achieve intercultural communicative competence in terms of the educational process.

Keywords: linguistic and cultural peculiarities, cultural and national identity, hieroglyphs, traditions of Confucianism, communicative competence.

Особое место в современных межкультурных контактах занимает студенчество. Определенную его часть составляют мигранты из Китая, количество которых в разные периоды колеблется.

В основном это молодые люди в возрасте около 20-22 лет, по большей части избирающие для обучения гуманитарные специальности, прекрасно владеющие компьютером, но испытывающие значительные трудности при освоении нового языка. И самым сложным для них становится формирование нового «языкового видения», связанного с радикальной коррекцией поведенческих стереотипов.

Общеизвестным является тот факт, что изучение любого иностранного языка – это вхождение в новую культуру, в новый уровень и схему освоения и осмысления окружающего мира. Еще Вильгельм фон Гумбольдт считал языки разными пространствами, кругами, для понимания которых необходимо переходить от одного к другому, т.е. погружаться в различные концептосферы.

Со второй половины XX века в методике преподавания языка как иностранного все активнее стало исследоваться соотношение языка и культуры. И пристального внимания заслуживали не только особенности изучаемого языка, но и важные характеристики культуры и родного языка обучаемого.

Поэтому, обучая чужому, новому для представителей иной культуры, языку, преподаватель должен обладать информацией о некоторых особенностях языка своего подопечного, так как характер познания новой действительности весьма существенно зависит от языка, на котором мыслит познающий субъект.

Целью данной статьи является знакомство с некоторыми лингвокультурными особенностями данного контингента учащихся и обрисовать имеющиеся в работе с ними проблемы и сложности.

Если выходцы из арабских стран весьма смело включаются в общение, не слишком беспокоясь о правильности употребляемой лексики, падежей и синтаксических конструкций, то китайцы в своей языковой практике обычно являются пленниками разрешений и запретов, свойственных китайскому языку. Например, они с величайшим трудом преодолевают в фонетике стечение нескольких согласных вроде русских *страх, мгла*, не различают глухие и звонкие в словах *год – кот, дам – там* и т.д.

Особого внимания заслуживает изучение частей речи, т.к. в китайском языке они не различаются по родам, числам, падежам и, как правило, не имеют внешних морфологических признаков, по которым их следует отнести к той или иной части речи.

Слово, занимая ту или иную позицию в предложении, приобретает соответствующее грамматическое значение. Употребление исчисляемых и неисчисляемых существительных, отсутствие у них изменяемости по родам, числам и падежам, отсутствие степеней сравнения у прилагательных, которые в китайском языке по своим грамматическим свойствам ближе к глаголу, чем к существительному, и многое другое, создает известные трудности преподавателю, работающему в китайской аудитории. Изучение глагола тоже проходит достаточно сложно, т.к. глагол, как и существительное, не изменяется по числам, родам и лицам. Проблемы возникают при изучении времени, видов, залогов и многого другого.

При изучении лексики проблем возникает еще больше. В китайской аудитории очень непродуктивны упражнения на языковую догадку, так как большинство китайцев предпочтет поиск изучаемой лексической единицы в своем электронном словаре. При этом для них не будет иметь значения временной фактор, т.к. главное для китайца найти соответствие, зафиксированное не всегда адекватным переводом, а не участие в работе группы.

Исследователи восточных культур указывают на то, что именно в особенностях языка следует искать корни своей национальной специфики. Если для европейца слово – это, прежде всего, то, что сказано, а письмо лишь вспомогательное средство, то для китайца (как и для японца) оно в первую очередь осознается как нечто написанное. Поэтому в их искусстве слово в виде иероглифа является обязательным элементом живописи.

Именно китайский язык предопределил особый путь формирования и развития данного этноса. Именно китайцы сохранили иероглифическое письмо и передали его соседним народам. При этом фонетическая сторона иероглифа могла отличаться, но его написание позволяло и позволяет им понимать друг друга. Развиваясь в рамках иероглифики, китайское письмо достигло весьма совершенной структуры и способно записывать любые слова и предложения устного языка [1,113].

Китайский язык является древнейшим письменным языком, в котором в его современном письменном варианте около 60 тысяч иероглифов (по некоторым данным – 80 тысяч). Не все из них используются одинаково часто. Средний китаец владеет несколькими тысячами иероглифов и вполне обходится ими. Для чтения древних конфуцианских книг необходимо было знать 7 тысяч знаков. Одни и те же иероглифы применяются для одинаковых по смыслу, хотя и различающихся по звучанию в разных диалектах слов. Это позволило использовать иероглифы как основу корейской, японской и вьетнамской письменности.

Иероглифы – это знаки, которые записывают слова или морфемы и могут одновременно обозначать и конкретный предмет, и абстрактное понятие, которому в русском языке может соответствовать существительное или глагол. В звуковом отношении иероглиф соответствует тону слогу и содержит указания на свойства предмета и на один из 4-х тонов, с которым он должен быть озвучен – а именно от этого будет зависеть его значение.

Одни и те же иероглифы употребляются для написания фонетически различающихся, но одинаковых по семантике слов в разных диалектах, а также слов древнего и современного языка, значительно разошедшихся в своем звучании. Например, единый для всех китайских диалектов иероглиф, передающий смысл "человек", пекинцы произносят как *жэнь*, шанхайцы как *н'ин*, шаньдунцы как *ин'* и т.д. Это в свое время позволило иноязычным народам Японии, Кореи и Вьетнама заимствовать китайскую письменность в значительной мере с китайской лексикой [2].

Китайские иероглифы являются мотивированно-условными символами, которые заложили основы конкретно-символической направленности китайского мышления. В отличие от алфавитного письма, лежащего в основе европейского абстрактно-понятийного мышления, иероглифика развивала образное восприятие и воображение. Иероглиф представляет собой некий синкретичный образ, передающий значительно больший объем информации, чем письменное слово.

В качестве примера часто приводят иероглифические названия стран, по сравнению с которыми их названия на европейский языках выглядят достаточно плоско и неинформативно: «*Страна восходящего солнца*» (Япония), «*Страна утренней свежести*» (Корея), «*Цветущее государство*» (Тайланд), «*Страна крайнего юга*» (Вьетнам), «*Государство небесной веры*» (Индия), «*Темная старина*» (Монголия), «*Государство выдающегося таланта*» (Англия), «*Государство логики закона*» (Франция), «*Государство нравственного примера*» (Германия), «*Прекрасное государство*» (США), «*Государство неожиданностей*» (Россия). Собственное государство китайцы называют «*Серединной центральной державой*».

Китайские иероглифы передают этико-эстетическую информацию, передаваемую от предыдущих поколений в художественно-образной форме.

В прошлом поклонение китайцев перед письменными знаками доходило до мистики: только письменность открывает глаза человеку на мироздание, делает его мудрым и даже святым. Об этом говорят многие китайские пословицы. Например: "*Написанное на бумаге и боги не сотрут*"; "*Умеющий держать в руках кисть никогда не станет нищим*"; "*Достойный муж разит врага кончиком кисти*" и др.

В городах бумагу с напечатанными на ней иероглифами собирали в специальные ящики и нарезанными полосками торжественно сжигали под наблюдением и с одобрения священнослужителей. Возле ящиков вешали обращения: "*С уважением относитесь к написанной бумаге*". Считалось даже, что такая бумага оказывает лекарственное действие. Особое благоговение вызывала бумага с иероглифами, красиво написанными от руки. Конфуцианская мораль запрещала топтать ногами исписанную бумагу или что-либо в нее заворачивать – подобные действия рассматривались как неуважение к поучениям мудрецов [5].

Общепризнанным является утверждение о том, что этнические модели и картины мира, менталитет, стереотипы, культурные ценности и модели поведения различны у представителей разных культур. Обучаемый обязательно сравнивает новую культуру со стереотипами родной и может ее принимать в разных вариантах: сравнительно полно, не полностью и даже отвергать.

Так, например, в китайском языке природные явления – *гром, радуга, гроза, дождь* – связаны с волей неба, и это нашло свое отражение в этимологии китайских слов. Одно из названий *солнца и луны* по-китайски – *тянь-янь*, что означает "*небесные глаза*"; *радуга* называется *тянь-гун* ("*лук неба*"); *гром* – *тянь-шен* ("*голос неба*"); *звезды* – *тянь-и* ("*одеяние неба*"); *северное сияние* – *тянь-ле* ("*разрыв неба*"); *погода* – *тянь-ци* ("*дыхание неба*") и т.п.

Национально-культурная специфика просматривается на уровне всех компонентов семантической структуры языка. Люди членят мир, организуют его понятия и распределяют значения так, а не иначе в рамках определенного соглашения, имеющего силу для данного языка. Так, в Китае – *свинья* – это не только знак года по восточному календарю, но и символ счастья и благополучия. Поэтому в китайской аудитории фразеологизм "*подложить свинью*" требует дополнительного пояснения.

Специфическая картина мира каждого отдельного народа – это синтетическое панорамное представление о конкретной действительности и месте каждого конкретного человека в ней. Она находит свое воплощение в языке.

Вспомним в связи с этим высказывание О.Шпенглера, который отмечал, что "каждой культуре свойствен строго индивидуальный способ видеть и познавать природу, или, что то же, - у каждой есть ее собственная своеобразная природа, каковой в том же самом виде не может обладать никакой другой вид людей..." [Шпенглер 1993, 198].

По мнению ученых, большинство людей в своем восприятии мира придерживается своеобразного наивного реализма. Им кажется, что их стиль и образ жизни являются единственно возможными и правильными, что ценности, на которые они ориентируются, одинаково понятны и доступны всем. Так в русском языке фразы "*Журавли прилетели*" и

"Ласточки прилетели" означают наступление весны. Для китайцев аналогичное значение передается фразой "Дикие гуси прилетели". Когда русские говорят о ком-либо, что у него зубы как у лошади, то это не является комплиментом, а если китайцы, говоря о зубах, скажут, что они как у тигра, то это будет расцениваться как похвала.

Китайцы славятся своим трудолюбием, поэтому, например, идиологема русского языка "усердно работать не нужно, вредно, бесполезно", содержащаяся в пословицах "работа не волк — в лес не убежит"; "работа дураков любит"; "от работы кони дохнут"; "трудом праведным не наживешь палат каменных" отсутствует в китайском языковом универсуме и требует дополнительных, достаточно сложных пояснений.

Преподаватель-русист, работая с текстом о Софье Ковалевской, может быть шокирован исключительно негативной оценкой умственных способностей женщины-ученого, которая предпочла науку семейной жизни. Но перед нами – всего лишь китайский ментальный стереотип, отражающий сложившееся еще в Средние века представление о месте и роли женщины в семье и обществе.

Особенно на начальном этапе, когда студенты еще не научились мыслить на русском языке, они часто устанавливают однословные соответствия между фактами изучаемого и родного языков, что приводит к искажению смыслового содержания высказывания. Результатом является появление ошибок - китаизмов: "смотреть газету", "он мало (много) одет" и т.д.

И все-таки есть вещи, которые не меняются и которые помогали китайцам выживать во время войн и завоеваний, природных и социальных катаклизмов, которые одновременно раздражают и восхищают представителей других культур. Прежде всего, это ориентация на "мы", а не на "я", желание помочь собеседнику "сохранить лицо", достигнуть согласия. Столетия господства конфуцианства сформировали настоящую потребность в порядке и послушании и установлении при контакте близких взаимоотношений с собеседником. Именно это является основой традиционной учтивости и официальности поведения, преувеличенной вежливости, групповой лояльности и идентификации, стремления избежать конфликтов, а также необыкновенной скромности при обсуждении чьего-либо положения, успехов или семьи.

Традиции конфуцианства повлияли и на практику завуалированного или косвенного выражения мыслей. Говорящий полагает, что слушатель должен понять, что имеется в виду, а не выражать свои мысли прямо. Так, например, вместо прямого "нет" можно получить фразу типа: "Я подумаю", "Мы изучим этот вопрос" и т.д.

Преподаватель, работающий в китайской аудитории, должен проявлять настойчивость и терпение, так как поговорка "время - деньги" ничего не значит для китайца. Он, скорее, готов жить в соответствии со знаменитым латинским выражением "спешите медленно" (*festina lente*) или "время и труд – все перетрут".

Обучая новому языку, мы не только погружаем студента в другую культуру, но и заставляем (хотя бы на время) подстраивать его собственное видение мира к иному, вероятно, сначала пугающе чужому видению. Тем более важна здесь роль преподавателя, который, кроме коммуникативных навыков, передает своим ученикам этническую картину мира и социально-культурный опыт своего народа. И это он делает тем успешнее, чем больше он знает об их языке и культуре.

Полученная в ходе общения информация не только помогает заглянуть в своеобразное зеркало культуры другого народа, в котором отражаются и реальный, окружающий человека мир, и менталитет народа, и его традиции, обычаи, мораль, система его ценностей и норм. Она помогает раскрыть уникальность традиционной культуры Китая, понять особенности национального характера китайцев и решить проблемы адаптации к новой инокультурной среде для достижения необходимого уровня коммуникативной и экзистенциальной компетентности.

ЛИТЕРАТУРА

1. Владимирова Т.Е. Россия и Китай: в поисках оснований диалога культур // Проблемы преподавания РКИ в вузах инженерного профиля: Материалы городского научно-методического семинара «Русский язык как иностранный в российских технических вузах». – М.: ИЦ МГТУ СТАНКИН, 2005. Вып. 2. – С. 111-128.
2. Куликов В.С. Китайцы о себе. – М.: Политиздат, 1989. – 256 с.
3. Общие знания по культуре Китая. – The Overseas Chinese Affairs Office of the State Council. The Office of Chinese Language Council International. – SINOLINGUA. – 2007. – 242 с.
4. Пан Ин. О некоторых особенностях речевой и жестовой коммуникации в Китае// Национально-культурная специфика речевого поведения. – М.: Наука, 1977. - С. 338-345.
5. Шейнина Е.Я. Энциклопедия символов. – М.: АСТ; Харьков: Торсинг, 2006.- 591 с.

ТРАДИЦИИ И ИННОВАЦИИ В ОРГАНИЗАЦИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ ПО РУССКОМУ ЯЗЫКУ КАК ИНОСТРАННОМУ

**Демьянова В. Г.
Моргунова Н. С**

Резюме

В статье рассматривается использование традиционных и инновационных форм и методов организации самостоятельной работы иностранных студентов по русскому языку как иностранному в Харьковском национальном автомобильно-дорожном университете. Описываются пособия для самостоятельной работы, разработанные в традиционной форме, а также электронный тренажер, оснащенный учебно-методическими инструкциями для преподавателя. Представлен опыт включения в учебный процесс различных ресурсов и услуг Интернета. Отмечается, что оптимальное сочетание традиционных форм самостоятельной работы и современных компьютерных технологий в учебном процессе в значительной степени повышает эффективность обучения иностранных студентов.

Ключевые слова: информационные технологии обучения; самостоятельная работа иностранных студентов; электронный тренажер по русскому языку; внеаудиторная работа.

Summary

The usage of traditional and innovative forms and methods of organization of independent work of foreign students on Russian as a foreign language in the Kharkiv National Automobile and Highway University is discussed in the article. The growing importance of independent work of foreign students in modern conditions, problems of governance and management of independent work are analyzed. Exercise-books for self-studying, designed in the traditional form as well as an electronic simulator, equipped with educational and methodological instructions for teachers are described. The experience of inclusion of various resources and Internet services in the educational process is presented. It is noted that the optimal combination of traditional forms of self-studying and modern computer technologies in educational process greatly increases the efficiency of foreign students.

Key words: information technologies of learning, independent work of foreign students, electronic simulator of the Russian language, extracurricular work.

В процессе получения высшего образования в украинских вузах иностранные студенты должны изучить большое количество дисциплин, усвоение и освоение которых возможно лишь при детальной организации самостоятельной работы студентов.

Хорошо известно, что успешная подготовка высококвалифицированных специалистов может быть достигнута только в результате правильного сочетания учебных занятий под руководством преподавателя и самостоятельной работы. При этом значение самостоятельной работы студентов возрастает в современных условиях, так как научно-технический прогресс требует постоянного обновления знаний. Вот почему особенно важно уделять должное внимание вопросам руководства и управления самостоятельной работой студентов, повышению ее эффективности.

Самостоятельная работа – это тот вид учебной деятельности, где современные компьютерные технологии обучения являются наиболее эффективными и полезными, благодаря присущим им качествам интерактивности, гибкости и интеграции различных типов мультимедийной учебной информации, а также возможности учитывать индивидуальные особенности учащихся и способствовать повышению их мотивации.

Чтобы выстроить учебный процесс творчески и эффективно, при организации самостоятельной работы иностранных студентов необходимо использовать как традиционные, так и инновационные приемы и методы, а также оптимальное сочетание тех и других.

Целью данной статьи является рассмотрение опыта организации самостоятельной работы иностранных студентов с применением новых информационных технологий в Харьковском национальном автомобильно-дорожном университете, анализ учебно-методического и технологического обеспечения самостоятельной деятельности студентов по русскому языку как иностранному с учетом их индивидуальных особенностей и уровня языковой подготовки.

Под самостоятельной работой мы будем понимать такую форму учебного процесса, которая реализуется во внеаудиторное время и в ходе которой студенты «осуществляют творческую, активную, напряженную умственную деятельность по овладению сущностью того или иного учебного предмета как по заданию преподавателя, так и по собственному почину, без посторонней помощи» [2, 56].

Значение самостоятельной работы при обучении русскому языку как иностранному в вузе трудно переоценить, так как данный вид деятельности расширяет лингвострановедческий кругозор студентов, развивает общеучебные умения, языковые и речевые навыки, а также способствует развитию таких личностных характеристик, как активность, самостоятельность, целеустремленность к познавательной деятельности, лежащих в основе профессиональных компетенций будущих специалистов.

Важная роль в организации самостоятельной работы иностранных студентов принадлежит преподавателю русского языка как иностранного. От его умения организовать самостоятельную работу зависит успех изучения нового для студентов языка. Одним из важных условий эффективности самостоятельной работы иностранных студентов мы считаем обеспечение студента необходимыми методическими и учебными материалами.

В Харьковском национальном автомобильно-дорожном университете для иностранных студентов разработаны пособия для самостоятельной работы по русскому языку как иностранному, в которых преподавателем четко продумана логическая схема заданий, предложенных для самостоятельного выполнения; конкретизирована цель работы, ее содержание; четко определена форма выражения результата (устная, письменная); определены формы проверки результата самостоятельной работы.

В процессе формирования самостоятельной учебной деятельности иностранных студентов преподаватель контролирует ход выполнения учебных заданий и самооценку студентами достигнутых результатов, выявляет пробелы в знаниях и умениях, оценивает результаты деятельности, воспитывает у студентов положительные мотивы и ценности.

Посредством отбора учебного материала и содержания работы преподаватель помогает иностранному студенту-будущему специалисту сформироваться как целостной личности.

Чтобы сделать процесс обучения эффективным, преподаватель должен действовать на опережение, т.е. помочь иностранному студенту рационально организовать свою самостоятельную работу и минимизировать возможные ошибки.

Сегодня в вузах на личное общение преподавателя и студентов отводится не так много часов, поэтому преподаватель должен найти способы полноценного воспитательного влияния на формирование личности иностранного студента. Одним из каналов влияния на формирование личности, позволяющим одновременно решать дидактические задачи и дающим студенту возможность чувствовать присутствие личности преподавателя, являются пошаговые методические инструкции, рекомендации к выполнению самостоятельной работы по РКИ, которые составлены с опорой на сочетание лингвистической, нравственно-этической и профессиональной составляющей учебного процесса.

Пошаговые методические инструкции нашего пособия для самостоятельной работы иностранных студентов стимулируют их познавательную активность и ускоряют темпы формирования речевых навыков и умений при освоении нового для них языка. Домашние задания нашего пособия построены на материале научного стиля речи и материале языка специальности иностранных студентов и помогают решать задачи межпредметной координации обучения русскому языку и специальным дисциплинам.

В инструкциях пособия нашли отражение общие задачи, объединяющие преподавателя-русиста и преподавателя-предметника:

- обучить работе с учебником (текстами, таблицами, схемами, рисунками, фотографиями и др.);
- научить выполнять домашнее задание, соблюдая нужную последовательность;
- научить студентов рационально планировать самостоятельную работу во внеаудиторное время:
- формировать навыки и умения самостоятельного изучающего и ознакомительного чтения научных текстов;
- научить общим приемам работы с текстом;
- познакомить с формами краткой и рациональной записи содержания текста (составление планов, тезисов, рефератов, конспектов и т.п.);
- познакомить с общими приемами поиска дополнительной информации в различных источниках;
- научить пользоваться словарем и справочной литературой.

Пособие включает сопровождающие самостоятельную работу средства управления: комментарии, пояснения, советы, справки, схемы, таблицы. Они представляют собой четко продуманную систему, способную в определенной мере восполнить отсутствие преподавателя во время выполнения работы. Управляющие средства позволяют сочетать в себе контроль преподавателя и самоконтроль учащихся.

Предваряющий самостоятельную работу комментарий предьявляется учащимся письменно вместе с учебно-методическими материалами. Он направлен на снятие лексико-грамматических трудностей. Обращение к пояснениям, советам, справкам рекомендуется в случае затруднений и ошибок, допущенных в работе. Часть заданий, направленных на проверку глубины понимания, предполагает аудиторный контроль.

Наше пособие для самостоятельной работы разработано в форме рабочей тетради студента и большинство контрольных заданий в нем выполняются в письменной форме, что предусматривает как выявление знаний по определенной лексико-грамматической теме, так и умения самостоятельно делать выводы и обобщения, творчески использовать знания и навыки.

Для самостоятельной работы иностранных студентов нами разработаны также компьютерные тренажеры к учебнику «Русский язык для иностранных студентов

инженерных специальностей». Общеизвестно, что современная система образования с появлением Интернета вступила в новую фазу своего развития и в этом контексте актуальной становится задача совершенствования дидактической теории обучения применительно к новым образовательным условиям.

При организации самостоятельной работы иностранных студентов мы рассматриваем современные компьютерные технологии как информационные технологии обучения, интегрирующие аудиовизуальную информацию любых форм (текст, графика, анимация и др.) и реализующие разнообразие форм самостоятельной деятельности по обработке информации, что представляет огромный диапазон возможностей для повышения качества обучения.

Преподаватели, разработавшие электронный тренажер, преследовали цель максимально использовать такие возможности компьютера, как:

- интерактивность, обратная связь и общение/диалог с пользователем;
- вариативность применения;
- использование иллюстраций;
- звук, который дает возможность активизировать навыки аудирования;
- возможности поиска по любому слову, что превращает электронное пособие в справочник, причем справочник дидактического характера;
- постоянное обновление упражнений в зависимости от пожеланий пользователей.

Учебно-методические инструкции, разработанные преподавателями-русистами для самостоятельной работы с электронным тренажером, нацеливают иностранных студентов на выполнение упражнений различного характера:

- 1) составление текста из различных элементов;
- 2) реконструкция текста;
- 3) синонимические замены в тексте, перестановки;
- 4) проверка понимания содержания с помощью упражнений на множественный выбор или реконструкцию текста;
- 5) компрессия текста по семантическим и формальным показателям;
- 6) заполнение анкет, карточек и др.

Электронный тренажер, оснащенный необходимыми учебно-методическими инструкциями преподавателя, позволяет тренировать различные виды речевой деятельности студентов, помогают им осознавать языковые явления, автоматизировать языковые и речевые действия, а также обеспечивают реализацию индивидуального подхода и интенсификацию самостоятельной работы иностранных студентов.

Электронный тренажер в определенном смысле выступает и в функции репетитора, который помогает каждому учащемуся найти свой наиболее удобный путь изучения иностранного языка на основе таких методов обучения, как показ ситуации общения, объяснение и комментирование, а также организация тренировки и употребления учебного материала в речи.

Для самостоятельной работы иностранных студентов нами используются не только компьютерные обучающие программы (тренажеры), но и различные ресурсы и услуги Интернета. При включении Интернет-ресурсов в учебный процесс преподаватель тщательно продумывает свои методические цели, так как бессистемное использование Интернет-ресурсов вряд ли даст желаемый результат, а также обеспечивает студентам необходимую поддержку в виде подробных инструкций, консультаций и технических тренингов. Таким образом, роль преподавателя в данном случае заключается, прежде всего, в том, чтобы правильно сориентировать студента в огромном количестве Интернет-ресурсов, что в значительной степени повышает эффективность обучения.

Обычно в учебных целях мы используем такие ресурсы, как электронная почта, телеконференция, веб-форумы, чаты, а также различные поисковые системы и информационные каталоги.

На наших занятиях Интернет-ресурсы используются чаще всего в форме включения в контекст урока аутентичных материалов сети, а также для самостоятельного поиска информации в рамках заданной темы. При этом преподаватель предварительно подробно объясняет студентам цели обращения к Интернет-ресурсам.

Использование Интернет-ресурсов повышает активность студентов и изменяет роль преподавателя. Преподаватель выступает здесь в качестве консультанта и координатора. У студентов же возрастает уровень мотивации, повышается стремление самостоятельно найти и изучить необходимую информацию.

Опыт работы показывает, что сформированная в Харьковском национальном автомобильно-дорожном университете система организации самостоятельной работы с использованием компьютерных обучающих программ и различных Интернет-ресурсов позволяет активно стимулировать познавательную активность учащихся и ускорить темпы формирования у них умений и навыков практического характера и при освоении нового языка. сделать процесс обучения иностранных студентов более эффективным.

ЛИТЕРАТУРА

1. Акишина О.А. Самостоятельная работа учащихся в практическом курсе русского языка как средство интенсификации обучения / О.А. Акишина, Н.С. Метс // Интенсификация учебного процесса и интенсивные курсы обучения русскому языку иностранных студентов подготовительных факультетов. – Одесса, 1989. – 230 с.
2. Зимняя И.А. Психология обучения неродному языку / И.А. Зимняя.– М., 1989.– 223 с.
3. Козаков В.А. Самостоятельная работа студентов и ее информационно-методическое обеспечение / В.А. Козаков. – К.: Вища школа, 1990. – 256 с.
4. Коряковцева Н.Ф. Современная методика организации самостоятельной работы изучающих иностранный язык: пособ. для учит. / Коряковцева Н. Ф. – М., 2002. – 176 с.

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ РУССКОМУ ЯЗЫКУ

Диярова Г. Д.

Түйін

Бұл мақалада орыс тілін оқытудың қазіргі заманғы әдістері мен тәсілдері туралы сөз болып, іс жүзінде оның қолданылу жолдары қарастырылады.

Summary

In this article the meaning of teaching method on Russian language is discussed and its using in practice.

В настоящее время чрезвычайно актуален разговор о поиске новых педагогических технологий, методов и средств обучения, которые бы соответствовали обновленным стандартам образования.

Получаемые в процессе изучения русского языка страноведческие знания расширяют общий кругозор, позволяют ученику лучше оценить существенность и социальную значимость своей будущей профессии.

Восприятие русского языка наталкивается на целый ряд трудностей. Прежде всего, это совершенно иной понятийный аппарат, существенно отличающийся от других языков. Во-вторых заставляет максимально внимательно и осторожно относиться к тому, как произнесено то или иное слово, так как от этого зависит перевод и обозначение на письме.

Кроме указанных трудностей, необходимо овладеть совершенно другим способом выражения своих мыслей. Грамматический строй русского языка существенно отличается от привычного для других языков. Если переводчик с европейского языка может синхронно переводить речь говорящего по частям, то переводчик с восточного языка обязательно должен выслушать мысль до конца, так как все определения предшествуют определяемому слову.

Все эти трудности можно преодолеть только при наличии научно-обоснованной методики преподавания русского языка. На наш взгляд, на первый план должна выйти задача внедрения современной технологии обучения, обеспечивающей наиболее эффективные пути формирования языковой и коммуникативной компетенции обучающихся. Учителя русского языка ставят своей задачей обучить языку как средству общения, что означает развитие у учеников навыков во всех видах речевой деятельности: говорении, аудировании, чтении и письме.

Творческий поиск предполагает переход старания в упорство, в увлеченность, в горячий интерес к делу. Это качество в себе можно развить, но предмет, которым человек может увлечься, всегда индивидуален, избирателен.

Работа над произношением русского языка, выработка навыков плавной, содержательной речи требует значительных усилий, как у учеников, так и у учителя. Как показывает практика, навыки монологической речи и разговора в режиме диалога формируются достаточно медленно. В качестве слабых сторон речи на русском языке можно назвать синтаксическую упрощенность, хаотичность выражения мыслей, непоследовательность в их изложении. В связи с этим на первый план выдвигается задача понимания текста и речи, а затем и выражения мыслей на русском языке. На русском языке все это базируется на детальном и всестороннем знании системы его служебных слов, которые в структуре предложения являются четкими ориентирами, помогающими правильно понять смысл предложения.

Общеизвестна ошибка многих учеников – переводить предложения, связывая слова только по смыслу. Однако добраться до смысла предложения можно только с учетом всех данных: структуры предложения в целом, типа сказуемого, наличия и расстановки служебных слов. Средством, побуждающим к этой деятельности, выступают речевые игры, поисковые задания. Многие упражнения по русскому языку должны быть связаны у коммуникативными потребностями учеников, направлены на пробуждение интереса к познавательной деятельности.

В этих целях необходимо широко использовать следующие задания:

Пересказать или записать своими словами текст (ответить на вопросы, составить тезисы, аннотацию, реферат).

Проанализировать текст (его идею, вид текста, его композицию, грамматические конструкции, лексические особенности).

Прочитать или пересказать текст с выражением, с учетом интонации каждого предложения, ударении в каждом слове.

Трансформировать предложенный текст (высказать свое мнение, расширить, дополнить по своему усмотрению, продолжить его).

Такие формы заданий вызывают у учеников и улучшают результат.

Изучение русского языка должно быть комплексным, обеспечивающим охват всех элементов языка. Только в этом случае можно говорить о его эффективности. На начальном этапе необходимо глубокое и всестороннее изучение звукового состава, интонации русского языка, грамматики, русской письменности. В дальнейшем необходимо обеспечить приобретение навыков устной речи и чтения текстов. В целях закрепления лексико-грамматического материала и последовательного развития навыков устной речи нужно также уделить внимание работе с магнитофонными упражнениями.

Процесс преподавания русского языка приобретает функциональную направленность и включает формирование коммуникативных компетенций.

ЛИТЕРАТУРА

1. Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам (Текст): пособие для учителя / Н.Д. Гальскова. –М.: АРКТИ, 2003.-192с.
2. Казарцева О.М. Культура речевого общения: теория и практика обучения: Учеб. Пособие / О.М. Казарцева, -М., 1998.
3. Настольная книга преподавателя иностранного языка (Текст): справочное пособие / под ред. Е.А. Маслыко. –Минск: «Высшая школа», 2001. -315с.

ЖЕКЕ ТҮЛҒА ТӘРБИЕЛЕУДЕГІ ОТБАСЫ МЕН МЕКТЕПТІҢ БАЙЛАНЫСЫ

Дурумбаева Қ. М.

Summary

It is article about interconnection of a family and school in education of the personality.

Резюме

В статье говорится о взаимосвязи семьи и школы в процессе воспитания личности.

Жеке тұлғаны қалыптастыру оның дамуының нәтижесі, белгілі-бір тұтастыққа, қалыпты қасиеттерге және сапаларға ие болатындығын білдіреді. Бұл сапалық қасиеттердің жасөспірімдердің бойында тиянақты қалыптасуы отбасы мен мектептің біріккен ынтымақтастығын қажет етеді. Жасөспірімдердің ара-қатынасын белгілейтін ұғымдар сырына терең үнілсек, адамгершілікті адамның тұлғалық жан дүниесінен орын алатын рухани байлықты байқауға болады. Адамның өмір салтын құрайтын іс-әрекет пен қарым-қатынас тұрғысынан қарасақ, біздің халықта бұл мәдениет әр адамның әлеуметтік орнына қарай қалыптасқан. Қарым-қатынастың, іс-әрекеттің байлығы адам тұлғасының орынды сапалық қасиеттерінің қайнар көзі болып табылады. Мектепте, отбасында бұл қарым-қатынастар тәрбиенің басты, пәрменді және жетекші құралына айналуы қажет. Сонда ғана отбасы мен мектептің бала тәрбиесіндегі ынтымақтастық ықпалы, әсері және бірлестігі біліне бастайды.

Мектеп оқу-тәрбие жұмысының мазмұнын жақсартуға қамқорлық жасайды, ата-аналарға, барлық жұртшылықты қалыптастырады. Мектеп пен отбасы ынтымақтастығының бірнеше формалары бар. Отбасы мектеп байланысының басты формасы ата-аналар жиналысы. Мұнда көптеген мәселелер, мысалы, күнделікті өмір, еңбек, демалыс, оқушылардың бос уақыты, оқу-тәрбие жұмысы талқыланады және тәрбие жұмысын жақсартудың нақты шаралары белгіленіп, бірігіп атқарылатын іс-әрекеттер айқындалады, оларды одан әрі жетілдірудің нақты жолдары қарастырылады.

Мектеп пен отбасы ынтымақтастығының жеке байланыс формаларының бірі-мұғалімдердің оқушылардың үйіне барып, жағдайымен жеке танысуы, күнделікті өмірімен тұрмысымен жақын танысу, оқу-тәрбиеге байланысты әр түрлі тақырыптарға әкешелерімен әңгіме өткізу, пікір алмасуы.

Мектеп пен отбасы бірлестігінің және ынтымақтастығының тағы бір формасы – педагогикалық нәсихат, яғни ата-аналарға педагогикалық білім беріп, тәрбиенің қиын мәселелері төңірегінде олардың сауатын ашу, тәрбие салаларының жаңа технологияларымен хабардар ету.

Ата-аналар және халық бұқара арасында психологиялық және педагогикалық білімді насихаттаудың қазіргі таңдағы орны өте ерекше. Насихат жұмысы оқыту мен тәрбие міндеттерін шешуде үлкен ықпал етеді. Сондықтан да ынтымақтастықтың бұл формасы бірлескен тәрбиені жүргізуде жетекші орын алады. Н.К.Крупская өзінің еңбектерінде ата-аналарды педагогикалық минимуммен қаруландырудың қажет екенін бірнеше рет айтқан болатын. Ата-аналардың тәрбие процесінде жеке адамның қалыптасуына ықпалы, олардың жалпы педагогикалық мәдениетіне байланысты. Осы тұрғыдан педагогикалық-психологиялық білім негіздерімен ата-аналарды қаруландыру мектеп алдында тұрған негізгі міндеттердің бірі болып саналады.

Мектептің ата-аналар комитеті мұғалімдерге, ата-аналарға көмектеседі, балалардың демалысын, қиын отбасыларды шефке алуды, балалар тұрған жеріндегі жұмыстарды ұйымдастыруға қатысады. Ата-аналар жиналыстарын, олардың конференцияларын, пікірталастарда, балалар мерекелерін өткізудің дайындық жұмыстарына қатысады.

Мектептің, отбасының бүкіл халықтың және мемлекеттің негізгі мақсаты қазіргі заман талаптарына сай балаларды және жастарды тәрбиелеу, оларды мамандық таңдауға, арнайы орта және жоғары оқу орындарына түсуге, халық шаруашылығының салаларында еңбек етуге даярлау. Бұл жерде де мектеп пен отбасының біріккен ықпалы, ынтымақты түрдегі тәрбиелік жұмыстары алдыңғы қатарда болуға тиісті.

Жастардың өнегелі тәрбиелерінің басты белгісі – үй және тұрмыстық шаруашылығын басқару тәсілдерін, жеке адамның ізгі қасиеттерін білу. Олар өмірден күнделікті жұмыстағы тәжірибеден әдептілік ұғымдарды үйренеді. Ата-ана мектеппен ақылдасып, кездесіп осы қасиеттердің берік қалыптасуына жағдай жасауы орынды.

Міне, осындай бірлескен ынтымақтастық негізінде жасөспірімдердің бойында қазіргі заман талабына сай ізгілік, адамгершілік қасиеттерін орнықты және берік қалыптастыруға болады.

ТІЛ ҮЙРЕТУДІҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ (ЕКІНШІ ЖЫЛ ОҚИТЫНДАР ҮШІН)

Дүйсенбаева Р. И.
Ешимов М. П.

Резюме

Данная статья посвящена обучению говорению иностранных студентов, изучающих казахский язык второй год и изучению процесса речевого общения как одного из аспектов преподавания казахского языка как иностранного. Принцип коммуникативности, ставший базовым для большинства дидактических концепций и успешно реализуемый почти на всех этапах обучения, в значительной степени укрепил связи методики и языкознания, усилил интерес к коммуникативным параметрам процесса преподавания. Реализация методического принципа коммуникативности предполагает органический сплав речевых навыков и речевых умений, творческий характер речевой деятельности, использование всех психологических резервов личности.

Summary

Education speaking foreign students studying Kazakh language Abstract: This article is devoted to the study of the process of speech communication as one of the aspects of teaching Kazakh as a foreign language. Communicative principle, which became the base for most of didactic concepts and successfully implemented in almost all stages of education, largely strengthened ties methodology and linguistics, increased interest in teaching communicative process parameters. The implementation of the principle of communicative methodology involves an organic fusion of language skills and speech skills, creative nature of verbal activity, the use of

psychological reserves personality. The focus is the subject of activity - the student with his attitude to the idea, which he expresses.

Бұл мақалада екінші жыл оқып жатқан жалғастырушы топтардағы тіл үйренушілерге тіл үйрету мәселелері қаралады. Қазақ тілін оқитын шетелдік студенттердің сөйлеуін қалыптастыру мәселелері қарастырылады. Еркін сөйлеуге жеткізу жолындағы түрлі мәселелер сөз болады. Сөйлеу үшін қажетті жайттардың арасындағы жағдаят мәселесіне және оның компоненттеріне назар аударылады. Оқу үдерісі барлық шынайы жағдаяттарды көрсете алмайды, сондықтан да шынайы тілдік қатынасқа жақын коммуникативтік оқу жағдаяттарының үлгілері ұсынылады. Мақалада оқудың түрлі кезеңдеріне тиесілі түрлі әдістемелік ұсыныстар берілген. Сөйлеуге үйрету үшін көрнекі нысандар, диалогтар мен полилогтарды қолдану ұсынылады. Мақалада ұсынылған жаттығулардың жүйесі ауызша сөйлеуді дамытуға көмектеседі. Мұнда ең алдымен айтылымның туындауы, оның коммуникативтік мәні мен тілдің нормасына сай келуі дамытылады. Диалогқа үйретуде бір жағынан репликалардың кезектесе алмасуына үйрету көзделсе, екінші жағынан жағдаяттың өзгеруі көрінетін қарым-қатынасқа түсуге, диалогтық сөйлеуге үйрету көзделеді. Кілт сөздер: тіл үйренуші, жаңашылдық, оқыту үдерісі, жағдаяттық тапсырмалар, қатысымдық.

Қазақ тілін шет тілінде оқытуға байланысты көптеген мәселелер бар екені мәлім. Екінші жыл тіл үйреніп жатқан жалғастырушы V деңгейіндегі тіл үйренушілерге тіл үйретудің тиімді жолдары туралы ой бөліскенді жөн көріп отырмыз. V деңгейіндегі тіл үйренушілер қазақ тілінің фонетикасынан бастап лексикасын, грамматикасын меңгеріп, сөз саптауы өсіп, бір –бірімен сөйлесімге шыға алатын дәрежеге жеткен студенттер. Дегенмен бұл деңгейдегі тіл үйренушілерді оқытуда оқытушы көптеген қиындықтарға тап болады. Оның біріншісі әдістемелік оқу құралының жоқтығы, екіншісі бұл деңгейде грамматиканың күрделілігі.

Сондықтан оқытушыларға тәжірибе жинақтап, екінші жыл оқитындарға арналған әдістемені өздері жасауға мүдделі. Бұл деңгейдегі тіл үйренушілердің мақсаты - жергілікті тұрғындармен қазақша еркін сұқбаттасып, қазақстандағы оқу орындарында білімін жетілдіріп немесе осы елде жұмыс істеп, мансабын көтеру. Сондықтан бұл мақсат тіл үйренушіге де, тіл үйретушіге де үлкен жауапкершілікті жүктейді, үнемі шығармашылықпен, ізденіспен жұмыс істеуді, жаңашылдықты талап етеді.

Бұл деңгейде тіл үйренушілердің оқыту үдерісіндегі сөйлесімде тілдік құрал арқылы отбасы және ұлттық тәрбие, ана тілі, спорт, қала тазалығы, ұлттық киім үлгісі, қоршаған орта, ұлы тұлғалар тақырыптарында өз ойын жеткізіп бере алуы және шынайы өмірде белгілі мақсаттарға жетуі тілдік тұлғаның қалыптасуының көрінісі болып табылады. Сондықтан да сөйлесім арқылы қоғам өкілдерімен қарым-қатынас жасай алу және оны дұрыс бағалай алу дағдылары арқылы қоғам мәдениетін игеріп, табиғи-элеуметтік ортаға бейімделеді. Әрбір тіл үйренушіге грамматикадан гөрі қатысым табиғаты жақындау болатыны анық яғни үйреніп жатқан грамматикалық тапсырмалар- коммуникация арқылы дамиды деген сөз. Сондықтан сөйлеу арқылы тіл үйренушілер өз ойын құрастырып, оны ауызша тұжырымдап айтуға қалыптасады. Дегенмен бұл өте күрделі және көп қырлы үдеріс екенін мойындауымыз керек.

Алдымен, тіл үйренушілердің психикалық жағдайына көбірек көңіл бөле отырып, олардың сөйлеу әрекетіне көзқарасын, дайындығын, қарым-қатынас жасау актілерін, ниетін зерттеп алуымыз керек. Еркін сөйлеуге үйретуде сөйлесуге қатысушыға сөйлеудің түрлі техникалық дағдысын қалыптастырып, лексикалық-грамматикалық жаттығуларды түрлендіріп, балама сөздерді, синнимдерді ауыстырып қолдану, түрлі жағдаяттық тапсырмаларды түрлі рөлдік, іскерлік ойындармен жеткізе алу ерекше орын алады. Бұл тапсырмалар қажеттілікті тудырады, қазақша ойлау қызметін күшейтеді, табиғи түрде әңгімелесуге түрткі болады. Әңгімелесуде өмірде кездесетін кез-келген жағдаятта бір

нәрсені сұрай алу, түсіну, түсіндіру, сену, сендіру, таңдану, таңдандыру, ренжу, ренжіту, кешірім сұрау, кешіру т. б. сияқты мәндегі сұқбаттар құрастырып, қарым-қатынасқа түсу арқылы тіл үйренуші өзін еркін сезіне алады.

Сонымен қатар тапсырмалардың дені, лексикалық минимумдар елтану, мәдениеттануға қатысты болып, диалогтық сөйлесу арқылы диалогтық тілдесімге шығарамыз. Оқыту үдерісін шынайы табиғи жағдаяттармен байланыстырып, коммуникативтік шынайы сөйлеу қатынасын бірте бірте оңайдан қиынға дамыта аламыз. Алғашқы сабақтарда жағдаяттарды түрлі көрнекі құралдармен берілген тақырыптардағы тірек сөздерге, тілдік материалдарға сүйеніп орындатамыз. Тіл үйренушілер меңгерген тақырыптарындағы материалдарды, сөз тудырушы формаларды өз еріктерімен қолдана алады. Рөлдік, іскерлік ойын барысында, пікірсайыста, жобалар жасауда, пікірталаста кенеттен пайда болған айтылымдар еркін жағдаяттың тууына әсер етеді. Бұл өте қуанарлық жайт.

Сонымен қатар тіл үйренушілер жұптық, топтық, ұжымдық тапсырмаларды орындап, сөйлеудің тілдік формасының аясын, мазмұнын кеңіте түседі. Осы сияқты бірлескен әрекеттер тіл үйренуші мен тіл үйренушінің, оқытушы мен тіл үйренушінің бір-бірімен танысып пікірлесуіне, бір-бірінен жаңа, керекті мәліметті алуына, белгілі бір мәселені бірге талқылауға сара жол ашады. Диалогтық сөйлесуде кенеттен пайда болған айтылымдар әңгімелесушілердің репликасын дамытады, бейбралды элементтерді кең көлемде қолдануға себеп болады, тіл үйренушінің сұқбатына эмоциялық, экспрессивтілік мағынадағы сөздер қатыстырылады. Тілдесу үдерісіне сөйлеуді қалыптастыруға арналған жаттығулар көмегімен көптеген компоненттері бар сөйлеу механизмдерін тікелей тіл үйренушілердің өздері енгізетініне куә боламыз.

Оқытудың интерактивті түрлерін күнделікті сабақта пайдалану тиімді нәтижелерге жеткізетіні анық. Осыларға тоқтала кетейік. Бұлар-қызықты тақырыптардағы мәтіндер, вербалды сөйлеуге арналған түйін сөздер, жоспар құру, тезистер, мақала, реферат, эссе жазу, т.б. сондай-ақ сұрақтарға жауаптар, тыңдалған немесе оқылған монолог мәтінін диалогқа айналдыру, берілген жағдаятқа, оқылған тақырыпқа диалог құру, диалогты толықтыру, кинофильмдер, мультфильмдер мазмұны бойынша тапсырмалар орындау, суреттерге қарап әңгіме құрастыру, интернет мәлімет көздерін, өмірлік өз тәжірибелеріне яғни бір кезде көрген киносы, оқыған кітабы, өзінің түйгені, жеке қиялына сүйену, рөлдік ойындар, викториналар, пікірсайыс, пікірталас өткізу, дөңгелек үстел, сияқты коммуникативтік ойындар.

Осы сияқты интерактивті әдіс-тәсілдердің тіл үйренушінің қазақ тілін оқып үйренуге деген қызығушылығы мен танымдық белсенділігін арттыруда, алған білімдерін шығармашылықпен қолдана білуде, қабілеттерін дамытуда мәні зор. Шынайы өмірдегідей тілдік қарым-қатынасқа түсу барысында тіл үйренушілер өздерінің ой-өрісін, сезімдерін, зейінін, қиялын, ерік-жігерін, есте сақтау қабілетін, сөйлеу қабілеттерін дамытады, сонымен қатар тіл үйренушілер қазақ тілін өз ана тілі құбылыстарымен салыстыра зерттей отырып, терең түсінуге мүмкіндік алады. Сондықтан оқытушының негізгі міндеті - тілді оқытуда мотивацияның рөлін аттыру, тіл үйренушінің тілге деген қызығушылығын дамыту. Қызығушылық тіл үйренушінің белгілі бір әрекетке, затқа эмоционалды қатынасы болғандықтан, зейінін машықтандырады, тереңірек ойлауға, тілдік материалдың ойда ұзақ сақталуына негіз болады.

Сонымен тіл үйренушінің қызығушылығын арттыру үшін оқытушы тілді қарым-қатынас әрекетіне қолдану қажеттілігін тудыратын қолайлы атмосфера жасап, тіл үйренушіні толығымен оқу үдерісіне тартып, тілдік, когнитивті, шығармашылық қасиеттерін оятып, тіл үйренушінің оқу үдерісіндегі басты тұлғасы ретінде белсенділігін арттырып, жеке, топ, ұжым жұмыстарын ұйымдастырып, ұнтаспа, компьютер, бейнефильмдер, мультфильмдер, суреттер, альбомдар, кестелер, кроссвордтарды кеңінен қолдануы үлкен нәтижеге жеткізеді.

ӘДЕБИЕТ

1. Демьяненко М.Я. Основы общей методики обучения иностранным языком / М.Я.Демьяненко, К.Я. Лазаренко и др. – Киев, Высшая школа, 1976.
2. Пассов Е.И. Основа коммуникативный методики. – М. Просвещение, 1989.
3. Г.Мұсаева. Қазақ тіліндегі жай сөйлемдерді меңгеру динамикасы. –Алматы, «Қазақ университеті» 2013.

**MODELLING OF THE SIMPLE AND COMPOUND SENTENCE
IN SCIENTIFIC STYLE OF THE SPEECH**

**Dusetaeva R. K.
Aznabakiyeva M. A.**

Резюме

Статья посвящена построению предложений по моделям научного функционально-речевого стиля для формирования навыков коммуникативной компетенции студентов в учебно-профессиональной сфере.

Түйін

Мақала кәсіптік оқу саласында студенттердің коммуникациялық құзырет дағдысын қалыптастыру үшін ғылыми функционалды-сөйлеу стиліне модель бойынша сөйлем құрастыруға арналған.

It is known that communicatively focused teaching connects educational cognitive activity of students with their communicative requirements. Professional competence is focused on language acquisition as a means of communication within the chosen specialty.

In the teaching process, students have to seize not only elements of the informal and the publicistic style, but also scientific.

The system of teaching in language of specialty is focused on a teaching profile: humanitarian, natural-science, scientific and technological.

When you are teaching students in language of specialty, it is necessary to consider the level of language which students want to learn. At faculty of pre-university education we entered discipline called "Specialty language" for foreign students on their first year of teaching. This discipline begins on the seventh week of teaching when students reach the level of language competence A1. Naturally, lecturer have to use his teaching time efficiently and productively, as well as he should keep his lecture within scientific style, and that because of insufficient level of proficiency and insufficient number of the classroom hours allotted on studying of the subject "Specialty Language".

Already on the first occupations listeners get acquainted with the general scientific and special lexicon which is close to his specialty. But this process goes not separately – lexico-grammatical material is entered in the form of models: at the initial stage – simple sentences; subsequently – difficult, the compound sentence and complex sentence. And also introduction of lexico-grammatical material is made in the form of the speech samples expressing various relations (spatial, attributive, etc.).

Modeling the syntactic construction of a simple and compound sentence within specialty language, helps students to gain skills of possession of the professional focused speech (specialty language) much quicker.

Thus, in the course of teaching foreign students Russian language, we train them to form Russian sentences, i.e. we give the model of the sentence and system of its construction. "Educational modelling means the replacement of considered actual concept by studying of its

analogue in the form of pattern model. The central meaning of modelling is the possibility to provide required answers to questions related to features of the studied object based on the results of work with the pattern" [1, 146].

It should be noted, that features of academic style of speech (in particular lexical, grammatical, syntactic standardization) establish specificity of material presentation technique. Each specialty language lesson is built, on the one hand, independently to some extent, but on the other hand, as a kind of an open structure. The information is entered step-wise, in succession from simple to complicated, so that the trainee could follow up the logics of the given science.

The educational unit is the educational-scientific text (microtext, or minitext) in its structurally-semantic arrangement, integrity, connectivity and completeness, which the trainee should be able to read, understand, reproduce and create.

In the course of teaching modelling of simple and compound sentences during the lessons on specialty language, it is necessary to consider variety of ways of construction of sentences, mastering of which by the students is not possible in a short time. Therefore selection of essential texts should be performed by the teacher taking into account the level of the linguistic skill of the audience and number of academic hours allotted for studying of specialty language.

Educational-scientific texts as well are built according to the specified model. As it is known, there are various types of the educational-scientific texts: description, speculation, narration, and the mixed type.

At the initial stage of teaching specialty language it is recommended to use texts-descriptions.

For habit training of the communicative competence in the educational professional sphere it is necessary to teach the students' audience to model sentences using the patterns of scientific functional speech style.

We will review examples of frequency use of models of a simple and compound sentence of scientific and educational texts in "Geology, geodesy" at the initial stage of teaching:

1. Definition of concept, subject, phenomenon: *что – это что, что является чем, чем называется что, чем называют что, что представляет собой что*

Горные породы – это естественные агрегаты минералов.

Геодезия – это наука об измерениях на земной поверхности.

Минералы являются составной частью горных пород.

Высокий обрыв называется утесом.

Хребет представляет собой противоположную ложине выпуклую форму земной поверхности, которая постепенно понижается в одном направлении.

2. Description of properties and characteristic of a subject, substance, phenomenon:

что имеет что, что становится каким, что образуется в результате чего, что отличается чем

Осадочные породы имеют самую разнообразную окраску и оттенки.

Горные породы образуются в результате геологических процессов внутри земной коры или на поверхности.

Галенит отличается высокой плотностью.

3. Structure, classification:

что состоит из чего, что делится на что, что образуется из чего, что может быть каким

Горные породы состоят из однородных или различных минералов.

Агрегаты минералов состоят в основном из петрогенных (породообразующих) элементов.

Осадочные горные породы образуются из продуктов разрушения других горных пород.

Магматические породы образуются из магмы в результате её охлаждения и затвердевания.

Горные породы делятся на магматические, осадочные и метаморфические.

Гидросфера состоит из океанов, морей, озер, рек, болот, ледников и снежников.

Атмосфера делится на несколько слоёв: тропосферу, стратосферу и ионосферу.

4. Conditional record:

что обозначается чем, что изображают чем

Предметы местности обозначаются масштабными условными знаками.

Рельеф местности на планах и картах изображают обычно горизонталями.

5. Location, place of birth:

что встречается где, что характерно для чего, что образуется где

Разнообразные ценные минеральные воды встречаются в областях молодого горообразования и особенно пояса альпийских складчатых гор.

Осадочные горные породы характерны для поверхностной части земной коры.

Горные породы образуются в результате геологических процессов внутри земной коры или на поверхности.

It should be noted that the sentences take semantic functions of the difficult sentences, so it is followed by strengthening of a syntactic compression and increase of quantity of the curtailed propositions. Now in modern scientific texts often began to use structure of a simple sentence. That because in the scientific speech the complex of language means is directed not to a specification, but on the expression of abstractness, generality of thought. It allows students to concentrate attention on the research, its results, and then the objectivity of a statement will be reached.

The simple sentence on the semantic organization is similar to the difficult therefore we can transform by means of modeling of syntactic structure a simple sentence in difficult and vice versa. For example: simple sentence: *Под влиянием высокой температуры происходит изменение магматических и осадочных пород* it is possible to transform to difficult: *Магматические и осадочные породы изменяются, если на них влияет высокая температура.*

As for compound complex (attributive) sentences, it should be noted that they are rather frequent in use at the initial stage of training in specialty language. Transformation of offers from difficult to simple (and opposite) happens easily since within a course of practical Russian attributive complex sentences are actively studied (to a connective word который): *С геохимической точки зрения, горные породы – это естественные агрегаты минералов, которые состоят в основном из петрогенных (породообразующих) элементов.* = *С геохимической точки зрения, горные породы – это естественные агрегаты минералов. Они состоят в основном из петрогенных (породообразующих) элементов.*

Now in the scientific speech there is a tendency to growth of semantico-syntactical complexity of a simple sentence when his ability to express not only one, but several elementary meanings corresponding to the actual facts of reality increases. A special role in such syntactic structure is played by a verbal noun which in the syntactic organization of the scientific speech leads to essential changes of all her syntactic system, takes away a verb on the second plan. The verbal noun along with other means of language is capable to bear the additional, curtailed meanings, that mean to express polypositivity [1,63]. For example: *охлаждение и затвердевание магмы, выпадения осадка, изменение магматических и осадочных пород, разрушение горных пород.*

Modeling of syntactic structure with use of the models including verbal nouns presents special difficulty when students in language of specialty at the initial stage since the semantic loading of action peculiar to a verb passes to a verbal noun which demands use of nouns of a genitive case.

Thus, we see that studying of models of scientific functional and speech style and modeling with their help of simple and compound sentences within the course "Specialty Language", promotes formation of skills of operating by language units at the level of the word, the phrase and the offer, skills of communication in the educational and professional sphere, intensifies educational process.

REFERENCE

1. Bure N.A., Byistryih M.V. i dr. Osnovyi nauchnoy rechi: Ucheb. posobie dlya studentov nefilologicheskikh vyisshih uchebnyih zavedeniy /Pod red. V.V. Himika, L.B. Volkovoy. – SPb.: SPbGU; M.: Izdatelskiy tsentr «Akademiya», 2003. – 272 s.
2. Nurshaikhova Zh.A. Russkiy yazyik i algoritmy. – Almaty, 1999. – 191 s.

ЭМОЦИОНАЛДЫ-ЭКСПРЕССИВТІ СӨЗДЕРДІҢ ҚОЛДАНЫЛУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Ермагулова А. А.
Ғылыми жетекшісі: Иманалиева Ғ. Қ.

Түйін

Бұл мақалада эмоционалды-экспрессивті сөздердің қолданылу ерекшеліктері жайлы сөз қозғалады. Қазақ тілінде эмоционалды-экспрессивті сөздердің тілдегі атқаратын мәнді қызметі қарастырылады.

Резюме

В статье рассматриваются особенности использования эмоционально-экспрессивных слов в казахском языке.

Summary

This article discusses the features of the use of emotionally-expressive words in the Kazakh language.

Эмоция тілде фонетикалық, лексикалық, грамматикалық деңгейлерде көрініс табады. Бірақ эмоционалдылық мәселесі қазақ тіл білімінде негізінен лексика-семантикалық және стилистикалық деңгейде қарастырылып жүр. Фоносемантикалық, морфологиялық, синтаксистік деңгейде басқа мәселелерге қатысты сөз болғаны болмаса, арнайы зерттеу нысанына айналмаған. Қазақ тіл білімінде эмоционалдылық, экспрессивтілік мәселесін жүйелі түрде зерттеу қазіргі күн үшін өзекті мәселелердің бірі.

Қазақ тіл білімінде эмоционалдылық пен экспрессивтілік мәселесінің қарастырылуын шартты түрде екі топқа бөлуге болады. Біріншісі, арнаулы орта және жоғары оқу орындарына арналған қазақ тілінің оқулығы, оқу құралы ретінде, сондай-ақ, ғылыми басылым ретінде жарық көрген және тілдің лексикология, стилистика немесе басқа мәселелерін қарастыру барысында айтылған мәліметтер, ал екіншісі соңғы жылдары қолға алына бастаған, эмоционалдылық пен экспрессивтілік арнайы зерттеу нысаны етіп алынған ғылыми жұмыстар. Алдымен бірінші топтағы жұмыстарға тоқталайық. М. Балақаев, Е. Жанпейісов, М. Томанов, Б. Манасбаев авторлығымен жарыққа шыққан «Қазақ тілінің стилистикасы» атты еңбекте эмоционалды-экспрессивті сөздерге арнайы анықтама берілмегенімен эмоционалдылық пен экспрессивтілік мәселесі туралы сөз қозғалғанда

оларды екі тұрғыда қарастыру керек екендігі айтылады, біріншісі – лексикалық мағынасы әуелден экспрессияға бейім тұратын сөздер, екіншісі – қолданылу процесінде жүре келе экспрессивті бояу алатын сөздер. Еңбек авторлары басқа сөздерге қарағанда еліктеуіш негіздерден жасалған етістіктердің, фразеологиялық тіркестердің экспрессивті бояуы басым болатындығын атап өтеді. Сондай-ақ, мұндай қасиеттің жеке сөздерге ғана емес, сөз тіркестеріне де, сөз формаларына да, синтаксистік конструкцияларға да тән сипат екендігі айтылады [1].

I. Кеңесбаев пен Ғ. Мұсабаев авторлығымен шыққан «Қазіргі қазақ тілі» еңбегінде авторлар: «Қазіргі қазақ тілінде, басқа тілдердегі сияқты, сөйлеушінің бір затқа не құбылысқа эмоциялық көзқарасын білдіретін бір топ сөздері бар. Бұл категориядағы сөздерді тіл ғылымында эмоционалды лексика немесе эмоциялық мәні бар сөздер дейді. ...Сөйлеуші *орман, көл, үй, бес, ол* тағы басқа сөздерді айтқанда бұл заттардың атауында ешқандай эмоционалды мән болмайды. Ал кейбір сөздерде, құбылыстардың атауларында жақсы немесе жаман қатынасты, психологиялық күйді көрсететін реңктер болады. Мысалы, *айналайын, оңбаған* дегендер тек белгілі бір тиянақталған сөйлеушінің ой-күйін білдіреді. Эмоциялық лексика белгілі бір затқа құбылысқа, қауымның бағасын аңғартады», – деп жазады [2, 178].

Аталған категориядағы сөздер екі топқа бөлініп қарастырылады:

Бірінші топ: эмоционалды бояуы бар сөздер іштей бірнеше топқа бөлінеді: а) әсері күшті эмоцияны білдіретін сөздер (*масқара, сұмдық, сұм, қайғы, қуаныш, қорқыныш, жауыздық, жыртықтық, нәзіктік, ақ көңілдік* т.б.). Бұл топтағы сөздер өздігінен экспрессивтік қасиетті бере алады. ә) Кейбір сөздер затқа немесе құбылысқа қоғамдық қарым-қатынас негізінде эмоционалды-экспрессивті бояу беруге қабілетті болады (*ұрлық, жауыздық, залым* т.б.). Бұл сөздер өзінің табиғатынан жағымсыз мағынадағы эмоциялық реңкті береді. б) сөйлеушінің негізінде құбылысқа баға беретін сөздер (*әдемі, жақсы, көңілді, тамаша, қатты* т.б.). в) Шарттылықпен қолданылатын сөздер. Мысалы, *пысық* сөзі ертеректе ешқандай эмоциялық бояусыз қолданылған.

Екінші топ: грамматикалық тәсіл арқылы жасалған сөздер: а) *-қан, -қай* кішірейткіш-еркелеткіш суффикстерді қолдану арқылы затқа немесе құбылысқа қоғамдық баға беру арқылы жасалған сөздер; ә) сөздердің кішірейткіш-еркелеткіш реңкті *-тай* жұрнағы арқылы жасалған сөздер; б) *-еке, -й, -ша, -ше* жұрнағы жалғану арқылы еркелікті және кішіпейілдікті бере отырып жасалған сөздер; в) *-сымақ* арқылы жасалған сөздер [3, 16].

Көркем әдебиет тілдің құрылымдық нормаларын ғана емес, сонымен қатар көркемдік-эстетикалық заңдылықтарын да қалыптастыратын құрал. Тіл білімінде қазақтың көркем әдебиеті стилінің ерекшеліктері ғана емес, әдебиеттің проза, поэзия, драматургия деп бөлінетін салаларының да стильдік ерекшеліктері өз алдына жеке-жеке сараланып қарастырылады. Көркем әдебиеттің проза жанры поэзия мен драматургияға қарағанда функционалды стильдердің барлығының элементтерін пайдалана алатын кең ауқымды сала. Поэзия тілінде тілдік құралдарды тандап жұмсау принципі басым болады, сөздің өрнегін жасайтын түрлі тәсілдер әлдеқайда жиі қолданылады. Поэзияда грамматикалық тұлғалардың да, синтаксистік құрылымдардың да экспрессиясы күштілері таңдалады. Тіпті қалыптасқан тілдік нормаға сыя бермейтін элементтер де қолданылады. Драматургия көбіне адамдардың өзара сөйлесуіне негізделетіндіктен ауызекі сөйлеу тілінің нормаларын ұстануға бейім келеді. Сонымен қатар, бұл үш жанрдың бір-біріне ауысып, бір-біріне ұласып кететін тұстары да болады.

Қолданылу үдерісінде экспрессивтік бояу алатын есімдер, сөз тұлғалары тілдің көркемділігін жетілдіру үшін, образ жасауда бұл тәсілді жиі қолданады. Эмоциялық реңкі бар экспрессивті сөздер көбінесе көркем әдебиет стилінде кездеседі, өйткені олардың стильдік бояуы, қыр-сыры сонда ашылады. Ақын-жазушылар шындықты көрсетуде, ондағы кейіпкерлердің мінезін ашып, портретін жасауда осындай көтеріңкі, бейнелі, мәнерлі сөздер қолданады.

Қорыта айтқанда, тіл бейнелерін қолдана отырып, тілдік қатынас қызметін пайдалана алу – тіл мәдениетіне негізделіп отырады. Тіл мәдениеті – дұрыстық қана емес, сөз мәдениеті, өнер мәдениеті жоғары деңгейінде стилистикамен түйіседі.

Тіл даму мен күрестің құралы болғандықтан, ол жалпыға түсінікті болып қана қоймай, әсерлі де тартымды болуы керек. Бұл салада эмоционалды-экспрессивті сөздердің тілдегі атқаратын мәнді қызметі айрықша көзге түседі.

ӘДЕБИЕТ

1. Балақаев М., Жанпейісов Е., Томанов М., Манасбаев Б. Қазақ тілінің стилистикасы. – Алматы: Мектеп, 1974. – 192 б.
2. Кеңесбаев І., Мұсабаев Ғ. Қазақ тілі. – Алматы: Мектеп, 1971. – 235 б.
3. Иманалиева Ғ.Қ. Қазақ тіліндегі эмоционалды құрылымдар. Монография, 2011. - 244 б.

ИНТЕРБЕЛСЕНДІ ӘДІСТЕР АРҚЫЛЫ КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ ПӘНДЕРДІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ, ОНЫҢ МАҢЫЗЫ

Жарболова А. Ж.

Дамыған елдердің білім беру жүйесі теорияны тәжірибемен ұштастыра білетін мамандарды даярлауды көптеп қажет етуде. Қазақстанның құқық саласы да оқытудың тиімді әдісін іздестіру арқылы біліммен жұмыс жасай алатын, білімді нақты жұмысқа айналдыруға қабілетті заңгер-мамандарды қажет етеді, бүгінгі құқықтық тәжірибеде оларға деген сұраныс артып отыр. Ол бекер емес. Өйткені, мұндай маман - кез келген жағдайда жұмыс жасай білетін, қандай-да болмасын құқықтық проблеманы айқындап, оны тиімді шешу жолдарын айқындай білетін, стратегиялық бағыттардың түп негізін түсінуге дағдыланған заңгер-маман ғана болмақ. Мұндай сапалы маман қалыптастыруға тиісінше білім беру процесінде қол жеткізеуге болады. Оқытудың интербелсенді нысанын тиімді қолдану осындай сапаға, нәтижеге қол жеткізеді. Оқытудың интербелсенді нысаны алысты барлап, кең ауқымда ойлай білетін мамандарды даярлауда, жалпы құқықтық мәдениеті мен сана-сезімі жоғары, рухани дәстүр мен құқықтық құндылықтарға ие мамандарды тәрбиелеп шығаруда маңызды, ерекше мәнді әдіс болып саналады.

Интербелсенді білім беру әдістерінің маңызын өзге қырынан да байқауға болады. Анығырақ айтсақ, жоғарғы оқу орындарында студенттердің адамгершілік сезімін, құқықтық деңгейін, мәдени-эстетикалық талғамын қарастырып, олардың басқарушылық-билік етушілік, шешендік өнерлерін, ұлттық санасын дамытып отыруда да сабақтарды интербелсенді әдістермен өтудің маңызы ерекше зор болып саналады. Себебі, қазіргі кредиттік технологиялық оқыту жүйесінде дәріс пен семинар сабақтарына берілген уақыт көлемінің тым аздығына қарай оны үнемді пайдалану үшін тиісті білім беру әдісі арқылы студенттерді өзін-өзі оқытуға дағдыландыруда бұл әдіс керемет рөл атқарады.

Жоғары оқу орындарында конституциялық-құқықтық пәндерді оқытудың өзіндік ерекше орны, маңызы бар. Конституциялық-құқықтық пәндер болашақ заңгерлер үшін маңызды фундаменталдық білімдерді қарастыратын жетекші оқу курстары болып табылады. Әсіресе конституциялық құқық басқа пәндерді меңгеру үшін негіз болатын фундаменталдық білімдерді қалыптастырады, әрі олар қоғамның барлық салаларының – саяси, экономикалық, әлеуметтік, мәдени, діни, т.б. негіздерін реттейді, тиісінше конституциялық-құқықтық пәндер осы салаларды жеке бөліп оқытуды қарастыратын басқа оқу курстары негізге алатын білімдердің жиынтығын құрайды. Олар өзінің бастауын Конституциядан алады. Ал, Республика Конституция өзге құқық салалары басшылыққа алатын барлық нормативтік құқықтық актілер үшін негіз, база болып табылады. Оқытудың интербелсенді нысанын

қолдана отырып конституциялық-құқықтық пәндерді оқыту студенттердің бойында базалық, фундаменттік құқықтық білімдерді қалыптастыруда маңызды әрі тиімді болып табылады.

Конституциялық-құқықтық пәндерді интербелсенді әдістермен оқытуда қоғамның әлеуметтік, экономикалық, саяси, т.б. салаларындағы негізгі қоғамдық қатынастардың конституциялық-құқықтық реттелуі сараланып, тиісті салалардағы құқықтық кемістіктердің орнын толтырып, қоғамдық қажеттіктерді тану үшін объективтік заңдылықтарды тану, талдау, бағалау әрекеттері жүргізіледі. Ал, бұл маңызды мәселе. Себебі, білімнің жоғары дәрежесіне қол жеткізудің алғышарты болып зерттелетін саланы дамытуға, жетілдіруге әсер ететін факторлар мен шарттарды, қоғамдық қатынастарды, ондағы проблемалық жағдайларды шешу жолдарын тану табылады. Ал, оған оқу материалдарын игеруге бөлінген қысқа уақытта тек интербелсенді әдістерді қолдану арқылы ғана қол жеткізуге болады.

Конституциялық-құқықтық пәндерді оқытудың интербелсенді нысаны тиісінше келесідей интербелсенді әдістерді пайдалануды шамалайды: конституциялық-құқықтық тәжірибеде кездесетін өмірлік жағдайларды модельдеу, рөлдік ойындарды қолдану, мәселелерді бірлесіп шешу, ситуациялық проблемалардан шығатын жолдарды заң тұрғысынан анықтап, шешу, конституциялық-құқықтық кемшін тұстарды анықтап, оларды жою жөнінде өзіндік пікірлер негіздеу, конституциялық-құқықтық құжаттарды толтыру, т.с.с. әдістер. Бұл аталған интербелсенді әдістер конституциялық-құқықтық пәндерді меңгеруде қомақты нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік беретін тиімді әдістер болып табылады деп айта аламыз. Өйткені, нақ осы әдістер топтын барлық студенттеріне бірлескен таным процесіне белсенді араласуына, өз көзқарасы мен өзгенің көзқарасы туралы өзіндік жеке пікірлерін ортаға салып, бірлесе талқылап, саралауына, сол арқылы белгілі бір өзекті мәселе бойынша тиімді пікір қалыптастыратын орта құруына мүмкіндік жасайды. Аталмыш интербелсенді әдістерді қолдана отырып білім алу процесінде студенттер сөйлеу шеберлігін, тыңдай білу, ортақ шешім қабылдау, даулы жағдайды болдырмау секілді коммуникативті дағдыларын қалыптастырады, әрі оларды практикалық жағдайлармен бекіте түседі.

Интербелсенді әдістерді қолдана отырып оқытуды қарастыратын дәріс және семинар сабақтарында, сонымен қоса білім берудің өзге нысандарында теориялық білім тәжірибеде қолдану аясында қарастырылып, өзара байланыста меңгеріледі. Ғылыми проблеманы талқылау тәжірибеде орын алған ситуациялық жағдайларды тек мысал ретінде қарау немесе кемшін тұстарын анықтау түрінде ғана өтпейді, мұндай жұмыстар конституциялық-құқықтық талдау жасау, тиісті саланы жетілдіру жөнінде ізденістер жасауды да талап етеді. Нәтижесінде студенттер жүйелі түрде ойлау, негізгі мәселелердің аясында проблемалық жағдайды нақты баяндау, өз пікірін қисынды тұжырымдау, басқалардың пікірін сыни тұрғыдан бағалау сияқты дағды-біліктерін көрсете білулері керек.

Интербелсенді әдістерді қолдана отырып конституциялық-құқықтық пәндерді оқытудың маңызды бір ерекшелігі - оқу процесінің ешбір тарабы басым жағдайда болмайды. Интербелсенді әдістерді қолдана отырып білім беруде студенттер білім беру процесінің белсенді қатысушысы ретінде танылады. Басқаша айтқанда, интербелсенді оқу процесінде негізгі әрекет етуші субъект бұрынғыдағыдай оқытушы емес студент болып табылады. Алайда, бұл түйін оқытушы тиісті процестен толығымен ажыратылған деген қорытынды жасауға негіз бермейді. Басқаша айтқанда, оқытушының белсенділігі студенттердің белсенділігіне орын береді, оның міндеті студенттердің ізденістері үшін жағдай жасау болып табылады. Оқытушы студенттердің ізденістер жүргізуі барысында көмекші функциясын орындайды. Нақтырақ айтсақ, оқытушы дәрістер оқу арқылы конституциялық-құқықтық білім негізін қалыптастырады, оған қоса тиісті құқықтық кеңістіктегі күрделі мәселелерді айқындаушы, кеңес-пікір беруші рөлін атқарады. Сонымен қоса, оқытушы жаңа ілім-білімдермен студенттерді жеке өзіндік ізденістерге жетелейді, оларға жеке ізденіс жасауларына бағыт беріп тиісінше студенттерді-ізденушілерді ынталандырып отырады. Олай болса, оқытушы білімнің негізгі фундаментін салушы ретінде бола отырып, ол студенттердің бойында терең білімді ары қарай өзіндік ізденістар жасау арқылы ғана

қалыптастыру мүмкін деген түсінікті бекітуі керек. Оқытушының осындай негіз қалаушылық жұмыстарынан кейін ғана өзінділік пен дербестікті және өмірмен байланыстыру арқылы студент өз әрекеттерінің сәтті екендігін сезінетін жағдайлармен қатар, олардың арасында ашық және еркін шығармашылық жағдайлар қалыптастыра аламыз. Яғни, оқуды практикалық әрекеттерге негіздеумен қатар, пән мен тақырыпты өмірде кездесетін проблемаларды шешу деп қарастыру керек [1. 101 б.].

Жоғарыда аталғандар конституциялық-құқықтық пәндерді қоса жалпы құқықтық білім берудің интербелсенді нысаны өзара әрекет ету (әрекеттесу), білім алушылардың белсенділігі, топтық тәжірибеге сүйену қағидаларына сүйенетіндігін көрсетеді. Оның ішінде интербелсенді әдістер бойынша оқыту нысанының негізгі қағидасы – өзараәрекеттесу болып табылады. Өзара әрекеттесу студент пен оқытушы арасында және студенттердің өз ішінде болады. Интербелсенді оқыту әдістемесі негізінен студент пен оқытушы арасындағы өзараәрекеттесуге негізделетіндіктен бұл қағиданың маңызын «адам бірінші кезекте өз қолымен жасағанды есте сақтап, игереді» деген сөз тіркесінің мағынасымен дәлелдейміз. Оған қоса, Конфуцийдің келесі сөзі өзара әрекеттесу қағидасына негізделген интербелсенді оқу әдісін қолдана отырып білім беруге арналғандай: «Маған айтып берсең – ұмытып қаламын, көрсетсең – есте сақтаймын, өзіме жасатсаң – үйренемін!»

Конституциялық-құқықтық пәндер бойынша білім беруді интербелсенді әдістермен жүргізу маңыздылығының келесі бірі - студенттер топтарға бөлініп, топ бойынша жұмыс істеуге машықтанады. Студенттердің ұжымдық түрде, топ болып жұмыс істеу негізінде білім алу дағдысын игеруі топ болып бағалануды, студенттердің тиісті топтың мүддесі үшін жауапты болуын, оған ат салысуын, яғни «бәріміз біріміз үшін, біріміз бәріміз үшін» деген қағидамен жұмыс жасауын шамалайды. Тиісті нысан арқылы жұмыс жасау негізінде әрбір студент өзінің немқұрайлығы себепті тобы төмен баға алып қалмас үшін өзіне берілген тапсырманы тиянақты жасауға тырысады. Нәтижесінде студент топпен ұжымдық түрде жұмыс жасауды үйренеді және қандай да болмасын ситуациялық жағдайда ұжымдық психологияны ескеруге дайын болуға дағдыланады. Олай болса, интербелсенді әдістерді қолдана отырып білім беру кезінде тиісті процеске қатысушылардың өзараәрекеттілігімен, олардың негіздемелерінің теңдігімен, бірлескен білімнің жинақталуымен, өзара бағалау және бақылаумен сипатталатын білім берушілік қатынас ортасы қалыптасады.

Интербелсенді әдістерді қолдана отырып конституциялық-құқықтық пәндер бойынша білім беру студенттердің бойында келесідей машықтар мен дағдыларды қалыптастырады: конституциялық-құқықтық заңнаманы талдау, оның кемшін тұстарын анықтау және оның орнын толтыру жөнінде бірлесе жұмыс жасау; конституциялық-құқықтық проблема бойынша қисынды және сыни ойлауға қабілетті болу; теориялық түрде игерілген білімді құқықтық тәжірибеде қолдану; қарастырылатын өзекті мәселелер бойынша өзіндік дербес ой-пікірін нақты, да негізді түрде ұсына білу және өзгенің ой-пікірін бағалау.

Сонымен қорытынды ретінде айтарымыз, қазіргі кредиттік технологиялық оқыту жүйесінде конституциялық-құқықтық пәндер бойынша білім беруде дәріс пен семинар сабақтарына берілген уақыттың аздығы, яғни аз уақытта фундаменттік білімдер аясына қол жеткізу құқықтық пәндерді оқытуға жаңа тұрғыда қарауды талап етті. Нәтижесінде, ақпарат аясының кеңдігі мен уақыттың қысқалығы білім беру жүйесіне жаңа білім беру нысанын – интербелсенді оқыту әдістерін енгізуді ұсынды. Ол – уақыт талабы. Интербелсенді оқыту әдістері білім алуға бөлінген уақыттың қысқалығына сай, оны үнемді пайдалану, шамалы уақыт ішінде түпкілікті білім беріп, оны студенттердің терең, жан-жақты меңгеруін мүмкін ететін әдістерді шамалайды. Ол әдістерді пайдалану барысында студент пен оқытушының, студент пен студенттің бірлескен қызметі орын алады және ол келесіні білдіреді: білім алу процесіне әркім өзінің ерекше жеке үлесін қосады, сабақтар барысында білімдер мен идеялар алмасу және қызмет әдістерін бөлісу орын алады, жеке, топтық жұмыс ұйымдастырылады, жобалық жұмыс, рөлдік ойындар қолданылады, құжаттармен және түрлі ақпарат көздерімен жұмыс жасау жүзеге асырылады.

ӘДЕБИЕТ

1. Мейірбекова Г.Б. Семинар сабақтарын интербелсенді әдістермен өту методикасы. // Столетие Д.А.Кунаева. Материалы 1-й научно-методической конференции профессорско-преподавательского состава университета «Инновация в образовании: методология, технология, опыт» 19 января 2012 г. Алматы, 2012, 100-103 бб.

**УМК В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ
(ЛЕКСИКО-ГРАММАТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ)**

**Игнатова Е. Р.
Толмачева Д. С.
Ахмедова А. К.**

Түйін

Мақалада шетелдік студенттерді орыс тіліне үйретудің оқу-әдістемелік кешені қарастырылады. Сонымен қатар студенттердің өздік жұмысын ұйымдастыру мен лексико-грамматикалық дағдысын қалыптастыру бойынша ұсыныстар беріледі.

Summary

This article describes different learning methodical programs of teaching Russian for foreign students. Recommendations for lexical and grammar skills development and students self-study are included.

Казахский национальный университет имени аль-Фараби взял курс на преобразование учебного заведения в крупный научно-исследовательский центр. Университет пришел к кредитной системе образования. Вся работа преподавателей должна базироваться на постепенной подготовке студентов к участию в научно-исследовательской работе. Кафедра языковой и общеобразовательной подготовки иностранцев факультета довузовского образования подготовила УМК (учебно-методические комплексы), включающие в себя программу обучения русскому языку по всем аспектам речевой деятельности. Овладение русским языком иностранными студентами – длительный процесс. Содержание обучения и организация учебного процесса направлены на постепенное усложнение учебных материалов, увеличение доли самостоятельной работы студентов. Студенты изучают русский язык, используя учебный комплекс «Дорога в Россию (1, 2, 3)»

Учебно-методические комплексы (силлабусы) подготовлены в соответствии с учебным материалом этих учебников: начальный этап – «Дорога в Россию 1», средний этап – «Дорога в Россию 2» и продвинутый этап – «Дорога в Россию 3».

Студентам-иностранцам отводится 25 кредитов учебного времени в течении года. 1 кредит соответствует 15 часам.

На начальном уровне студентам закладываются навыки формирования языковой компетенции, что предполагает работу в фонетическом, лексическом и грамматическом аспектах. В фонетический раздел входят учебные материалы для работы над звуками, ударением, ритмикой слова.

Лексика занимает особое место при обучении русскому языку иностранных студентов, так как взаимодействуя с грамматикой и фонетикой, позволяет формировать речевое устное и письменное общение.

Рабочая программа, представленная в силлабусе, разделяет учебный материал на кредиты, включающие в себя лексико-грамматический материал комплекса «Дорога в Россию».

Большое место в учебном процессе отводятся СРСП (самостоятельной работе студентов с преподавателем). Этот вид работы начинается с третьей недели. Большинство студентов не имеют навыков самостоятельной работы. У преподавателя есть прекрасная возможность во время СРСП отработать лексический материал. Предлагается проводить словарные диктанты, учить студентов группировать лексику по самым необходимым темам с тем, чтобы вывести ее в живую непринужденную речь. Студентам предлагается работать в парах, с тем, чтобы они могли задать вопросы и ответить на них. Правильное словоупотребление учащимися формируется в семантически правильном сочетании слов, которые отличаются от норм родного языка. Необходима речевая практика, в процессе которой создаются прочные речевые навыки. Во время СРСП необходимо использовать многократную повторяемость одних и тех же лексических единиц, что будет способствовать хорошему запоминанию слов. В силлабусе для СРСП предлагается использовать игровые условные ситуации, которые помогут студентам перейти к речевому общению в реальных ситуациях. На начальном этапе это такие темы: «Приветствие», «В деканате», «В буфете», «В поликлинике», «В магазине» и пр.

Лексика неразрывно связана с грамматикой. Все грамматические явления, изучаемые иностранными студентами, необходимо сразу же вводить в живую речь, показать студентам возможность построения предложений. В силлабусе предлагаются задания для СРС. Самостоятельная работа студентов в неучебное время должна научить студентов самостоятельно работать. Нужно на занятиях СРСП показать как это делать, предложить наиболее эффективную методику этой работы: научить студентов составлять тематический словарь, делать самостоятельно грамматические таблицы, которые помогут им выполнять грамматические упражнения, научить методике обратного перевода и т.д. Для 1 года обучения для СРС могут быть использованы упражнения из сборника Хаврониной. Для более способных студентов уже с первых недель можно предлагать дополнительные задания творческого характера: от составления предложений – к маленькому рассказу, эссе, а потом и к реферату, статье, докладу на научно-студенческой конференции.

Большую работу нужно проводить с глаголами НСВ-СВ, глаголами движения. Автоматизм в использовании глагольных конструкций (префиксов, суффиксов, окончаний) достигается не только письменными упражнениями, но и в устной речи с использованием сначала условных, а потом и реальных ситуаций. Студенты из Китая после 1 года обучения неплохо пишут тесты, знают и понимают грамматическую систему, но плохо говорят, не владеют необходимой лексикой, не могут самостоятельно строить предложения, задавать вопросы. Преподаватели во время проведения СРСП должны строго контролировать поурочное овладение новой лексикой, учить студентов активно ее использовать.

Студенты 2 года обучения приходят на факультет с разной степенью подготовленности. С первых дней преподаватели должны протестировать студентов, выявить их сильные и слабые стороны, чтобы работать не только согласно программе составленного силлабуса, но и индивидуально во время СРСП и СРС восполнять имеющиеся у студентов проблемы. Преподаватели должны расширять кругозор студентов, обсуждать с ними новости Казахстана, мировые события, проблемы учебы, заниматься профориентацией.

Грамматика курса «Дорога в Россию 3» включает в себя структурный анализ предложений: субъектно-предикатные отношения. Для студентов-иностранцев 2 года обучения УМК, составленный преподавателями, Отводит этому I семестр.

Большую работу нужно проводить со студентами, анализируя субъекты, предикаты, объекты в предложениях. Русский язык отличается своим грамматическим построением от многих языков. В первое время это вызывает у студентов определенные трудности. Чтобы понять новые тексты, а потом и когнитивный язык, студенты должны хорошо осознавать и

уметь быстро находить в предложениях субъекты предикаты. Студенты должны понимать, что есть активные конструкции. Изучая причастия, студенты должны быстро трансформировать их в предложения с союзным словом «который». Большую работу преподаватели должны проводить не только на занятиях, но и во время проведения СРСП и СРС. Упражнения по говорению, аудированию, чтению и письму позволят студентам подняться на следующую в изучении языка. Рубежные контрольные работы, включающие в себя все виды речевой деятельности, позволяют преподавателям проверять знания студентов, а студентам дают возможность реализовать свои знания, показать степень владения языком.

Организация грамматического материала имеет большое значение, так как оказывает существенное влияние на конечный результат работы с иностранными учащимися.

Формированию грамматических навыков у иностранных студентов способствуют речевые модели. Речь всегда является или ситуативной или контекстной. Речевая модель объединяет все категории языка: грамматический, лексический, фонетический (в устной речи) или графический (в письменной речи). Речевая модель помогает студентам формировать предложения в соответствии с правилами русского языка, так как формальный перевод с родного языка не всегда позволяет правильно построить речь [4. С.77]

Структурно-функциональная организация грамматического материала использует лексику как подстановочный материал. В то же время студенты иногда механически копируют русскую речь без объяснений (это явление характерно для детей, которые попадая в языковую среду, овладеют другим языком как своим родным).

Преподаватели должны умело сочетать две категории: содержательную (лексическую) и формальную (грамматическую), что позволит студентам свободно воспринимать и воспроизводить русскую речь.

Формирование лексико-грамматических навыков у студентов-иностранцев требует от преподавателя вдумчивого анализа, умение просто и доходчиво объяснить сложный материал, учитывая коммуникативность обучения, проводить занятия интересно, с учетом функциональной необходимости.

Силлабусы, подготовленные преподавателями для 1 и 2 года обучения, являются базовой основой для работы, но вместе с тем должны пополняться, развиваться с учетом той или иной группы. Преподаватели должны подключать разную литературу, строить все виды работы с учетом индивидуальных способностей и знаний студентов.

При переходе на кредитное образование для студентов-иностранцев будет проводиться практика. По плану это будет в июне, после проведения экзаменов.

Во время практики преподаватели должны помогать решить студентам разные задачи. Поступающих студентов нужно подготовить к собеседованию, проводимому на разных факультетах КазНУ, ознакомить их со специальностями на разных факультетах, научить пользоваться библиотекой, материалами интернета для той или иной специальности, научить поведению в различных ситуациях, провести экскурсии на будущие факультета, чтобы помочь студентам ориентироваться в дальнейшем.

Студентам, которые не будут поступать, во время практики можно предложить более подробно ознакомиться с историей Казахстана, с современными достижениями науки, экономики, с культурной жизнью страны, помочь самостоятельно общаться в различных сферах, адаптировать студентов к жизни в современном, большом городе, каким является город Алматы.

Часы, отведенные на практику, должны быть использованы максимально функционально.

Таким образом, учебно-методические комплексы, подготовленные преподавателями, отражают все виды аудиторной и внеаудиторной работы; виды контроля (рубежный контроль, зачеты, экзамены); включают рабочие программы, соответствующие учебному материалу. Кредитная система более широко использует самостоятельную работу студентов,

с тем, чтобы подготовить их к дальнейшему обучению в КазНУ им. аль-Фараби на разных факультетах, к участию в научно-исследовательской работе.

ЛИТЕРАТУРА

1. Крючкова Л.С., Мощинская Н.В. Русский язык как иностранный – Москва: Наука, 2012
2. Земская Е.А. Русская разговорная речь. Лингвистический анализ и проблемы обучения. – Москва: Наука, 2006
3. Игнатова Е.Р., Толмачева Д.С. Формирование лексических навыков речи при обучению русскому языку иностранных студентов // Материалы международной научной конференции. «Инновации в образовательной деятельности и вопросы повышения качества обучения». – Алматы: Қазақ университеті, 2012. С. 251-254
4. Игнатова Е.Р., Толмачева Д.С. Формирование грамматических навыков при обучению русскому языку иностранных студентов // Journal of science of Hnue: спец. номер науч. ж., посвященный сотрудничеству Ханойского нац. Ун-та с КазНПУ им. Абая. – Вьетнам: Ханойский национальный университет. 2012. – №57. – С. 75-78.

БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ДҮБІРЛІ ӨЗГЕРІСТЕР

Илесова Қ. Ә.
Айтжан С. С.

Резюме

В статье рассматриваются проблемы использования инновационных технологий в процессе преподавания казахского языка в различных учебных заведениях.

Summary

The article considers the problems of using the innovative methods in teaching the Kazakh language in different educational organization.

Қазіргі заманда Қазақстанның өзіне тән ұлттық сипаты бар білім беру сапасында элементтің басқа да алдыңғы қатарлы беделді де белді елдерімен қатар жұмыс жасау, қазақ тілін дамытуда өзіндік үлес қосу, қазақ тілінің мәртебесін нығайту үшін барлық Қазақстандықтар мен шетелдегі бауырларымыздың қазақ тіліне деген құрметін арттыру, қазақ тілінің табиғи қалпын сақтау, бүкіләлемдік деңгейге көтеру, білім беру ісінде әлеуметтік кеңістікке шығу – қоғамның күн тәртібіндегі шаралар.

Еліміздің тәуелсіз мемлекет ретінде қалыптасу барысында білім беруді модернизациялау жүзеге асырылып жатқаны белгілі. Осыған байланысты Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы қабылданды. Онда «Білім беру жүйесінің басты міндеті – ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықта-ры, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім беру үшін қажетті жағдайлар жасау, оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді акпараттандыру, халықаралық коммуникациялық желілерге шығу» - деп білім беру жүйесін одан әрі дамыту міндеттері көзделді.

Қазіргі қоғамда халықаралық қатынастар түбегейлі өзгерістерге ұшырауда. Сонымен қатар, әлеуметтік-экономикалық жағдайлар да өзгеруде. Үш немесе одан да көп тіл білетін мультилингвистер пайда болды. Бұл жаһандану дәуіріндегі адамзат өмірінің қажетті шарты. Сонымен қатар, көп тілді болу – әлемдік деңгей талабына лайық, қоғам сұранысына, бәсекеге жауап бере алатын мамандарды даярлауда мүмкіндіктер аясын кеңейте түсері анық. Үлкен

кісілердің, қариялардың тіл үйренуі Альцгеймер синдромынан қорғайтынын ғалымдар дәлелдеген.

Тілді үйрену оңай жұмыс емес. Ең алдымен, тіл үйренушінің ынтасы болуы шарт. Қазіргі таңда заманауи технологиялардың арқасында тілдің оқытылу дәрежесі мен деңгейінің бір саты жоғары көтерілгенін айта кетуіміз керек. Оқу сапасы жақсарып, дамыта оқыту жүзеге асырылып, сабақ қарқыны жеделдетіліп, жеке тұлғамен жұмыс істей отырып, саралап, даралап оқытуға мүмкіндік туды.

Бүгінгі таңда жоғары білім тек жаңа білімді игеру үрдісін ғана емес, адамның қабілетін дамытуды, жаңа идеялар туындатуды, кәсіби және әлеуметтік рөлдерді белсенді орындауды ашып көрсетеді.

«Қазақ тілі – мемлекеттік тіл, орыс тілі – ұлтаралық қатынас тілі және ағылшын тілі – жаһандық экономикаға ойдағыдай кірігу тілі» – деп Елбасы мемлекеттің тілдік саясатының маңыздылығын көрсеткен.

Жаңа технологияның талабы — студенттің өз ізденісін арттыру, оқу материалын дайын күйінде ғана емес, өздігінше іздентіп, шығармашылықпен игере білуіне, еңбектене білуіне зейін қою. Ұстаз, тәлімгер оқытатын пәнінің өмірге үйлесімді, шығармашылық деңгейде болуына ынталанып шәкіртімен ынтымақтасып, тапсырманы бірлесе орындауға баулиды, ойтүрткіге негіз болатын ізденістерге бағдар беріп, кестелік үлгілер мен бейнелік сызбаларды басшылыққа алады. Сонымен қатар, шәкірттің ойлау қабілетін дамытуға барынша қамқорлықпен қарайды, оқу бағдарламасын орындауға қызықтыру шәкірттің ақыл-ойын дамытып, бар күш-жігерін сала әрекеттенуге ынталандырады.

Әлемдік білім кеңістігіне ену мақсатында көптеген жұмыстар жүргізілуде. Білім стандартының жасалынуы, төл оқулықтарымыздың жазылуы, жаппай компьютерлендіру, жаңа ақпараттық технологияларға жол ашу, білім мазмұнын байыту – білім беру жүйесіндегі дүбірлі өзгерістер.

Қазіргі кезеңде білім берудің ұлттық моделіне өту, инновациялық педагогикалық технологияларды игерген, өзіндік даңғыл жол салуға икемді, ойшыл мұғалім, зерделі оқытушы болуын қажет етеді. Егер дәстүрлі оқытуда оқу-тәрбие үрдісінде басты рөлді оқытушы атқарса, технологияның көптеген түрлері қамтылған қазіргі жағдайда белсенді қызметті студент атқарады, яғни өзі ізденеді, өзі оқып, үйренеді. Оқытушы тапсырмалар беру арқылы олардың қабілеттерін ашу керек, яғни оқытушы – сабақты ұйымдастырушы, кеңес, бағыт-бағдар беруші.

Студенттерді қажетті білім дағдыларымен қамтамасыз ету үшін оқытушы әр сабақта жүйелі жұмыс жүргізуі тиіс. Ол үшін әдіскерлік шеберлігі, теориялық білімі, ұйымдастырушылық қасиеті жоғары болуы қажет. Сондай-ақ, сапалы жасалған көрнекі құралдардың, электрондық оқулық, аудио, бейнетаспалардың да атқарар қызметі зор. Түсті графиканы, бейнематериалдарды пайдалану студенттерге ерекше әсер етеді.

Студенттің жұмысы көптеген тұлғалық қасиеттеріне қарай бағаланады: интеллектуалдық дамуы, тіл мәдениеті, дербестігі, инициативасы, жауапкершілігі. Джон Кеннеди: «Бүгінде бізге жоқ нәрсені армандай алатын тұлғалар қажет» – деген екен. Ондай дара тұлғаларды қалыптастыру үшін төмендегідей жұмыстарды ұйымдастырған жөн.

- Материалды компьютер арқылы презентациялау;
- Мәтінді графиктік сызбаларға түсіру;
- Мәліметтер қорымен, әдебиеттермен жұмыс;
- Ғаламтордан ақпарат алу;
- Электрондық оқулық, диск, қосымша материалдармен жұмыс жүргізу;
- Электронды поштаны қолдана білу.

Бұл жұмыс түрлері студенттердің шығармашылығын дамытып, өз бетімен ізденуге, сенімін арттыруға, жеке тұлғасын, қабілетін, рухани әлемін дамытады. Ақпараттық компьютерлік технологияны пайдалануда студенттер білімдерін ұштап, мамандыққа сай берілетін білімдерін молайтып сабаққа белсене қатысады.

Қорыта келе айтарымыз, қазақ тілі мемлекеттік тіл ретінде Қазақстан Республикасының барлық саяси, қоғамдық, ғылыми және мәдени саласында қолданылады және бәсекелестікке төтеп бере алатын қоғамның мүддесі мен мақсатына қызмет етеді деп сенеміз. Қазақ тілін кез келген ортада күнделікті қатынас тіліне айналатындай деңгейге жеткізуіміз керек.

ӘДЕБИЕТ

1. Ержанова А. Білім беруде ақпараттық технологияларды қолдану . Алматы, 2005.
2. Ахметова Г.К. Исаева З.А. Әлқожаева Н.С. Педагогика. Алматы, Қазақ университеті, 2006.

TRAINING TOLERANCE IS ONE OF THE MAIN GOALS OF EDUCATION POLICY

**Kazmagambetova A. S.
Kalieva A. Zh.
Kaldybaeva B. M.**

Резюме

В статье рассматривается, каким образом идея толерантности находит свое воплощение во внеаудиторной работе преподавателей языковых дисциплин КазНУ. Приводятся конкретные примеры мероприятий, направленных на воспитание духа толерантности у студенческой молодежи КазНУ, прибывших из зарубежных стран и Казахстана.

Түйін

Мақалада ҚазҰУ-нің тілдік пәндерден сабақ беретін оқытушылары тарапынан ұйымдастырылатын аудиториядан тыс жұмыстарда толеранттылық идеясы қалай шешімін табатыны туралы мәселелер қарастырылады. Қазақстан және шет елден келген ҚазҰУ студент жастарына толеранттылық рухын насихаттауға, тәрбиелеуге бағытталған іс-шара түрлеріне нақты мысалдар келтіріледі.

In the Message to the people of Kazakhstan "Strategy" Kazakhstan-2050 " of the President of the Republic of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev - a new policy of established state and the task is "holy abide by the principle of freedom of conscience, traditions of tolerance and tolerance" [5, p. 68].

At present, in the period of global communications, integration of the world community to the cross-cultural communication is highlighted. Inter-ethnic contacts in politics, economy, science and culture are expanding. These processes are resulted in a significant change in the educational process as well. . An urgent task of university teachers is the formation of students' qualities such as mutual respect, friendship, tolerance.

Understanding of the term "tolerance" is ambiguous. It depends on the historical experience of the people.

In the English language, according to the Oxford dictionary, tolerance means' "willingness and ability to accept without protest a person or thing", in French – "respect the freedom of others, his way of thinking, behavior, political and religious views". In Chinese it means to be tolerant "allow, permit, be generous in relation to others." In the Arabic tolerance - "forgiveness, indulgence, gentleness, forbearance, compassion, patience, related to the other," in the Persian - "patience, tolerance, endurance, willingness to reconciliation."

Tolerance is an important component of life position of a mature personality, which has its own values and interests, and ready, if necessary, to protect them, but also with respect to the related attitudes and values of others. Education for tolerance should aim at countering influences that lead to fear and exclusion of others. It should foster in young people the skills of independent thinking, critical thinking, and make judgments based on moral values. mutual understanding, friendship.

Solidarity and tolerance were vital for all of humanity. Tolerance appears as a factor in the normal functioning of civil society. In today's world, training tolerance among its citizens is one of the main goals of education policy. In 1995, UNESCO adopted a Declaration of Principles on Tolerance, which states that "at schools and universities, at home and at work it is necessary to strengthen the spirit of tolerance and create an attitude of openness, mutual listening and solidarity" [4, p. 116-117]. In the Declaration the Tolerance is defined as respect, acceptance and appreciation of the rich diversity of our world's cultures, forms of expression and ways of being human.

In connection with the tasks of training and educational work Department of language and general educational preparation of foreigners and Department of Foreign Languages carry out certain work on the social and psychological mutual adaptation of the representatives of different communities as well as fostering of tolerance ideas in the students from our country.

From the very first day teachers of the Department of language and general educational preparation of foreigners are related to the arrangement, the beginning of training activities of foreign students.

Foreign students begin the training new year getting acquainted with the elements of communication, developing a system of cultural values of other people. Understanding the roots and origins of social stereotypes – is an important step towards a tolerant attitude and perception of another world. While some students begin to study their new country and culture from a political point of view, the other students explore the city, the neighborhood, the local history. Students who do not have a language barrier, meet directly with the local population, in particular, with their peers and through new friends, their families, their behavior in the community adapt to new living conditions and training.

For teachers the important issues of tolerance and adaptation of foreign students in the Kazakh society is the main goal. In connection with the decision of this task, the department provides events permeated the ideas of tolerance, cooperation and partnership. So, at the beginning of the training year the event "Let's be friends" is held, which involves most of the students of the faculty. Foreign students represent their country in 3 languages, acquaint the participants with their traditions and culture. Twice a year, big faculty events are held: "We invite the guests", "Good-bye, until we meet again!" and "Try the kitchen of friends", which contribute to the formation of a tolerant world view not only among foreign, but also Kazakh students studying at KazNU. At these parties we can see the kind of friendliness, hospitality, fun during a friendly, informal communication. Their fun, sincere laughter, good humor helps foreign students who are away from home. Antoine de Saint -Exupery believed that smile connects in spite of the differences of languages, castes and parties. Foreign students are parting with regret with acquired friends in Kazakhstan.

As well the joint campaigns on nature are annually held- journeys to the lakes, the mountains, visits to the theaters, concerts, sports complexes which also contribute to the mutual understanding and international friendship.

It should be noted that problems of adaptation of foreign students and their tolerant interaction with Kazakhstani people are practically solved by society not only in the classroom. The new learning environment, language spontaneous and unplanned communication, overcoming social and psychological barrier, getting used to the spatial organization of the metropolis (transport, mobility, respect for the rules of personal life activity)also contribute to this process.

Teachers of the Department of foreign languages also contribute to the fostering of tolerance ideas in the students of Humanitarian and Natural Science Faculties, Thus, the 125-th

anniversary of Agatha Christie was observed by students of the Oriental Studies Faculty in autumn 2015, in the frame of the humanitarian project "100 books". Video-film, presentations devoted to Agatha's life and work were presented by the students, as well as role-plays of some scenes from her novels in English.

Another example is Celebration of Thanksgiving Day, which is held by teachers of the English language and students of the Humanitarian faculties annually in November. In 2015 this event was held at the Oriental Studies Department in the form of competition, which is always interesting for young people. Students presented their slogans and programmes of each team, including role-plays, jokes, presentations, video films, wall-newspapers. In the end, the winners of competition were defined and a short concert was presented by students of the Oriental Studies Faculty.

In the end it should be noted that the introduction of the idea of tolerance in teaching and upbringing foreign and local students creates the opportunity to adopt national values of other nations through training and education, and to integrate principles of tolerance in the educational process and extra-curriculum work. As well it creates understanding of diversity and mutual influence of cultures, assimilation of values, attitudes and behaviors inherent to the ideas of tolerance.

The study of cultural and historical traditions of other countries promotes purposeful intellectual, moral, emotional development of students.

REFERENCE

1. Dal V.I. Explanatory Dictionary of Russian language: in 4 volumes / Edited by I.A. Baudouin de Courtenay. Reprint edition of reproduction of 1903-1909 years. - V. 3. - Moscow, 2000.
2. Brief Encyclopedia of Philosophy. – M., 1994.
3. Lektorsky V.A. Tolerance, pluralism and criticism. Journal "Problems of Philosophy". 1997, № 11. p. 46–54.
4. Tolerance in the public consciousness of Russia // UNESCO Fund for the survival and development of mankind, the center of human values, the Russian Academy of Natural Sciences. – 1996.
5. Message of the President of the Republic of Kazakhstan - Leader of the Nation Nursultan Nazarbayev to the people of Kazakhstan "Strategy" Kazakhstan-2050 "
6. Концепция воспитательной работы в Казахском Национальном Университете им.Аль-Фараби–сайт КазНУ им.Аль-Фараби www.kaz.nu.kz

ОБ ОБЕСПЕЧЕНИИ КАЧЕСТВА ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ СЛУШАТЕЛЕЙ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА

Калдыбаева Б. М.
Раимбекова А. А.

Түйін

Мақалада шетелдік студенттердің тәлім-тәрбиесінің сапасы және жоғары мектептің қазіргі талаптарына сәйкестігі қарастырылады. Тәлім-тәрбие үдерісі мен оның нәтижесінің сапасына әсер ететін факторлар талданады. Мақалада тәлім-тәрбие сапасын қамсыздандыру үшін тәлім-тәрбиенің әдістемелік пішіндерінің түрлі тіркестері ұсынылады.

Summary

The article discusses issues of conformity of the quality of training of foreign students to modern requirements of high school, analyzes the factors affecting the quality of the learning

process and the quality of learning outcomes. The article presents various combinations of teaching forms of training to ensure the quality of training.

Как известно, в последние годы в КазНУ имени аль-Фараби внедряется работа по совершенствованию системы менеджмента качества. В научно-практическом издании Г.С. Минажевой «Разработка, внедрение и совершенствование системы менеджмента качества в высших учебных заведениях Казахстана» содержатся не только принципы менеджмента качества, но и определения понятий «качество в системе образования» и «качество продукции вуза».

Цель данной работы – проанализировать соответствие качества обучения иностранных слушателей на уроках русского языка современным требованиям высшей школы.

В основных положениях «Стандартов и критерий аккредитации образовательных программ технического и профессионального образования» Независимого Казахстанского агентства по обеспечению качества в образовании реализованы нормы Закона Республики Казахстан «Об образовании».

В своей повседневной работе, выполняя профессиональные обязанности, мы руководствуемся «Академической политикой КазНУ имени аль-Фараби».

Качество в системе образования, по определению Г.С. Минажевой, складывается из качества процесса обучения и качества результата образования, которые определяются многими факторами, в том числе:

- качеством субъекта получения образовательных услуг (студентов, слушателей и т.д.);

- качеством предоставления образовательных услуг учреждением (университетом), в том числе:

- качеством проекта (структура и содержание программ обучения)[1,15].

Следуя выполнению основных требований и положений указанных выше документов в процессе обучения иностранных слушателей, мы определяем мотивацию в получении образования, способности и индивидуальные особенности, социальный и личностный статус, уровень образованности слушателей. Нами создаётся соответствующий психологический климат на занятиях, основу которого составляют уважение к личности обучающегося, отсутствие у него страха языковой ошибки и психологических барьеров в процессе общения.

Для улучшения качества проекта (структуры и содержания программ обучения), кафедрой языковой и общеобразовательной подготовки иностранцев составлены учебно-методические комплексы дисциплин: Русский язык как иностранный (Лексика. Грамматика. Чтение. Письмо), Казахский язык как иностранный (Лексика. Грамматика. Чтение. Письмо), Языковая адаптация, Введение в русский язык, Аудиовизуальный курс и др., которые содержат методические рекомендации и указания по практическим занятиям, рекомендуемую литературу, содержание курса, методические рекомендации, материалы для СРС и т.д.

В качестве примера остановимся на силлабусе по дисциплине «Введение в русский язык» для уровня ННП – начального непоступающего, который включает следующие задачи: овладеть навыками использования грамматических форм русского языка в объёме курса элементарного уровня обучения; закрепить навыки использования конструкций, принятых в диалоговой сфере общения; прочно усвоить наиболее частотные фразы, используемые при общении на русском языке; облегчить адаптацию студентов к иноязычной среде, обеспечить их психологический комфорт.

«Введение в русский язык» - интенсивный курс для слушателей, начинающих изучать русский язык. В связи с поставленной задачей быстрого усвоения разных аспектов языка и видов речевой деятельности, необходимо совмещение грамматического и

разговорного курсов, что, в свою очередь, требует выполнения таких методических рекомендаций, как:

- языковой материал упражнений и текстов должен соответствовать современному русскому речевому обиходу
- опираясь на фрагменты текстов и упражнений, выходить на уровень обсуждения различных тем
- разнообразить грамматическую работу, отрабатывая навыки в живом общении, чередуя выполнение упражнений с построением диалогов и полилогов и т.д.

Качество продукции образовательного учреждения, по свидетельству Г.С. Минажевой, - это:

- 1) качество образовательных услуг по подготовке специалистов и других слушателей, осуществляемых преподавателями;
- 2) качество комплекса профессиональных теоретических и практических знаний потребителя-выпускника;
- 3) психолого-педагогические технологии, учебно-методические разработки;
- 4) научные исследования и их результаты [1,17].

В связи с этим следует отметить, что систематизированный процесс обучения делает целенаправленным урок. Кроме того, управлять учебным процессом и следовать продуманной стратегии обучения нам помогает система уроков, формы обучения и методические принципы обучения русскому языку как иностранному:

- сознательность обучения
- коммуникативный характер обучения
- ситуативно-тематическое представление учебного материала
- функциональный подход к отбору и подаче языкового материала
- принцип системности в изучении языкового и речевого материала
- учёт особенностей родного языка слушателей
- учёт индивидуально-психологических особенностей личности [3,27].

Остановимся более подробно на некоторых из них: сознательность обучения и коммуникативный характер обучения.

К примеру, сознательность обучения реализуется в том, что взрослые слушатели должны осмысленно воспринимать теоретические факты изучаемого языка, не только заучивать, но и понимать правила фонетики, лексики, грамматики, много работать над упражнениями, помогающими автоматизировать навыки, а затем сознательно конструировать различные высказывания сначала по образцам, а потом на заданную тему без опоры на речевые образцы.

По свидетельству д.п.н. Крупченко А.К. и профессора Кузнецова А.Н. коммуникативность – это свойство речи выражать определенное содержание в целях удовлетворения конкретных потребностей коммуникантов. [4,167]

При соблюдении принципа коммуникативности обучения необходимо обеспечить такую практику языкового общения на занятиях, которая гарантирует создание речевых автоматизмов, а также полноценную, адекватную смыслу и цели общения передачу информации.

Как было сказано выше, управлять учебным процессом и следовать продуманной стратегии обучения нам помогают различные формы обучения. По определению академика А.М. Новикова «Формы обучения можно определить как механизм упорядочения учебного процесса в отношении позиций его субъектов, их функций, а также завершенности циклов, структурных единиц обучения во времени» [2, 5].

Согласно методике высшей школы для неё характерны специфические формы: лекция, семинар, практические занятия и т.д., т.е. формы, которые выбираются в соответствии с методикой преподавания дисциплин, направлением специальности, особенностями субъектов обучения.

Так, на факультете довузовского образования, учитывая работу с иностранными слушателями, разработана методика проведения практических занятий и самостоятельной работы. Кстати, самостоятельная работа рассматривается как форма обучения в связи с тем, что изучение иностранных языков, как известно, занимает больше времени при самостоятельной подготовке слушателя. Нами разрабатываются методические рекомендации и материалы для самостоятельной работы слушателей:

- сроки выдачи заданий (перед началом каждого модуля);
- сроки сдачи заданий (на занятиях СРСП в указанную неделю);
- индивидуальное собеседование по изученным текстам, проверка упражнений, сочинений, входящих в комплекс СРС;
- список литературы, необходимый слушателям;
- критерий оценок, описанный в содержании курса.

По мнению известного российского академика А.М. Новикова «Самостоятельная учебная работа – высшая форма учебной деятельности». Выдающийся немецкий педагог А. Дистервег писал: Развитие и образование ни одному человеку не могут быть даны или сообщены. Всякий, кто желает к ним приобщиться, должен достигнуть этого собственной деятельностью, собственными силами, собственным напряжением. Извне он может получить только возбуждение» [2, 3].

Нами применяется также индивидуально-групповая форма обучения, когда слушатели разного возраста, уровня подготовленности занимаются в одной группе и преподаватель, поочередно работая с каждым и давая им задания, может обучать группу слушателей. В основе индивидуальной формы обучения, характеризующейся академиком А.М. Новиковым как Дальтон-план, лежат: самостоятельное распределение слушателями времени и порядка учебной работы при консультационной помощи преподавателя, гибкая система организации и учета индивидуального продвижения слушателя по мере выполнения заданий [2, 4].

Форма индивидуального обучения организует индивидуальное продвижение по общей для данного контингента слушателей программе. Она характеризуется определенной обособленностью в работе отдельных учащихся.

Также нами используется такая модифицированная форма обучения, как бригадно-индивидуальное обучение, разработанная, как отмечает академик РАЕ А.М.Новиков, в 80-х гг. XX в. в США [2, 5].

Индивидуальное обучение сочетается в ней с организацией работы слушателей в небольших группах – бригадах (по 3-4 человека). Учебный материал разбивается на определённые части или задания. Каждый слушатель прорабатывает материал в собственном темпе. Члены бригады работают парами, проверяя друг у друга выполнение контрольных заданий. Если слушатель добивается требуемого результата в режиме самостоятельной работы и взаимопроверки, он допускается к заключительной проверке, которую проводит назначенный преподавателем хорошо успевающий слушатель. Преподаватель в это время имеет возможность уделить внимание работе с отдельными слушателями.

Данная форма обучения применяется в тех случаях, когда заметен разброс успеваемости в группе и значительное число отстающих слушателей не позволяет преподавателю вести изучение материала одновременно.

В результате обучения по этой форме благодаря доброжелательной поддержке со стороны сверстников и возможности прорабатывать учебный материал в собственном темпе улучшается успеваемость слушателей. Также отмечаются положительные сдвиги в личностной самооценке слушателей, особенно в период адаптации к новым условиям обучения.

Таким образом, мы видим, что обеспечение качества обучения на уроках русского языка для иностранцев – задача сложная, но выполнимая. Мы рассмотрели лишь маленькие эпизоды сочетания форм и методических принципов обучения. В дальнейшем нам

необходимо развивать многообразие форм обучения, таких, как формы дистанционного обучения, интерактивного обучения и другие.

ЛИТЕРАТУРА

1. Г.С. Минажева. Разработка, внедрение и совершенствование системы менеджмента качества в высших учебных заведениях Казахстана. Научно-практическое издание. – Алматы: Казак университеті, 2009. – 111 с.
2. А.М.Новиков. Формы обучения в современных условиях. Сайт академика А.М.Новикова.
3. Л.С. Крючкова, Н.В. Мощинская. Практическая методика обучения русскому языку как иностранному. Москва, Издательство «Флинта», Издательство «Наука», 2009.
4. Крупченко А.К., Кузнецов А.Н. Основы профессиональной лингводидактики: Монография. – М.: АПКиППРО, 2015. – 232 с. – (Серия «Профессиональная лингводидактика»).

О СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ СЛУХО-ПРОИЗНОСИТЕЛЬНЫХ НАВЫКОВ ВТОРИЧНОЙ ЯЗЫКОВОЙ ЛИЧНОСТИ

Каскабасова Х. С.

Түйін

Мақалада интонация құрылысын және сезімі мен ойын білдіру интонациясын меңгеру мәселелері талданады, шетел аудиториясында фонетикалық дағдыларды түзетудің ерекшеліктері қарастырылады.

Summary

This article is an analysis of techniques involved in the mastery of foreign constructions, correct intonation of emotions, and expressions of will. It also includes specific information on how to correct a foreign student's intonation.

В практическом обучении студентов-иностранцев русской фонетике и интонации мы выделяем следующие задачи: 1) в плане аудирования студент-иностранец должен научиться безошибочно воспринимать общий фонетический облик русского слова в речевом потоке и ритмико-интонационное оформление звучащей речи, соединяя при этом в сознании план выражения с планом содержания, научиться понимать значение звучащего высказывания, складывающееся из взаимодействия лексики, синтаксиса, интонации и контекста; 2) в процессе овладения фонетически правильной устной речью — говорением, вторичная языковая личность должен усвоить в полном объеме русскую артикуляционную базу в области слога, слова, синтагмы, фразы, прежде всего в полном стиле произношения, овладеть всеми многообразными типами переключений артикуляционных органов с одних артикуляции на другие в пределах слова, словосочетания, синтагмы; 3) обучение чтению (а именно – чтению вслух) предполагает формирование умения быстро озвучивать текст в соответствии с фонетическими законами, обуславливающими звуковой облик написанных слов; развитие и автоматизацию навыков выделения и слитного чтения синтагм, определения места синтагматического ударения, правильного ритмико-интонационного оформления синтагм и фраз с учетом их коммуникативного типа, функционально-стилистической и эмоционально-экспрессивной характеристик; овладение всем комплексом фоностилистических средств для беглого и выразительного чтения текстов разных функциональных стилей и жанров.

Наконец, задачей фонетического практикума является обучение студентов орфографически правильной письменной речи, передаче на письме общего фонетического облика слова в соответствии с орфографическими принципами русского языка, усвоению соответствия буквенной и звуковой форм русских некорневых морфем и морфонологических чередований в корне [1, 148].

Обучение иностранных студентов практической фонетике и интонации русского языка является одним из наиболее сложных и продолжительных аспектов преподавания русского языка как иностранного. Аспект преследует несколько целей:

1) практическую, или коммуникативную, направленную на совершенствование слухо-произносительных навыков. Это наиболее общая цель для всех студентов, независимо от их будущей специальности; 2) методическую, или профессиональную. Это специфическая для студентов-филологов цель, направленная на усвоение системности явлений русского звукового строя и возможных интерференционных отклонений от произносительных норм, овладение контролем и самоконтролем за произношением и способами и приемами корректировки артикулирования и интонирования; 3) наконец, лингвистическую, научно-исследовательскую или когнитивную, требующую учить студентов наблюдать, оценивать и объяснять факты звукового строя языка, уметь сопоставлять явления разных языков, находить причины речевых ошибок и сознательно исправлять их [1, 140].

По мнению И.М.Логиновой наиболее эффективна организация фонетического практикума в филологической аудитории с учетом межпредметных и межаспектных связей в обучении русскому языку. При постановке фонетического практикума необходимо учитывать специфику параллельных аспектов обучения русскому языку как иностранному: устной и письменной речи, научной речи, газетно-публицистической и деловой речи, лингвистического анализа художественного текста и др. Фонетический практикум помогает усвоению особенностей членения и интонационного оформления текстов разных функциональных стилей и художественных текстов, сложной звуковой и ритмической организации терминологической лексики и характерных словосочетаний, а также способствует развитию способности восприятия речи на слух [1, 145].

Тренировочный материал и система упражнений для совершенствования произношения должны не просто повторять соответствующий материал начального этапа, а углублять и расширять его, постепенно усложнять, закрепляя полученные ранее слухо-произносительные навыки студентов на словосочетаниях, синтагмах, фразах [2, 10].

Если на начальном этапе овладение произносительными навыками осуществляется при направленном внимании, строится по принципу от простого к сложному, учитывается принцип сохранения строгой последовательности в изучении фонетического материала, то на продвинутом этапе в связи с тем, что уже сформированы фонетические навыки, ведется работа над преодолением акцентов в произношении, а также идет отработка интонационных конструкций, овладение интонацией живой речи.

Эффективность учебного процесса на продвинутом этапе, в частности в сфере фонетики, всецело определяется психолингвистическими факторами: преодоление иноязычного акцента неизбежно требует повышения уровня мотивации обучения и ставит перед преподавателем задачу поисков путей стимуляции творческой активности обучающихся [3, 6].

Корректировочная работа включает в себя разрушение неправильного фонетического навыка, постановку нового, правильного варианта произношения, овладение интонационными конструкциями, а также интонацией эмоций и интенций.

На корректировочной стадии работы над произношением подача материала проводится в определенной системе. Так, например, когда произносительные навыки автоматизированы и перешли в акцент, объектом корректировки могут быть один или два элемента, а остальные реализуются без напряжения. В то же время в целях тренировки

привлекаются и другие произносительные модели, независимо от их фонетического наполнения.

Из опыта преподавания РКИ важно отметить, что большой трудностью для студентов-иностранцев является овладение системой мягких/твердых согласных. Это происходит в силу различий фонетических систем русского и других языков. При овладении иноязычным произношением следует обратить внимание на фонетическую интерференцию, в основе которой лежат слуховые и произносительные динамические стереотипы, сформированные на родном языке. При сопоставлении контактирующих фонетических систем можно прогнозировать возможную интерференцию, что еще больше дает возможность предсказывать и предупреждать отрицательный перенос анализ ошибок, наблюдаемых в произношении иностранцев [4, 74].

Для методических целей недостаточно «номенклатурного» сопоставления необходимо анализировать и классифицировать ошибки иностранцев в русских звуках [5, 32]. При наличии сходных или почти идентичных по артикуляторным и акустическим свойствам фонем, общих дифференциальных признаков, используя благоприятные позиции для освоения ощутимых моментов русской артикуляции, путем иногда скрытого управления, при помощи «звуков-помощников», можно осуществить положительный межъязыковой и внутриязыковой положительный перенос. При этом учитывается фактор субъективного звукового восприятия [5, 75]. Как отмечает Е.Д. Поливанов, звуковое восприятие носит субъективный характер, бывая различным для представителей различных языков. Причем эта субъективность и эти различия зависят от комплекса языковых навыков, приобретенных каждой личностью в процессе усвоения его родного языка [6, 278]. Описание любого явления звукового строя русского языка в целях обучения иностранцев должно осуществляться на фоне общefonетических сопоставлений (особенно с родным языком студентов и языком-посредником) с учетом особенностей звуковой интерференции и общих трудностей усвоения данного явления студентами, что невозможно без обращения к лингвистической литературе, к коллективному опыту специалистов по фонетике различных языков.

Л.В. Щерба подразумевал под интонацией совокупность таких элементов, как изменение высоты голоса (мелодика), ритмика, относительная длительность отдельных звуков и тембра голоса той или иной единицы [7, 158]. Одной из проблем обучения интонации считается так называемый выбор критериев ее измерения, различения и восприятия. Учебный материал базируется на интонационной теории Е.А.Брызгуновой, которая включает семь интонационных конструкций (ИК), центр ИК, предцентровую и постцентровую части, средний тон, движение тона.

Студенты-иностранцы должны научиться определять на слух тип интонации, уметь пользоваться данным типом ИК в живой речи. Также вторичная языковая личность должна овладеть интонацией эмоций в ее категориях (удивление, радость, сомнение, обида, гнев, страх и т.д.), волеизъявления (просьба, приказ, угроза, приглашение, призыв, требование и т.д.).

Практический опыт показывает, что овладение типами интонационных конструкций на речевом материале экспрессивно нейтрального содержания вполне доступно, хотя и представляет небольшую сложность. Однако овладение интонацией живого общения, где смысловой и экспрессивный аспекты интонации неразрывно связаны, представляет наибольшую трудность. Как отмечает Ю.Г.Лебедева, это обусловлено тем, что такая интонация – это сложный комплекс эмоционально-интеллектуального проявления человека, где важно все: мелодика речи, тембр голоса, ритм высказывания, поза и жест, мимика и пауза [3, 39].

Интонация связана с внутренним миром человека, с миром его мыслей и чувств, она отражает этот мир теми уникальными речевыми средствами, которые свойственны не только данному языку, но и данному индивиду. Носитель языка владеет интонацией интуитивно,

ему не приходится задумываться над интонированием фраз, но в определенных ситуациях, когда интонация становится объектом анализа и моделирования, даже носитель языка испытывает трудности [8, 337]. Владение интонацией волеизъявления и экспрессии считается чрезвычайно трудной для студентов-иностранцев. Интонация экспрессии индивидуальна, так как восприятие речи обусловлено не только ее смысловым содержанием, но и психологическим складом личности. Отсюда овладение модально-экспрессивной интонацией происходит имитативным путем и зависит от музыкального слуха студентов, так как большое значение в этом типе интонации играет мелодика речи и длительность гласных в центрах ИК. Поэтому необходимо научить студентов воспринимать контекст и определенные лексические средства (например, вопросительные частицы и союзы же, разве, неужели и т.д.), которые помогают изучающим язык определять ИК, интонации эмоций и волеизъявлений.

Таким образом, мы обозначили круг задач и целей учебного аспекта по «Фонетике» и определили особенности формирования и совершенствования слухо-произносительных навыков студентов-иностранцев на продвинутом этапе обучения.

ЛИТЕРАТУРА

1. Логинова И.М. О едином фонетическом режиме для студентов в условии аспектного преподавания русского языка как иностранного. – В кн.: Преподавание русского языка нерусским на историко-филологическом факультете.- М., 1980.
2. Башилова О.П.Рогова М.К. Тексты для чтения по русской фонетике и интонации.- М., 1979.
3. Лебедева Ю.Г. Звуки, ударение, интонация (учебное пособие по фонетике русского языка для иностранцев).- М., 1986.
4. Розанова С.П. Преподавателям РКИ: Сто сорок полезных советов: учеб.-метод. пособие.- М.: Флинта, 2015.
5. Поливанов Е.Д. О гортанных согласных в преподавании арабского языка.- М., 1924.
6. Поливанов Е.Д. La perception de sons d'une langue étrangere// TCLP. – Prague, 1939. – Vol.47. Щерба Л.В. Из лекции по фонетике. – Кн. Л.В. Щерба. Языковая система и речевая деятельность. Л, 1974.
8. Артемов В.А. Психология обучения иностранным языкам.- М., 1966.

ВОСПИТАТЕЛЬНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ УЧЕБНЫХ ЗАНЯТИЙ ПО СТРАНОВЕДЕНИЮ

Касымова Р. С.
Курманова Т. В.

Түйін

Мақалада ЖОО дейінгі дайындық деңгейінде шетелдік студенттерге елтану пәні бойынша дәрістердің тәрбиелік әлеуеті қарастырылады.

Резюме

В статье рассматривается воспитательный потенциал учебных занятий по страноведению для иностранных студентов на этапе довузовской подготовки.

На сегодняшний день повышение качества образования стало центральным звеном образовательной политики в нашей стране. Все это предполагает переосмысление целей и результатов обучения, а также поиск новых эффективных путей, способов и средств учебно-воспитательной работы. Модернизация образования, происходящая в настоящее время,

свидетельствует о необходимости усиления внимания воспитанию молодежи, и повышению уровня воспитательных функций каждого предмета.

Для осмысления сущности воспитательного процесса необходимо обратиться к определению таких понятий, как «воспитание», «потенциал».

В современной педагогической энциклопедии под воспитанием в педагогическом смысле понимается «специально организованный и управляемый процесс формирования человека, направленный на развитие личности» [1, с.73]. Понятие «потенциал» является междисциплинарной категорией и используется в самых различных отраслях знаний. В широком социальном смысле оно определяется как «совокупность возможностей, средств, запасов, источников, которые могут быть приведены в действие, использованы для достижения поставленных целей, осуществления плана, решения отдельных задач» [2, с. 215.]. Таким образом, «воспитательный потенциал» можно рассматривать и как общественное явление, и как деятельность, а также как процесс, систему, воздействие или взаимодействие, которые направлены на формирование разносторонне развитой личности.

Современный процесс преподавания иностранного языка, в частности РКИ, строится на коммуникативной основе с ориентацией на личность обучаемого средствами данного предмета. Коммуникативный подход в обучении языку предполагает взаимодействие субъектов различных культур, а овладение иностранным языком способствует формированию и развитию личности, способной и желающей участвовать в межкультурной коммуникации на изучаемом языке и совершенствоваться в изучаемой иноязычной деятельности. Этого можно достичь только в единстве и взаимосвязи 4 компонентов цели - воспитательного, образовательного, развивающего и практического, оказывающих влияние на выбор содержания, методов, средств, приемов и форм обучения. Несомненно, знание иностранного языка развивает учащихся, расширяет их кругозор, повышает общий уровень образования, т.к. позволяет узнать много нового. Однако здесь важен не столько практический эффект обучения, сколько то, что это знание вносит в формирование человека как личности. Поэтому главная ценность иностранного языка заключается в его воспитательном потенциале, специфической чертой которого является содержание используемых материалов, методическая система и личность преподавателя.

Обучение студентов-иностранцев языкам (русскому и казахскому) на факультете довузовского образования КазНУ им.аль-Фараби имеет свои особенности, единство и общность целей. Достижение образовательных целей предполагает получение иностранными учащимися знаний, которые они приобретают на занятиях по страноведению, а также истории и культуре Казахстана. Владение страноведческими знаниями является обязательным компонентом языковой подготовки иностранных слушателей. Предметом изучения данных учебных дисциплин является определенным образом отобранная и организованная совокупность географических, исторических, социально-политических, экономических и др. сведений о стране, в которой проходит обучение. Эти страноведческие знания дополняются лингвострановедческими, дающими иностранным студентам представление о национально-культурном своеобразии речевого общения в данной стране, традициях, обычаях, правилах поведения и этикета. Такие знания и сформированные на их основе умения призваны обеспечить коммуникативные потребности учащихся, реализуемые на изучаемом языке.

Образовательные цели тесно взаимодействуют с воспитательными и связаны с формированием:

- уважительного и доброжелательного отношения к народу, языку, истории и культуре страны, в которой проходит обучение, толерантности;
- системы морально-этических ценностей, позитивного взгляда на мир, активной жизненной позиции, чувства ответственности и уважения к людям, ценностной ориентации, мировоззрения, системы нравственных и эстетических представлений;
- интереса к учению и развитию познавательной активности иностранных слушателей.

Кроме того, в процессе обучения происходит формирование сознания, социальных качеств личности, мотивов социального поведения, принятым в обществе, в стране изучаемого языка. Пассов Е.И. предлагает следующую систему (номенклатуру) ценностей человека духовного, которые являются основой для реализации воспитательных целей:

1. Общечеловеческие ценности: родная страна как ценность. Воспитание патриотизма как потребности и способности любви к своей родине, т.е активное участие в жизни страны, содействие всему, что способствует ее процветанию.

2. Жизнь (природа, жизнь человека и человеческой цивилизации) как ценность. Формирование гуманистического мировоззрения: способности и потребности к решению проблем, связанных с выживанием, милосердием, преодолением кризисов цивилизации, сохранением природной среды.

3. Мировая культура как ценность. Воспитание интернационализма (иммунитета к национализму, шовинизму и т.п.); воспитание чувства сопричастности к мировой истории, памятникам литературы и искусства, философии, науки; воспитание потребности в приобщении к мировой культуре.

4. Свободы и права личности как ценность. Формирование потребности и способности к социальным выборам; воспитание правового сознания; воспитание собственного достоинства и уважительного отношения к людям.

5. Общение и сотрудничество (в т.ч. межнациональное, кросс-культурное) как ценность. Формирование потребности и способности понимать чужие точки зрения на социальные и гуманитарные проблемы. Достигать согласия и сотрудничать в условиях различия взглядов и убеждений [3, с. 30].

Особенности контингента иностранных студентов ФДО также влияют на процесс обучения и воспитания. Необходимо отметить тот факт, что иностранные слушатели разнородны по социальному, политическому, национальному и конфессиональному составу, что влияет на процесс обучения в целом и требует особого внимания преподавателей всех дисциплин, входящих в программу обучения на кафедре языковой и общеобразовательной подготовки иностранцев. Для лучшей реализации воспитательных возможностей и оказания большего воздействия на иностранных учащихся преподаватель должен (с учетом возрастных, национальных и других особенностей, а также с учетом уровня владения языком) тщательно анализировать, подбирать и презентовать учебный материал. Важным фактором достижения этих целей является то, что учебный материал по страноведению, обладающий высоким воспитательным потенциалом, имеющим общечеловеческую ценность и гуманистическую направленность, способствует стимулированию активного личностного подхода к изучаемой теме, а также вызывает желание выразить свое мнение, дать оценку событию или факту, формирует страноведческую компетенцию, т.е. навыки и умения аналитического подхода к изучению зарубежной культуры в сопоставлении с культурой своей страны.

ЛИТЕРАТУРА

1. Педагогика: Большая современная энциклопедия/ Сост. Е.С.Рапацевич. Минск: Современное слово, 2005.

2. Словарь по социальной педагогике. Учебное пособие для студентов высш. учеб. заведений/ Сост. Л.В.Мардахаев. – М.: Академкнига, 2002.

3. Пассов Е.И. Урок иностранного языка/ Пассов Е.И., Кузовлева Н.Е. – Ростов/н Дон: Феникс; М.: Глосса-Пресс, 2010.

СӨЙЛЕСІМНІҢ ДЫБЫСТЫҚ ЖАҒЫ – ҚАЛЫПТАСУЫ, ДАМУЫ, ЖҮЗЕГЕ АСУЫ.

Кильдюшова И. В.
Машинбаева Г. Ә.

Резюме

В статье рассматриваются вопросы формирования, развития и совершенствования фонетических навыков иностранных студентов. Авторы считают, что фонетико-интонационные умения и навыки по своей сути – это слухо-произносительные умения и навыки, овладение, коррекция и совершенствование которых является необходимой предпосылкой овладения аудированием, чтением, говорением и письмом.

Summary

This article deals formation, development and enhancement of phonetic skills of foreign students. According to the authors, phonetic-intonation skills is hearing and pronunciation skills in nature. Mastery, correction and improvement of these skills is a prerequisite for mastering all kinds of speech activity.

Сөйлесімнің бірінші элементі ретінде оның дыбыстық құрылымы танылады, сондықтан сөйлеу әрекеттерінің барлық түрлерінің негізінде дыбыстарды дұрыс айту қабілеті жатады. Дыбыстарды дұрыс айту шетелдіктерге арналған алғашқы сабақтардан бастап-ақ енгізіледі және ол қазақ, орыс тілдерін оқудың барлық кезеңдерінде жалғасын тауып отыруы керек. Қазақ, орыс тілдерін шет тіл ретінде оқытушысының дәстүрлі міндеті студенттердің өзге тілде сөйлеу мәдениетін қалыптастыру болып табылады.

Сөйлеу мәдениеті нақты бір жағдаятта коммуникативтік міндетке жету ді қамтамасыз етуде қолданылатын тілдік құралдар болып табылады. Сөйлеу мәдениетінің негізгі өлшемі нақтылық болып көрінетін норманың сақталуы, қазіргі орыс тілінің барлық саласында яғни, фонетикалық, лексикалық, орфоэпиялық, фразеологиялық, морфологиялық, синтаксистік, стилистикалық нормалары жинақталып берілген сөйлеудің дұрыстығы.

Дұрыс айту қабілеттерін қалыптастыруда коммуникативті әдістің келесі негізгі ұстанымдарын есепке алмасқа болмайды:

Практиканың теориядан басымдылығы /есту-дұрыс айту машықтарын жетілдіру – оларды практика жүзінде қолданғанда жүзеге асады.

Оқытушы мен студенттің бірлесе, шығармашылық тұтастық сақтай отырып жұмыс істеуі/сенімді, ештеңеге мұқтаж емес ортада оқытушы мен студент сөйлесуші жұп бола алады және екеуі бірлесе отырып студенттің сөйлеу мәдениетін меңгеруін жүзеге асыра алады.

- Ойлау мен сөйлеу белсенділігін жетілдіру, оқушылардың өзін-өзі басқаруын дамыту/тіл үйренуші қандай да міндетті неғұрлым өз бетінше шешетін болса, соғұрлым сөйлеу қызметі жүзеге асады. Студент сөйлеу әрекетін жүзеге асыруда дыбыстық-екпіндік машықтар мен міндеттерді жүзеге асыруды неғұрлым саналы түрде орындаса, соғұрлым сөйлеу әрекетін орындауға деген талпыныс әсерлі, нәтижелі болады.
- оқытудың сөйлеуге бағытталуы/дұрыс айтуға үйрету, яғни сөйлеуді дыбыстарды дұрыс айтып жүзеге асыру, қарым-қатынас жасау үшін белгілі сөйлеу міндеттері қойылады және сөйлесуші адамға сөйлеу дің әрекетінің әсері қарастырылады, яғни белгілі бір прагматикалық мақсаттың орындалуы үшін сөйлеуде қолданылатын айту машықтарын қалыптастыру.
- жеке оқыту/оқытушы студенттің жеке ерекшелігін есепке ала отырып жасалған материалды меңгеру жолын ұсынуы тиіс, демек мұнда студенттің ана тілі, тілдік

қабілеті ескеріледі. Студенттің жеке басының қасиеттерін есепке алу толық мотивация тудыруға мүмкіндік жасайды.

- Тілдік құралдардың функционалдығы /тілдің фонетикалық жүйесі жеке оқытылмайды, оның жанды сөйлеу тіліндегі жүзеге асқандағы мүмкіндігі оқытылады.
- Материалдың жаңашылдығы және материалды дұрыс ұйымдастыру/ Оған жұмыс түрлері, онда қолданылатын әдістердің ұтымдылығы, сөйлесетін жұптың жаңалығы және көрнекі құралдар, оқытудың техникалық құралдарын қолдану жатады.
- қарапайымнан күрделіге қарай жүру /есту, айту, екпінді-ырғақтың біртіндеп тыңдау қабілетін қалыптастыруы – айту және ырғақ – екпін қою машықтары жетілдіру, яғни фонемалардан, сөзге, сөзден мағыналық синтагмалар мен сөйлемдер айтуға жету түрінде жүзеге асырылады.

Оқытудың әр кезеңдерінде студент пен оқытушының алдында әртүрлі мақсаттар мен міндеттер тұрады. Жаңа тілдің дыбыстық жағын меңгерудің барлық үдерісін былайша көрсетуге болады:

қалыптасу – даму – жүзеге асу.

Қалыптасу оқытудың бастауыш деңгейінде жүзеге асады. Бұл кезеңнің басты мақсаты дұрыс айтуға үйрету, оқытушының міндеті есту, дұрыс айту қабілеттерін дамыту мен автоматтандыру және оқушыларды дыбыстарды дұрыс естуге тәрбиелеу болып табылады. Бұл мақсат кіріспе фонетикалық бөлімде, ал содан кейін барлық кезеңдерде фонетиканың ілесіміне кезінде жүзеге асырылады.

Сауатты, дұрыс таңдалып алынған фонетикалық жаттығулар оқытудың барлық кезеңдерінде оқу үдерісінің үздіксіздігін, яғни сөйлеу әрекеттерінің барлық түрлерінің бір-бірімен тығыз байланыста болуын және фонетикалығын қамтамасыз етеді.

Дыбыстық-екпіндік ептіліктер мен дағдылар өз кезегінде есту мен айту ептіліктері арқылы түсініп тыңдағанда, оқығанда, сөйлесімде, жазылымда қолданылатын болады. Мұнда оқытылып отырған қазақ, орыс тілдеріндегі дыбыстарды дұрыс айта білу ғана маңызды емес, сонымен қатар оның дыбыстық, екпіндік, ырғақтық дамуын да білу маңызды болып табылады.

Фонетикалық материалдың бірізділігі сабақта негізгі құрал ретінде қолданылатын оқулыққа байланысты болады. Ол оқулық студенттерді фонетикаға қатысты қиыншылықтардан алыстатып, лексикамен, грамматикамен жұмысын жеңілдететіндей болулары тиіс. Бастауыш топта коммуникативті үдеріске таңдалынып алынған материал адекватты болуы тиіс.

Бастауыш кезеңдегі оқытушының міндеті – тіл үйренушілердің өз беттерінше өздері айтқан дыбыстардың дұрыс айтылуын қадағалай алатындай дағдыларын қалыптастыру, дыбыстарды дұрыс есте сақтау қабілеттерін дамыту, дыбыстарды дұрыс айту машықтарын, екпінін, ырғағын автоматтандыру және оқу машықтарын жетілдіру және айтылған дыбысты қабылдау қабілеттерін жетілдіру болып табылады.

Жаттығулар қазақ және орыс тілдерінде оқушылар үшін айтылуы қиын болып табылатын дыбыстарға арналып құрылады. Олардың ішінде қатаң дыбыстардан кейін дауысты дыбыстар болғанда қатаңның ұяңға айналуы, сөздің аяғында дауысты дыбыстар келген жағдайда тәуелдік жалғауының **-сы** болып келуі сияқты мазмұнда құрылған жаттығулар болуы мүмкін.

Бұдан басқа сөздердің құрамындағы грамматикалық формалардың дұрыс айтылуына: сын есімдерді, үстеулерді, сан есімдерді, етістіктерді дұрыс оқуға т.б. көңіл бөлінеді. Сөздердің әртүрлі ырғақпен айтып жаттығу жұмыстарын көбірек жүргізу маңызды болады. Мұнда, бір екі немесе үш түбірден тұратын күрделі сөздер туралы айтылып отыр. Біріккен және кіріккен сөздерді дұрыс айтуға көбірек көңіл бөлінуі тиіс.

Қазақ, орыс тіліндегі дыбыстарды саналы түрде норма сақтап айту тіл үйренудің орта және жалғастырушы деңгейінде жүзеге асады және ол грамматикалық сабақтарда ғана емес

аспектілік пәндерді оқуда да болады. Фонетикалық машықтарын жетілдіру кезеңінде студенттермен сөздердің бірге қосылып айтылуына қатысты, ерін үндестігіне қатысты, орыс тілінде болса екпін түспейтін дыбыстарға арналған жаттығу жұмыстары беріледі. Екпінге қатысты жұмыс жасау маңызды. Мұнда баяндау түрінде келетін және басқа да сұраулы, санамалауға, салғастыруға қатысты сөйлемдердің дауыс екпініне көңіл бөлінеді. Мұнда сөйлемнің синтагмаларға мүшеленуіне, дауыс синтагмалардың әртүрлі нұсқада дауыс екпінімен қамтылуы, екпін орталығының қозғалысына қатысты материалдың маңызы зор.

Мысал ретінде төмендегі үш бөліктер тұратын фонетикалық жаттығуды ұсынамыз. Бірінші бөлік – кіріспе болып табылатын фонетикалық бөлік, фонетикалық ілеспе, үшіншісі – түзетуші болып табылады. Қазақ тілінде аса көңіл бөліп оқытатын, төл дыбыстардың бірі – **Қ**.

Аталған дыбысты айту үшін қазақ тілінің бастауыш курсына төмендегідей жаттығулар жүйесі беріледі:

Тапсырма 1

Берілген дыбысты бірнеше рет дұрыс айтып үйреніңіз.

Қ қ Ққ Ғғ Ғғ
Кк Кк Гг Гг

Тапсырма 2.

Тыңдаңыз, қайталаңыз

а) қа-кә ға-гә
қо-кө ғо-гө
құ-кү ғұ-гү
қы-кі ғы-гі

ге

қи[ый]-ки[ий] ғи[ый]-ғи[ий]
ку[уу]-ку[іу] ғу[уу]-ғу[іу]

ә) ақа-аға әке-әге
оқа-оға өке-өге
ықы-ығы ікі-ігі
еке-еге

оқы[ү]-оғы[ү] өкі[ү]-өгі[ү]
ұқы[ү]-ұғы[ү] үкі[ү]-үгі[ү]

Тапсырма 3

Тыңдаңыз, қайталаңыз, оқыңыз.

қа-қат, қақа, қап, қан, қам,

қо, қон, қонақ, қол

құ-құт, құп, құм, құн, құр, құл

қы-қыр, қырық, қылық

ға-аға, таға, баға, ғалым

ғұ-ғұмыр

ғы-ағым, ұғым, ұғын

кө-көл, көп, көр, көн, көмек, көне, көрме

кү-күн, күл, күп, күт, күлкі

ке-кен, кел, кеп, кем, керек, кет, әке

кі-екі, үкі, түлкі, күлкі

Тапсырма 4

Оқыңыз. Төмендегі сөздердің жіңішке түрін жазыңыз.

Қол, құт, қон, қыр, құн, құл, ұқ, қи.

Тапсырма 5

Тыңдаңыз, жазыңыз.

Қырық, аға, баға, ғалым, ғұмыр, ұғым, қалам, орындық, гүл, тақта, кел, кет, кір, күн, тап, дерек, тарақ.

Тапсырма 6

Сөздердің өзгеруіне көңіл аударыңыз

бақ+Ым=бағым	Қ	+ -Ы/-І (І,ІІ) + У	→	Ғ
дерек+І=дерегі	К		→	Г
кітап+Ы=кітабы	П		→	Б

Тапсырма 7

а) Төмендегі сөздерге дауысты –ы/-і дыбыстарын қосып оқыңыз.

Үлгі: ұқ-ым=ұғым

тарақ берік леп
дерек елік кек
парақ ерік қырық
бап орындық көк

ә) Мына сөздерге у дыбысын қосып оқыңыз.

Бақ тік қақ
тақ ек үк
тап ерік ұқ

Тапсырма 8

Көп нүктенің орнына қ, ғ, к, г дыбыстарының қайсысын жазасың?

а...а ...ыры... ...алым
...ел орынды... ...өме...
А...ан ...ө... ...ет
ба...а та...та ...ере

Тапсырма 9

Жаңылтпашты жаттап алыңыздар.

-Мынау бал қаймақ қай бал қаймақ?
-Бұл бал қаймақ – май бал қаймақ.

Орыс тілін шет тіл ретінде оқыту сабақтарында айтылуы қиындық тудыратын **Ц** дыбысымен жұмыс істегенде бір топ жаттығулар жүйесі беріледі. Жаттығудың алғашқыларында дыбыстардың дұрыс айтылуы мақсат етіп қойылса, екінші топтағы жаттығуларды сол дыбыстың буын құрамында дұрыс айтылуына басымдылық беріледі, ең соңғы жаттығуларда аталған дыбыстың мәтін құрамында, әртүрлі дыбыстармен тіркесіп келгендегі ілгерінді, кейінгі ықпалға ұшырауына мысалдар беріледі. Енді сол жаттығуларға мысал келтіріп өтейік.

Тема: Звук [Ц]

Блок 1

Задание 1. Слушайте, повторяйте, читайте.

ТА – СА – ЦА ЦА – АЦ ЦЕ – ЕЦ ЦИ – СЫ
АТ – АС – АЦ ЦО – ОЦ ЦИ – ИЦ ЦЕ – СЕ
АТА – АСА – АЦА ЦУ – УЦ ЦУ – СУ
ЦАП ТАП ТЕП ТЕ ЦЕ ТЫ ЦИ ТО ЦО ЗА ЦА МЦЫ ЦЕН ТЕНТ
ТЕТ МОЧ МОЦ ЦАТ ТЯП ТИП НИЦ НИТЬ ЛИТЬ ЛИЦ ЦАРЬ НЕЦ

Задание 2. Слушайте, повторяйте, читайте. Определите род существительных. Составьте возможные словосочетания с известными вам прилагательными.

ЦЕНТР ЦИРК ЦІФРА КОНЦЕРТ СТАНЦИЯ
ОТЕЦ ЛИЦО СТРАНИЦА ИНОСТРАНЕЦ ИНОСТРАНЦЫ

Блок 3

Задание 1 = Задание 1 (блок 2)

Задание 2. Прочитайте слова, обращая внимание на произношение [ц] в конце слов. Определите место ударения в словах. Составьте словосочетания с прилагательными.

ОТЕЦ ДВОРЕЦ ОГУРЕЦ МОЛОДЕЦ ПАЛЕЦ ПЕРЕЦ ГЛУПЕЦ ОБРАЗЕЦ ПРОДАВЕЦ
КОНЕЦ ПЕВЕЦ ПРИНЦ ТАНЕЦ ВЛАДЕЛЕЦ ЛЕНИВЕЦ

Задание 3. Прочитайте слова. Скажите, откуда приехали эти люди.

Япо́нец, кита́ец, корёец, неме́ц, испа́нец, италя́нец, америка́нец, норве́жец, швейца́рец, кавка́зец, украи́нец.

Задание 4. Прочитайте существительные. Следите за твердым произношением [ц] перед и. Подберите к ним прилагательные, используя слова для справок.

Лэ́кция, поли́ция, тради́ция, проду́кция, делега́ция, провин́ция, инфеќция, консульта́ция, конфе́ренция, информáция, сенса́ция, реа́кция.

Слова для справок: опасная, международная, казахстанская, подробная, интересная, быстрая, американская, французская, отличная, громкая, полная, глубокая.

Задание 5. Прочитайте словосочетания, обращая внимание на звук [ц]. Объясните их значение.

Бесцеремо́нный человек, целеустремле́нный человек, лицеме́рный человек.

Задание 6. Слушайте, следите за произношением сочетаний –*тся*, –*ться*. Произнесите слова самостоятельно.

явля́ться – явля́ется

превраща́ться – превраща́ется

называ́ться – называ́ется

возвраща́ться – возвраща́ется

Задание 7. Прочитайте стихотворения. Следите за ритмикой и интонацией.

Кто привык за победу бороться,

А доро́га дальше мчится -

С нами вместе пускай запоёт:

Пылится,

«Кто весел, тот смеётся,

Клубится,

Кто хочет – тот добьётся,

А круго́м земля дымится -

Кто ищет – тот всегда найдёт!»

Чужая земля.

(В.Лебедев-Кумач)

(Л.Ошанин)

Ескерту ретінде айтатынымыз, жаттығулардың саны мен лексикалық толымдылығы топтың деңгейіне, оның ұлтына, оқытушының мақсаты мен міндетіне, фонетикалық жаттығуға жұмсаған уақыт көлеміне байланысты нұсқаларға бөлініп беріледі. Оқытудың барлық кезеңінде мүмкіндігінше фонетикалық ойындар, көрнекі құралдар, салғастырмалы кестелер, оқытудың техникалық құралдарын қолданған дұрыс.

ӘДЕБИЕТ

1. Глазунова О.И. Давайте говорить по-русски. М., Русский язык, 1997
2. Лебедева Ю.Г. Звуки. Ударение. Интонация М., Русский язык, 1986
3. Милованова И.С. Фонетические игры и упражнения. М., Флинта, 2000
4. Мұсаева Г.Ә., т.б. Алғашқы қадам: («Қазақша сөйлегіңіз келе ме?») оқу кешенінің 1-кітабы), А.,1998.

**ЗЕРГЕРЛІК ӨНЕРГЕ ҚАТЫСТЫ
МАҚАЛ-МӘТЕЛДЕРДЕГІ ЭТНОГРАФИЯЛЫҚ САРЫН**

Карамендина М. Ө.

Резюме

В статье говорится об этнографических мотивах в ювелирном искусстве, переданных посредством пословиц и поговорок.

Summary

This article tells about ethnography motives in Kazakh people's proverbs and sayings connected with jewelry art.

Мақал-мәтелдер ауыз әдебиетінің ең байырғы, ең көне түрі. Ол ғасырлар бойы халықтың ұқыптап сақтап келген еңбек тәжірибесінің жиыны, ой-пікірінің түйіні, аңсаған асыл арманының арнасы, өмір тіршілігінің айнасы, көнеден жаңаға, атадан балаға қалдырып келе жатқан тозбайтын, тот баспайтын өмірлік өшпес мұрасы болса, салт-дәстүрлері халқымыздың рухани өзегі, мәдениетінің діңгегі, тілінің тірегі [1.3]. Сондықтан мақал-мәтелдерімізде этнографиялық көріністерді елестетуіміз заңдылық. Оған ерте заманнан келе жатқан, әрі халыққа көп тараған сәндік және қосалқы өнердің бір түрі – зергерлік өнеріміз мысал бола алады.

Зергерлік өнерді халық өнері деудің мәнісіне келсек, жасалынған сәнді бұйымды баяғыда бір ұста жасап, безендірген. Өз заманында оның аты-жөнін халық білген, бірақ көп ғасырдан кейін оның аты ұмытылып, жасаған бұйымы халықтікі болып кеткен[2.63]. Жалпы, ғылыми-техникалық даму нәтижелерінің кең қолданыс тауып, ұлттық келбеті көзге ұрып тұратын мүліктер көзден таса болып бара жатқан жаһандану заманында күнделікті тұрмысымыздан халқымыздың рухани және материалдық мәдениетінің бейнесі іспетті дүниелердің атаулары – лексикалық материалдар да тілімізден жоғалуда... Сондықтан көбі қолданыстан шығып, ұмыт болған, тек қана эпостық жырлардың жолдарында, фразеологиялық тіркестер мен мақал-мәтелдердің құрамында мағынасы күңгірттенген атаулардың анықтамасы шағын этнографиялық очерктерді, түсініктемелерді қажет етеді[3.97]. Мысалы, қазақтың «көрігің желді болса, көңілің де желді болар» деген мақалы бар. Осындағы көрік – металды қорыту, қоспасынан айыру процесінде отқа жел беріп тұру үшін ешкінің, түйенің мойын терісінен жасалатын құрал. Үлкен жел көрік – ұста көрігі. Көшіп қонуға, тасымалдауға, қолға алып жүруге жеңіл, ыңғайлы, пеші қарапайым қол көрігі – зергерлер көрігі[4.109]. Балға, шапқы, тескіш, көсеу сияқты көрік те ұста мен зергерге бірдей қажетті құрал-саймандардың бірі болып табылады[5.57].

«Сабасына қарай піспегі, мұртына қарай іскегі» деген мақалды алсақ, осындағы піспек – күбіні пісетін жабдық[3.102]. Саба «киелі» ыдыс саналған. Ішінде қымызы тұрса да немесе бос болса да оған аяқ тигізбеген. Саба ішіндегі сұйықты (қымыз, немесе іркіт) толғап (пісіп) тұратын құралды – піспек дейді[6.105]. Піспектің жоғарғы жағы күміс және сүйек әшекейлерімен әсемделетін үй бұйымдарының бірі. Этнограф Х.Арғынбавтың дерегі бойынша: Октябрь революциясына дейін ағаштан қант шағуға арналған шағын қол тоқпақтар мен саба піспегі көбірек жасалатын-ды. Қол тоқпақ тұтас, ал саба піспегінің жоғарғы нақыштала оюланады. Күмістелген не сүйектелгендері де, түрлі түсті бояулармен өрнектелгендері де бар. Өкінішке орай, бұл күндері атылмыш бұйымдар өте сирек[5.46].

«Пышағымның өзі қайдан болса, одан болсын, сабы дандан болсын» деген мақалда дандан – піл сүйегі деген мағынадағы көне сөз. «Аға – бор, іні – зор; Аға бордан, іні зордан» деген мақалдағы бор – әк тасы, жұмсақ ақ топырақ. Бор тасын халық арасында тері илеуге, үскірік деп аталатын музыкалық аспап жасауға пайдаланған. Ал зергерлер әк тасын кейде металл әшекейлердің ішін, бос қуысын толтыруға, сол арқылы салмақты етуге қолданған. «Ауру адам қаяушыл» деген мақалда қаяу көне сөз. Өткір жүзді кескіш құрал жүзінің (балта, пышақ, семсер т.б.) майырылып кетілуі; құрал жүзіне түскен кетік. Қазіргі уақытта бұл тек фразеологизмдердің құрамында қолданылып, «соққы», «қайғы», «мұң», «уайым» деген мағыналарды білдіреді. Қаяу ертеде екі түрлі мағынада қолданылған: 1. ағаш ыдыстағы кішкене сызат, жарық; 2. пышақ жүзіне түскен кетік. «Жігіттің көркі – жылқыда, қыздың көркі – құлпыда» деген мақалда құлып – омырауға тағатын әшекей алқаның көне қолданыстағы сөзі. Бұл атау жергілікті жерлерде құлыбы, құлпы, көйлек құлыбы тұлғаларында сақталған: «алқа» сөзінің бірінші мағынасы – «құлып» (есіктің алқасын салдың

ба?), екінші мағынасы – «құлыбы», «көйлек құлыбы» (омырау алқа, шашбау алқа)[7.21,55]. Сондай-ақ, «Асыл – тастан, ақыл – жастан» деген де бар. Ертедегі түсінік бойынша әртүрлі асыл тастың әрқандай қасиеті болады. Ұғым бойынша асыл тастан көз қойылған зергерлік әшекейлер адамды тіл-көз тиюден, ауру-сырқаудан, бәле-жаладан сақтайды. Бұйымдарды әртүрлі асыл тастармен әшекейлеудің түпкі сыры осындай түсінікпен байланысты. «Дәулетсіздің басы сынар, Дәулеттінің тасы сынар», «Тасым түссе талайымнан». Тасты лауазым, дәреже белгісі ретінде бас киімге таққан, сонда мақал «атақ-дәрежемнен айрылсам, оны да көрермін» дегенді аңғартатын сияқты[7.74]. «Сүймегенге сүйкенбе, бағаң кетеді, Мың тіллалық басынды бір пұл етеді» деген мақалда «тілла» сөзі көне алтын, ділда деген мағынада қолданылған[6.79].

Демек, адамға өткен дәуірдің бәрі – сабақ. Аға ұрпақ өз білгенін, өз көкейіне тоқығанын кейінгі ұрпаққа мирас етіп кеткен. Көне дәуірден жиналған тәжірибелер, ой тұжырымдары келер ұрпаққа кітап сөзіндей аса қымбат[8.13]. Сондықтан ұлттық құндылығымыздың бірі мақал-мәтелдер арқылы жастардың бойына ел дәстүрін жалғастыруда белсенділігін арттыру және танымдық қасиеттерін қалыптастыруға молынан демеу болатын хақ.

ӘДЕБИЕТ

1. Қазақтың мақал-мәтелдері. – Алматы: «Көшпенділер» баспасы, 2002.
2. Қалиев С, Оразаев М, Смайылова М. Қазақ халқының салт-дәстүрлері. –Алматы: «Рауан», 1994.
3. Манкеева Ж.А. Қазақ тіліндегі этномәдени атаулардың танымдық негіздері. –Алматы: «Жібек жолы», 2008.
4. Кейкін Жәрдем. Қазақы атаулар мен байламдар. –Алматы: «Өлке», 2006.
5. Арғынбаев Х. Қазақ халқының қолөнері. –Алматы: «Өнер», 1987.
6. Мұқанов С. Халық мұрасы(тарихтық және этнографиялық шолу). –Алматы: «Қазақстан», 1974.
7. Шойбеков Р.Н. Қазақ зергерлік өнерінің сөздігі. –Алматы: «Ғылым», 1991.
8. Сыздықов Қ. Ә. Мақал-мәтелдер арқылы отансүйгіштікке тәрбиелеудің педагогикалық шарттары. Автореф. Атырау, 2010.

ПРАКТИКА СОСТАВЛЕНИЯ СИЛЛАБУСА ПО ДИСЦИПЛИНЕ «ЛЕКСИКА. ГРАММАТИКА» ДЛЯ ПРОДВИНУТОГО ЭТАПА ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАНЦЕВ

Кильдюшова И. В.

Айтпаева А. С.

Түйін

Мақалада жалғастырушы топтарда оқытылатын «Лексика. Грамматика» пәндері бойынша силлабус құрастырудың ұстанымдары сөз болады. Бағдарлама (силлабус) шетелдіктердің коммуникативтік құзіреттілігін жүзеге асыру үшін сөйлеу әрекеттерінің барлық түрлерін өзара байланыстыра оқытуды ұсынады.

Summary

This article deals with the basis of syllabus on discipline “Vocabulary. Grammar”. The program includes training in all types of interconnected speech activity to improve the communicative competence of foreigners.

Учебно-методический комплекс дисциплины «Практический курс русского языка как иностранного. Лексика и грамматика», основной частью которого является силлабус, создан на базе на основе сборника учебных программ [1] и учебного пособия Нуршаиховой Ж.А. и Валеевой У.К. Этнокультурная коммуникация в монологах и диалогах. [2]

Рабочая учебная программа по «Практическому курсу русского языка как иностранного: лексика и грамматика» (для порогового продвинутого уровня ПНП – В2) имеет обучающий характер, предполагает совершенствование грамматических навыков и обогащение лексического запаса, рассчитана на 180 часов учебного времени (включая СРС и СРСП), что соответствует 12 кредитам, которые отводятся на данную дисциплину по Учебному плану.

Силлабус, речь о котором пойдет ниже, используется в работе с группами иностранных студентов продвинутого этапа обучения (2-3 год). Данный этап обучения – В2 – предполагает у студентов наличие языковых знаний и навыков русского языка уровня В1. Однако, надо оговориться, что, работая в определенной группе, преподаватель может столкнуться с неодинаковым уровнем знаний студентов. И это скорее правило, чем исключение. В таком случае происходит корректировка содержания обучения.

Целью дисциплины на данном этапе обучения являются:

- расширение и углубление знаний русского языка в учебно-профессиональной, социально-культурной и повседневной сферах общения;
- расширенное изучение синтаксиса;
- совершенствование навыков использования различных речевых стратегий и тактик;
- дальнейшее совершенствование языковых навыков, обогащение лексического запаса.

На данном этапе ставятся следующие задачи:

- Совершенствовать грамматическую и лингвистическую компетенцию (систематизировать и обобщать языковой материал для использования в письменных и устных текстах).
- Совершенствовать дискурсивную компетенцию (уметь продуцировать тексты монологического и диалогического характера).
- Совершенствовать социальную компетенцию (умение понимать основные поведенческие характеристики собеседника, умение реализовать адекватно свои коммуникативные намерения).

Силлабус включает в себя следующие части:

1. Общие компетенции
2. Требования к речевым умениям
3. Содержание курса
4. Рекомендуемая литература
5. Политика курса
6. Политика академического поведения и этики
7. Методические рекомендации и указания по практическим занятиям
8. Карта учебно-методической обеспеченности дисциплины
9. Самостоятельная работа студента
10. Формы контроля знаний.

В ходе изучения данной дисциплины иностранный студент должен освоить следующие грамматические блоки: способы выражения грамматического и логического субъекта; правила согласования грамматического субъекта и предиката; способы выражения предиката; способы выражения логико-смысловых отношений в предложении; виды сложного предложения; функционально-стилистическое употребление грамматических и лексических единиц. Преподавание данных аспектов взаимообусловлено и организовано в соответствии с принципом коммуникативной направленности. Освоенный лексико-грамматический материал служит иностранному студенту для решения определенных коммуникативных задач.

Общие компетенции

В результате изучения дисциплины «Лексика. Грамматика» студент должен уметь: давать характеристику объекта речи, деятельности лица, места, события, явления, понятия; обозначать начало/конец действия, период времени, необходимый для совершения действия, одновременность действия, последовательность действия, используя дееспричастные обороты; указывать на причинно-следственную связь, условие совершения действия, цель действия; выражать нереальное условие, уступку, необходимое основание, сравнение; характеризовать лицо, предмет, событие с помощью союзного слова *который*, союзных слов *где, куда, откуда*, действительных и страдательных причастий.

Требования к речевым умениям

Аудирование

Иностранному студенту следует уметь: понять на слух информацию, содержащуюся в монологическом высказывании: тему, основную идею, главную и дополнительную информацию каждой смысловой части сообщения с достаточной полнотой, глубиной и точностью; понять на слух основное содержание диалога, коммуникативные намерения его участников. Тематика текстов актуальна для социально-бытовой и социально-культурной сфер общения.

Чтение

Иностранец должен уметь: использовать различные стратегии чтения в зависимости от коммуникативной установки. Вид текста: чтение с общим охватом содержания, изучающее чтение. Тип текста: сообщение, повествование, описание, а также тексты смешанного типа с элементами рассуждения. Тексты аутентичные (допустима минимальная степень адаптации) с учетом лексико-грамматического материала данного уровня. Тематика текстов актуальна для социально-культурной сферы общения.

Письмо

Иностранному студенту следует уметь:

- продуцировать письменное монологическое высказывание на предложенную тему в соответствии с коммуникативной установкой;
- репродуцировать письменные тексты, демонстрируя умение выделять основную информацию, производить компрессию путем исключения второстепенной информации;
- продуцировать письменный текст, относящийся к официально-деловой сфере общения;
- осуществлять дистантное письменное общение, вести записи на основе увиденного и прочитанного с элементами количественной и качественной характеристики, оценки, с использованием типизированных композиционных компонентов (введение, развертывание темы, заключение).

Письменные тексты должны быть оформлены в соответствии с нормами современного русского языка.

Говорение.

Иностранному студенту следует уметь:

- самостоятельно продуцировать связанные, логичные высказывания в соответствии с предложенной темой и коммуникативно заданной установкой;
- строить монологическое высказывание репродуктивного типа на основе прочитанного или прослушанного текста различной формально-смысловой структуры и коммуникативной направленности;
- передавать содержание, основную идею прочитанного или прослушанного текста и выражать собственное отношение к фактам, событиям, изложенным в тексте, действующим лицам и их поступкам.

– понимать содержание высказываний собеседника, определять его коммуникативные намерения в определенных ситуациях и реагировать на них.

– инициировать диалог, выразить свое коммуникативное намерение в речевых ситуациях, актуальных для данного уровня владения языком.

В результате изучения дисциплины должен овладеть объемом лексики, соответствующего уровню владения (B2 – C1). Лексический минимум данного уровня составляет 2500 единиц, обеспечивающих общение в рамках тематического и интенционального минимумов данного словаря. Основной состав активного словаря данного уровня обслуживает бытовую и социально-культурную сферы общения.

Методические рекомендации и указания по практическим занятиям

Для формирования грамматического навыка используется система упражнений, которая включает в себя подготовительные (или тренировочные, языковые), условно-речевые и речевые упражнения.

Тренировочные упражнения сами по себе не ведут к умению участвовать в коммуникации. Однако, отработка отдельных элементов, грамматических структур путем специализированных тренировок – это обязательный этап рационального овладения языком.

Обучение грамматической стороне речи, связанное с формированием соответствующих автоматизмов, эффективно осуществляется через следующие тренировочные упражнения: иммитативные, повторительные, трансформационные, подстановочные, упражнения на аналогию, конструирование предложений с заданными словами и проч.

Система условно-речевых и речевых упражнений используется для развития навыков спонтанной коммуникации в соответствии с потребностями ситуации. Предлагаются следующие виды заданий: ситуативные, репродуктивные, описательные, диспутивные упражнения, условная беседа, пересказ, ролевая игра, устный рассказ и др.

Самостоятельная работа студентов также является частью обучения, и должна отвечать определенным требованиям, изложенным в силлабусе. Содержание СРС соответствует целям и задачам данного курса, и построен на материале, дополняющем и углубляющем учебный материал дисциплины.

Формы контроля знаний

В течение 1 семестра студенты сдают 2 рубежных контроля (РК), которые проводятся на 7 и 15 неделях. В течение 2 семестра студенты сдают 2 рубежных контроля, которые проводятся на 7 и 15 неделях. Рубежный контроль проводится в комбинированной форме – сочетание тестового контроля, устного опроса и письменной контрольной работы.

Освоение учебного материала контролируется по уровню выполнения заданий домашних работ, контрольных письменных работ во время СРСП и ответа на тестовые задания.

Экзамен проводится в письменной и устной форме.

ЛИТЕРАТУРА

1. Нуршаихова, Ж. Русский язык как иностранный: учебная программа /Ж.Нуршаихова, У.Валеева, Г.Утебалиева // Казахский и русский языки в программах; сост. и ред. Ж.Нуршаихова. – Алматы, 2005. – с.265
2. Нуршаихова, Ж. Этнокультурная коммуникация в монологах и диалогах: продвинутый уровень для иностранцев: учеб. пособие для вузов /Ж.Нуршаихова, У.Валеева. – Алматы: Қазақ университеті, 2012. – 266 с.

«ЕЛТАНУ» ЖӘНЕ «ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫ МЕН МӘДЕНИЕТІ»
КУРСЫНДАҒЫ ЛЕКСИКАЛЫҚ ЖҰМЫС

Курманова Т. В.
Азнабакиева М. А.

Резюме

В данной статье рассматриваются формы и методы работы с терминологической лексикой на занятиях по страноведению для иностранных студентов начального этапа обучения.

Summary

This article discusses the forms and methods of work with the terminological vocabulary in the classroom for studies for foreign students on the Elementary level.

Шетелдік студенттерге тілді үйрету үрдісінде елтанулық материалмен толықтырылмай сөйлеу қызметін қалыптастыру мүмкін емес. Орыс және қазақ тілдерін меңгерту бағдарламалық-лексикалық материалмен қоса шетелдік студенттерді тарих, мәдениет, қазыргі таңдағы жағдаймен жүйелі түрде таныстыру үрдісімен қатар жүреді. Бұл студенттерге өздеріне таныс емес тілдік, әлеуметтік және мәдени ортаға жылдам бейімделуіне көмектесіп, болашақта ЖОО оқуын жалғастыруына керек базалық білімді береді.

Шетелдік студенттерді оқытудағы басты мәселелердің бірі мамандық тілін игерту. Қазақстан тарихы пәні республикамыздағы барлық ЖОО міндетті түрде оқытылады. Сондықтан білім берудің бастапқы деңгейінде студенттерді терминологиялық лексикамен таныстырудың маңызы зор. Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ университетінің жоғары оқу орнына дейінгі білім беру факультетінде «Елтану» және «Қазақстан тарихы мен мәдениеті» курстарында студенттер Қазақстан тарихы туралы алғашқы мәліметтермен танысады.

Жоғарғы оқу орнына дейінгі білім беру факультетінің «Елтану» және «Қазақстан тарихы мен мәдениеті» курстарының оқу әдістемелік кешені лексикалық мәліметті жүйелі түрде енгізуді көздейді. Терминологиялық лексика тақырыптық таңдау арқылы жүргізіледі. Арнайы лексиканы тақырып бойынша классификациялау осы пәнде оқытылатын тақырыптарды анықтауға көмектеседі. Осы мақаланы жазудағы басты мақсат – «Қазақ халқының дәстүрлі шаруашылығы» тақырыбы бойынша терминологиялық лексикамен жұмыс істеу жүйесін көрсету.

Аталған тақырыпты таңдау шетелдік студенттер үшін өздері білім алып отырған мемлекет халқының тұрмыс-тіршілігімен, материалдық мәдениетімен танысуы қызықты, әрі танымды болуында. Сонымен қатар, бұл тақырып күрделі және қиын, өйткені, бастауыш деңгейде білім алатын студенттерге мүлдем таныс емес, эквиваленті жоқ, фондық лексикаға толы.

Тақырыпты бастамас бұрын студенттерге жаңа лексика анықтамаларымен және түсіндірмелерімен ұсынылады. Орыс тілінде екпін қойылады, сөздің ілік септігіндегі формасы және зат есім мен сын есімнің род категориясы беріледі. Топонимикалық атауларға анықтама жасалады.

Орыс тілінде:

Кочевник, -а, м.

Человек, который ведет кочевой образ жизни, т.е. переходит с места на место со своим жильем и имуществом.

Кочевать, -чую, -чуешь

Переходить с места на место со своим жильем и имуществом (вести кочевой образ жизни).

Скотоводство, -а, ср.

Занятие человека разведением скота (лошадей, овец, верблюдов).

Существует 3 вида скотоводства: кочевое, полукочевое, оседлое.

Кочевое (скотоводство) –ого, ср.

Традиционное занятие казахов – разведение скота (лошадей, овец, верблюдов), при котором люди переходят с места на место в поисках новых пастбищ. При кочевом скотоводстве существует 4 вида сезонных пастбищ: зимние, летние, осенние, весенние. Развивалось в западных, северо-восточных и центральных районах Казахстана.

Полукочевое (скотоводство) –ого, ср.

Традиционное занятие казахов – разведение скота, при котором имеются постоянные зимние и летние пастбища. Развивалось в основном на востоке (Алтай) и юго-востоке (Семиречье) Казахстана №

Оседлое (скотоводство) –ого, ср.

Традиционное занятие казахов – разведение скота, при котором люди живут постоянно на одном месте и одновременно занимаются земледелием. Развивалось в основном в южных районах Казахстана (район рек Сырдарии, Чу, Талас, Арысь) и в Семиречье.

Семиречье, -я, ср.

Юго-восточная часть Казахстана, название происходит от 7 рек (Иле, Каратал, Биен, аксу, Лепса, Баскан, Сарканд).

Сырдария, -и, ж.

Река в Центральной Азии, длина 2212 км., протекает через южные районы Казахстана, впадает в Аральское море

Қазақ тілінде:

Көшпенді (зат есім)

Баспанасы, мүлкімен бір жерден бір жерге көшіп-қонып тіршілік ететін адам.

Көшіп-қону (етістік)

Өмір сүру үшін бір жерден бір жерге баспана, мүлкімен қоныс аудару (көшпенді өмір сүру салты)

Мал шаруашылығы (зат есім)

Мал өсірумен айналысатын кәсіп түрі

Мал шаруашылығының 3 түрі бар: көшпелі мал шаруашылығы, жартылай көшпелі мал шаруашылығы, отырықшы мал шаруашылығы.

Көшпелі мал шаруашылығы

Қазақ халқының дәстүрлі кәсібі – малға азық дайындамай, жыл бойы көшіп-қонып мал өсіру. Көшпелі мал шаруашылығымен айналысатын адамдарда 4 түрлі маусымдық жайылым болған: қыстау (қыста), көктеу (көктемде), жайлау (жазда), күзеу (күзде). Қазақстанның батысында, солтүстік-шығысында және орталығында дамыған.

Жартылай көшпелі мал шаруашылығы

Қазақ халқының дәстүрлі кәсібі – жыл бойы көшіп-қонбай, тұрақты қыстау және жайлауда мал өсіру. Қазақстанның шығысында (Алтай) және оңтүстік-шығысында (Жетісу) дамыған.

Отырықшы мал шаруашылығы

Қазақ халқының дәстүрлі кәсібі – бір жерде тұрақты өмір сүріп мал шаруашылығымен және егіншілікпен айналысу. Қазақстанның оңтүстігінде (Сырдария, Шу, Талас, Арыс өзендерінің аңғары) және Жетісуда дамыған.

Жетісу (жер атауы)

Қазақстанның оңтүстік-шығыс бөлігі, атауы 7 өзенге байланысты (Іле, Қаратал, Биен, Ақсу, Лепсі, Басқан, Сарқанд).

Сырдария (өзен атауы)

Орталық Азиядағы өзен, ұзындығы 2212 км., Қазақстанның оңтүстік аудандарында ағады, Арал теңізіне құяды.

Тілді меңгерудің бастапқы деңгейінде басты мақсат студенттерде дұрыс дыбыстауды қалыптастыру болғандықтан, студенттер оқытушымен бірге сөздердің және сөз тіркестерінің фонетикалық дыбысталуын үйренуге жұмыс жасайды (жеке және топпен). Содан кейін төмендегідей жаттығулар ұсынылады:

1. Тура аудармасын жасап, өз тіліндегі эквивалентті айту
2. Жаңа сөздермен сөз тіркестерін құрау
3. Жаңа сөздер мен сөз тіркестеріне түсіндірме беруге тырысу
4. Берілген сөздер мен сөз тіркестеріне сұрақ қою

Сонымен қатар, сөздердің синонимдік немесе антонимдік қатарын табуды тапсыруға болады:

Көшпенді ≠ отырықшы	Кочевой ≠ оседлый
Солтүстік ≠ оңтүстік	Северный ≠ южный
Батыс ≠ шығыс	Западный ≠ восточный
Мал шаруашылығы ≠ егіншілік	Скотоводство ≠ земледелие

Студенттердің лексикалық материалды меңгеруін тексеру үшін жаттығулар орындалады. Мысалы, оң бағанада берілген терминдерге сол бағанада берілген анықтамаларды бағдарша арқылы көрсету.

Мал шаруашылығы	Дәнді дақылдар, жеміс-жидек өсіру
Егіншілік	Жүн және тері өңдеу
Қолөнер	Тауарларды сатып алу немес сату
Сауда	Қару-жарак, әшекей бұйым жасау
Үй шаруашылығы	Өмір сүру үшін бір жерден бір жерге баспана, мүлкімен қоныс аудару
Әдет-ғұрып, салт-дәстүр	Жылқы, қой, түйе өсіру
Көшпелі өмір салты	Ауызша халық шығармашылығы

Ары қарай мәтінмен жұмыс жасалады. Берілген мәліметті меңгертуге бағытталған мәтіннен кейінгі жаттығулар орындалады.

Топонимдермен жұмыс жасағанда тарихи картаны қолданудың мәні ерекше. Ол тек көру арқылы ғана емес, қайталау арқылы жаңа материалды бекітуге көмектеседі. Бірінші оқытушы картамен жұмыс жасауды үйретеді, кейіннен студенттер өздері объектілерді

көрсетіп түсіндірме береді. Тақырыпты бекіту үшін мұражайға саяхат ұйымдастыруға болады.

ӘДЕБИЕТ

1. Знакомимся с культурой Казахстана: учебно-методическое пособие/ И.В. Кильдюшова, Т.В. Курманова, М.А. Азнабакиева. – Алматы: Қазақ университеті, 2014. – 80 стр.
2. Добро пожаловать в Казахстан!: учебно-методическое пособие/ И.В. Кильдюшова, Т.В. Курманова, М.А. Азнабакиева. – Алматы: Қазақ университеті, 2015. – 68 стр.

СМАРТ-ТЕХНОЛОГИИ КАК ИНСТРУМЕНТ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩЕГО МЕНЕДЖЕРА

Моргунова С. А.

Резюме

В статье рассматриваются вопросы использования SMART-технологий для формирования иноязычной профессиональной коммуникативной компетентности будущего менеджера. Подчеркивается, что применение SMART-технологий создает новые возможности для системы образования, заключающиеся в том числе, и в создании новых ориентиров для преподавателей в обучении и оценке знаний. Приводятся примеры использования SMART-технологий в Харьковском национальном автомобильно-дорожном университете на занятиях по иностранному языку со студентами-будущими менеджерами. Подчеркивается, что реализуемая в ХНАДУ концепция Smart-обучения подразумевает, что функцией преподавателя является не трансляция готовых истин, а качественная навигация контентом.

Ключевые слова: SMART-технологии, профессионально-коммуникативная компетентность, коммуникация, инновационные технологии.

Summary

The problems of the usage of SMART-technologies for the formation of foreign language professional communicative competence of the future manager are regarded in the article. It is emphasized that the usage of SMART-technologies creates new opportunities for the education system, consisting in particular, in the establishment of new guidelines for teachers in training and assessment of students. Examples of the usage of SMART-technologies in the Kharkiv National Automobile and Highway University on the lessons of foreign language for students-future managers are given. It is stressed that the concept of Smart-training that is implemented in KHNADU allows teacher not only to broadcast well-known facts but to navigate high-quality content.

Key words: Smart-technologies, professional communicative competence, communication, innovative technologies.

Сегодня в большинстве европейских стран идея Smart-образования является национальной доктриной. Международная комиссия по вопросам образования, науки и культуры при ООН провозгласила две основные парадигмы современного образования: Education for All (EFA) – «образование для всех» и Lifelong Learning (LLL) – «образование в течение всей жизни». В рамках традиционных образовательных технологий педагог выполняет одновременно функции передачи знаний и контроля (оценки) результатов учебного процесса. Такая система уже не соответствует современным требованиям, ответом

ей стало так называемое «умное» (Smart) образование. Сама аббревиатура SMART несет двойную смысловую нагрузку: кроме дословного перевода с английского ее можно расшифровать как *Self-directed, Motivated, Adaptive, Resource-enriched, Technology embedded*, т.е. обучение самостоятельное (самоуправляемое), мотивированное, адаптивное, обогащенное ресурсами, со встроенными технологиями [4].

Актуальной необходимостью в наши дни является создание системы Smart-образования в Украине, что предусматривает использование Smart-технологий. Использование SMART-технологий создает новые возможности для системы образования, заключающиеся в интеграции образовательных учреждений в международное образовательное пространство, применении новых средств и инновационных образовательных технологий, создании новых ориентиров для преподавателей в обучении и оценке знаний, расширении научных исследований, внедрении эффективных моделей администрирования и управления.

Целью статьи является рассмотрение возможностей использования SMART-технологий в формировании профессиональной коммуникативной компетентности будущих менеджеров на занятиях по иностранному языку.

Профессиональная направленность обучения является одним из принципов дидактики, реализация которого позволяет обеспечить ориентацию каждого компонента учебно-воспитательного процесса на формирование конкурентоспособной личности специалиста, его знаний, умений, творческого мышления, на развитие профессиональных способностей.

Различные аспекты формирования профессиональной коммуникативной компетентности рассматривались в работах таких ученых как Г. Архипова, Н. Гез, С. Козак, А. Павленко, Н. Прудникова, Ю. Федоренко, Н. Чернова (сущность и структура иноязычной профессиональной коммуникативной компетентности), А. Бодалев, Ю. Емельянов, Н. Кузьмина, Л. Петровская, Н. Чепелева (психологические аспекты формирования иноязычной коммуникативной компетентности) и др.

Современные ученые-педагоги определяют профессиональную компетентность как интегративное качество личности специалиста, «системное явление, охватывающее знания, умения, навыки, профессионально значимые свойства, обеспечивающие эффективное выполнение им собственных профессиональных обязанностей» [1, 5].

К коммуникативной компетентности относятся способность и умение поддерживать и устанавливать необходимые контакты, совокупность знаний, умений и навыков, обеспечивающих эффективную коммуникацию, умение понимать и быть понятным, умение согласовывать вербальные и невербальные проявления в общении, способность преодолевать трудности в общении. Коммуникативная компетентность включает в себя овладение технологиями письменного и устного общения, а также общения посредством сети Интернет. К коммуникативной компетентности можно отнести также корректность, такт, умение наладить контакт, слушать и понимать окружающих, эмпатию, уважение к людям, готовность оказывать помощь, заинтересованность в окружающих; умение управлять процессом общения и самим собой.

Для каждой отдельно взятой профессии характерно свое понимание феномена коммуникативной компетентности. Так, по нашему мнению, коммуникативная компетентность менеджера представляет собой многоуровневое интегральное качество личности (совокупность когнитивных, эмоциональных и поведенческих особенностей), опосредующее профессиональную деятельность в области менеджмента, направленную на обеспечение эффективного взаимодействия в условиях делового общения с внешней (клиенты, партнеры, государственные структуры, средства массовой информации) и внутренней (сотрудники организации, руководство, акционеры) общественностью. Под профессиональной коммуникативной компетентностью мы понимаем особый тип взаимодействия студента-будущего менеджера с другими людьми, порождаемый

профессиональной необходимостью успешного коммуникативного поведения и направленностью сознания на взаимодействие.

Ю. Солодовникова, исследуя иноязычную коммуникативную компетентность как условие совершенствования профессиональной подготовки специалиста, указывает, что иноязычная коммуникативная компетентность является комплексным личностным ресурсом, обеспечивающим возможность эффективного взаимодействия в профессиональной области, в процессе использования иностранного языка как средства решения профессиональных задач [2,20].

Основным ценностным компонентом при формировании иноязычной профессиональной коммуникативной компетентности студента неязыкового вуза является стремление к овладению профессиональными знаниями через достижение знаний иностранного языка, а также знаний о профессиональной интеракции. Т.е. направленностью личности студента является овладение знаниями, умениями, навыками иностранного языка для профессионального общения, а также овладение знаниями и техникой делового общения специалиста.

Для осуществления эффективной профессиональной деятельности будущему менеджеру необходимы такие качества, как коммуникабельность, развитые коммуникативные умения, умение убеждать, разбираться в людях, эмпатия. Именно поэтому так важна целенаправленная работа по формированию профессиональной коммуникативной компетентности будущих менеджеров на этапе обучения в вузе посредством использования на учебных занятиях по иностранному языку разнообразных образовательных инновационных приемов и технологий.

В наши дни процесс обучения иностранному языку в неязыковом вузе приобретает другие формы и масштабы. В качестве примера рассмотрим новые методы и технологии, применяемые в Харьковском национальном автомобильно-дорожном университете на занятиях по иностранному языку со студентами-будущими менеджерами. Нововведения касаются различных аспектов учебного процесса, начиная с оснащения учебных аудиторий современными техническими средствами и заканчивая апробацией новых образовательных технологий как на занятиях, так и во время самостоятельной подготовки студентов с использованием большого количества онлайн компонентов и Интернет ресурсов.

Форма подачи материала с помощью интерактивного оборудования (интерактивные доски SMART Boards, интерактивные дисплеи Symposium) представляет собой выступление студента – презентацию, созданную в режиме реального времени. В этом случае учебный процесс ускоряется и становится интересным для студентов поскольку на интерактивных досках SMART можно писать специальным маркером, демонстрировать учебный материал, делать письменные комментарии поверх изображения на экране. Следует отметить, что во время работы на интерактивных досках SMART улучшается концентрация внимания у студентов, быстрее усваивается учебный материал, и в результате повышается их успеваемость.

Smart-технологии предполагают не предоставление студентам готовых знаний, а создание условий для приобретения ими собственного опыта и навыков. Поэтому реализуемая в ХНАДУ концепция Smart-обучения подразумевает, что функцией преподавателя является не трансляция готовых истин, а качественная навигация контентом. Исходя из идей Smart-образования, современные учебный курс иностранного языка приобретает новое качество: помимо обеспечения усвоения знаний, навыков и умений он одновременно мотивирует студента к овладению языком. Заинтересовать современного студента, имеющего доступ к многочисленным электронным материалам, простыми текстовыми пособиями уже практически невозможно. Необходимо создание такого сценария, который бы захватывал и стимулировал творческую и научную деятельности.

Учебные курсы, используемые при обучении студентов-менеджеров в ХНАДУ, являются интегрированными и включают как мультимедийные фрагменты, так и внешние электронные ресурсы. Создателями курсов учтены данные современных ученых о том, что Smart-курс должен на 80% состоять из внешних источников, развиваться самостоятельно за счет подключений к разным каналам, при этом позволять студенту создавать собственный контент [5].

Современный студент, использующий Интернет, имеет доступ к многочисленным электронным материалам, владеет навыками работы с информационными ресурсами, не испытывает трудностей в работе с мобильными справочными материалами (поисковыми словарями, переводчиками). Но студент не всегда может сориентироваться в системе информации, надежности источников ее получения, использовании средств ее обработки, проведении анализа полученных данных. Задачей преподавателя является направление работы студента на достижение поставленной цели обучения. Преподавателю необходимо структурировать работу студента, разработать четкий сценарий занятия с конкретными задачами, требованиями к их выполнению и критериями оценки. От преподавателя требуется достаточно кропотливая работа по составлению поисковых заданий для развития междисциплинарных навыков веб-поиска и грамотной обработки информации. Важным фактором при этом является мотивация обучения, позволяющая заинтересовать студента в получении знаний, найти стимулы для активизации самостоятельной познавательной деятельности, творческого научного поиска.

Использование мультимедийного оборудования на занятиях по иностранному языку позволяет не просто визуализировать учебный материал, а предоставляет возможность его анимации. В большинстве курсов по иностранному языку, используемых в учебном процессе ХНАДУ, на смену картинкам пришли синтезированные материалы, включающие в себя визуальный ряд с аудиосопровождением, что позволяет активизировать зрительный, моторный и слуховой каналы восприятия информации.

На занятиях осуществляется обогащение знаний студентов в том числе и по проблемам коммуникации. В процессе изучения иностранного языка студенты знакомятся с системой категорий и понятий, овладение которыми является важным фактором развития у будущих менеджеров интереса к познанию другого и самопознанию, профессиональной коммуникативной компетентности, инициативы, творческого отношения к будущей профессиональной деятельности. Преподаватели активно внедряют в содержание занятия дискуссионные элементы и проблемную подачу материала. В учебном процессе активно применяются организация проблемных ситуаций, анализ и моделирование ситуаций из профессиональной практики, деловые и ролевые игры, дискуссии, просмотр и обсуждение фрагментов аутентичных фильмов. Данные формы работ ориентированы на развитие у студентов умения подвергать проблемному анализу научные источники, проводить экспресс-анализ современных источников информации.

Использование интерактивных технологий в учебном процессе направлено на развитие у студентов навыков ведения на иностранном языке дискуссии по важнейшим проблемам экономики и бизнеса, способов логического изложения и анализа материала, логических и социально-психологических приемов аргументации, способов логического построения вопросов и ответов, навыков изложения самостоятельной точки зрения, навыков публичной речи.

Таким образом, на занятиях по иностранному языку в ХНАДУ имеет место многовариантность форм и методов SMART-обучения, направленных на качественное усвоение знаний студентами, развитие их умственной деятельности, выявления умений и навыков критического осмысления проблем, приобретения опыта самостоятельной работы с учебным материалом, поисковой работы; приобретение качеств, которые пригодятся в дальнейшей профессиональной карьере будущих менеджеров.

Опыт применения Smart-технологий на занятиях по иностранному языку в ХНАДУ убеждает, что они:

- позволяют эффективно организовать групповую и самостоятельную работу студентов на занятии;
- способствуют совершенствованию практических навыков и умений студентов;
- позволяют индивидуализировать процесс обучения;
- повышают интерес к занятиям по иностранному языку;
- активизируют познавательную деятельность студентов;
- делают практические занятия более современными и привлекательными для студента.

Smart-образование ставит новые задачи перед преподавателями. Они должны быть не только специалистами в своей профессиональной сфере, но и владеть технологиями непрерывного обновления содержания образования. Smart-образование предусматривает гибкость, допускающую наличие большого количества источников, максимальное разнообразие мультимедиа (аудио, видео), способность быстро и просто подстраиваться под уровень и потребности студента. Оно предусматривает активный обмен опытом и идеями, персонификацию курса в зависимости от его задач и компетенций субъектов обучения, экономии времени на доработку уже имеющегося учебного контента вместо создания его с нуля.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бибикова Э.В. Формирование основ иноязычной коммуникативной компетентности у будущих экологов: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.08 / Э.В. Бибикова. – Майкоп, 2006. – 29 с.
2. Солодовникова Ю.Ю. Формирование иноязычной коммуникативной компетентности как условие совершенствования профессиональной подготовки специалиста социальной работы: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.08 / Ю.Ю. Солодовникова. – Курск, 2009. – 28 с.
3. Тенищева В.Ф. Интегративно-контекстная модель формирования профессиональной компетенции: автореф. дис. ... д. пед. наук: спец. 13.00.01 / В.Ф. Тенищева. – М., 2008. – 44 с.
4. Тихомиров В.П. Smart-education: новый поход к развитию образования / В.П. Тихомиров, Н.В. Тихомирова. – Режим доступа: <http://www.elearningpro.ru/forum/topics/smart-education>
5. Тихомирова Н. В. Глобальная стратегия развития smart-общества. МЭСИ на пути к Smart-университету / Н.В.Тихомирова . – Режим доступа: <http://smartmesi.blogspot.com/2012/03/smart-smart.html>

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ ТІЛДІК МАТЕРИАЛ

Мұсаева Г. Ә.

Түйін

Мақалада қазақ тілін шет тілі ретінде оқытудың бастапқы А1 кезеңіндегі тілдік материалдар мен коммуникативтік құзіреттіліктер қарастырылады. Автор қазақ тілін оқытуда және оқу құралдарында тілдік материалды берудің белгілі-бір жүйесін қалыптастыру қажеттігін айта келе, ол жүйенің тіл үйренушінің коммуникативтік құзіретін қалыптастыруға бағытталатынын баса көрсетеді. Оқытудың негізгі мақсаты тіл меңгерушінің коммуникативтік құзіреттілігін қалыптастыру болғандықтан, бұған қол

жеткізу үшін лингвистикалық, әлеуметтік-лингвистикалық, әлеуметтік-мәдени, дискурстық құзіреттері тыс қалмайтыны айтылады.

Резюме

В статье рассматриваются языковые материалы и коммуникативные компетенции начального уровня (A1) обучения казахскому языку как иностранному. Автор, говоря о преподавании казахского языка, останавливается на необходимости систематизации презентации языкового материала в учебниках, а также акцентирует внимание на формировании, в рамках этой системы, коммуникативных компетенций у обучаемых. Основная цель изучающего язык – формирование коммуникативной компетенции. Для достижения этой цели необходимо параллельное формирование также лингвистической, социо-лингвистической, социо-культурной, дискурсивной компетенции.

Summary

Language materials and communicative competences of elementary level (A1) of educating to Kazakh as foreign are considered in the article. An author, speaking about teaching of Kazakh, concludes on the necessity of systematization of language material presentation in the textbooks, and also accents attention on forming, within the framework of this system, communicative competences at learners. Primary purpose of studying a language - forming of communicative competence. For the achievement of this aim the parallel forming is needed also linguistic, socio-linguistic, socio-cultural, discourse competences.

Тілді шет тілі немесе екінші тіл ретінде оқытудың негізгі мақсаты қарым-қатынастық құзіреттілікті қалыптастыру болып табылатыны белгілі. Бұл құзіреттілік сөйлеу әрекетінің төрт түрін қамтиды. Олар – тыңдалым, оқылым, жазылым және сөйлесім. Сөйлеу әрекетінің бұл аспектілерін толыққанды игеру үшін оқытудың белгілі бір жүйесін қалыптастыру қажет. Тілді оқытудың жүйесі оқу материалынан және оны тіл үйренушіге жеткізу әдіс-тәсілінен құралады. Қазіргі кезеңде мемлекеттік тілімізді үйренуге арналып жазылған оқулықтар мен оқу құралдарындағы оқу материалының сұрыпталуы және оны ұсынылуы алуан түрлілігімен ерекшеленеді. Бір жағынан бұл, әрине, дұрыс. Біз мақаламызда қарастырғалы отырған мәселеміз осы оқу материалының ішіндегі қарым-қатынастық құзірет қалыптастыруға негізделген грамматикалық білімнің берілу тәртібі мен жолдары болмақ.

Кез-келген тілді үйретудің, оқытудың әдістемесі мақсат-мүддесі бір болғандықтан ұқсас болып келеді. Қазақ тілін шет тілі ретінде оқыту саласы жаңа қалыптасып жатқандықтан, өзге тілдерді оқытудың ғылыми-теориялық зерттеулеріне, олардың прагматикалық тұрғыда жүзеге асуына назар аударуды қажет етеді.

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың ЖОО дейінгі білім беру факультетінде (бұрынғы шетелдік азаматтарға арналған дайындық факультеті) 1985 жылдан бері шетелдік азаматтарға орыс тілін шет тілі ретінде оқытып келеді. Орыс тілін оқытудың ғылыми-теориялық базасы Ресейдің ең алдыңғы қатарлы университеттерінде қалыптасып, жыл сайын көптеген оқулықтары мен оқу құралдары жарық көруде. Бұл басылымдардағы оқу материалының мазмұны, оның ұсынылуы оқулықтың мақсатына қарай әртүрлі болғанымен, грамматикалық білімнің берілуінде негізінен бірізділік сақталып отырады.

Олай болса, қазақ тілін меңгерту әдістемесінде грамматикалық материалды ұсыну алгоритмін оқытудың мақсатына сай құру қазіргі таңда өзекті болып отыр. Жоғарыда аталған ЖОО арналған дайындық факультетінде орыс тілімен қоса, 1992 жылдан бастап қазақ тілі де шет тілі ретінде оқытылып келеді. Шетелдіктердің тілдік және жалпы білім беру дайындығы кафедрасында өзге тілдерді оқытудың ғылыми зерттеулерін саралай отырып, ол қазақ тілінің табиғатына сай бейімделіп, тіл үйретудің ғылыми-теориялық базасы тәжірибеге негізделе отырып қалыптасуда.

Ең алдымен, тіл меңгерушіге ұсынылатын грамматикалық материал функционалдық тұрғыдан қарастырылуы шарт. Тіл меңгерудің алғашқы А1 деңгейін «күнкөріс» деңгейі деп те атайды. Осыған сай бұл деңгейде де грамматикалық білімнің функционалдық жағы ескеріліп, тіл меңгерушінің күнкөрісіне қажетті тілдік материал үйретілген жөн.

Әр сабақ белгілі бір шағын қарым-қатынастық ниеттерді (интенция) шешуге бағыттала отырып, олардың барлығы жинақталып келіп, үлкен бір коммуникативтік міндетті жүзеге асыруға ұласады. Атап айтқанда,

- амандасу;
- қоштасу;
- аты-жөні туралы айту / сұрау?
- ризашылық білдіру;
- ризашылыққа жауап қайтара білу – сияқты шағын интенциялар жинақталып – негізгі коммуникативтік міндет – «Танысуды» жүзеге асырады.

Берілетін грамматикалық білім тек сол сабақтың мақсаты мен міндеттеріне сай ғана таңдап алынғаны жөн. Егер сабақтың мақсаты *зат немесе нәрсе туралы мәлімет сұрау / айту болса*, яғни - *Бұл кім/не?* немесе *Бұлар кімдер/ нелер?* Онда тиісінше, бұл сабақта жалқы және жалпы зат есімдер (бұл алғашқы сабақтар болғандықтан тек адамға қатысты жалпы атаулар, дәрісханаға, оқуға қажетті құралдар және үй, қала, мекенжай сияқты зат есімдер тобы таңдап алынады), сілтеу және жіктеу есімдіктері (бұл, мынау, анау), зат есімнің көптік жалғауы беріледі. Сонымен қатар, бұл материалдарды берудің де өз тәртібі болғаны жөн.

Алдымен, жалқы және жалпы зат есімнің жекеше түрін толық меңгеріп, сұрақ қойып, жауабын айта алғаннан кейін ғана олардың көпше түрі беріледі. Зат есімнің жекеше, көпше түрін үйренгеннен кейін, зат немесе нәрсенің сын-сипатын, сапасын айту / білу үшін, сын есімді ұсынған жөн. Яғни *қандай кім/кімдер/не/нелер?*

- *Бұл не?*
- *Бұл – кітап.*
- *Ол қандай кітап?*
- *Ол – (өте) қызық кітап.*

Сапалық және қатыстық сын есімдер: заттың, нәрсенің сапасын, сынын, түр- түсін білдіретін сөздермен қоса, күшейтпелі мағынаны беретін *өте* деген сөзді қоса көрсетеміз. Сондай-ақ тіл үйренушілер *меніңше, сеніңше* сияқты қыстырма сөздерді де үйренсе, бірден олардың сөйлеу әдебін қалыптастыра бастайды.

- *Бұл не?*
- *Бұл – кітап.*
- *Сіздіңше, бұл қандай кітап?*
- *Меніңше, бұл өте қызық кітап.*

Осы орайда, сұраулық шылауды енгізіп, диалогты дамыта аламыз:

- *Бұл кітап па?*
- *Иә, бұл кітап.*
- *Сіздіңше, бұл қандай кітап?*
- *Меніңше, бұл өте қызық кітап.*
- *Рақмет!*
- *Оқасы жоқ!*

Қазақ тілін үйретуде төрт жалғаудың ішінде тәуелдік жалғауының орны ерекше. Мұндағы міндетіміз – *меншік иесін, нәрсенің, заттың кімге / неге тәуелді екенін сұрап білу / айту*. Тәуелдік форманы меңгеріп болғаннан кейін, әрине, ілік септік формасы мен -нікі/-дікі/-тікі меншік формаларын бірінен кейін бірін ретімен беру логикаға сай болмақ. Бұл формалардың лексикалық тақырыбы отбасын, тобын, достарын таныстыруға бағытталады.

Заттың, нәрсенің не/кім екенін, қандай екенін, оның кімдікі/ненікі екенін меңгерген соң, бұл *заттардың, нәрселердің сан мөлшерін, кімде, қайда бар немесе жоқ* екенін

түсіндіру қажеттігі туады. Яғни, тіл үйренушілер *кімде/қайда не/кім бар/жоқ/аз/көп* моделі бойынша жұмыс істей алуы қажет. Мұндағы меңгерілетін грамматикалық материал: сан есімдерден 1-10-ға дейінгі сандар, жатыс септігі, алд/арт/жан/қас т.с.с. көмекші есімдер және бар/жоқ модаль сөздер мен аз/көп мөлшер үстеулер. Мұндағы коммуникативтік міндеттер: отбасын, тобын, бөлмесін, пәтерін, дәрісханасын сипаттай алу және осыған сай диалогтарға қатысу.

Келесі кезекте сан есімнің берілуін жалғастыра отырып, 10-1000-ға дейінгі сандарды меңгертеміз. Мұндағы мақсатымыз – *адамның жас мөлшерін айта алуға үйрету*. Жатыс септігімен бұдан бұрынғы сабақта танысқан тіл меңгеруші бұл септіктің тағы бір функциясымен және жас мөлшері туралы айту барысында тағы бір базалық білім – *жіктік жалғауымен* танысады. Сонымен қатар телефон нөмірін, толық мекенжайын айту немесе сол туралы мәлімет ала білуге де үйренбек.

Біздің тәжірибеміз шетелдік азаматтарға қазақ тілін үйретуге негізделгендіктен, тіл үйренуші өзі туралы әңгімесін *ұлты кім, қайдан, қай қаладан, оның қандай қала екенін* айтумен жалғастыра алады. Бұл орайда жаңа грамматикалық форма ретінде *шығыс септігі* енгізіледі. Бұл сабақта студенттердің сөздік қоры жаңа сөздермен толығады. Өзінің қаласы туралы бейне материалдарды немесе суреттерді пайдалана отырып презентация жасауға болады.

- Мамандық атауларын білу.
- Қай мамандық иесі екенін сұрау / айту.
- Оқу, тұру, жұмыс істеу орындарын сұрау / айту.
- Мекенжайды сұрау / айту.
- Ненің қайда орналасқанын сұрау / айту.

Бұл аталған интенциялар сабағымыздың келесі міндеттері болса, үйренуші *өзінің кім екенін айтуды*, басқа да мамандық атауларын меңгергеннен кейін, *өзінің немесе басқа біреудің қайда не істейтінін, қайда тұратынын* айта алуы тиіс. Мұнда дара және күрделі етістіктер және оның ауыспалы келер шағы, зат есімнің –шы/-ші –гер/-кер жұрнақтары, реттік сан есім тудыратын жұрнақтар беріледі.

Осы жоғарыда айтылған коммуникативтік міндеттерді шешуге арналған грамматикалық материалдар арқылы тіл меңгеруші өзі туралы толық мәлімет беріп, осы тақырыптар төңірегінде диалогқа қатыса алатын болады.

Тіл меңгеруші өзі немесе отбасы, достары, әріптестері, т.б. айналасындағы адамдар туралы мәлімет сұрау және айта алуды үйренген соң, оларға өздерінің қажеттіліктерін білдіре алуды үйреткен жөн. Заттың және нәрсенің қажеттілігін, мақсатын, уақыт туралы: мезгіл, ай, күн аттары, дәл уақыт туралы, өзінің денсаулығы, ауа-райы сұрай білу, айта білуді *Кімге не/кім керек? Не үшін керек? сондай-ақ Кім қайда бара жатыр? Кім қайда не үшін бара жатыр?* моделдері бойынша үйретеміз. Мұндағы грамматикалық материал: барыс септік формасы, модаль сөздер: керек, қажет, етістіктің осы шағы: *бара/келе/жатыр*: болымды / болымсыз түрі, реттік сан есім, жатыс септік: *қашан?қай айда, қай күні? шығыс*, барыс септік формасы: *нешеден неше минут кетті, нешеге неше минут қалды?* дейін / кейін септеулік шылаулары, етістіктің нақ осы шағы: болымды/болымсыз түрі, үстеу: мезгіл, қимыл-сын үстеу; көмектес септік формасы: *кіммен қайда бару / келу? немен бару / келу?*

Тіл меңгерудің А1 деңгейін болған және болатын іс-әрекетті білдіре алуды үйретумен аяқтаймыз. Бұл орайда етістіктің жедел және бұрынғы өткен шақ формасы мен ауыспалы келер шығының болымды және болымсыз түрлері мен материалға сәйкес мезгіл үстеулер тізімі де меңгеріледі.

А1 деңгей-«күнкөріс деңгейде» тіл меңгеруші өзі және айналасындағы адамдар туралы, өзінің қажеттілігі, іс-әрекетінің мақсаты, сауда жасау, іс-әрекетінің қашан орындалғаны, орындалып жатқаны, орындалатыны туралы, ауа райы, денсаулығы туралы тілдік қарым-қатынасқа түсе алатын болады.

Сонымен біз мақаламыздың көлеміне байланысты қазақ тілін шет тілі ретінде меңгерудің бастапқы кезеңі, яғни А1 деңгейіндегі тілдік материалдар мен меңгерілуге тиісті қарым-қатынастық құзіреттіліктерді атап өтуге тырыстық. Бұл материал 2015 жылы жарыққа шыққан «Қазақ тілі – шет тілі ретінде» атты оқулығымыздың оқу-әдістемелік картасында толық көрсетілген.

ӘДЕБИЕТ

1. Қазақ тілі – шет тілі ретінде (Базалық деңгей) 1-кітап Оқу құралы, -Астана, Ш.Шаяхметов атындағы тілдерді дамытудың республикалық үйлестіру-әдістемелік орталығы, «Полиграфкомбинат» ЖШС, 2015 – 242 бет.

2. Ж. Нұршайықова, У. Валеева, Г. Мұсаева, Р. Дүйсенбаева Қазақ тілі шет тілі ретінде. Оқу бағдарламасы. Базалық деңгей//Казахский и русский языки в программах; сост. и ред. Ж. Нуршаихова. – Алматы: ТОО «ПРИНТ», 2005. – С.3-54.

3. М. Балақаева. Т. Қордабаев. Қазіргі қазақ тілі. Синтаксис. Алматы, 1971. -338б.

4. Қазақ тілінің функционалды грамматикасы. – Алматы, 2010. -720б.

5. С.М. Исаев. Қазақ тілі. – Алматы, 2013. -208 б.

6. Г. Мұсаева. Қазақ тіліндегі жай сөйлемдерді меңгеру динамикасы. Монография. «Қазақ университеті», Алматы, 2013. -172 б.

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ИННОВАТИКА: КАК МЫ ЕЕ ПОНИМАЕМ

Нуршаихова Ж. А.
Раимбекова А. А.

Түйін

Мақалада тілдік білім берудің кейбір заманауи мәселелері сөз болады. Бұл орайға авторлар инофондардың тілдік қарым-қатынасқа түсе алу қабілеттілігін / қабелетсіздігін, сондай-ақ тілдік білімді іс-жүзінде қолдану дағдыларын дамытуды, тілін үйреніп жатқан елдің елтанымдық және мәдени жақтарымен танысуды жатқызады. Зерттеуде көтерілген мәселелердің бәрі мәдениетаралық қарым-қатынасты шешудің жолдары ретінде қарастырылады.

Резюме

В статье рассматриваются некоторые проблемы развития современного языкового образования. Сюда авторы относят способность/неспособность инофонов к коммуникативному общению, развитие навыков практического применения языковых знаний, знакомство со страноведческими и культурными реалиями страны изучаемого языка. Все это в свою очередь подводит к решению вопросов, связанных с межкультурным диалогом.

Summary

In the article some problems of development of modern language education are considered. Here authors refer ability/inability of inofons to communication, development of practical skills application of language knowledge, acquaintance to regional and cultural realities of the learned language country. All this in turn brings to the solution of the questions connected with cross-cultural dialogue.

Нововведения, или инновации, характерны для любой профессиональной деятельности человека. Их изучают, анализируют и, в конце концов, внедряют.

Но начнем, как обычно, с терминологии. И лучше *Ab ovo*¹.

В словаре С.И. Ожегова «новый» – впервые созданный или сделанный, появившийся или возникший недавно, взамен прежнего, вновь открытый, относящийся к ближайшему прошлому или к настоящему времени, недостаточно знакомый, малоизвестный [1].

Понятие «инновация» (в переводе с латинского языка – «обновление, новшество или изменение») впервые появилось в исследованиях в XIX веке и означало введение некоторых элементов одной культуры в другую. Инновация (англ. *innovation*) – внедренное новшество, обеспечивающее качественный рост эффективности процессов или продукции, востребованное рынком. Является конечным результатом интеллектуальной деятельности человека, его фантазии, творческого процесса, открытий, изобретений и рационализации.

В начале XX века возникла новая область знания, инноватика – наука о нововведениях, в рамках которой стали изучаться закономерности технических нововведений в сфере материального производства. Педагогические инновационные процессы стали предметом специального изучения на Западе примерно с 50-х годов и в последнее двадцатилетие в нашей стране.

В конце 50-х годов в Германии, США и других странах стали создаваться центры по изучению и обобщению педагогических новшеств, выходить специальные периодические издания, посвященные нововведениям в области образования (например, «*Information et innovation en education*», «*Educational Innovation in the United States*» и др.).

Применительно к педагогическому процессу инновация означает введение нового в цели, содержание, методы и формы обучения и воспитания, организацию совместной деятельности учителя и учащегося [2].

Об инновациях в нашей образовательной системе заговорили с 80-х годов XX века. Именно в это время в педагогике проблема инноваций и, соответственно, её понятийное обеспечение стали предметом специальных исследований. Термины «инновации в образовании» и «педагогические инновации», употребляемые как синонимы, были научно обоснованы и введены в категориальный аппарат педагогики. Педагогическая инновация – нововведение в педагогическую деятельность, изменения в содержании и технологии обучения и воспитания, имеющие целью повышение их эффективности [3].

Как правило, инновации возникают в результате попыток решить традиционную проблему новым способом, в результате длительного процесса накопления и осмысления фактов, когда и рождается новое качество, несущее новаторский смысл. Большинство современных инноваций находятся в преемственной связи с историческим опытом и имеют аналоги в прошлом. Это дает основание утверждать, что инновационный процесс – это мотивированный, целенаправленный и сознательный процесс по созданию, освоению, использованию и распространению современных (или осовремененных) идей (теорий, методик, технологий и т.п.), актуальных и адаптированных для данных условий и соответствующих определенным критериям [4].

Результатом инновационных процессов в образовании является использование новшеств, как теоретических, так и практических, а также тех, которые образуются на стыке теории и практики. Причем инновация в системе образования предполагает введение нового в цели образования; разработку нового содержания, новых методов и форм обучения и воспитания, внедрение и распространение уже существующих педагогических систем; разработку новых педагогических технологий. Основой развития инновационных процессов являются две группы факторов:

- объективные факторы – создание условий, стимулирующих развитие инновационной деятельности и обеспечивающих принятие ее результатов;
- субъективные факторы связаны с субъектом инновационного процесса, с его готовностью

¹ *Ab ovo* (lat) – с яйца, т.е. с начала.

к инновационной деятельности. Субъектами инновационных процессов выступают ученые-педагоги, чья деятельность носит инновационную направленность [5].

Отличительные признаки инновационных процессов в образовании

1. Новизна.
2. Постоянность, непрерывность и длительность.
3. Системность, структурность и научность. Ориентация на системность и структурность в создании инновационных подходов и технологий. Установка на научные методы при создании инновационных подходов и технологий.
4. Гармоничность. Большое внимание уделяется совмещению и успешному сочетанию объективного и субъективного, коллективного и индивидуального, общественного и личного.
5. Установка на успех (высокую результативность). Установка на успешное развитие навыков, умений в деятельности участников образовательного процесса.
6. Установка на индивидуальный и коллективный педагогический, научный и мировой опыт. Чем более опытными являются участники образовательного процесса, тем более сложные инновационные процессы смогут рождаться в определенной среде, где взаимодействуют участники.
7. Установка на потребителя и рынок труда. Инновационные процессы должны быть востребованы, как должно быть востребовано современное образование.

Классификация инноваций

В зависимости от специфики и места использования различают несколько видов нововведений.

Технологические инновации

Технологические инновации – это новые способы изготовления продуктов, новые технологии их производства. Применительно к *сфере образования* такого рода новшества касаются различных технических средств и оборудования, использованного в обучении. С позиций *дидактики* введение информационной среды и программного обеспечения внесло огромное количество новых возможностей. Компьютерные технологии за счет своего быстрого действия и больших резервов памяти представляют собой принципиально новые средства обучения. Они позволяют реализовывать многие варианты сред для проблемного обучения, личности, строить различные схемы диалоговых режимов и индивидуальных подходов в преподавании и учении.

Методические инновации

Методические инновации – это инновации в области методики обучения и воспитания, преподавания и учения, организации учебно-воспитательного процесса. Это наиболее распространенный и характерный тип новшеств в сфере образования, охватывающий процесс преподавания естественнонаучных и гуманитарных дисциплин от дошкольного воспитания до высшего образования, подготовки и переподготовки кадров.

Этот тип инноваций доминирует в частных методиках [6,7].

Характеристики и критерии оценки инноваций

По характеру вклада в науку и практику инновации можно разделить на теоретические и практические.

Теоретические инновации

К теоретическим относятся новые концепции, подходы, гипотезы, направления, закономерности, классификации, принципы в обучении и воспитании, методике преподавания, полученные в результате научно-исследовательской деятельности, положенные в основу инновационных процессов.

Практические инновации

К практическим – новые методики, правила, алгоритмы, программы, рекомендации в области дидактики, теории воспитания, школоведения, технические средства обучения, демонстрационная аппаратура, обучающие и контролирующие устройства, приборы и модели, натуральные объекты, аудиовизуальные средства.

Уровень конкретизации

На этом уровне инновация конкретизирует отдельные теоретические или практические положения, касающиеся обучения и воспитания. Этот уровень в педагогической науке называют модификационным типом новизны [8].

Содержанием его являются усовершенствование, рационализация, видоизменение, модернизация того, что имеет аналог (программ, методики, структуры и т.д.). К модификации относится и перенос известной методики на новый (или другой) предмет. Примером этому может служить перенос метода укрупнения дидактических единиц, разработанного на математическом материале П.М. Эрдниевым, в историю и другие учебные предметы.

Уровень дополнения

Инновация расширяет известные теоретические и практические положения в обучении и воспитании. Полученное знание открывает новые грани проблемы, которые ранее не были известны. В целом новшество не меняет картину, а дополняет ее.

Уровень преобразования

Он характеризуется принципиально новыми идеями, подходами в области обучения и воспитания, которых ранее не было в теории. Происходит принципиальная смена точек зрения, выдвигается оригинальный подход, коренным образом отличающийся от известных представлений в данной области.

Критерии прогрессивности педагогических инноваций могут выражаться в разных результатах. Например, разработаны новые варианты методик, которые частично или полностью решают определенную проблему. Выдвинуты новые концепции, идеи, классификации, охватывающие и объясняющие различные явления и факты в области обучения и воспитания. Перспективны разработка и уточнение гипотез, позволяющих строить новые проекты будущих воспитательных систем. Новые идеи и технологии открывают пути и направления для дальнейшего поиска, позволяют выдвинуть конструктивные предложения, создавать актуальные исследовательские проекты и программы.

Предлагаемые нововведения должны быть теоретически или эмпирически обоснованы, соответствовать критериям обоснованности, к которым относятся:

- оптимальность;
- результативность - устойчивость положительных результатов;
- возможность творческого применения инноваций в массовом опыте.

Перечисленные критерии позволяют отличать педагогические новации от педагогического прожектерства, научные и практические новшества в образовательных процессах и создают основу для педагогического творчества.

Для иллюстративности теоретических положений об инновационной деятельности в преподавании хотелось бы упомянуть сборник кафедры языковой и общеобразовательной подготовки иностранцев факультета довузовского образования КазНУ им. аль-Фараби «Авторские технологии в преподавании языков» [9].

В сборнике собраны авторские технологии в преподавании казахского и русского языков как иностранных, наработанные коллективом кафедры языковой и общеобразовательной подготовки иностранцев за 25 лет своего существования. Содержание этой книги можно назвать *единой технологией*, включающей в себя авторские технологии, методики, авторские решения, поиски путей улучшения преподавательского мастерства и другие результаты интеллектуальной деятельности коллектива кафедры, которые могут служить технологической основой для практической деятельности в сфере усвоения языков.

По приведенному выше классификационному делению представленные в сборнике работы относятся как к технологическим, так и к методическим инновациям.

По характеру вклада в науку и практику инновации работ, составляющих сборник, относятся как к теоретическим, так и к практическим инновациям.

Например, на полном основании можно сказать, что работы ученых кафедры профессора Екшембеевой Л.В. (Модульная технология обучения второму языку. Динамическая модель усвоения русского языка как неродного. Когнитивное картирование как инновационная технология), профессора Нуршаиховой Ж.А. (Технология моделирования русского предложения. Технология алгоритмизированной презентации грамматического материала. Эвристическое обучение в формате РКИ), доцента Мусаевой Г.А. (Алгоритмделген сөйлем құрылымы. Қазақ алфавитін меңгеру), включают новые концепции, подходы, гипотезы, классификации, принципы в преподавании второму языку, полученные в результате их научно-исследовательской деятельности и являются основой как инновационных технологических процессов, так и программ, учебников и учебных пособий по КазКИ и РКИ.

Основная часть работ сборника «Авторские технологии в преподавании языков» содержит новые методики, правила, алгоритмы, описывает использование технических средств обучения, компьютерных и аудиовизуальных средств. Эти работы мы относим к работам, несущим в себе практические инновации.

Научно-методические труды коллектива кафедры демонстрируют усилия по формированию научной базы теории усвоения РКИ и КазКИ и обозначают ту теоретическую платформу, на которой строится практика преподавания неродного языка.

Каждый из коллектива кафедры наработал свои технологические подходы при подаче нового материала. Эти подходы основываются на научных исследованиях, подтвержденных многолетними экспериментами. Научная деятельность коллектива кафедры переплетена с практикой преподавания и отражена в научных трудах и учебных пособиях.

Жизнь требует от современного преподавателя инновационного поведения, то есть активного и систематического творчества в педагогической деятельности, максимального развития своей индивидуальности. Чтобы быть инноватором, необходимо избавиться от психологических барьеров, мешающих реализации инновационной деятельности, быть открытым всему новому, ощущать в себе некий дух авантюризма [10].

Работа в иностранной аудитории ярко подтверждает эту мысль. Чтобы научить языку иностранца, попавшего в чужую среду, чужую культуру, мало быть просто преподавателем, необходимо испробовать в аудитории все методики, которые существовали до тебя, которые существуют сейчас и, проведя всю информацию через себя и своих учеников, получить что-то новое, дающее эффективные результаты в работе.

Значит, преподаватель должен постоянно находиться в творческом поиске, улучшать процесс преподавания путем внесения каких-либо новшеств, идей, методов, использовать новые идеи, предложенные другими новаторами.

На основе новых информационных и педагогических технологий, методов изменилась и роль преподавателя. Преподаватель стал не только носителем знаний, но и руководителем, инициатором самостоятельной творческой работы студента. В аудитории мы должны способствовать самостоятельной выработке у студента критериев и способов ориентации, поиску рационального в информативном потоке. В нынешних условиях развития рынка образовательных услуг в Казахстане и требований эпохи информационных технологий, преподавание должно сочетать в себе выработанные практикой директивную и, современную, носящую инновационный характер, интерактивную модель обучения.

Коллективный сборник «Авторские технологии в преподавании языков» представляет собой результат многолетней работы профессорско-преподавательского состава кафедры языковой и общеобразовательной подготовки иностранцев КазНУ им. аль-Фараби.

Областью научно-практических изысканий кафедры является теория и практика усвоения второго языка: русского как иностранного (РКИ) и казахского как иностранного (КазКИ) [9].

Нас интересует функционально-коммуникативное пространство, которое представляет собой неразрывное единство двух начал: теории и практики обучения языкам. Функционально-коммуникативный лингводидактический подход предполагает активное усвоение языка: понимание устных сообщений и письменных текстов, а также их активное отражение в коммуникации.

Таким образом, можно сказать, что происходящие в настоящее время интеграционные процессы, активно проявляющиеся и усиливающиеся во всех сферах человеческой деятельности, отражаются и в практике преподавания РКИ и КазКИ на нашей кафедре.

Расширение международных связей, интернационализация всех сфер общественной, политической и экономической деятельности Казахстана вызвало серьезный интерес к нашей стране во всем мире.

Всплеск интереса к науке и методическим новинкам вызван в первую очередь тем, что языки преподавания (казахский и русский как иностранные) стали реально востребованными. Стремление государств к использованию единого информационного пространства усиливает роль и значение казахского и русского языков как иностранных. Эти языки становятся необходимым инструментом для коммуникации, для получения профессии, для получения знаний о сильной стране, имеющей политический и экономический вес в мире.

Отсюда возникает необходимость усиления основ преподавания казахского и русского языков как иностранных, использования новейших технологий обучения, разработанных на международном уровне и активно используемых в образовательных системах различных стран.

Рассматривая тенденции развития современного языкового образования, важно отметить, что главной целью усвоения иностранного языка является сегодня не только языковая компетенция, связанная с овладением четырьмя видами деятельности, но и способность инофонов к коммуникативному общению, усвоение навыков их практического применения, знакомство со страноведческими и культурными реалиями. А это в свою очередь подводит к решению вопросов, связанных с межкультурным диалогом.

Коммуникативная компетенция неразрывно связана с понятием межкультурная компетенция. В условиях заинтересованности современного языкового образования проблемами диалога культур, мы должны уметь ориентироваться в широком спектре современных инновационных технологий, направлений, в создании которых и мы принимаем посильное участие и которые позволяют по-новому конструировать поле нашей деятельности. Особый интерес для практики преподавания языков как иностранных представляют технологии, обеспечивающие эффективные условия для формирования межкультурной коммуникативной компетенции инофонов. И наши научные изыскания мы стараемся повернуть лицом к практике, отражая в учебных пособиях, методических разработках современные лингвометодические и лингвокультурологические тенденции.

Методики, разработанные членами нашего коллектива, внедряются в учебный процесс в виде оригинальных и инновационных технологий, часть из которых описана в сборнике «Авторские технологии в преподавании языков».

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Ожегов, С.И. Словарь русского языка/ С. И. Ожегов. – М.: 1978. – С. 381.
- 2 Слостёнин, В. А. Педагогика/ В. А. Слостёнин. – М.: Школа-Пресс, 2000 г. – 492 с.
- 3 Рапацевич, Е.С. Педагогика. Большая современная энциклопедия / Е.С. Рапацевич .– Минск: Современное слово. – 2005. – С. 198.

- 4 Педагогика. Учебник для студентов педагогических учебных заведений / под ред. П.И. Пидкасистого. – М.: 2006. – 608 с.
- 5 Тюнников, Ю.С. Анализ инновационной деятельности общеобразовательного учреждения: сценарий, подход / Ю. С. Тюнников // Стандарты и мониторинг в образовании. – 2004. – № 5. – С. 10.
- 6 Лазарев, В.С. понятие педагогической и инновационной системы школы / В.С. Лазарев // Сельская школа. – 2003. – № 1. – С. 4.
- 7 Бургин М.С. «Инновация и новизна в педагогике». – Новосибирск, 2009.
- 8 Поташник М.М. Управление профессиональным ростом учителя в современной школе. – М: Центр педагогического образования, 2011. . – 448 с.
- 9 Авторские технологии в преподавании языков / под общ. ред. Ж.А. Нуршаиховой. – Алматы: Бастау, 2010. – 297 с.
- 10 Хуторской А.В. Педагогическая инноватика: методология, теория, практика: Научное издание. – М.: Изд-во УНЦ ДО, 2005. – 222 с.

ИНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГИИ В ПРАКТИКЕ ЯЗЫКОВОЙ И ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ

Приходько А. М.

Резюме

В статье рассматриваются возможности использования такой интернет-технологии, как видеоконференция в практике языковой и профессиональной подготовки иностранных студентов. Для проведения лекций известных учёных и практиков, а также для проведения телемостов между университетами для установления и поддержания связей между студентами и преподавателями из разных университетов уместнее использовать студийную видеоконференцсвязь.

Ключевые слова: интернет-технологии, видеоконференция, языковая и профессиональная подготовка иностранных студентов.

Summary

The possibilities of the usage of such information technology as videoconference in the practice of language and professional training of foreign students are regarded in the article. For the lectures of famous scientists and practitioners, as well as for holding videoconferences between the universities to establish and maintain relationships between students and teachers from different universities it is appropriate to use videoconferencing.

Key words: internet technologies, videoconference, language and professional training of foreign students.

Современный этап развития образования характеризуется интенсивным поиском нового в теории и практике. Происходят изменения в структуре и содержании учебного материала в связи с новой парадигмой образования. В практику преподавания иностранным студентам входят онлайн-консультации, видеоконференцсвязь, электронные лекции и пр.

Преподаватели, осуществляющие профессиональную и языковую подготовку иностранных студентов, осознают, что в условиях активного обучения студент становится центром процесса. Ориентированное на студента обучение по-новому подходит к ответственности студента, который с большей долей самостоятельности определяет, как он обучается, и несет во многом ответственность за собственное обучение. Смещение центра с

преподавателя на обучаемого, обучение в активной и рефлексирующей среде, изменение роли преподавателя (на смену преподавателю как источнику знаний и контролеру приходит преподаватель как модератор, фасилитатор, тьютор, координатор, наставник, менеджер) позволяет организовать максимально комфортную учебную среду для иностранного студента.

Обучение в сотрудничестве, кооперативное обучение, обучение в контексте (конструктивизм), личностно-ориентированный подход, деятельностно-активные или коммуникативно-деятельностные методы обучения, проблемное обучение, использование метода проектов и пр. позволяют студенту выбирать индивидуальную образовательную траекторию [7, с. 28].

Известно, что обучающийся запоминает только 20% того, что видит, от 20 до 30% того, что слышит, 50% того, что видит и слышит одновременно, и 80% того, что видит, слышит и делает одновременно. Компьютерные технологии, мультимедиа и Интернет, безусловно, служат повышению эффективности обучения, позволяя переориентировать, модернизировать, интенсифицировать процесс профессиональной подготовки иностранных студентов в высших технических учебных заведениях.

Интернет-технологии создают среду, способствующую развитию творческих способностей учащихся и студентов благодаря стимулированию любознательности, нерегламентированности и многовариантности обучения, формированию и развитию дивергентного (нестереотипного) мышления, которое характеризуется при способности выдвигать одновременно множество правильных идей быстротой, гибкостью, оригинальностью, точностью, а также ростом мотивации [2].

Интернет-технологии – это определенным образом организованная совокупность аппаратных, коммуникационных и программных средств, обеспечивающих многопользовательскую, распределенную форму работы с различными видами информации и на различных видах вычислительных платформ [3].

Интернет-технологии, используемые в образовании, классифицируют по способу коммуникации как синхронные (оффлайновые, или автономные) и асинхронные (онлайновые, или диалоговые). Практически все они имеют коммуникационную составляющую [7, с. 33].

В практике профессиональной и языковой подготовки иностранных студентов находят свое применение или имеют перспективы, прежде всего, следующие интернет-технологии и информационно-коммуникационные технологии: поисковые технологии; электронная почта; форумы; чаты (разговорные каналы); веб-чаты; системы мгновенных сообщений; списки рассылки; доски объявлений; гостевые книги; видеоконференции; телеконференции, или группы новостей; интернет-телефония; интернет-пейджинг; многопользовательские миры; блоги; вики-вики; синдикация новостей (RSS); социальные сети; социальные службы закладок; технологии «веб как платформа»; боты; корпусные технологии; файлообменные сети и др.

Использование ресурсов и услуг интернета для языковой подготовки иностранных студентов имеет исключительное значение, так как с их помощью обеспечивается возможность реального общения на изучаемом языке, предоставляется доступ к аутентичным материалам и огромному числу учебных ресурсов в текстовом, аудио- и видеоформатах.

Видеоконференция – компьютерная технология, позволяющая ее участникам видеть и слышать друг друга в режиме реального времени, которая делает компьютерно-опосредованное общение на расстоянии максимально приближенным к реальному живому общению. Видеоконференция делает возможным интерактивное общение в сети Интернет [7, с.149].

С развитием технологий появилось несколько систем, поддерживающих режим видеоконференций. При стандартном оборудовании компьютера, подключенного к

Интернету, для поддержания видеоконференцсвязи требуются видеокамера, микрофон, оборудование, осуществляющее ввод сигнала от видеокамеры и микрофона, а также специальное программное обеспечение. Системы в основном делятся на два больших класса. Это студийная видеоконференцсвязь (room-size system) и настольная система (desktop system) [6].

Видеоконференцсвязь (англ. videoconferencing) – компьютерная технология, позволяющая ее участникам видеть и слышать друг друга в режиме реального времени, которая делает компьютерно-опосредованное общение на расстоянии максимально приближенным к реальному живому общению [7, с.149]

Студийная видеоконференция, используя для связи высокоточное оборудование, обеспечивает более качественные аудио- и видеосигналы в достаточно больших помещениях с участием большого числа участников. В учебном процессе чаще всего такой вид видеоконференцсвязи может использоваться для проведения лекций известных ученых и практиков, а также для проведения телемостов между университетами для установления и поддержания связей между студентами и преподавателями из разных университетов.

Чаще все студийные видеоконференции характеризуются коммуникацией одного со многими (преподаватель – группа студентов в аудитории и в виртуальном пространстве). Общение при таком типе связи носит, как правило, неравномерный характер. Не устанавливается близкий контакт, не возникают доверительные отношения. Большинство участников в обеих студиях принимают пассивное участие в видеоконференции. Коммуникация представляется довольно официальной по характеру взаимодействия.

Настольные системы появились позже. По стоимости использования технологии такая видеоконференция обходится недорого. Технология может использоваться не только в университете или другом учебном заведении, но и дома у студента. Такую систему можно использовать индивидуально или в небольших группах. Кроме изображения участников конференции, система, как правило, имеет возможность двустороннего использования текстового редактора, что позволяет студентам во время сеанса связи совместно работать над каким-либо текстом или документом.

Отметим, что для процесса профессиональной и языковой подготовки иностранных студентов особо значимы возможности взаимодействия многих учащихся и преподавателей со многими, равное участие всех пользователей, более комфортная психологическая среда, а также неофициальный стиль общения. Вследствие описанных выше характеристик такой тип видеоконференцсвязи эффективен для коммуникации, взаимодействия и обучения.

Среди положительных аспектов использования видеоконференцсвязи в учебном процессе отмечают следующие:

- во время видеоконференции студенты получают возможность в реальных условиях (малознакомая реальная аудитория, необычный формат), но в виртуальной среде практиковать навыки проведения презентаций и коммуникативные навыки;
- поскольку проведение видеоконференции в студийном формате требует тщательной и всесторонней подготовки, студенты совершенствуют различные навыки до ее проведения;
- у студентов формируется навык коммуникации в специфичной среде. Хотя участники конференции встречаются лицом к лицу, виртуальный барьер, видеокамера, нерутиная атмосфера среди участников определяют взаимодействие коммуникантов [5].

Видеоконференции не используются до сих пор повсеместно, поскольку по-прежнему имеются технические барьеры для их проведения, но технология может быть полезной не только в системе дистанционного образования иностранных студентов, но и как дополнение к очной системе образования (синхронные уроки-проекты, заочные научно-практические конференции, круглые столы, виртуальные экскурсии, тематические вечера, демонстрации и обсуждения опытов и т.п.).

Обратим наше внимание в рамках использования указанной выше технологии с целью формирования профессионально-коммуникативной компетентности иностранных студентов

на такое синхронное средство коммуникации, как компьютерная программа Skype. Программа Skype устанавливает мгновенную голосовую связь с абонентом, находящимся в любой точке земного шара при наличии у него данной программы, или предоставляет возможность общаться посредством письменного чата. Существует также возможность подключения и использования вебкамеры. Проведение видеоконференций с помощью программы Skype не требует от преподавателя и студентов особых навыков использования интернет-технологий, что существенно облегчает процесс подготовки, проведения и анализа тех форм работы с иностранными студентами, которые осуществляются посредством использования технологии видеоконференции.

В заключение можно сказать, что интернет-технологии (видеоконференции) позволяют качественнее формировать умения и навыки иностранных студентов в предметно-профессиональной и коммуникативной сферах, стимулируют познавательный интерес, а также повышают динамику их личностного развития.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ионкина Е.С. Профессионально-языковая компетентность иностранного студента URL: <http://www.confcontact.com/2009ip/ionkina.php>.
2. Как определить и развить способности ребенка / Сост. В.М. Воскобойников. – СПб. : Респекс, 1996.
3. Краудер, Н.А. О различиях между линейным и разветвленным программированием // Программированное обучение за рубежом: Сб. статей / Н.А. Краудер; Под ред. И.И.Тихонова. – М.: Высшая школа, 1968. – С.58-67.
4. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования : Учеб.пособие для студ. пед. вузов и системы повыш. квалиф. пед. кадров/ Е.С. Полат, М.Ю. Бухаркина, М.В. Моисеева, А.Е. Петров; Под ред. Е.С. Полат. – Изд. 2-е, стер. – М.: Издательский центр «Академия», 2005.
5. О'Рейлли, Т. Что такое Веб 2.0 // Компьютерра Online/ 18 октября 2005 года. – Режим доступа: <http://www.computerra.ru/think/234100/>. – Загл. с экрана.
6. Раицкая Л.К. Дидактические и психологические основы применения технологий Веб 2.0. в высшем профессиональном образовании : Монография / Л.К. Раицкая. – М. : МГОУ, 2011. – 173 с.

ҚАЗАҚ ЖӘНЕ ОРЫС ТІЛДЕРІНЕ ОҚЫТУДА ШЕТЕЛДІК СТУДЕНТТЕРДІҢ ФОНЕТИКАЛЫҚ СӨЙЛЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Саденова А. Е.
Толмачева Д. С.
Игнатов Е. Р.

Резюме

В статье рассматриваются приёмы формирования фонетических навыков речи при обучении русскому и казахскому языкам у иностраннных студентов.

В статье предложены разные методические рекомендации, соответствующие разным этапам обучения. Для обучения формированию фонетических навыков речи предлагаются интерактивные формы. Система упражнений, представленная в статье, способствует развитию устного общения.

Summary

This article discusses methods of forming phonetic speech skills at training to Russian and Kazakh languages in foreign students.

This article provides various guidelines, corresponding to different stages of training. For the formation of phonetic speech training skills offered interactive forms. The system of exercises presented in this article contributes to the development of oral communication.

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінде оқитын шетелдік студенттер қазақ және орыс тілдерін оқиды. Қазақ тілі мемлекеттік тіл, ал орыс тілі ұлтаралық қатынас тілі болып табылады. Шетелдік студенттер фонетикаға бірден көңіл бөлуде өте маңызды болып табылатын, сонымен бірге екі тілді де ести алатын ортаға тап болады.

Тіл - тілдесу құралы ретінде пайда болып, сонымен қатар дыбыстық тіл болып табылады және оның дыбыстық құрылымын игеру (оны дыбыстау дағдысы) тілдесудің кез келген түрінде міндетті шарты болып табылады. Сөйлеу дыбыстары сөздің мағынасын және морфологиялық формаларын анықтайды, синтаксистік құрылымға және сөйлеу стиліне әсер етеді. Сондықтан тілдесудің ең маңызды бір алғышарты естігенді дыбыстау дағдысын дамыту болып табылады, яғни естілген дыбысты өзіне қатысты мағынасымен дұрыс дыбыстау қабілеті және өз кезегінде мағынасына сай дыбысты шығара алу.

Айта кету керек, естіген дыбысты нашар дыбыстау дағдысы сөйлеушіге ойын жеткізгенде әсер етеді, сонымен бірге бөгде адамның сөзін түсінуді қиындатады. Дұрыс сөйлей алу дағдысын игеру сөйлеу қызметінің барлық түрінде дағды мен икемділікті дамытудың шарты болып табылады.

Тіл үйренушілердің дыбыстау дағдысы болуы мүмкін:

- а) артикуляциялық;
- б) просодикалық (сөзді дұрыс екпіндеу дағдысы);
- в) интонациялық.

Дыбыстау дағдысының бұл үш түрін олардың өзара байланысында қалыптастыру сөйлеуге үйретудің негізгі міндеті. Дыбыстау дағдысының негізгі түрлері:

- 1) фонематикалық сөйлеуді фонетикалық жобалау үшін серіктесін оңай түсінудегі дұрыстық дәрежесі;
- 2) еркін меңгеруі – айту дағдысын автоматтандыру дәрежесі, шетелдік студентке сөйлеуінің дұрыс болуына мүмкіндік береді.

Шетелдік студенттер сөйлесімнің кең көлемде белгілі интонациялық құрылымын игеруі тиіс. Материалды таңдау келесі қағида бойынша жүзеге асады:

- а) қарым-қатынастың қажет болуына сай келуі (мағыналық ерекшелігі бар функция);
- б) стилистикалық қағида (әдеби тіл немесе диалект).

Дыбыстауды жақсарту үшін жасалатын жұмыс қазақ және орыс тілдерін оқытудың барлық кезеңінде жүргізілуі тиіс, дегенмен бұл жұмыстың рөлі және сипаты оқытудың түрлі кезеңдерінде өзгеріп отырады.

Сөйлесімді қалыптастыру бойынша және түзету бойынша жұмыстар оқытудың үш кезеңі бойынша жүзеге асады:

- а) кіріспе-фонетикалық курсы;
- б) ілеспе-фонетикалық курсы;
- в) түзету-фонетикалық курсы.

Дыбыстарды үйрету курсының әрбір бөлімінде сөздердің дыбыстық тіркесімдері мен интонациялық құрылымдарының үлгілері бірге үйретіледі.

Кіріспе-фонетикалық курстың мақсаты сөйлеуді естудің және сөйлесімнің негізін қалау болып табылады.

Оқытудың пәні негізгі қазақ және орыс тілдерінің фонетикасы болып табылады: дыбыстар және олардың негізгі қарама-қарсылығы, екпін және сөз моделі, интонациялық құрылымның түрлері. Сонымен бірге, студенттер бір мезгілде лексиканы және грамматиканы

үйрене береді, сөйлеу үлгілерін меңгереді, яғни оларға бірінші күннен бастап қазақ және орыс тілдерінде сөйлеуге мүмкіндік береді.

Кіріспе-фонетикалық курсы студенттің ана тілін есепке ала отырып құрылуы мүмкін:

- а) сондай-ақ, ортадағы тіл арқылы да болуы мүмкін;
- б) ана тілін есепке алмай да болуы мүмкін.

Қай кезде де болмасын қазақ және орыс тілдерінің фонетикалық жүйесін есепке алу керек.

Ілеспе-фонетикалық курсы жаңа грамматикалық және лексикалық материалмен жұмыс істеу барысында кездесетін қиындықтарды жою үшін жүргізіледі, сондықтан бұл курс тіл бойынша жүргізілетін негізгі сабақтармен қатар жүреді. Фонетика бойынша сабақ үшін материал таңдау кезінде оқытушы сабақтың лексикасы мен грамматикасын талдайды және студент үшін қиын болып табылатын тілдік құбылыстарды таңдайды. Одан кейін ол жаттығуларды құрастырады немесе фонетикалық жұмыс үшін мәтіннің үзінділерін таңдайды. Ілеспе курсына тіл үйренушілер ертеректе үйретілген интонациялық құрылымның түрлерін қайталайды және тағы да басқа түрімен танысады, осылайша оқыту үдерісінде олар интонациялық құрылымның бірнеше түрін меңгеру керек.

Ілеспе-фонетикалық курсы жеке өз алдына бөлінбей, сөйлеу қызметінің түрлері мен лексика-грамматикалық материалын меңгерумен бірге қатар жүргізіледі. Ол қазақ және орыс тілдерін шет тілі ретінде оқыту сабағының құрылымына оның компоненті ретінде енгізіледі және сабақта оқытылатын материалмен жүргізіледі.

Түзету-фонетикалық курсына оқытудың жалғастырушы және жоғары деңгейлерінде жүргізу қажет. Қазақ және орыс тілдеріндегі сөйлесімді терең игеру – жиі әрі қиын орындалатын міндет болып табылады.

Түзету курсының міндеті естігенін айту дағдысын жетілдіру.

Әрбір дыбыспен фонетикалық жұмыс істеу төрт түрлі кезеңге бөлінеді:

- а) дыбысты қою;
- б) дыбысталуын бекіту;
- в) дыбыстарды саралау;
- г) оның автоматтануы.

Фонетикалық жаттығулар келесі жүйемен жүргізіледі:

- а) артикуляциялық есту үлгісін құру мақсатында меңгеріліп жатқан дыбысты үлгісіз, қайталаусыз есту және көру арқылы бақылау;
- б) алдымен көру арқылы, одан кейін көрмей тыңдау, қайталау және түзету;
- в) дыбыстарды өз бетімен дыбыстау;
- г) дыбыстарды сөздің, сөз тіркесінің, сөйлемнің, мәтіннің құрамында қолдану.

Дыбыстау дағдысын қалыптастыру барысында келесі: хор, жеке, жұп ұйымдастыру түрі кеңінен қолданылады. Хормен жұмыс жасау жаттығу уақытын ұзартуға мүмкіндік береді: әрбір тіл үйренуші көп рет керекті дыбысты дыбыстайды. Бұдан басқа, хормен айту дыбыстардың дыбысталу ерекшеліктерін көрсетеді, оларды айқын етеді. Бірақ хормен жұмыстың тиімділігі жекеше жұмыспен байланысуына сәйкес болып келеді. Бұл екі түрін кезекпен қолданған дұрыс болады.

Терең меңгеру үшін тіл үйренушілерге мазмұны жағынан бағалы материалды мақсатты түрде беру керек: әндер, рифма, афоризм, өлеңдер, мақалдар, мәтелдер; бастапқы деңгейде – санамақтар, мәтелдер, жалғастырушы, жоғары деңгейлерінде – поэтикалық сөздің шынайы үлгісі. Осыған сәйкес көркем шығарма немесе олардың үзінділері ерекше тартымды болады, яғни меңгеру барысында пәнаралық байланыс, соның ішінде қазақ және орыс әдебиетімен, тарихымен, өнерімен байланысы байқалады.

Арнайы дыбыстау жаттығу жұмыстары – фонетикалық жаттығу болып табылады. Бұл жаттығулар фонетикалық материалды ұмытып қалуға жол бермейді. Дыбыстық құбылысы бар жеке дыбыстар, дыбыс тіркестері, сөздер, сөйлемдер және шағын мәтіндер фонетикалық

жаттығудың материалы болып табылады. Әдетте, фонетикалық жаттығулар кезеңімен құрылады: түрлі тіркесте тұрған шағын түрінен күрделі түріне ауысып отырады.

Фонетикалық жаттығуды сабақ барысында орындаған маңызды болып табылады. Әсіресе, сабақтың басында 5-10 минут орындалады. Дегенмен фонетикалық жаттығуды жүргізу ауызша оқылымның немесе фонетикалық жаттығу ретіндегі оқылымның алдында жүргізу қажет.

Дыбыстау дағдыларын қалыптастыру жұмысын жүргізу жаңа сөздікпен және грамматикалық материалмен жұмыс үдерісінде жүзеге асады.

Қорыта айтқанда, айтылымның дыбысталу жағымен жұмыс жүргізу тілдің басқа аспектілерімен – лексикамен, грамматикамен тығыз байланыста жүзеге асады.

ӘДЕБИЕТ

1. Аванесов Р.И. Русское литературное произношение. М., 1986.
2. Брызгунова Е.А. Звуки и интонация русской речи. М., 1969.
3. Михайлова О.Э. Методика обучения произношению на специальных факультетах педагогических институтов. М., 1981.
4. Легостаева О.В. Формирование фонематического слуха на начальном этапе языкового вуза. М., 1982.

КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ БАҒАЛАУДА СҰХБАТ-ТЕСТТІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Саденова А. Е.
Торохтий Л. С.
Мацко И. В.

Резюме

В статье рассматриваются различные способы контроля компетенции устного общения иностранных студентов на русском и казахском языках, анализируется использование условных и реальных тестов, даются рекомендации для проверки результатов речевого общения.

Summary

This article discusses various ways to control the competence of oral communication of foreign students in Russian and Kazakh languages, analyzes the use of conventional and real tests, makes recommendations to verify the results of verbal communication.

Тіл оқыту түрлі талаптар мен тәсілдерге бағытталған, түрлі бағдарламамен жүргізілген әр түрлі жоғары оқу орындарынан тіл бойынша алынған тесттер арқылы бағалауды салыстыруға келмейді. Осының бәрі коммуникативтік құзыреттілік тесттерін, прагматикалық тесттерін, соның ішінде сұхбат-тестті жасауға алып келді.

Сұхбат-тесттің басқа тесттерден ерекшелігі белгілі бір бағдарламаға бағытталмайды, бағалау барысында оқыту шартына, оқыту ұзақтығына, алдыңғы тесттің бағасына мән берілмейді. Сұхбат-тесттің мақсаты шынайы өмірге жақын жағдаяттағы коммуникативтік міндеттерді белсенді түрде шеше алу қабілетін бағалау, ақпаратты жеткізу үшін тілдік құралдарды шығармашылықпен қолдану болып табылады.

Ауызша құзыреттілікті сұхбат-тест арқылы тексеру екі өзара тығыз байланысқан үдерісті көрсетеді - тестіленіп жатқан сөйлеудің репрезентативтік үлгісін және осы үлгінің бағасын алу.

Сұхбат-тест толығымен орыс, қазақ тілдерінде өтетін және тест тапсырушының дайындық деңгейіне байланысты 10 минуттан 30 минутқа дейін жалғасатын әңгімелесуді білдіреді. Әңгімелесудің мақсаты – сынаққа қатысушының коммуникативтік құзыреттілігін бағалау негізінде тілдесімнің үлгісін алуға болады. Әңгімені ұнтаспаға жазып алып, одан кейін бағалауға болады.

Әдетте, мұндай тест стандартқа сай өтеді және тест жүргізетін оқытушының шеберлігі әңгіме жүргізу қабілеттілігіне байланысты болады, яғни тесттің өтуі сұрастыруға ұқсамау керек, тестке қатысушы өзін еркін сезініп, жеңіл сөйлесу керек. Бұл үшін оқытушы тестке қатысушының сөзін бөлмей, қатесін түземей, үйретпей, көмектеспей, сонынан қайталамай қызыққан серіктес рөлін ойнау керек. Әңгімелесуге арналған сұрақтар нақты құрылған болу керек. Оқытушы сынаққа қатысушыға міндетті түрде ынталадыратын ескертпе сөздерді қолдану керек: Өте қызық екен! Рас па? Шынымен бе? Дәлірек айта аласыз ба? Ал кейін не болды? ж.т.б.

Сұхбат-тесттің мазмұны тестке қатысушының жауабына байланысты болып келеді, студент үшін қызық болып табылатын тақырыпқа да, лингвистикалық деңгейіне де мән беру керек. Мысалы, егер тестке қатысушы спортқа қызығатын болса, онда спорт тақырыбына әңгіме жүргізген дұрыс болады. Сондықтан сұхбат-тест үшін материалдар түрлі тақырыптарға дайындалады: жұмыс, оқу, іскерлік жұмыс, музыка ж.т.б. Әңгіменің логикалық дамуы және шынайылығы оқытушының тестке қатысушының жауабынан әңгіме үшін тақырыптарды таңдай алу қабілетіне негізделген.

Сөйлеу өмірге сөйлеушілердің коммуникативтік әрекеттері арқылы ендірілген. Коммуникативтік әрекетке бірнеше адам бір уақытта қатысады, әрбір адам аталған әрекетке өз үлесін қосады, біріккен әрекет тек осылай ұйымдастырылады. Оның жүруіне қатысушылардың ақпарат алмасып қана қоймай, әрекетті ұйымдастыра алу қабілеті де енеді. Коммуникация біріккен әрекет негізінде жүзеге асады, өйткені осы біріккен әрекетте субъекттердің бір-бірімен ақпарат алмасуы жүзеге асып, яғни біріккен әрекет түрі мен нормасы жасалады. Коммуникация жеке тұлғалар арасында жүзеге асады: тұлғааралық қатынас – оның жоғары мәні.

Коммуникативтік бағыт бойынша тіл меңгеру ана тілін меңгерудегі ұстанымдарға негізделеді. Әрбір инофон бірінші кезекте сөйлеуді үйренуі тиіс. Ал грамматика коммуникация барысында дамиды. Демек меңгеру мазмұнын грамматика емес, қатысым табиғаты айқындайды.

Байқауымызша, коммуниканттар арасындағы байланыстың ойдағыдай дамуын қамтамасыз етудің толып жатқан экстралингвистикалық шарттары бар. Мысалы, серіктестің бірі сөйлеуші ретінде, екіншісі тыңдаушы ретінде (немесе алма-кезек) өздерінің коммуникативтік рөлдерін дұрыс атқара білуге тиісті дағды, білім, біліктілік, әрекет т.б. Коммуниканттардың сөз саптауы тек жасына ғана емес, жынысына, білім деңгейіне, өскен ортасына, қызметі, кәсібіне де байланысты екені тағы бар.

Коммуникант – белгілі бір әлеуметтік жіктің өкілі. Адамның дағдылы іс-әрекеті немесе әлеуметтік әдебі, оның ішінде сөз әдебі, сол әлеуметтік жікке, ортаға лайық болады. Коммуниканттың жас ерекшелігі (бала, ересек, қарт), жынысы (әйел, ер), мекені (ауыл, қала тұрғыны), кәсібі, жұмысы, отбасы орны (әке, шеше, үй мүшесі) оның әлеуметтік белгілері болып табылады.

Сұхбат-тест құрылымы бойынша міндетті төрт түрлі сөйлеуден тұрады: танысу, жалғастыру, тексеру, қорытынды. Бұл тесттің тұрақтылығы мен бағасының сай келуін қадағалау үшін міндетті түрде қажет.

Тілдесімнің танысу түрінде оқытушы сұхбат-тест жүргізеді, тестке қатысушымен танысады, онымен сәлемдеседі, оның тілдік дайындығының деңгейін алдын ала білу үшін және тестке қатысушының берілген жағдаятты түсінуі үшін оған жеңіл әрі қажетті сұрақтар қояды. Одан кейін тестке қатысушыға еркін тілдесу деңгейін анықтау үшін бірнеше сұрақтар қойылады. Емтихан қабылдаушы жауапқа қанағаттанып, деңгейін анықтаса, оның сөйлеу

құзыреттілігінің жоғары екенін білу үшін күрделірек тапсырмалар береді. Мұндай тапсырмалар тест алу барысын төмендетуге әкелуі мүмкін – тестке қатысушы қинала бастайды, көп қате жібереді, ым-ишараттар жасайды, жауап беруден бас тартады ж.т.б.

Сұхбат барысында, әдеттегідей, деңгейін анықтау үшін және құзыреттілігінің жоғары екенін байқау үшін сұрақтар бірінен соң бірі қойылады. Тестке қатысушының коммуникативтік қабілетінің деңгейі анықталғанша, мұндай сұрақтар кезектесіп қойыла береді. Тестке қатысушының тіл білу деңгейі мен құзыреттілігінің деңгейін анықтаған соң, қиындау рөлдік тапсырмалар беріледі. Мысалы, коммуникативтік құзыреттіліктің орташа деңгейінде емханадағы (дүкенде, деканатта ж.т.б.) жағдаятты орындауға болады. Егер студент тілді ең жоғары деңгейде білетін болса, онда нақтылап түсіндіруді қажет ететін және серіктесінің көзін жеткізе алатын аса күрделі жағдаяттар ұсынылады. Сұрақ-жауап түрінде анықтауға келе бермейтін тілдік білімін ойын жағдаяттары арқылы анықтауға болады. Мұнда негізінен әлеуметтік-лингвистикалық және прагматикалық дағдылары кіреді.

Әңгімелесудің қорытынды бөлігінде тестті жағымды түрде аяқтау үшін және тестке қатысушыға тілді қолданудағы сенімділігін сезіну үшін деңгейіне сәйкес бірнеше сұрақтар беруге болады. Одан ары қарай тестке қатысушыға оның сөйлеу қабілетін көрсететін деңгейіне сәйкес баға қойылады. Бағаның қойылу шкаласы тілдерді оқыту әдістемесінде бұрыннан белгілі және төңкерілген пирамида түріне ұқсайды.

Баға келесі өлшемдер: тестке қатысушының мәнмәтінде тілді еркін қолдана алуы, мазмұнын түсінгені бойынша баяндай алуы, коммуникативтік тапсырмаларды дұрыс орындай алуы және мәтінді өз сөзімен айтып бере алуы бойынша қойылады. Тестке қатысушы орындай алатын міндеттер мен қызметтер есепке алынады. Мысалы, тілдесу қорытындысы бойынша бастапқы деңгейдегі тестке қатысушы өзінің бөлмесінің ішіндегі заттарды атай отырып, суреттеп бере алады, жалғастырушы деңгейдегі – абстрактылы тақырыптарға өз көзқарасын білдіре отырып, дискусия жүргізе алады.

Әңгіме жүргізілетін мәнмәтіндер қиындық дәрежесі бойынша бөлінеді және сөйлеу құралдары таңдалып анықталады. Ең қарапайым мәнмәтіндер лингвистикалық және экстралингвистикалық ерекшеліктерімен сипатталады, яғни сөйлеушіге шектеулі үйренген материалға сүйене отырып, коммуникативтік міндеттерді шешуіне мүмкіндік береді, ал аса күрделі мәнмәтіндер тілдік құралдарды қолдануда икемділікті талап етеді.

Коммуникативтік құзыреттілікті бағалау кезінде тестке қатысушының сөйлеуінің дұрыстығы да есепке алынады: үйренген тілдің фонетикалық, лексикалық, морфологиялық, синтаксистік, әлеуметтік-лингвистикалық және прагматикалық нормаларын сақтаған дұрыс. Сонымен қатар, әлеуметтік-лингвистикалық нормалар және прагматикалық дағдылар маңызды рөл атқарады.

Тілдерді оқыту әдістемесінде көрсетілген деңгейлер сипаттамасына сүйене отырып, тестілеудің мақсаты мен міндетіне сәйкес сұхбат-тест дайындалады. Қазақ және орыс тілдерін оқитын шетелдік студенттермен жұмыс жасау барысында сұхбат-тест екінші жыл оқитын студенттердің коммуникативтік құзыреттіліктерін бағалау үшін қолданылады. Бұл ең алдымен оқу бағдарламасына түзету енгізу үшін, топты қалыптастыру үшін қажетті кіріспе тестілеу болып табылады. Тестілеуді қайталап өткізу коммуникативтік дағдылардың дәрежесін анықтап қана қоймай, сондай-ақ, тіл үйренушілерді тілге дайындық барысында қандай факторлар тілді меңгеруде табысқа жеткізеді деген сұраққа жауап табуға мүмкіндік береді.

ӘДЕБИЕТ

1 Арутюнов А.Р. Коммуникативная методика русского языка и иностранных языков. М., 1992.

2 Банкевич Л.В. Тестирование лексики иностранного языка. М., 1981.

- 3 Государственный образовательный стандарт по русскому языку как иностранному. М. – СПб., 1999.
- 4 Пассов Е.И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению. М., 1989.
- 5 Скалкин В.Л. Иноязычно-речевая компетенция как объект контроля. Сб.ст. М., 1986.
- 6 Слесарев И.П. Владение и овладение языком: правила и инструкции. М., 1989.
- 7 Шипицо Л.В. Контроль устной речи (на начальном этапе). М., 1985.
- 8 Языковая системность при коммуникативном обучении. Сб. ст. М., 1988.

ЕГЕМЕНДІГІМІЗДІҢ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҒЫ-ТІЛ

Рыскелдиева Г. Д.
Итемирова А. С.

Резюме

В данной статье повествуется о языке – одной и ценностей нашей независимости.

Summary

This article describes the national value of Independent Kazakhstan, the language.

Еліміз тәуелсіздік алған тұста тамыры тереңде жатқан ұлттық тіліміздің туын қайта көтермеу мемлекетіміздің алдына қойылар үлкен сын болар еді. Тәуелсіздік алған күннен бастап ел тағдырын, ұлт болашағын ойлаған азаматтар мемлекеттік тіл мәселесін көтеріп келеді.

Тілі жоқ халық – дәрменсіз халық. Ондай халықтың тарихта аты да жоғалатынын білеміз. Себебі адамның бойына бүкіл адами қасиет ана сүтімен даритын болса, халықтың ұлттық болмысы, қадір-қасиеті тіл арқылы дамитыны белгілі.

Тіл – ұлттың ұлы жетістігі. Бұл орайда қазақтың тілі ғасырлар сынынан өткен, шыңдалған, халықтық қасиеті қалыптасқан халық тілі.

Жер шарын мекендеген жүздеген ұлттар мен ұлыстарды, барлық халықтарды толғантатын да, ойландыратын да ең негізгі мәселе – туған тілдің тағдыры мен оның қолданылу аясы.

Дүние жүзі жаһандануға бет алған шақта тіл мәселесіне қарайтын болсақ, қазақ тілінің бүгінгі мен болашағына алаңдайтындай жағдайлар кездесіп қалатыны анық. Тілінен, дінінен, ділінен айырылған халық жер бетінен жойылып кететіні белгілі.

Қазақ тілінің мамандарын, зиялы қауымды тілге деген құштарлық, патриоттық сезім бейжай қалдыра алмады. Осы тұста жоқтан бар жасап, білімі мен біліктілігін өзге тілділерге үйретем деуге тіл мамандары көп еңбек етті. Осының нәтижесінде елімізде тіл мәселесі көптеген жетістіктерге жетті деп айта аламыз.

Қазақ тілін үйрену – кезек күттірмейтін мәселе. Мен осында тудым, осында тұрып жатырмын және болашағымды да Қазақстанмен байланыстырамын. Мемлекеттік тіл мәселесіне Қазақстанда тұратын кез-келген жан аса байыппен қарауы керек. «Ұлт боламын десең бесігіңді түзе» дейтін М. Әуезовтың сөзі де өміршең. Себебі, білімнің негізгі бастауы – ана тілі – бесіктен басталады.

Қазақстан ұлттық тәуелсіздігінің үш тірегі – саяси, экономикалық, рухани тәуелсіздік десек, соның ішіндегі басты ұлттық құндылығы - қазақ тілі. Қазақстанда қазақ тілі ұлттың негізгі құндылығы ретінде қорғалмай, мемлекетіміздің тәуелсіздігі өзінің мақсатына жетеді деу қиын.

«Қазақ тілін мемлекеттік тілде оқыту керек», - деген атау біздің санамызда елдікті, тәуелсіздікті сіңіреді. Әрбір жеке тұлға-мемлекеттің, елдің бүгінгі мен ертеңі. Елдік

психология, елдік қасиет, елдікті құрметтеу-мемлекет тілін білумен шектес келетін қасиетті ұғымдар. Мемлекеттік тілді оқыта отырып, жастардың бойына елдік сана сіңіріліп, мемлекеттік рәміз, ұлттық діл, ұлттық болмыс туралы ақпараттар толық беріледі.

Ел тәуелсіздігінің ең маңызды нышаны-мемлекеттік тіл. Мемлекеттік тіл-тәуелсіз ұлттың мәдениеті мен рухани болмысының негізгі тірегі. Тіл-ұлттың өзіндік бейнесін анықтайтын, рухани келбетін көрсететін төлқұжаты сынды. Ұлт тілі арқылы ғана халықтың өзге туыс және туыс емес халықтардан ерекше болмысы, табиғи қалпы көрініс бере алады.

Мемлекетте мемлекеттік тілге деген құрмет оянбайынша, тілге деген қажеттілік тумайынша, мәртебесі мен мерейін асқақтатуға күш салмайынша, қазақ тілін оқытқанмен нәтиже бермесі анық.

Мемлекеттік тілді оқыту тіл және оқытушы, тіл және әдістеме, тіл және талап негізінде жүзеге асуы тиіс. Қазақ тілін оқыту әдістемесі қоғамдық ғылымдар қатарына жататыны белгілі. Тілді меңгертуде сыртқы факторларға баса назар аудару керек. Іскерлік сөз саптау әдебін меңгерту қажет. Содан келіп іскерлік қарым-қатынас жасау мәдениеті қалыптасады.

Тілді үйренушілердің бүгінгі таңдағы сұраныстарын қанағаттандыру мен елтануға қатысты мәліметтер басшылыққа алынып, деңгейлеп оқыту әдісіне негізделгені жөн. Тілді сөйлеу және жазу, оқу, тыңдау дағдысы бойынша меңгерту баса ескерілуі тиіс.

Мемлекеттік тілді меңгертудің мынадай бағыттарын атап өтер едік:

- Тілді оқытуға бөлінетін сағат санын тіл үйренушінің қажеттілігін қамтамасыз ете алатын мөлшерге жеткізіп көбейту;
- Мемлекеттік тілді үздіксіз оқытуды жүзеге асыру;
- Мемлекеттік тілді оқыту курсы ашу және жетілдіру;
- «Кәсіби қазақ тілі» пәнін мемлекеттік стандарттың міндетті пәндері қатарына енгізу;
- Мемлекеттік тілді оқытуды гуманитарлық және жаратылыстану –техникалық бағыттар бойынша жүргізуді қолға алу;
- Деңгейлеп және топқа бөліп оқытуда басшылыққа алынатын сандық нормативті анықтау.

Тілді үйрету барысында кез-келген сабақ грамматикалық, коммуникативтік, фонетикалық минимумдары айқындалған белгілі бір сол тақырыптың мән-мазмұнын ашатын мәтінге негізделеді. Ал мәтіндегі сөздер мен сөз тіркестерінің семантикасы мен функциональдық ерекшеліктерін нақтылайтын жұмыс түрлерінің қандайы болсын шығармашылық сипатта өріс алуы тиіс.

Тақырыпты меңгерту аясындағы грамматикалық түсініктемелер, терминдер мен терминдік сөз тіркестерін игеруге, сонымен қатар тұрақты тіркестерді меңгертуге дағдыландыратын жағдаяттық-коммуникативтік тапсырмалардың бәрі жүйеленген тілдік формулалар арқылы іске асырылуы қажет.

Мектептен тілді үйреніп келген оқушыға ары қарай жоғары оқу орындарында тілді үйретудің басты мақсаты белгіленеді. Олар: жазу және тіл мәдениеті, сөйлеу нормаларын жоғары деңгейде сауатты игеру, ғылыми стильді меңгеру дағдыларын өзінің ғылыми зерттеу жұмысына пайдалана білу, тіл үйренушінің мамандығы бойынша жоғары сөйлеу мәдениетін қалыптастыра білу, ресми іс-қағаздарының жазылу үлгілерін меңгерту. Бұл тіл үйренушілердің қазақ тілін мектепте алған білімдерін ары қарай тереңдете меңгерту бағытында өткізіледі.

Тіл үйренушілердің мамандығы бойынша жоғары сөйлеу мәдениетін қалыптастыруға пәрменді оқулықтар мен оқу құралдарының сапалылығы да қажет. Сапалы оқулықтар мен оқу құралдарының нәтижесінде тілді үйрету жүйелі түрде үйретіледі.

Мамандыққа қатысты тілді меңгерту көпшілік ойлайтындай мәтінді оқып, аудару сияқты бір-екі тапсырмадан тұрмайды. Сол мәтіннің өзін дұрыс таңдай білудің өзі – тіл үйретушіден шеберлікті талап етеді. Мысалы, бір ғана «Инженер» мен «Инженер

мамандығының болашағына» қатысты мәтіндерді бастауыш пен жалғастырушы топқа лайықтап, сұрыптап беру керек.

Бастауыш топта кәсіби терминдермен, сөз тіркестерімен оңтайландырып алынған мамандыққа қатысты мәтіндермен жұмыс, кәсіби терминдермен, сөздіктермен жұмыс түрлері жүргізіледі. Әр тақырыпқа сай сөздік және лексикалық минимум, сұрақтар беріледі. Әр сабақтан соң мазмұнына сәйкес әр түрлі тапсырмалар беріп, сұхбаттар құру, қорытындылау мақсатында түрлі жағдаяттық тапсырмалар беруге болады. Ал жалғастырушы топта бастауыш топтың тақырыптарымен сабақтастыра, күрделенген түрде алуға болады.

Жалпы техникаға қатысты мәтіндердің, деректердің қазақ тілінде жоқтығын ескерсек, кәсіби тілді үйретуде оқытушылардың алдында тұрған міндеттер ұшан-теңіз деуге болады.

Тіл-ең алдымен қоғам мүшелерінің өзара пікір алысуына, қарым-қатынас жасауына қажетті құрал. Осыған орай, ол негізінен өзінің коммуникативтік қызметін атқарады. Тіл құрамдық жағынан үнемі жаңарып, толысып отыратын құбылыс. Қазіргі біз қолданып жүрген халық тілі көптеген ғасырлар бойы қалыптасып ұстартылған. Тіл де халықпен, оның өмірімен өзгеріске ұшырайды.

Тіл қоғамдағы маңызды қатынас құралы болғандықтан, ол ең алдымен ойлауымен және санамен қоғамдық өмірде нақтылы бір қызметтер атқару арқылы тиянақты мәнге ие болады. Сондықтан тіл ойды жарыққа шығарып, қажеттілікке жұмсау арқылы оймен тікелей байланысты. Тіл – объективті шындық туралы адамның санасын жүйеге келтіріп, ұйымдастырады. Тіл табиғи шындықты үйренудің, бейнелеудің және абстракт түрде ойлаудың негізгі құралы болып табылады. Ойды білудің ең кіші тілдік единицасы сөйлем, одан кіші-сөз тіркестері, одан кейін сөз тиянақты ойды білдіре алмайды.

Тіл – өмірдің сәулесі, қоғамдық құбылыстардың айнасы сияқты. Қоғамда болып жатқан өзгеріс, жаңалық атаулының бәрі әуелі тілден орын тебеді де, содан кейін халық мұрасына айналады. Тілді зерттеу арқылы халық, ұлт өмірінің өткелдерін, тарихи кезеңдерін анықтауға болады.

Тіл – ұлт ерекшеліктерінің бірі, ұлт мәдениетінің бір формасы. Сондықтан онда әрбір халықтың, ұлттың, ұлттық сана-сезімінің, ойлау тәсілінің, мінез-құлқының нысаналары сақталады. Халықтың осындай ерекшеліктері, мәдениеті, әдет-ғұрпы, әдеби мұралары, оның психикалық қалпы тіл арқылы ұрпақтан-ұрпаққа ауысып отырады.

Тіл жүйелікті сүйеді, жүйесіз тіл болмайды. Олай болса, тілден артық ештеңе де болмауы тиіс.

Тілдің жасаушысы – халық. Қазіргі біздің қолданып жүрген халық тілі көптеген ғасырлар бойы қалыптасқан тіл. Тіл де халықпен, оның өмірімен бірге өзгеріске ұшырайды. Тіл – құралдық жағынан үнемі жаңарып, толысып отыратын құбылыс.

СОВРЕМЕННЫЕ АСПЕКТЫ ПРИМЕНЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В МЕТОДИКЕ ПРЕПОДАВАНИЯ РКИ

Рязанцева Д. В.

Резюме

В данной статье рассматриваются некоторые аспекты применения информационных технологий в методике преподавания РКИ, а именно: особенности современных электронных учебников и компьютерных программ, ожидаемые результаты их использования. Анализируются различные точки зрения современных ученых на изучаемую проблему.

Ключевые слова: технология, компьютер, электронный учебник, РКИ, методика.

Summary.

Some aspects of the application of information technology in teaching of Russian as a foreign language are regarded in this article, namely the characteristics of modern electronic textbooks and computer programs, as well as the expected results of their usage. Various points of view of modern scientists to the given problem are analyzed.

Key words: technology, computer, electronic textbook, Russian as foreign language, method.

Появление информационных технологий и внедрение в жизнь персональных компьютеров на рубеже XX-XXI веков не только поменяли жизнь общества, но и внесли свои коррективы, стали занимать доминирующие позиции в образовательном процессе. Появились новые понятия: Е-обучение, дистанционное обучение, кибер-образовательная среда и т.д.

Потребность в использовании компьютерных технологий в образовании на данный момент очень велика. С их помощью сегодня можно обеспечить:

- комплексный, интегрированный подход к обучению языку;
- подлинную коммуникативность дидактических материалов на любом этапе обучения (включая начальный этап);
- полноценную самостоятельную работу учащихся в индивидуальном режиме на всех обучающих этапах;
- функционирование гибких моделей обучения, в полной мере учитывающих индивидуальность учащихся;
- организацию дистанционного обучения языку и многое другое.

Роль преподавателя при этом несколько не умаляется, напротив, расширяются его возможности в применении самых различных обучающих средств и механизмов воздействия на учащегося, увеличивается сфера влияния его личности: от университетской аудитории до «виртуального класса» с неограниченным числом учеников в сети Интернет. Таким образом, информационные технологии – это лишь инструмент в руках преподавателя.

Информационные технологии на современном этапе дают большую возможность авторам-разработчикам компьютерных программ, от которых требуются новые методические приемы для решения поставленных задач. Материал должен отвечать всем современным тенденциям развития науки, так как учебные материалы, разработанные ранее устарели и не соответствуют современным государственным общеобразовательным стандартам. Современные ученые (Е. Власов, О. Бочкова, В. Колесникова) сходятся во мнении, что для того, чтобы решить данную проблему, нужно разработать концептуальный подход в организации учебного материала мультимедиа комплекса (с учетом сертификационного уровня), отобрать место каждого элемента мультимедийного комплекса на гипертекстовой основе (анимация, видео, звук, сопровождение изображения), определить виды и формы работы с учебным материалом, предусмотрев тренировочные и тестовые задания, разработать механизм организации и управления работой студентов в гипертекстовой среде, продумать оптимальную и логичную форму разработки компьютерных материалов, а также не стоит забывать о создании преподавательских презентаций, в противном случае (полагаясь только на компьютер) роль преподавателя превратится только в контролирующий, но не обучающий элемент.

Следовательно, среди первостепенных задач, которые необходимо решить в современных вузах, можно выделить следующие:

- обеспечение материально-технической базой кафедры русского языка;
- анализ уже готовых учебных материалов и отбор актуального материала;
- расширение отобранных материалов (системы упражнений) и снабжение его грамматическими пояснениями с расстановкой гипертекстовых ссылок для снятия возможно возникающих трудностей в понимании;

- разработка единой для всех студентов системы и критериев контрольных оценок;
- обеспечение пояснительных и служебных текстов на языках пользователей.

При учете всех вышеперечисленных критериев можно рассчитывать на появление качественно нового электронного учебного пособия. Любая обучающая компьютерная программа – это инструмент, который призван помогать в организации самостоятельной работы студентов, особенно это касается тренировочной работы с лексическим материалом [1: 3]. Поэтому необходимо четко определить направленность, характер упражнений и подходящих для решения поставленных задач методических приемов. Наиболее часто используются следующие типы обучающих заданий:

- вопросно-ответный диалог (суть работы обучаемого состоит в том, чтобы дать прямые ответы на вопросы компьютерной программы, используя в качестве основы и схемы языковой материал, содержащийся в вопросе);
- диалог с выборочным ответом (для ответа обучаемый выбирает один из ряда предлагаемых вариантов);
- диалог со свободно конструируемым ответом (диалог обеспечивается программой со всеми возможными вариантами ответов на каждый поставленный компьютером вопрос, для того, чтобы последний мог «узнать» и оценить правильность ответа);
- упражнения на заполнение пропусков (компьютер предлагает обучаемому текст или набор предложений с пропусками, необходимо заполнить пропуски, используя подсказку в виде русских слов, которые нужно перевести на иностранный язык и использовать в нужной форме; можно также заполнить пропуски словами или словосочетаниями, выбирая их из предложенных компьютером);
- упражнения для самоконтроля владения словарём. Возможные варианты таких упражнений: компьютер предлагает список слов для перевода; компьютер предлагает соотнести два списка слов и найти эквивалентные пары этих слов в обоих языках; компьютер предлагает соотнести два списка иностранных слов и установить пары синонимов или антонимов; компьютер предлагает список иностранных слов и перечень дефиниций этих слов, от обучаемого требуется соединить каждое слово.

На Западе популярными считаются следующие компьютерные программы: Уордсток – программа для работы со словарями, позволяющая студенту самостоятельно формировать свой личный, персональный словарь с примерами из собственного опыта; Мэтимастер – программа для подбора соответствий (данный тип программ может быть полезен в курсе русского как иностранного) [3]. В вузах России используются такие образовательные системы, как ATutor, CCNet, Chamilo, Claroline, Desire2Learn, eFront, ILIAS, metacoon, OLAT, Sakai Project, WebCT, SharePointLMS, JoomlaLMS, Pass-port, Yacapasa, CampusCE, каждая из которых имеет свои преимущества и недостатки.

Таким образом, если ставить задачу обеспечения компьютерными материалами подготовительных и основных кафедр русского языка как иностранного и далее поддерживать и развивать эту работу, следует решать ее целенаправленно:

- организовывать обучение преподавателей не только общим принципам разработки электронных учебников и пособий, но и работе с различными современными компьютерными программами;
- финансировать проекты, целью которых является разработка мультимедиа учебников и пособий;
- контролировать и доводить работу до стадии появления готового продукта и внедрения его в учебный процесс.

Итак, система, представляющая компьютерную технологию обучения (E-learning), включает техническое, соответствующее программное и учебное обеспечение. Разработка и использование современных компьютерных программ и различных структур учебного материала позволит создать систему интенсивного обучения, когда студенту

предоставляется возможность выбора подходящей ему программы и технологии обучения, т.е. реализуется принцип индивидуализации обучения. Использование компьютерных технологий в обучении русскому языку создает благоприятную атмосферу на занятии, помогает преподавателю организовать учебный процесс на высоком методическом уровне с учетом дифференцированных заданий, способствует развитию у обучающихся навыков пользования ресурсами сети Интернет, стимулирует их учебную и профессиональную деятельность.

Представленное исследование не охватывает всего круга вопросов, связанных с применением информационных технологий в преподавании РКИ, что вызывает необходимость дальнейших исследований данной проблемы и разработки методических рекомендаций касательно улучшения организации работы с современными компьютерными технологиями в структуре курса РКИ.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бочкова О.С., Колесникова В.В. Использование компьютерных технологий в обучении русскому языку как иностранному / О.С. Бочкова, В.В. Колесникова. Научные труды КубГТУ, №4, 2014 год. – С. 1-4.
2. Власов Е. А. Компьютерная программа – специфический вид учебного материала в системе обучения русскому как иностранному // Тез. докладов: Сб. / Науч.-метод. конф. «Роль и место технических средств в учебном процессе при обучении иностранным языкам». – Харьков, 1987. – С. 31-45.
3. Компьютеры: Справочное руководство: В 3 т. / Пер. с англ.; Под ред. Г. Хелмса. – М., 1986. – 240 с.

ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ (ИТ) КАК ФАКТОР УСПЕШНОЙ АДАПТАЦИИ ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ К УСЛОВИЯМ ОБУЧЕНИЯ В ИНОЯЗЫЧНОЙ СРЕДЕ

Семененко И. Е.

Резюме

Статья посвящена обоснованию необходимости использования информационных технологий (ИТ) в обучении иностранных студентов. Обращается внимание на то, что иностранные студенты, попадающие в новую образовательную среду, сталкиваются с проблемой адаптации к условиям обучения в чужой стране. Подчеркивается, что ИТ могут рассматриваться как фактор, способствующий решению этой проблемы.

Ключевые слова: иностранный студент, информационные технологии, адаптация, индивидуализация обучения.

Summary

The article is devoted to the justification of the need of the usage of information technologies (IT) in teaching of foreign students. Attention is drawn to the fact that foreign students entering the new educational environment, face the challenge of adaption to the training conditions in a foreign country. It is emphasized that IT can be considered as a factor contributing to the solution of this problem.

Keywords: foreign student, information technologies, adaptation, individualization of learning.

Смысл современного образования проявляется в формировании профессионально-компетентного специалиста, в максимальном раскрытии творческого потенциала каждой личности в современной социокультурной ситуации. Особую актуальность эти вопросы приобретают в процессе обучения иностранных студентов, поскольку одной из основных проблем современного украинского высшего образования является необходимость повышения качества подготовки специалистов для зарубежных стран с целью получения статуса конкурентоспособности на рынке образовательных услуг. Именно этим обусловлена актуальность статьи.

Целью статьи является обоснование применения информационных технологий в процессе обучения иностранных студентов.

Качество подготовки специалистов оценивается через показатели компетентности, самостоятельности, готовности к принятию решений в ситуациях альтернативного выбора, умение адаптироваться в быстро меняющихся политических, социальных и производственных условиях, наличие мотивации к непрерывному образованию и профессиональному росту.

Для иностранных студентов, попадающих в новую образовательную среду проблема адаптации является особенно актуальной.

Иностранные студенты, которые учатся в Украине, отличаются, как по уровню языковой подготовки, так и по условиям их договорных обязательств. Так, студенты из дальнего зарубежья обязательно должны закончить подготовительный факультет перед поступлением на первый курс высшего учебного заведения с целью овладения русским языком. Студенты из ближнего зарубежья (из Туркменистана, Азербайджана, Узбекистана) по условиям международных соглашений между Украиной и их родной страной поступают сразу на первый курс, поскольку они изучают русский язык в школе. Таким образом, эти студенты, в отличие от студентов дальнего зарубежья не имеют дополнительного времени для психолого-педагогической адаптации. Все они по-разному приспосабливаются к профессионально ориентированной среде высшей школы Украины, объемам учебной информации. Трудности адаптации связаны с реальными психофизиологическими возможностями иностранных студентов, спецификой обучения на неродном языке, уровнем сформированности их лингвистического аппарата и требованиями государственных образовательных стандартов по специальности.

Для решения проблемы достижения адаптации и комфортности обучения иностранных студентов в высших учебных заведениях используется целенаправленная, системно организованная деятельность по созданию благоприятных условий для успешного функционирования студента. Эта деятельность основывается на принципах личностно-ориентированного обучения и осуществляется в рамках психолого-педагогических технологий, направленных на предупреждение проблем на определенном этапе развития личности. Личностно-ориентированный подход определяется активизацией и развитием личностных функций индивида, сочетанием образовательного стандарта с личным опытом студента. Реализации принципов личностно-ориентированного подхода обеспечивается переориентацией взаимоотношений педагога и иностранных студентов на субъект-субъектные отношения, что, в свою очередь, выявляет творческую индивидуальность студентов и педагога. Таким образом, создаются условия для повышения эффективности образовательных процессов в формировании профессиональной компетенции иностранных студентов.

Весомым фактором при этом становится индивидуализация обучения иностранных студентов, которая должна осуществляться с учетом их личных возможностей и уровня подготовки к восприятию учебной информации.

Одним из способов индивидуализации обучения является применение информационных технологий (ИТ) в процессе обучения иностранных студентов, которое определяется рядом факторов: более успешная адаптация иностранного студента к

условиям обучения в чужой стране; ускорение передачи знаний и накопленного опыта преподавания от одного студента к другому; необходимость обновления системы обучения в соответствии с современными требованиями.

Современные ИТ дают дополнительные возможности для формирования и развития языковой и информационной компетенций иностранного студента. Эффективность их применения зависит от профессиональной компетенции преподавателя, его умения включать ИТ в систему обучения, создавая при этом положительную мотивацию и психологический комфорт, способствуя развитию речевых умений и навыков иностранных студентов. ИТ все чаще применяются в преподавании русского языка как иностранного, так как это способствует активизации мышления иностранных студентов, позволяет работать наиболее продуктивно и усиливает взаимосвязь студента и преподавателя.

Цель использования для обучения иностранных студентов ИТ – это реализация следующих задач: развитие системности мышления студента; поддержка всех видов его познавательной деятельности в приобретении знаний, развитие и закрепление навыков и умений; реализация принципа индивидуализации учебного процесса при сохранении его целостности.

В преподавании русского языка как иностранного информационные технологии целесообразно использовать при изложении нового материала для визуализации знаний (демонстрационно – энциклопедические программы; программа презентаций Power Point); при закреплении программного материала (тренинги, разнообразные обучающие программы); для контроля и проверки полученных знаний (тестирование с оцениванием); в самостоятельной работе студентов (учебные программы, энциклопедии, развивающие программы); для проведения занятий по методу проектов; для формирования и развития исследовательских навыков и творческих способностей студентов.

Успех конкретного занятия достигается комплексным использованием различных методов, методических приемов, средств и организационных мероприятий. Особое внимание не обходимо обращать на связь теоретических знаний с практическими умениями. Эта связь может проверяться в процессе выполнения работ, с использованием мультимедийных технологий. Следует отметить, что при этом у иностранных студентов повышается интерес к занятиям по русскому языку, что важно, поскольку мотивация может ослабевать и нужно прилагать определенные усилия для усиления заинтересованности обучением.

На занятиях с использованием презентации на интерактивной доске, преподаватель имеет возможность в процессе объяснения учебного материала осуществлять интерактивное общение, привлекать студентов к совместной работе. Такой метод презентации нового материала оказывается эффективным и результативным благодаря воздействию на эмоциональную сферу иностранных студентов.

Использование информационных технологий обучения позволяет обеспечивать индивидуализацию и дифференциацию обучения в случае разноуровневой подготовки иностранных студентов, объективно проверять и оценивать уровень их знаний. Следует отметить, что усвоение материала происходит наиболее эффективно при условии предоставления иностранным студентам возможности выбора уровня сложности задачи. Такой выбор обеспечивает комфортность и результативность их обучения. С целью совершенствования учебного процесса на кафедре языковой подготовки Харьковского национального автомобильно-дорожного университета разработана компьютерная программа, созданная на базе основного учебного пособия для студентов инженерного и экономического профилей. Эта программа используется как учебная и контролирующая. При подготовке программы, которая охватывает 19 тем, были проведены отбор и адаптация теоретического материала, в соответствии с целями и задачами обучения иностранных студентов.

Цель компьютерной программы – проверка базовых знаний по русскому языку, владения основной терминологией, конструкциями научного стиля речи и основными

грамматическими моделями. Эта программа предусматривает дифференцированный подход к оценке выполненных разноуровневых задач, то есть обучение имеет персонафицированный характер. Каждый иностранный студент работает на компьютере в соответствии со своими индивидуальными возможностями и знаниями, что в значительной степени облегчает работу преподавателя и повышает коэффициент полезной занятости на занятиях, к тому же исключает субъективность оценки (оценивает компьютер, а не преподаватель).

Систематическое применение ИТ значительно расширяет возможности предъявления учебной информации. Индивидуальные и совместные проекты иностранных студентов с использованием ИТ способствуют широкому раскрытию их способностей, активизации умственной деятельности, увеличивают возможности постановки учебных задач и управления процессом их выполнения. Наглядность и активность информационных технологий способствуют формированию у студентов навыков рефлексии, а учебные программы дают возможность наглядно представить результат своих действий. Развитие рефлексивных умений важно в организации профессионального обучения именно иностранных студентов, потому что главной особенностью работы с ними является индивидуализированный подход к каждому студенту, который осуществляется в виде коррекционной работы над ошибками и оценки своих знаний. Умение оценивать и корректировать личный уровень профессиональных достижений позволяют иностранным студентам выполнить учебный план и выявить свою профессиональную идентичность. Участие студентов в защите проектов с использованием мультимедиа, в учебных конференциях с работами по русскому языку помогает каждому студенту проявить свой творческий потенциал, использовать ресурсы Интернета в образовательных целях, повысить эффективность самостоятельной работы над проектами. Также необходимо отметить, что работа по подготовке занятий с использованием ИТ открывает новые возможности для творческого роста и профессионального развития самих преподавателей.

Таким образом, можно сделать вывод, что применение информационных технологий (ИТ) является одним из способов индивидуализации обучения иностранных студентов и фактором их более успешной адаптации к условиям обучения в чужой стране.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бабанский Ю.К. Оптимизация процесса обучения / Ю.К. Бабанский– М: Педагогика . – 1997. С. –103.
2. Беспалько В.П. Образование и обучение с участием компьютеров (педагогика третьего тысячелетия) / В.П.Беспалько. М :. Изд-во МПСИ, – 2008. – 352 с.
3. Жирнова И.Л. Психологические условия успешности обучения иностранных студентов с учетом когнитивных стилей: дис. на получение науч.степени канд. психологических наук: спец. педагогическая психология / Ирина Львовна Жирнова.– Курск, 2012. – 201 с.

РОЛЬ МЕЖКУЛЬТУРНОГО СОЗНАНИЯ В РУССКО-КИТАЙСКОМ УСТНОМ ПЕРЕВОДЕ

Син Цзин, КНР
Кильдюшова И. В.

Tүйін

Мақалада орыс-қытай ауызша аудармасында мәдениетаралық қарама-қайшылықты болдырмау үшін аудармашыларда мәдениетаралық сана қалыптастыру керек екендігі туралы айтылады.

Summary

According to the authors, to solve the cross-cultural conflicts in the Russian-Chinese interpretation, it is necessary to form a cross-cultural consciousness of translators.

С развитием отношений между Китаем с одной стороны и Казахстаном и Россией с другой, увеличивается межкультурный обмен, а устный перевод играет все большую роль в общении между представителями наших стран. А в процессе русско-китайского устного перевода, качество межкультурного сознания является необходимой предпосылкой для эффективного межкультурного обмена. Человек, осуществляющий перевод, является носителем межкультурного сознания, играет важную роль в процессе передачи информации, и в то же время, межкультурное сознание является важным критерием оценки русско-китайского устного переводчика, показателем его профессионализма.

Многочисленные примеры из исторической практики взаимодействия культур свидетельствуют, что в самом процессе межкультурной коммуникации изначально заложен конфликтный потенциал. На пути к взаимопониманию в процессе коммуникации люди, сталкиваясь с разнообразными этнокультурными интересами и различиями, вынуждены добиваться более полного и адекватного понимания себя и партнеров. Россия, Казахстан и Китай находятся в разных условиях: климатических, социальных, экологических и религиозных. Люди живут в разной среде и создали разные языки, имеют различные знания, жизнепонимание, образ мышления, веру, этику, и обычаи. Различия в культурах порождает много препятствий в межкультурной коммуникации. А межкультурные конфликты в русско-китайском устном переводе могут нанести вред в международной коммуникации. В случае, если собеседники не могут найти эквивалентный переводной текст, общение считается недоразумением. Некоторые слова имеют значение, которое отсутствует в других культурах, в том числе некоторые пословицы, поговорки.

Причины возникновения межкультурных конфликтов, касающихся общения, разные. В данной работе анализируются языковые явления, причины которых кроются в пяти областях: образ мышления, нравы и традиции, религиозные верования, история и культура, географическая среда.

Итак, во-первых, разница в образе мышления: народы России и Китая обладают разным образом мышления. Разница образа мышления определяет разницу в языковых выражениях. Например, вечернее платье для русских означает платье, которое надевают на вечеринку, но для китайцев значит 'официальное платье или костюм'. Русские разделяют время суток на четыре периода: утро, день, вечер и ночь, но разделение суток у китайцев более дробное: сутки состоят из семи частей: утро, первая половина дня, полдень, вторая половина дня, ранний вечер, поздний вечер, ночь.

Во-вторых, разница нравов и традиций: у разных народов имеются свои нравы и традиции, особенности национальной культуры позволяют им формировать своеобразные обычаи и привычки в процессе развития. Народы России и Китая также не исключение. Например, в праздник Весны люди наклеивают парные надписи, в праздник Луны люди кушают лунные лепёшки, если не объяснить русским это, то они, безусловно, почувствуют недоумение. То же самое, китайцы не понимают, что такое русская масленица и блины,

почему русские сжигают чучело в этот праздник. Русские обычно говорят: “Ни пуха, ни пера!” перед экзаменом, и отвечают: “К чёрту!” Если переводить дословно, китайцы не разберутся в значении этого выражения. Поэтому лучше перевести так: ‘желаю вам удачи’.

В-третьих, разница религиозных верований. Что касается религиозных верований, с давних времён у русских и у китайцев были разные религии. Издавна Китай был под влиянием конфуцианства, даосизма и буддизма, а Россия всегда была под влиянием православия. Естественно, религиозные разногласия оказывают влияние на культуру. Например, в ежедневной жизни русские часто говорят: «Боже мой!». Но китайцы не верят в Бога, они отождествляют Бога с небом, так что перевод тоже будет различаться.

В-четвёртых, различие между историей и культурой. История и культура обеих наций формировались тысячи лет, в связи с этим, они имеют свои особенности. Это наложило отпечаток на произведения литературы. Например, китайские стихи отличаются замечательной ритмикой, но перевод на русский язык может только передать смысл, красота же формы и настроение автора может нарушиться. Кроме того, одинаковые слова иногда могут быть представлять собой разные культурные образы в разных странах. Например, в Китае, считается, что птица сорока приносит хорошие новости, но в русском языке, кроме выражения ‘сорока на хвосте принесла’, есть версия ‘сорока-воровка’. Издавна китайцы поклоняются дракону, дракон – это символ благородства, но в России он является символом зла. Между тем, ещё некоторые фразеологические обороты, которые имеют одинаковый смысл, но выражаются по-разному. К примеру, русские используют выражения ‘Нет дыма без огня’, ‘метать бисер перед свиньями’, но китайцы говорят ‘Нет волны без ветра’, ‘играть на цитре перед коровами’. Подобные выражения надо переводить только по смыслу.

И последнее, различие географической среды. Так как климат и природная среда в России и Китае очень разные, люди воспринимают и относятся к окружающему объективному миру тоже по-разному. Такие уже устойчивые словосочетания как ‘белый снег’, ‘высокие берёзы’, ‘русские просторы’ являются отражением реалий русской природы. Например, русские говорят: ‘Как грибы после дождя’, а китайцы говорят: ‘Как бамбук после дождя’. Климат Китая соответствует росту бамбука, а территорию России покрывает леса, подходящие для роста грибов. Если русские говорят: “Он хмурый, как октябрьский день”, то китайцы этого не понимают, потому что погода Китая в октябре прекрасная.

Из всего сказанного выше вытекает, что межкультурных конфликтов, мешающих коммуникации между русскими и китайцами, достаточно много. Для того чтобы решить подобные конфликты в русско-китайском устном переводе, нужно формировать межкультурное сознание переводчиков. Переводчик должен не только овладеть русским и китайским языком, но ему надо ознакомиться с китайской и российской историей и культурой. Также необходимо обращать внимание на совершенствование межкультурного сознания, лучше чувствовать разницу между русской и китайской культурами, и расширять знания в областях, связанных с культурным наследием.

ЛИТЕРАТУРА

1. Вежбицкая А. Язык. Культура. - М.:Познание, 1997
- 2.Воркачев С. Г.Лингвоконцептология и межкультурная коммуникация: истоки и цели. Филологические науки, 4: 2005, с. 76-83.
- 3.Садохин А. П. Межкультурные барьеры и пути их преодоления в процессе коммуникации. Обсерватория культуры: Журнал—обозрение, 2008 (2)с. 26-32.
- 4.巴晓岩.谈俄汉翻译中的文化不等值现象[J].2003.
- 5.姚希.口译中的障碍及策略[J].西安航空学院学报,2013(4)
- 6.王春莉.口译活动中的跨文化意识[J].时代文学,2011(4).

7.熊雪鹰.口译员跨文化意识的培养[J].湖北函授大学学报,2013,26(10):142-143.

ҚАЗАҚ ЖӘНЕ ОРЫС ТІЛІН ОҚИТЫН СТУДЕНТТЕР ҮШІН ӨЗІНДІК ЖҰМЫС ОҚУ ҚЫЗМЕТІНІҢ БІР ТҮРІ РЕТІНДЕ

Толмачева Д. С.
Игнатова Е. Р.
Машинбаева Г. Ә.

Түйін

Мақалада дәрісханалық материалдарды жақсы меңгерту мақсатында қазақ және орыс тілдерін оқытын шетелдік студенттермен жүргізілетін өзіндік жұмыстардың түрлері қарастырылып, оларға қатысты әдістемелік нұсқаулықтар беріледі, түрлі тапсырмалар ұсынылады.

Резюме

В статье рассматриваются различные виды самостоятельной работы иностранных студентов, изучающий казахский и русские языки, даются методические рекомендации, предлагаются различные типы заданий, с целью лучшего усвоения аудиторного материала.

Студенттердің өзіндік жұмысы – дәнекер қарым-қатынас жасау құралынсыз немесе оқытушының басқаруынсыз, оқу материалдары арқылы жүзеге асырылатын оқу қызметі болып табылады. Ол жеке жұмысты мұғалімнің орнатуымен немесе оқулықтың, оқу бағдарламасының нұсқаулығымен орындалатын оқу үдерісінің ажырамас міндетті жалғасы. Өзіндік жұмыс сабақтан тыс уақыттарда да, сабақ барысында да ауызша, жазбаша түрде де орындала береді. Өзіндік жұмыстарға арналған оқу материалдары оқытушының қатысы болмайтындай етіп құрылады немесе олар оқытушы оқушылардың жұмысында тек басқару функциясын орындайтындай етіп құрастырылады. (3:294)

Кейбір дидактикалық зерттеулерде өзіндік жұмыстың бүкіл жүйесі анықталып көрсетіледі. Ю.К. Бабанский өзіндік жұмысты студенттің тапсырманы өз бетінше орындау деңгейінің негізінде, демек жаңа білімді, қабылдау, ондағы қабілетке, дағдысының деңгейіне сай әдістерді қолданып жасау керек дегенді айтады. (5:123).

Қазақ, орыс тілдерін шет тіл ретінде оқыту сабақтарында өзіндік жұмыс деп оқу үдерісінің нақты бір логикаға сай берілген дидактикалық міндет пен әдіс арқылы студенттің сөйлеу машықтарын қалыптастыру мен дамытуға, сөйлеу қабілеттерін жетілдіруге бағытталып өз бетінше орындалатын әрекеттері танылады.

Сонымен, белгілі бір тілді оқудағы өзіндік жұмыстың мақсаты тек қана білімді дамыту немесе айтарлықтай тереңдету емес, белгілі бір деңгейде бейімделген осы уақытқа дейін алынған өзге тілдік коммуникативтік қабілетке қолдау көрсету және оларды жетілдіру.

Бұл өзге тілдік сөйлеу қызметін түрлі функционалдық мақсаттарға «қосу» болып табылады. Мұндай жағдайда тілдік дайындықты өз бетінше жүзеге асыруда қиындықтарға тап болады (қарым-қатынас жасаудың сабақтан тыс түрлерінде әртүрлі жағдаяттарға қатысты «қиын нүктелерге тап болады», сондай-ақ тілді практикалық тұрғыдан меңгеруін жоғалтады).

Өзіндік жұмыстың нәтижелілігі оның қаншалықты салмақтылығына байланысты емес, оны ұйымдастыру әдісіне, өзіндік жұмысты сабақта атқарылатын басқа оқу әрекеттерімен оңтайлы үйлестіруді дұрыс ойластыруына да тікелей байланысты болады.

Өзіндік жұмыстың негізгі түрлерінің бірі ретінде мәтінмен жұмысты лингвомәдениет пен филологиялық оқылымның өнімі болғандықтан оның төмендегідей түрлерін ұсынуға болады:

Лексикалық бірліктердің лингвомәдени семантикасы мен лингвоелтанушылық талдаулар жасау үшін түрлі сөздіктерді қолдану;

Жеке өздерінің сөздіктері мен анықтамалықтарын құрастыру;

«деректі анықтама», «кең контекстке түсініктеме», белгілі лингвоелтанымдық дерекке және оның контексте қолданылуына автор тарапынан берілген баға», «оқылған мәтінге қатысты анықтамалық баға берілу» (4:35).

Қазақ және орыс тілдерін шет тіл ретінде оқыту сабақтарына арналған өзіндік жұмыстар жоспарын жасағанда төмендегі міндеттерді сақтау қажет:

- 1) Оқу материалының күрделігін есепке алу;
- 2) Тіл үйренушілердің оқып отырған қазақ, орыс тілдеріне деген көзқарасы;
- 3) Өзіндік жұмыс үшін ұсынылған материалдың белгілі уақыт кезеңіне сәйкес жалпы жүктемеге қатыстылығы;
- 4) Деңгейдің жұмыс қабілетін есепке алу, оқушының күзіреттілік деңгейінің күйі.
- 5) Студенттің қазақ, орыс тілдеріндегі қалыптасқан өз беттерінше жұмыс істеу қабілеттерін есепке алу.

Бастапқы деңгейде өзіндік жұмысты ұйымдастырғанда ауқымды дайындық жұмыстарын жүргізу керек болады. а) оқулықпен, оқу кітабымен, анықтамалықпен (грамматикалық, елтанымдық), түрлі сөздіктермен, әртүрлі көмекші құралдармен, оқытудың техникалық құралдарымен жұмыс істеу дағдылары мен шеберліктерін қалыптастыру. ә) студенттің өзінің оқу қызметін дұрыс жоспарлауға, әр түрлі мазмұндағы үй тапсырмасын орындау дағдыларын жетілдіру. б) өзіндік жұмысқа арналған тапсырмаларды үйде орындау кезіндегі белгілі бір ретпен орындауға машықтандыру. в) Өз бетінше жұмыс барысында студентке жедел көмек көрсетуге арналған тәсілдерді анықтау. Өз бетінше жұмыстың барысын жедел бақылау жасау және ондағы типтік қателіктер мен қиындықтарды анықтау. Өзіндік жұмысты жемісті орындаған студенттерді үлгі ету мақсатында мадақтау, көтермелеу.

Қазақ және орыс тілдерін оқыту сабақтарында өзіндік жұмыс екі бағытта жүзеге асырылады. Біріншісі, қазақ және орыс тілдері сабақтарында әртүрлі жаднамаларды қолдану. Екіншісі, қазақ және орыс тілдерін оқытындарға өз бетінше жұмыс істеу қабілеттерін дамытуға қатысты арнайы жаттығулар қолдану.

Әрбір жаднама жұмыс мақсаты мен шартын білулерін, оқушылардың әрекетті меңгеруін, ресми-ақпараттық мәтіндерді түсінуді қамтамасыз етеді.

Жаднама мазмұнымен жұмыс сабақта басталады, ең алдымен шағын оқу материалы негізінде оқытушының көмегімен жүзеге асырылады, соңынан оқытушы оны тек бақылап отырып орындатады. Оқу дәрісханасында әр тапсырманың орындалуын біртіндеп жеке үйреткеннен кейін студент өзі ол тапсырманы үйде оқытушының көмегінен айырып орындай алады. Ал жаднама орыс тілін меңгеруі үшін студенттің басқарушы құралының бірі болады.

Студенттерге баяндау тәсілінде жазылған мәтіндерді өз бетінше оқуға тапсырғанда қолданылатын жаднамаға бірнеше мысал келтіруге болады:

I. Жұмысқа кірісе бастағанда, сіздің ең басты мақсатыңыз мәтіннің негізгі мазмұнын түсіну.

Мәтінді оқи отырып, жаңа сөздердің мағынасын сөздікті қолданбай контекст бойынша түсінуге тырысыңыз.

Оқылым үдерісінде кім? қайда? қашан? неге? не үшін? сұрақтарына жауап табуға тырысыңыз. Мәтінді тағы бір рет оқып шығыңыз. Мәтіннің негізгі мазмұнын ашатын бөліктерін белгілеп шығыңыз.

Мәтіннің мазмұнына сүйене отырып, ойша сюжетті қалпына келтіріңіз (әр оқиғаны ретімен).

II. Жұмысқа кірісе бастағанда, сіз өзіңіздің мәтін мазмұнын айтуға дайындық жасап отырғаныңызды естен шығармаңыз.

Мәтін мазмұнын айту үшін ең басты не екенін жақсылап ойланыңыз.

Мәтінді мазмұндау жоспарын құрыңыз.

Мазмұндауда аса қажет деп танылған сөйлемдерді қысқартыңыз, жеңілдетіңіз (жоспардың әрбір бөлігіне қатысты кілт сөздерді таңдап алыңыз).

Мазмұндағанда жоспарға сүйеніңіз.

III. Өз бетінше әңгіме құрастыруға арналған нұсқаулық:

Өзіңіздің не туралы әңгімелегіңіз келетіндігін ойланып алыңыз.

Ненің негізгі, ненің қосымша екенін шешіп алыңыз.

Негізгіден бастаңыз.

Әңгіме жоспарын құрыңыз.

Әңгімеге қатысты аса қажет сөздер мен сөз тіркестерін қайталаңыз. Берілген тақырыпта жазылған мәтіндерді оқыңыз және оларды пайдаланыңыз.

Тек нақты жоспарды сақтап әңгімелеңіз.

Қазақ, орыс тілдерін шет тіл ретінде оқытуда өзіндік жұмысты ұйымдастырудың екінші бағытында динамикаға сай құрылған, өз бетінше жұмыстың біртіндеп өсуіне негізделген жаттығулар (көшірмеленген, жарияланымдық және өз бетінше орындалатын шығармашылық жұмыстар) жүйесі жасалады. Белгілі бір тақырыпқа қатысты монологтық сөйлеуге үйрететін жаттығу мысалдары ұсынылады:

1) Өзіндік жұмыстың **көшірмеленген түрі** талдау амалдарын жасауды және топтауды, оқу материалдарын топтап беруді жөн санайды.

2) Өзіндік жұмыстың **жарияланымдық түрі** тілдік және мағыналық трансформациялар амалдарын кеңінен қолдануымен сипатталады. Мұндай мақсатта орындалатын жаттығу түрлеріне: «мәтін мазмұнын берілген деректерге сипат беретін басқа адамның көзқарасы тұрғысынан мазмұндаңыз», «берілген хабарламаның қысқартылған (толықтырылған) нұсқасын беріңіз» мысал етіп беруге болады.

3) Өзіндік жұмыстың **шығармашылық түрі** өзінің жеке ойын көрсетуге арналған амалдарды үйретеді. Мұндай әдістер төмендегідей тапсырмаларды орындағанда көрінеді:

«Тақырыппен байланысты мәтіндегі оймен келісіңіз немесе қарсылық танытыңыз», «берілген тақырыпқа ұқсас материалды басқа ақпарат көздерінен таңдап алыңыз», берілген тақырыпқа қатысты пікірталаста өз ойыңызды дәйектеп көрсетіңіз». Өзіндік жұмыстың шығармашылық түрі «тіл мен мәдениеттің ашылуына» бағытталуы тиіс. Бұл оқу материалының ізденімпаздық, мәселелік, белгілі мөлшерде, эвристикалық сипатта қамтылған түрі.

Жоғарыда айтылғаннан біз студенттің өзіндік жұмысын басқарып отыру керек екенін білеміз. Басқарудың негізгі тәсілдерінің бірі ретінде өзіндік жұмыс жүргізу ережесін айтуға болады. Яғни, студент үй тапсырмасын орындағанда олар белгілі бір жүйеде бірізді құрылуы тиіс, және берілген тапсырманың әрқайсысын қандай мақсатпен орындап жатқандығы туралы нұсқаулықта жазылуы тиіс. Студентке әрбір бөлімдегі тапсырманың берілуі мен мағынасы түсінікті болуы тиіс: тіпті тапсырма жаттықтыру сипатында берілген жағдайда да, олардың орындалуы дәрісханада алынған білімді толықтырып, нақтылайды, дағдыларды жетілдіреді. Ең бастысы студент өзіндік жұмыстың үйде орындаған түрі мен дәрісханалық түрін саналы түрде орындауы керек.

Қорытынды ретінде, айтарымыз, студенттің өздік жұмысы оқытушының жетекшілігімен, дәрісханалық жұмыспен тығыз байланысқан түрде өткізілуі тиіс. Оны дәрісханалық жұмыстың жалғасы түрінде өткізілуі шарт. Өзіндік жұмыста қолданылатын әдістерді меңгеру өзін-өзі дамытудың аса қажетті алғышарты болып табылады және тілдік ортада болу уақытын созу есебінен тілді нәтижелі меңгеруге септігін тигізеді.

ӘДЕБИЕТ

1. Хавронина С.А. Приемы активизации самостоятельной работы.// Содержание и формы самостоятельной работы при обучении РКИ / Под. ред. Щукина А.Н. – М., 2009

2. Орехова И.А. Специфика организации самостоятельной работы учащихся в период обучения в русской языковой среде. // Содержание и формы самостоятельной работы при обучении РКИ: Сб. Науч. Трудов. – М., 2008

3. Лингводидактический энциклопедический словарь. М., 2006

4. Короковцева Н.Ф. Современная методика организации самостоятельной работы изучающих иностранный язык. – М., 2002

5. Бабанский Ю. К. Оптимизация процесса обучения. – М., 1982.

6. Машинбаева Г.Ә. Қазақ тілін шет тілі ретінде оқытудағы мәтінмен жұмыс. // Қазақ тіл білімі: жана ғылыми парадигмалар мен оқытудың инновациялық технологиялары: Халықаралық ғылыми-теориялық конференция материалдары. – Алматы, 2012. 230-234 бб.

ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ ИХ РУССКОМУ ЯЗЫКУ

Уварова Т. Ю.

Резюме

Статья посвящена специфике формирования социокультурной компетенции иностранных студентов в процессе работы с художественным текстом. Уточнены особенности обучения иностранцев русскому языку в техническом вузе. Предложены способы ознакомления иностранных студентов с элементами национально-культурных особенностей страны обучения. Приведены примеры текстов и заданий, ориентированных на формирование репродуктивных и продуктивных умений и навыков в социокультурной сфере общения.

Ключевые слова: социокультурная компетенция, художественный текст, методические материалы, иностранные студенты.

Summary

The article focuses on specifics of formation of socio-cultural competence of foreign students on the basis of literary texts. The features of teaching Russian to foreigners in technical universities were clarified. The ways acquaint the foreign students with the elements of national and cultural peculiarities of the country where they study were offered. Examples of tasks and texts aimed at the formation of the reproductive and productive skills in the field of socio-cultural dialogue were presented.

Keywords: socio-cultural competence, literary text, teaching materials, foreign students.

На современном этапе развития нашего общества особо актуально возникла потребность в специалистах различных профилей. Поэтому вполне закономерно, что овладение студентами необходимыми для них специальностями всё чаще происходит на базе иностранных высших учебных заведений.

На наш взгляд, процесс успешности и совершенствования профессиональной подготовки иностранных студентов не может осуществляться без должного уровня овладения ими языком обучения. В этом контексте важную роль играет процесс языковой подготовки иностранных граждан, получающих высшее образование в Украине.

Целью данной статьи является рассмотрение специфики формирования социокультурной компетенции иностранных студентов в работе с художественным текстом, а также установление междисциплинарных связей в процессе языкового образования иностранцев.

Студенты, обучающиеся в двуязычных регионах Украины, находятся в такой языковой и культурной среде, где постоянно происходит взаимодействие украинского и русского языков и культур. То есть, в условиях украинского высшего учебного заведения для иностранных студентов русский язык является не только средством приобретения профессиональной квалификации, но и способом социализации и культурной интеграции [3].

Свою специфику имеет обучение русскому языку иностранных студентов технических вузов, так как для нефилологов изучение языка является лишь вспомогательным средством в овладении специальностью. Основной целью языковой подготовки иностранных студентов в техническом вузе является обучение общению в профессиональной сфере, а также приобретение ими навыков и умений, необходимых и достаточных для полноценного участия в учебной и научной деятельности на основных факультетах вуза. Для этого на занятиях по русскому языку как иностранному используется в основном текстовый материал, максимально приближенный к изучаемым дисциплинам [1; 4].

Однако даже в техническом вузе не теряет своей значимости процесс формирования у иностранных студентов социокультурной компетенции, основанной на знании учащимися национально-культурных особенностей страны обучения, включающих обычаи, этикет, социальные стереотипы, историю и культуру. С этой целью преподавателем русского языка устанавливаются различные междисциплинарные связи с такими науками, как культурология, социолингвистика, украинская и русская литература и т.д. То есть обучение иностранцев русскому языку происходит непосредственно на стыке наук.

Так одним из способов ознакомления иностранных студентов с элементами украинской культуры стало включение текстов художественной литературы и системы заданий, ориентированной на формирование репродуктивных и продуктивных умений и навыков в социокультурной сфере общения. С этой целью был разработан ряд методических указаний к практическим занятиям по русскому языку как иностранному на материале текстов о выдающихся украинских писателях и поэтах Н. В. Гоголе, Г. Ф. Квитке-Основьяненко и Т. Г. Шевченко [5].

Как известно, использование текстов, активизирующих познавательный интерес изучающих иностранный язык, значительно повышает мотивацию к овладению языком обучения и приобщению к соответствующей культуре. Интересными для изучения стали материалы о жизни и творчестве Н. Гоголя: его страстная любовь к украинской культуре и фольклору, непростой путь к литературному и театральному искусству, тяга к путешествиям, любовь к Риму, мистика и загадки, сопровождавшие всю его жизнь.

Текстовой основой разработанных нами методических материалов послужили такие произведения Н. Гоголя, как «Ночь перед Рождеством» и «Тарас Бульба». Удобные для адаптации тексты гоголевских произведений хотя и написаны на русском языке, однако включают в себя множество украинизмов, а также описаний украинских традиций и обрядов, элементов украинской культуры и быта. Методический аппарат составляет традиционная система:

а) предтекстовые задания, предназначенные для устранения лексико-грамматических трудностей (семантизация новых слов, интерпретация устойчивых выражений и фраз, а также работа по словообразованию);

б) послетекстовые задания, в основном, ориентированные на развитие репродуктивных навыков и умений изучающего чтения (поиск в тексте ответов на вопросы, составление номинативного и тезисного плана, воспроизведение текста с визуальными опорами и без них).

В качестве примера приведём алгоритм работы с отрывком из повести Н. В. Гоголя «Тарас Бульба», в котором даётся описание внутренней обстановки главной комнаты в украинском доме в 17 веке:

«Светлица была убрана во вкусе того времени, о котором живые намеки остались только в песнях да в народных думах, уже не поющих более на Украине. Все было чисто, вымазано цветной глиною. На стенах – сабли, нагайки, сетки для птиц, невода и ружья, хитро обделанный рог для пороха, золотая уздечка на коня и путы с серебряными бляхами. Окна в светлице были маленькие, с круглыми тусклыми стеклами,.. сквозь которые иначе нельзя было глядеть, как приподняв стекло. Вокруг окон и дверей были красные отводы. На полках по углам стояли кувшины, бутылки и фляжки зеленого и синего стекла, резные серебряные кубки, позолоченные чарки всякой работы: венецианской, турецкой, черкесской. Берестовые скамьи вокруг всей комнаты; огромный стол под образами в парадном углу; широкая печь с запечьями, уступами и выступами, покрытая цветными пестрыми изразцами...» [2].

Работая над данным отрывком, студенты получили представление о том, какой была обстановка комнат в украинском доме, узнали значение многих незнакомых слов, которые встретились им в тексте (*светлица, нагайка, отводы, чарка, Образ, изразцы* и т.д.). В свою очередь студенты могли рассказать о том, как выглядит комната, в которой они живут дома, а также как традиционно выглядела главная комната дома в их стране 100-200 лет назад.

Дополнительными материалами к занятиям стали художественные фильмы-экранизации литературных произведений Н. Гоголя. Студентам предлагалось просмотреть отрывок из фильма с последующим выполнением заданий, или посмотреть фильм целиком. После этого, как правило, следовало обсуждение основной идеи произведения, а также выполнение ряда заданий.

По схожему принципу строилась работа с биографическими материалами и литературными произведениями Г. Ф. Квитки-Основьяненко. Однако стоит отметить, что материалом для данных занятий также стали песни и юмористические отрывки из произведения «Шельменко-денщик». Так, студентам было предложено прослушать песню «Грыцю, Грыцю, до роботы», написанную Г. Ф. Квиткой-Основьяненко. После работы над текстом песни, студенты смогли исполнить её вместе с преподавателем.

Наконец, в процессе работы над литературными произведениями «Ночь перед Рождеством», «Шельменко-денщик» иностранные студенты смогли познакомиться с некоторыми элементами свадебных традиций (*сватовство, вынос гарбуза, благословение, венчание*), а также с традициями и праздничными обрядами, связанными с Рождеством (*приготовление рождественской кутьи, колядование*). В свою очередь студенты рассказали о праздничных и обрядовых традициях своей страны.

На занятиях, посвященных жизни и творчеству Т. Г. Шевченко, особое внимание уделялось картинам и гравюрам великого кобзаря. На них иностранные студенты могли увидеть, как выглядели украинские дома и сёла в 19 веке, а также традиционные украинские наряды.

В заключение следует отметить, что комплексная и целенаправленная работа над специальными художественными текстами, посвященными творчеству украинских писателей и поэтов, способствует процессу формирования у иностранных студентов социокультурной компетенции, а также активизирует их мотивацию к знакомству с украинской культурой.

ЛИТЕРАТУРА

1. Аксенова Г. Н. О целесообразности использования художественного текста специальной тематике на уроках РКИ в медвузах [Электронный ресурс] / Г. Н. Аксенова, Н. Е. Кожухова, З. Н. Саханков. // Международная научно-практическая конференция «Русский язык в контексте межкультурной коммуникации». – Самара, 2011. – Режим доступа: www.bsmu.by/files/357f802a2d4c8d2c146100077fac7b20/
2. Гоголь Н. В. Тарас Бульба : повесть / Н. В. Гоголь. – Москва : Книга, 1984. – 325 с.

3. Кушнір І. М. Формування соціокультурної компетентності іноземних студентів у процесі навчання російської мови / І.М. Кушнір // Автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.02 – теорія та методика навчання (російська мова). – Херсонський державний університет. – Херсон, 2012. – 23 с.

4. Соляник О. Е. Процесс обучения русскому языку иностранных бакалавров технического вуза: проблемы и специфика [Электронный ресурс] / О. Е. Соляник // Гуманитарный вестник. – вып. 3 (5). – 2013. – Режим доступа: URL: <http://hmbul.bmstu.ru/catalog/lang/ling/54.html>

5. Уварова Т. Ю. Методические указания к практическим занятиям по русскому языку как иностранному (социокультурная сфера общения) / Т. Ю. Уварова. – Харьков : ХНАДУ, 2013. – 35с.

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПЕРЕВОДА С РУССКОГО ЯЗЫКА НА КИТАЙСКИЙ ЯЗЫК

Ху Янвэй, КНР
Кильдюшова И. В.

Түйін

Мақалада мәтінді түсіну сапасы түпнұсқа мәтінді түсіну мен оны жасаған аударма жұмысының технологиясына байланысты болатындығы жөнінде айтылады.

Summary

According to the authors translation quality substantially depends on understanding of the original text and technology of translation work.

Художественный перевод – вид литературного творчества, в процессе которого произведение, существующее на одном языке, пересоздается на другом. Между исходной точкой и результатом творчества переводчика – сложный процесс «перевыражения» жизни, закрепленный в образной ткани переводимого произведения. От оригинального творчества художественный перевод отличается зависимостью от объекта перевода.

Первым человеком, который в Китае занимался теорией перевода был Янь Фу (08.01.1854 – 20.20.1921). Он был по национальности ‘хань’, родился в уезде Хоугуань провинции Фуцзянь. Он был влиятельным общественным деятелем, мыслителем, переводчиком и педагогом на закате династии Цин. Янь Фу был одним из передовых китайцев, которые учились в Европе и переводили произведения западных философов. Одним из его главных достижений состоит в том, что он обобщил критерии перевода, обозначив главными: достоверность, доходчивость и изящество. Его теория была самой ранней в истории китайского перевода. Критерий «достоверность» занимает первое место. Это значит, что понимание оригинала очень важно для переводчика. Перевод может считаться достоверным, только если переводчик глубоко понимает оригинал. Это не так легко, учитывая особенности языкового сознания каждого народа. Следующий критерий – «доходчивость» - подразумевает умение переводчика адекватно передать содержание и подтекст, не внося лишнего и не упрощая текст. Третий пункт – «изящество». Это важная и самая трудная часть перевода. Если хочешь сделать текст красивым и искусным, нужно иметь высокий уровень родного языка и эстетический вкус. Все теории перевода в Китае в последующие годы были построены на основе критериев Янь Фу.

Художественный перевод является межъязыковым и межкультурным общением. Автор убедилась в этом, получая навыки художественного перевода на материале прозы В.В. Набокова. Для своей диссертации магистра я переводила с русского языка на китайский

рассказ Владимира Набокова «Удар крыла». Чтобы сделать качественный перевод текста, нужно знать культуру и менталитет автора произведения. И тогда получится передать весь замысел, настроение, эмоции, сохранить стиль исходного текста. Читатель должен получать удовольствие от того, что читает, не думая о переводе. Прежде, чем приступить к переводу одного рассказа, я прочитала другие рассказы и романы В.Набокова на китайском языке. Для понимания смысла данного произведения я много раз перечитывала его. При переводе мне помогли следующие методы:

1. Транслитерированный перевод.

Этот метод используется, когда нужно перевести имена, географические названия, понятия, для перевода которых нет подходящих китайских слов. Если выражение впервые используется в китайском языке, нужно добавить интерпретации. Например, в рассказе есть предложение *Он приехал в эту гостиницу, в этот морозный, модный уголок Церматта.* «Церматта» - это название места, но в словаре и в Интернете я не нашла это слово. Переведя это слово на английский язык, я узнала, что это название городка, который находится в Альпах. Поэтому на китайском языке это выглядит так “采尔马特”, но произносится как на русском языке. Также я добавила интерпретацию. Но, например, к таким словам как: рубль, большевик, меньшевик, КГБ, водка и некоторым другим добавлять интерпретацию не нужно, так как почти все их знают.

2. Дословный перевод.

Дословный перевод, который еще называют «методом непосредственной трансплантации», передает читателям особенности национальной культуры и специфическую страноведческую информацию. Сохраняя экзотику оригинала, переводчик помогает читателю окунуться в атмосферу чужой культуры. Что касается слов и выражений из области эмоций, чувств, общественного опыта, то здесь все более или менее одинаково. В этом случае успешно используется дословный перевод. В качестве примера приведем такие устойчивые выражения как: «отмыть деньги» буквально переводится “洗钱”, «паралич власти» - “政权瘫痪”. Можно найти в русском и китайском языках пословицы, поговорки и устойчивые выражения, содержание и форма которых полностью совпадает. В таком случае используется буквальный перевод. Например:

Куй железо, пока горячо.(趁热打铁)

Капля камень точит.(水滴石穿)

Беда не приходит одна.(祸不单行)

Капля камень точит.(水滴石穿)

3. Вольный перевод.

Этим методом очень трудно овладеть, но он часто используется в художественном переводе. Китайские ученые обычно так характеризуют этот вид перевода: он передает содержание текста, мысли автора, скрытые смыслы без сохранения первоначальной формы (грамматической, синтаксической и проч.). Поэтому этот метод называют «вольным переводом». В своей работе над текстом В. Набокова я столкнулась со следующей фразой:

«...полежал на спине, глядя в потолок, где тускло белели пробившиеся лучи, - как ребра...». В предложении сравниваются «лучи» с «ребрами», но это не очень приемлемо для китайского языка “月光像肋骨一样”. Поэтому я посчитала нужным использовать стилистические средства, и перевела это предложение так:

他仰面躺着，望着映在天花板上的几条银灰色的月光。

По моему мнению, качество перевода в значительной степени зависит от глубины понимания текста оригинала и технологии переводческой работы над ним. Переводчик должен учитывать различия культур и языков. С одной стороны, необходимо донести до

читателя смысл исходного текста, с другой стороны, нужно учитывать способность целевой аудитории воспринять этот текст. Транслитерации, дословный перевод, объяснения, замена, вольный перевод и другие методы являются эффективным средством «трансплантации» культурной информации. Выбор метода зависит только от переводчика. Переводческая деятельность в значительной степени является выбором и может претендовать на то, чтобы работа стала фактом искусства. Переводчик должен найти баланс между оригиналом и своей версией этого текста.

ЛИТЕРАТУРА

1. <http://www.refegrad.ru/index.php?id=409>
2. 许钧. 译学探索的百年回顾与展望——评《论信达雅——严复翻译理论研究》[J]. 中国翻译, 1999 (4): 48-50.
3. 张善真. 关于直译和意译新定义的研究[J]. 江苏工学院学报, 1993, 1: 018.
4. 蒋小菊. 俄译汉中处理文化差异现象的翻译技巧[J]. 考试周刊, 2010 (28): 32-34.
5. 李铮. 翻译与文化——俄译汉中对文化差异现象的处理问题[D]. 吉林大学, 2004.

САМОСТОЯТЕЛЬНАЯ РАБОТА КАК ПРЕДПОСЫЛКА УСПЕШНОЙ РЕАЛИЗАЦИИ ПРОЕКТНОГО ПОДХОДА

Цимбал Т. Н.

Резюме

В статье рассматриваются возможности использования современных компьютерных технологий в самостоятельной работе иностранных студентов при изучении русского языка как иностранного. Характеризуются сферы применения интернет-технологий в лингвоилактической деятельности. Отмечается необходимость проектного подхода в организации самостоятельной работы как предпосылка ее успешной реализации.

Ключевые слова: Самостоятельная познавательная деятельность, интернет-технологии, интернет-ресурсы, лично-ориентированное обучение, автономность, индивидуализированный подход, коммуникативная методика, проектная методика.

Summer

The article deals with the use of modern computer technology in independent work of foreign students at the study Russian language to the foreign learners. The purviews of internet-technologies are characterized in language learning. The necessity of the project approach in the organization of independent work as a prerequisite for its successful implementation.

Keywords: Independent cognitive activity, internet resources and services, personality-oriented educating, no interaction, individualized approach, communicative methodology a project.

За последние десятилетия мир кардинально изменился. Современное общество характеризуется внедрением компьютерных сетей и массовым использованием ресурсов глобальной сети Интернет, которые способствуют созданию новых образовательных технологий. Внедрение информационно-коммуникационных технологий способствует достижению основной цели модернизации образования – улучшению качества обучения,

увеличению доступности образования, обеспечению гармоничного развития личности, ориентирующейся в информационном пространстве.

Стремительные метаморфозы в обществе повлияли не только на изменение его состояния, но и стали действенным импульсом для появления на современном этапе различных подходов к обучению русского языка как иностранного (РКИ).

Под давлением современных информационных процессов наметились существенные семантические сдвиги в методике обучения РКИ, которая должна быть гибкой и учитывать все факторы, влияющие на успешность обучения.

Информационно-коммуникационные технологии (ИКТ) в процессе обучения русскому языку как иностранному в современном учебном процессе становятся одним из важнейших способов развития самостоятельной деятельности студентов. Этому вопросу посвящены работы Полат Е.С., Азимова Э.Г., Тряпельникова А.В., Богомолова А.Н. и др. [1, 2, 5, 6, 7]. В них подчеркивается, что применение ИКТ на уроках русского языка является не только новым техническим средством, но и новыми формами и методами преподавания, новым подходом к процессу обучения, связанным, прежде всего, с мыслительными операциями анализа, синтеза, абстрагирования, идентификации, сравнения, сопоставления, вербального и смыслового прогнозирования.

Актуальность статьи обусловлена тем, что самостоятельная работа приобретает в учебном процессе доминирующую роль и должна быть качественно особым образом организована. Поэтому практические наработки использования ИКТ при организации эффективной системы заданий для самостоятельной работы по РКИ – более чем актуальны.

Цель статьи – проанализировать возможности использования современных компьютерных технологий и проектного подхода в самостоятельной работе иностранных студентов при обучении РКИ.

Основной целью использования ИКТ в изучении русского языка является формирование у иностранных студентов коммуникативной компетенции и развитие их личности через общение и совершенствование их в этой области.

Использование ресурсов и услуг Интернет в обучении РКИ имеет исключительное значение, так как с его помощью обеспечивается возможность реального общения, предоставляется доступ к аутентичным материалам и большому количеству обучающих ресурсов в текстовом, аудио- и видео- форматах. В контексте языкового образования это позволяет создать технологическую обучающую языковую среду для формирования совокупности иноязычных компетенций.

Сегодня выделяются несколько основных сфер использования разнообразных возможностей интернет-технологий. Во-первых, использование интернет-технологий как источника получения информации. Интернет позволяет получить доступ к неограниченному количеству текстовых, звуковых, электронных версий печатных изданий, каталогов библиотек, использованию поисковых систем, порталов, баз данных, систематизирующих ресурсы по определенной тематике, ориентированных на практические потребности пользователей. Эти ресурсы можно использовать в качестве современного аутентичного материала при изучении лексико-грамматических и коммуникативных тем, как опорный материал для организации поисковой деятельности студентов в русских Интернет-ресурсах, как инструмент для поиска и сбора информации по темам исследовательских проектов. Нужно отметить, что в учебных целях работа с поисковыми системами и информацией, полученной из разных источников в Интернете, используется в основном в качестве дополняющих материалов по исследовательским темам и реже – как основной материал для выполнения отдельных заданий.

Во-вторых, использование интернет-технологий в коммуникационной сфере. Интернет предоставляет услуги общения с носителями русского языка в режиме он-лайн (электронная почта, телеконференции, аудио-чаты, гостевые книги, блоги и др.). В этом качестве электронная коммуникация помогает частично решить проблему создания языковой

среды, дающей дополнительные возможности для общения на русском языке. Эти ресурсы могут быть использованы преподавателем для поддержки и повышения уровня знаний, оценки речевого поведения своих студентов в разных коммуникативных ситуациях. Организация электронной коммуникации может быть реализована различными способами:

- как участие в индивидуальном или групповом телекоммуникационном проекте (реализация технологии «метод проектов»),

- как ведение сетевых дневников в качестве инструмента для решения задач профессионального самообразования иностранцев (рефлексия, реализация технологии «портфолио»),

- как общение по переписке с представителями страны изучаемого языка,

- как использование электронной почты для диалогового обмена информацией между студентом и преподавателем в рамках дистанционного обучения.

Использование интернет-технологий в процессе обучения русскому языку как иностранному является эффективной языковой практикой, с помощью которой осуществляется переход от формы к содержанию в сторону истинного общения.

В-третьих, наибольший интерес представляет такая сфера применения интернет-технологий как обучающие ресурсы, размещенные в интернете. К ним относятся сетевые учебные программы (сетевые учебно-методические комплексы, сетевые учебники и учебные пособия), виртуальные образовательные среды, сетевые инструментальные оболочки и сетевые прикладные средства, позволяющие организовать обучение, создавать учебные материалы и управлять учебным процессом.

Такая специализированная Интернет среда обучения РКИ представляет собой структурированное сетевое окружение участников лингводидактического процесса. Оно интегрирует комплекс справочно-информационных, учебно-методических и прикладных средств на электронных носителях, а также пользовательские и коммуникационные сервисы. Все это в совокупности позволяет организовать регулярное учебное взаимодействие субъектов обучения, как постоянно контактирующих, так и разделенных пространством и временем.

В-четвертых, Интернет выступает как средство развлечения (игровые технологии).

Таким образом, можно констатировать, что интернет-среда дает иностранным студентам и преподавателям РКИ возможность максимально эффективно использовать разные информационно-образовательные и обучающие электронные ресурсы в учебном процессе для развития самостоятельности учащихся. Это способствует модернизации традиционных форм обучения РКИ, повышению мотивации студентов, а также формированию профессиональной и коммуникативной компетенций.

Особое внимание в научных работах уделяется личностно-ориентированному обучению, автономности обучения в связи с центральной для современной педагогической системы идеей рассматривать субъект как центральный элемент системы образования (И.А. Зимняя, И.С. Якиманская, Е.С. Полат, А.А. Леонтьев и др.) [3, 4, 5, 6]. Суть процесса формирования учебной автономности состоит в стимулировании развития мотивации, знаний и умений, необходимых для самостоятельного учения (автономность студента как субъекта познания), самостоятельного общения на русском языке (автономность студента как субъекта коммуникации), самостоятельности личности (автономность студента как личности). Все эти методические идеи должны учитываться при отборе и организации содержания обучения.

В последние годы активно развивается концепция самоуправляемого (автономного) обучения. Она основана на ответственности студента за выбор способов обучения, создания условий для доступа к образовательным ресурсам, личную ответственность за планирование, реализацию и результаты обучения. Уже накоплен опыт использования современных технологий, в основе которых лежит общая цель обучения – научить иностранных студентов общаться на русском языке, а также внести необходимый вклад в становление и развитие

личности учащихся, направленных на реализацию творческого потенциала личности. Это обучение в сотрудничестве, метод проектов, языковой портфель, интеллект-карты и др. Базисным принципом перечисленных технологий является принцип активной коммуникации, за основу которого берутся ситуации различного характера (от социально-бытовых до проблемных). Ситуации реализуются через работу в группах (коллективная работа), которая вместе с тем носит и личностно-ориентированный характер и эффективней всего реализуется в положительной психологической атмосфере взаимопонимания и активного взаимодействия, где студенты делятся не только информацией, но и эмоциями.

Важную роль в овладении русским языком играют различные стратегии его усвоения иностранными студентами, определяющие характер тренировки языкового материала.

При подборе и составлении конкретных упражнений (включая текстовое наполнение и формулировки) в соответствии с положениями современной коммуникативной методики необходимо руководствоваться несколькими принципами: 1) интерес, значимость для студентов; 2) доступность, понимание всех компонентов учебного материала; 3) неизбежность появления речевой реакции; 4) обеспечение языковой реакции соответствующими лингвистическими средствами; 5) возможность прогнозирования ответов (их типов).

Анализ литературы (Полат Е.С., Богомолов А.Н.) [2, 5, 6] и результатов проектной методики показывает, что при планировании проектной деятельности по русскому языку следует учитывать следующие параметры: основные этапы осуществления проекта (целеполагание, поиск, формулирование проблемы, сбор и анализ информации, решение проблемы и экспертиза проекта); виды проектных задач (поисковые, дискурсивные, исследовательские, творческие); уровень проблемности проектных задач, а также формируемые в ходе решения проектных задач компетенции.

Одним из главных принципов проектной работы является сочетание целей и способов деятельности, характерных для проблемного обучения, личностно-ориентированного подхода, направленных на обдумывание профессионально значимых компетенций, центральными из которых являются коммуникативная и социокультурная компетенции. Особое внимание уделяется разработке тематики проектной деятельности студента для того, чтобы ее участники понимали реально существующие связи темы проекта и будущей учебной и профессиональной деятельности. Важным фактором формирования необходимых компетенций является совместная творческая поисковая деятельность студентов и преподавателя в разных формах (совместно-взаимодействующей, совместно-индивидуальной и совместно-распределенной) и общение, направленное на выполнение профессионально ориентированного проектного задания. Преподаватель перестает быть только лишь источником знаний и становится организатором процесса изучения языка, которое должно стимулировать интеллектуальное и моральное развитие личности студента, активизировать его потенциальные возможности, формировать критическое мышление, способность и готовность пользоваться русским языком как языком общения.

Основой проектного подхода является развитие познавательных навыков учащихся, умений самостоятельно конструировать свои знания и ориентироваться в информационном пространстве. Проект – это работа студентов, которая практически самостоятельно планируется и реализуется ими и в которой речевое общение включено в интеллектуально-эмоциональный контекст другой деятельности. Таким образом, самостоятельная деятельность студентов – одно из основных условий необходимых для использования проектного метода. Принцип автономности обучения является одним из ключевых методических принципов, на которых базируется проектный подход.

В современном образовательном процессе ИКТ позволяет находить эффективные методы решения традиционных образовательных задач. В вузах применение ИКТ характеризуется тенденцией перехода от частного использования к комплексному и системному внедрению в учебный процесс. Современные программные средства и новые

технологии обучения позволяют по-новому организовать самостоятельную учебную деятельность.

Основным направлением развития современных технологий в обучении РКИ является их соответствие коммуникативным задачам обучения, учет и реализация индивидуализированного подхода, развитие самостоятельности, креативности и творчества личности студента. Дальнейшие лингводидактические исследования, использование новых видов учебных материалов позволят в значительной мере увеличить эффективность обучения РКИ.

В Харьковском национальном автомобильно-дорожном университете (ХАДИ) активно ведется работа по внедрению ИКТ в учебный процесс: создан образовательный портал, файловый архив, разрабатываются дистанционные курсы. Преподаватели-русисты создают свои интернет-блоги, ищут новые формы обучения языку, развивая творческую самостоятельность иностранных студентов.

Дальнейшую перспективу исследования составляет разработка системы творческих заданий (проектов) по русскому языку, направленных на развитие коммуникативных умений иностранных учащихся в соответствии с их уровнем владения языком.

ЛИТЕРАТУРА

1. Азимов Э.Г. Методика организации дистанционного обучения русскому языку как иностранному. М., 2006.
2. Богомолов А.Н. Интернет среда в обучении русскому языку как иностранному. (http://www.pandi.ru/text/77/305/24_137/php)
3. Зимняя И.А. Педагогическая психология: Учебник для вузов. Изд. Второе, доп., испр. и перераб. – М.: Логос, 2003. – 384 с.
4. Зимняя И.А. Психология обучения иностранному языку. – М.: Рус. Яз., 1989. – 219 с.
5. Полат Е.С. Метод проектов на уроках иностранного языка//Иностранные языки в школе. 2000, №№ 2, 3.
6. Полат Е.С. Типология телекоммуникационных проектов//Наука и школа. 1997, № 4.
7. Тряпельников А.В. Современные компьютерные технологии: виртуальные формы организации самостоятельной работы//образовательные технологии и общество (EDUCATIONAL TECHNOLOGY&SOCIETY). 2008. Том:11, № 2. С. 426-432.

РОЛЬ МЕЖДОМЕТИЙ В РУССКОЙ РЕЧИ И ОСОБЕННОСТИ ИХ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ В ЛИТЕРАТУРНЫХ ТЕКСТАХ

Шуховцова Т. А.

Түйін

Мақалада орыс тіліндегі одағай сөздер және олардың түрлері, мағынасы мен көркем әдебиетте қолданылу ерекшеліктері туралы сөз болады. Сонымен қоса орыс классик-жазушыларының шығармаларынан мысалдар да келтіріледі.

Summary

The article deals with the problem of interjections in Russian: their types, meanings and the peculiarities of their usage in the belletristic literature. The article is based on the citations from the works of Russian classical writers.

Национальный характер — это комплекс определяющих черт этноса, по которым можно отличить представителей одной нации от другой. Согласно общепринятой точке зрения, эмоциональность является неотъемлемой чертой русского характера. Русская эмоциональность со всеми ее свойствами: впечатлительность, чувствительность, импульсивность и т.д. непосредственно проявляется в разговорной речи, характеризующейся повышенной экспрессивностью. Исследования гендерных особенностей русской устной речи установили, что наибольшая экспрессивность присуща женской речи. Она выражается, как правило, интонационно, тогда как экспрессивность мужской речи проявляется лексически. Экспрессивную лексику составляют слова, выражающие радость, удовольствие, ласку, иронию, неодобрение, пренебрежение и пр. Важное место в русской экспрессивной лексике занимают междометия.

Междометие – неизменяемое слово, непосредственно выражающее эмоциональную реакцию на речевые или неречевые стимулы. Как часть речи оно занимает особое место и не относится ни к самостоятельным частям речи ни к служебным. Междометия не называют ни предметов, ни признаков, ни действий и не служат для связи слов, они передают наши чувства. В составе предложения междометия держатся обособленно, отделяясь обычно на письме запятой, восклицательным знаком или многоточием.

При чтении литературных произведений в иностранной аудитории следует уделить особое внимание междометиям. В художественном тексте междометия непосредственно выражают симпатии и антипатии героев произведения, их душевное состояние и реакцию на те или иные события, а также часто служат авторской речевой характеристикой персонажей.

Междометия могут быть однозначными (*ба, эй, чу и др.*) и многозначными (*а, ай, ах, о, ого и др.*). Они, как правило, тесно связаны с жестами и мимикой, отражающими различные эмоции. В зависимости от ситуации одно и то же междометие может означать разные чувства. В письменной речи, т.е. в литературном произведении, расшифровка значения междометий зависит от контекста в целом, от авторской ремарки, от описания жеста и мимики героев:

– *А, это ты?.. – промычал он недовольным голосом (А.П.Чехов)*

Рассмотрим несколько примеров употребления междометия **А**. Оно может выражать:

1. узнавание при встрече с кем-либо, иногда в сочетании с радостью, разочарованием, злорадством и т.п.

– *А-а-а... вы целуетесь? – сказал он. – Хорошо же! Я скажу мамаше. (А.П.Чехов)*

2. припоминание

– *Кузина, помнишь Грандисона?»*

– *Как, Грандисон?.. а, Грандисон!*

Да, помню, помню. Где же он? (А.С.Пушкин)

3. ужас, отчаяние

– *Ааа! – промычал Вронский, схватившись за голову. – Ааа! что я сделал! (Л.Н.Толстой)*

4) решимость

– *А! была не была, не с чего, так с бубён! (Н.В.Гоголь)*

Иногда одним междометием можно выразить совершенно противоположные чувства – восхищение (1) и опасение (2):

1. *Ах! Франция! Нет в мире лучше края!*

2. *Ах! Злые языки страшнее пистолета! (А.С.Грибоедов);*

радостную неожиданность (3) и боль (4):

3. – *Боже мой, окунь! Ай, ах...*

4. – *Миленькие, славенькие, голубчики, не буду! Ай, ай, простите! (А.П.Чехов)*

И наоборот, одно и то же чувство, например, восторг возможно выразить разными междометиями.

1. *О, в этом радужном виденье Какая нега для очей! (Ф.И.Тютчев)*

2. *Ах, прелесть! восхищение! (А.Н.Островский)*

В устной речи значение междометия помогает понять ситуация, интонация говорящего.

Междометия порой бывают безадресными, т.е. могут произноситься в отсутствии собеседника. Например, эмоциональные возгласы, выражающие досаду при неудачном результате какого-либо вида деятельности (*эх, черт*), а также междометные реакции на какой-нибудь внешний стимул: запах, холод (*фу, брр*) не требуют обязательного присутствия другого человека.

По структуре междометия разделяют на простые, состоящие из одного слова (*о, ай, ох*), и сложные, состоящие из двух и более слов (*увы и ах, вот тебе раз*).

По значению выделяют следующие междометия:

1. эмоционально-оценочные, выражающие чувства, настроения: *ах, ой-ой-ой, ужас, увы, боже мой, вот тебе на, слава богу, как бы не так, фи и др.*;

2. побудительные, которые являются командой, приказом или приглашают к совместному действию, ободряют: *айда, ау, ну, эй, караул, вон, марш, ш-ш, цыц*; среди них можно выделить команды, адресованные животным: *тпру, но, кыш, брысь, кис-кис, цып-цып, ату, улю-лю, фас*.

3. этикетные, являющиеся формулами вежливости: *здравствуй(те), привет, спасибо, прости, пока*.

По происхождению междометия можно разделить на непроизводные и производные.

Непроизводные междометия не соотносятся со словами других частей речи и состоят обычно из одного, двух или трёх звуков: *а, о, у, э, ах, ох, эх, ого, увы*. В эту же группу входят составные междометия типа *ай-ай-ай, ну-ну* и т.п.

Производные междометия образуются от других частей речи:

а) существительных (*батюшки, господи*);

б) глаголов (*здравствуйте, прощайте*);

в) наречий (*довольно, полно*);

г) местоимений (*то-то*).

В состав производных междометий вошло некоторое количество заимствованных слов: алло (англ. hallo), бис (лат. bis), баста, браво (итал. basta, bravo), айда, караул, ура (тюрск.).

Среди междометий большой пласт составляют устойчивые словосочетания и фразеологизмы: *о, господи; боже сохрани; вот так номер; как бы не так; черт побери, скажите на милость и др.*

От междометий образуются знаменательные слова: *ах* → *ахать–аханье, аховый, ну* → *понукать–понукание, хм* → *хмыкать–хмыканье, ш-ш* → *шикать, шиканье* и т.п.): 1. *Оханьем поля не переедешь, плачем горю не поможешь (Пословица)*. 2. *А бывает, и апатия нападет на меня, тоска, настроение аховое... (В.Петелин)*.

Междометие иногда выступает в роли члена предложения – подлежащего, сказуемого и др.: 1. *На лице провизора изобразилось «тьфу» (А.П.Чехов)*. 2. *Если парень в горах – не ах, если сразу раскис – и вниз... (В.С.Высоцкий)*. 3. *Ахи да охи не дадут подмоги (Пословица)*.

Междометие может заменить даже целое предложение, обозначив законченную мысль: 1. – *Мы вчера поднялись на Талгарский перевал. – Ого!*;

2. – *Ты сдал экзамен? – Увы!*

Основные значения наиболее употребительных междометий:

Ай-ай-ай – упрёк, испуг, одобрение, насмешка. *Ай-яй-яй!* *Быть ворчливым плохо!* (Л.Зубкова)

Ай да – в сочетании с именем или глаголом выражает похвалу. *Ай да Солоха!* (Н.В.Гоголь)

Ах – изумление, радость, надежда, внезапность, опасение, горе, сожаление, испуг, отчаяние. *Ах! Как скоро ночь минула!; Ах! Боже мой! Что станет говорить Княгиня Марья Алексевна!* (А.С. Грибоедов)

Ну – побуждение, удивление, восхищение, негодование, ирония. *Ну, что я робею?* (А.П. Чехов)

О – восхищение, боль, отчаяние. В поэтических произведениях используется в качестве риторического восклицания и обращения:

О, как убийственно мы любим! (Ф.И. Тютчев);

О Волга! Колыбель моя! (Н.А. Некрасов).

Ох – страдание, боль, испуг. *Ох, сердце не на месте!* (А.С. Пушкин)

У – укоризна, удивление, негодование, страх. *У! как теперь окружена Крещенским холодом она!* (А.С. Пушкин)

Ух – удивление, высокая оценка, восхищение, облегчение. *Ух, какой большущий!* (Лесков); *Ух! кончено – душе как будто легче.* (А.С. Пушкин)

Э – изумление, сомнение, недоверие, возражение. *Э, позвольте, Петр Иванович, я расскажу. – Э, нет, позвольте уж я.* (Н.В. Гоголь)

Эх – сожаление, неудовольствие. *Эх, Самсон Силыч! Уж вы во мне-то не сомневайтесь!* (А.Н. Островский)

В заключение приведем фрагменты текста из первой части романа Ф.М. Достоевского «Идиот» (отдельные фразы из разговора главного героя князя Мышкина с Рогожиным и Лебедевым), где междометия являются яркой речевой характеристикой персонажей – вежливого, деликатного Мышкина, грубого, необразованного наследника купца-миллионера Парфена Рогожина и наглого, льстивого чиновника Лебедева.

Рогожин. Из-за границы, что ль?

Мышкин. Да, из Швейцарии.

Рогожин. Фью! Эх ведь вас!.. – Черноволосый присвистнул и захохотал.

Лебедев. Хе! Денег что, должно быть, даром переплатили, а мы-то им здесь верим, — язвительно заметил черномазый.

Мышкин. О, как вы в моем случае ошибаетесь, — подхватил швейцарский пациент тихим и примиряющим голосом.

Лебедев. Даром деньги на письма истратили. Гм... по крайней мере простодушны и искренны, а сие похвально! Гм... генерала же Епанчина знаем-с...

Мышкин. О, еще бы! — тотчас же ответил князь, — князей Мышкиных теперь и совсем нет.

Лебедев. Хе-хе-хе! Последняя в своем роде! Хе-хе!

Рогожин. Ишь ведь! (мигнул он на него князю) и что только им от этого толку, что они прихвостнями тотчас же лезут?

Лебедев. А теперь миллиончик с лишком разом получить приходится, и это по крайней мере, о господи! — всплеснул руками чиновник.

Рогожин. Тьфу тебя! — сплюнул черномазый.

Рогожин. Эй ты, пугало гороховое! — обратился он к чиновнику.

Рогожин. Эвона! Да мало ль Настасий Филипповн!

Лебедев. Ан, может, и знаю-с! — тормошился чиновник.

Рогожин. Эге, да ты вот что! — действительно удивился наконец Рогожин. — Тьфу, чёрт, да ведь он и впрямь знает.

Лебедев. Эх! Ух! — кривился чиновник.

Междометия принадлежат конкретному языку и конкретной национальной культуре и требуют специального изучения при овладении иностранным языком.

ЛИТЕРАТУРА

1. Краткая русская грамматика. Под ред. Н.Ю.Шведовой. М., Рус.яз., 1989.
2. Середа Е.В. Нерешенные проблемы изучения междометий.

РАЗДЕЛ 2

ø ЛУЧШИЕ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ И ШКОЛЬНИКОВ

Ахмади Ахмет Құрметұлы
С. Торайғыров атындағы
Павлодар мемлекеттік университеті
филология факультетінің 1-курс студенті

*

ӨЛЕҢ-ҒҰМЫР

Қара түнің жанарына көп қарап,
Өзік алғам, сезімімді ноқталап.
Енді, міне, өмір деген мен үшін,
Жалғыздыққа өлең жазу боп барад...

Жанарымда дөңгеленсе бар әлем,
Жалғыз ғана бақытыма балар ем.
Кеудемдегі арпалысты жазуға,
Өміріме серік болды қара өлең.

Кеудедегі маза бермес күй жайлы,
Жазар едім... қағазыма сыймайды.
Жұбатшы деп күнәсі көп ғаламды,
Тәңір маған тағдыр берген шимайлы.

Бұл күйімді ұға алады менің кім?!
Бақытты емен, біле-білсең теңім мұң.
Құдіретіңді мойындамай кетіп ем,
О Ұлы өлең, жеңілдім...

Ей, қара өлең келгенімен жатсынғың,
Жыр жазғызбай қоймас маған Тақсыр-Күн.
Бір тағдыры ақымақтың, аманат,
Өмірімді өлеңіме тапсырдым...

*

СОЛ БІР КҮН...

Білесің бе өкінем өткенге мен,
Сағынышым сорғалап от кеудеден.
Жаныңды мұңға тастап, осы екен-ау,
Қабырғанды қайғы кеп сөккен деген.

Есінде ме сол бір күн ақ елігім,

Ұшқыны қалды көзде және бүгін.
Әлі есімде бақытқа мас қылдырып,
Әлем маған сыйлаған әдемі күн.
Суретке көп түсіп ек...
Есінде ме?!
Бірақ бірі қалмапты көшірмеде.
Ол күн менің жанымда мәңгі қалған,
Сондықтан ұмыт деме, өшір деме!!!

Жанарымда сол күнгі қылықтарын,
Мен сені сүйген екем... бір ұққаным.
Әлемнің қай жерінен табар екем,
Саған деген сезімнің сынықтарын.

Білемін жаным маған өкпеледің,
Қиылып қимай-қимай кеткен едің.
Екеумізді айырған күз еді ғой,
Мен күзді сол үшін де жек көремін.

Білсе де ауыр-ауыр арқамда мұң,
Сол күнім қалдырған ед(і) қолтаңба мың.
Барар едім...
«Сен неге жалғызсың?» – деп,
Аспанның сұрауынан қорқам, жаным.

Не деген шешімі жоқ сұрақ дерсіз,
Өмір осы болмайтын бір әттеңсіз.
Екеуміз кездескен жер күтіп-ақ тұр,
Бірақ сенсіз...

*

АСПАН...

*Жылады тағы
Аспаным бүгін,
Аспаным өлең оқыды...
Айбол Исламғалиев*

Сезіне, сүйсіне, сағына,
Сол Аспан мұң қосқан жанына.
Бір ақын жердегі жыр жазсын,
Жылашы тағы да...

Жанбырға қосылып боздасын,
Ұлы өлең жазылу керек қой жазғасын.
Сол ақын жыр жазу үшін де,
Қажетті көз жасың...

Неліктен жылауың басылды,
Неліктен сезімін мына Аспан жасырды.
Тамшылар өлеңін тербесін,
Көрсетші жасыңды...

Кеудесі үнсіздік, тыныштық,
Тек тамшы тырсылы...
Тым ыстық.
Ол күтсе жалғыз-ақ күтеді,
Аспаннан құлауын күміс шық.

Жүрегі үмітке байланып,
Көк Аспан жыласа қайғы алып.
Ақын бар, өмірі біткесін,
Кететін тамшыға айналып...

Бақыткелді Думан
Л. Н. Гумилев атындағы
Еуразия ұлттық университеті
3-курс студенті

ТҰМАН

«Әлия, біз сені сағындық... Біз. Әуелі аузына ақ сүт дарытып, тас емшегін жібіткен, сен он сегізге келгенше соқа басы сопиып сорлап жүріп тілеуінді тілеген - асыл анаң. Сосын, өміріңнің ең тәтті шақтарын бірге бөлісетін – біз, студент достарың. Баянды болашағы бар Мәңгілік еліңнің іргесіндегі, өз орнына сен қаланбасаң кетік боларын түсінсе деп, байлығының бір түйірі екенінді ескерсе деп сенім артқан ұлы ұлтың, жас, егемен елің бар...» – деп басталған хатты оқып бітіргенде, арандалып алданып, адасып жүріп өткізген қателіктерінен құралған күнә тамшысы жанарынан үзіліп қағазға тамды.

Ұлттық бірыңғай тестідегі жинаған ұпайдың маңызы – оны қалай алуда емес, бәлкім, қанша алуға байланысты болса керек. Он бір жыл бойы үйренген бір есептің ұпайдағы құны – білу, ақыл тоқтатқаннан бастап баршамызға парыз болған оңай сұрақтың құнымен тең. Осы алған бір ұпай – жас түлектің ертеңгі өмір деген мұхитқа шарлайтын университет атты ақ кемеге мінетін билеттің бағасы болмақ.

Анасының үкілеген үміті, ел жүрегі Астанадағы «біз алмайтын асу жоқ» деп ұрандатқан білікті университетке түсті. Жайлы жатақханаға орналасып, жаңа достар тапты. Бірінші қыркүйекте бір топта оқитын өзі сияқты өрендермен бірге танысу сабағына қатысты. Әдеби орта. Болашақ мұғалималармен келешек ақын жазушы азаматтардың ортасы. Теледидардан көріп, тамсанып жүретін зиялы буын өкілдері көз алдында жаңа өмірге сәттілік тілеп, ақыл-кеңестерін айтуда. Әр тараптан жиналған студенттер, өз ауыл-аймағымен, сол жерден түлеген танымал тұлғаларымен мақтанып, өзінің де тегін еместігін дәлелдеуде. Қара сөзге құдірет бітіріп құбылтып сөйлеп, жауһазын жырларын жарыса жырлап, лирикалық өлеңдермен әр жүректің лүпілін бір өршітіп, өнерлерін паш етіп жатыр. Көп қыздың арасынан еңсеңнің биік болуы үшін жеке ерекшеліктерді көрсетуді, дамығың келсе бәсекелестерінді басып озып, артық оқу қажет екендігін түсінді.

Арпа ішіндегі бір бидай тәрізді қырық қыздың ортасында қаладағы Бәйтеректей биік әрі тәкаппар қарап тұрған үш жігіт. Жаңа ғана ақындығын алдыға тартқан сымбаттысы, «егіздің сыңары» әнін домбырасына қосып, әуезді үнімен әуелетіп айтты. Дәл сол сәтте, пәк көңілдерге оның бейнесі серілікке баланып, ұшқындаған албырт, алайда құпия сезімдер көп көздердің кейбірінің жүректерінен жылы ұя салып, қонақтап жатты. Ән біткесін де Әлия екеуінің көздері анда-санда түйісіп қалады. Әрине, сұлу жүзіне құп жарасымды көзілдірік таққан, сыпайы сөйлеп, өзгелерді байыппен тыңдаған қыздың білімділігі де байқалып тұрса,

қалай қарайламасқа? «Қымызды кім ішпейді, қызға кім сөз салмайды» дейтін қазақ жігітінің мың аққудың ішінен айрықша дараланған Әлияға айтар сезім сырлары бүршіктене бастады.

Алғашқы сабақтан қайтқан кездегі барлық студенттер сияқты ол да ғимараттан шыға сала ұялы телефоннан Алматыдағы анасына қоңырау шалды. Алған ерекше әсерін ақтарылып айтып жатыр. Қызының бақыттан бал-бұл жанып, жарқын-жарқын шыққан дауысын естіп, оқуға өзі түскендей қуаныштан тұтқаның аржағында анасы жылап тұрды.

Көңілді күндер өте берді. Студенттік қызығы мен шыжығы араласқан аз ғана уақыт. Отбасынан алғаш алыстаған олардың, кеуделерінде киелі сағыныш пайда болды. Сабақтан тыс кезде ана туралы әндерді шырқап, сағыныштың тәтті жастарын шығарып мауқыларын басып жүрді. Түрлі іс-шаралардағы белсенділігі мен еңбекқорлығы биіктерге қадам бастырса, көпшіл мінезі мен тартымды қылығы достарының арасында абыройын асқақтата берді. Оқу жылының бірінші жартысында шәкіртақысын сақтап, сессиясын сәтті аяқтап, ауылына, аяулы анасына қайтты.

Алматы – Астана бағытындағы жүрдек пойызда купедегі орнына жайғасты. Жанында егде жастағы орыс азаматы және шегір көзімен өңменінен өтердей тесіле қарап, жүзіне жараспаса да қаулата өсірген сақалын саумалап отырған қазақ жігіті. Оның жанында дөңгелек көздері ғана ашық, үстіне малып алғандай қап-қара киінген қыз отыр. Сәлден кейін екі жігіт үстіңгі төсек орындарына шығып жатты. Әлия бұл оғаш киінген кісілерден тіксініп қалды. Себебі соңғы кездері осындай сипаттағы адамдар туралы жайсыз хабарлар естіген. Есікті қағып, ішке жол серік кірді. Билеттер мен құжаттарын қайталай тексеруін өтінді. Әлияның жеке куәлігіндегі суретіне қарап, «көзіңізде шынымен минус барма, әлде көзілдірік жарасатын болғасын тағасыз ба? деп таныстық үшін қалжыңдады. – Екеуі де бар, қазір кітап оқу үшін алған ем, алайда жолсеріктің жеткенімше жақсы көңіл бөлуіне себепкер болса, көзілдірікті шешкім келмей қалды, – деп, ол да әзілмен жауап қайырды. Ұтымды жауабына риза болып, есімін айтып қолын ұсынды. Беті бүркелген қыздың жеке куәлігін ұстап тұрды да, «Ақмарал түріңізді көруім керек» деді. Қыз бұрылып жігітке қарады. Жігіті жүзін суытып, қатуланған қабағының астынан «шеш» дегендей ишара білдірді. Жүзін ашқанда Әлия қыздың жас мөлшерін жігіт шамалас болар деп топшылап еді, қателесіпті. Жап-жас өзі қатарлас қыз екен. Жолсерік куәліктерін қайтарып, сәттілік тілеп шығып кетті. Анасының жолда жерсің деп салып берген түскі асын үстелге қойып, енді бойы үйрене бастаған әлгі серіктес қызды асқа шақырды. Осы сөзді естіп жатса керек, үстіндегі жігіт: – «кәпірдің тамағын жеме, харам» деп тиып тастады. Орыс жігіт мырс етті. Мына сөзден соң Әлияның тамағынан қалай ас өтсін. Қапелімде тұтығып не айтарын білмей, сонда да оқталып еді, ыңғайсызданып қалған қыз, – «ренжімеңіз әпке, өзіңіз жей беріңіз, ас болсын!» – деді. Қыздың жылы шырайын танып екеуі шүйіркелесті.

- Сіз бізден қорықпаңыз, біз туралы елдің айтқан сөздері мен айыптаулары бәрі-бәрі бізге Алланың жіберген сынағы. Бұл дүние мұсылмандардың тозағы кәпірлердің жаннаты, сондықтан біз ақыреттегі жаннатқа жету үшін сабыр сақтаймыз. Жеткенше жол қысқартар әңгіменің ауаны осылай басталды. Екеуара әңгіменің тоқ етері, «Намаз оқы, дүниелік алған оқуыңның ертең Алла алдында пайдасы шамалы». Ал «Дін деген намаз оқып, қиналғанда мешітке барып дұғасын жасап, кешірім тілеу» деп қана түсінетін Әлия үшін, бастапқыда сөйлесуге зауқы соқпағанымен соңын ала қалай сыр ақтарысып қызу әңгімеге кіргенін өзі де аңдамай қалды. Жақын танысып біраз ақпарат алған «нағыз мұсылмандар» жолда, Қарағанды қаласынан түсіп қалды.

Астанаға аман-есен жеткен соң, дін туралы терең білімі жоқ Әлия, мешітке барып жөнін білгісі келді. Себебі, әдебиет саласында болғасын оқыған шығармалар да, діни сабақтар да бұл кісілердің айтқанындай сөздерді аса көп естімеген. Сондықтан сәл күмәнді еді.

Сабағынан шығып мешітке барды. Қабылдайтын ұстаз түскі асқа кетіпті. Ол да асханадан жүрек жалғап алғысы келді. Тапсырыс дайын болғанша, айналасындағы адамдарға қарап отырып, өзге үстелдегі жарасымды жаулық таққан, жүзі нұрлы кісіні бірден таныды. Жаңа

суретін мешіт ұстаздарының жұмыс кестесінен көрген. Қарсы үстелде өзінен көз алмай қарап отырған жігітті байқап, қысылып қалды. Ас алдыға келгесін көзілдірігін шешіп ұялы телефонының жанына қойды. Жаулықты ұстаз тамақтанып болып жүре бергенде, ертерек ескертейін деп жанына барды. Бұйымтайын айтып еді, ол кісі бүгін түстен кейін қабылдамайтынын айтып ертең келуін өтінді. Орнына қайта жайғасып, тамақ ішіп болғасын қайтуға ыңғайланды. Осы кезде қарсы үстелдегі әлгі жігіт келіп:

– Кешіріңіз, Мадина, халіңіз қалай? Мен сізді бұл жерден көремін деп ойламап ем.

– Кешіріңіз, сіз мені біреумен шатастырып тұрсыз.

– Жоға, сізді анық танып тұрмын. Мадияр қалай?

– Түсінбедім, менің есімім Әлия.

– Шынымен бе? Мәссаған, айыпқа бұйырмаңыз! Әскерде Мадияр деген жігітпен жақын дос болып едім. Ол маған қарындасының суретін көрсеткен, сізден аумайды екен. Оның үстіне ол да Астанада оқитын еді. Ұят болды, айыпқа бұйырмаңыз, қарсы болмасаңыз сонда да танысып қоялық. Екеуі мешіт асханасынан шығып бара жатып, көзілдірігін қалдырып кеткені есіне түсті. Қайтып келсе орнында жоқ. Алдияр күзетшілерден, отырған кісілерден сұрап еді ешкім байқамаған. Ары бері іздеп таппады, өзінің ұмытшақтығын кінәлады. Бір жағынан жігіттен ұялып, аса зәру болмағасын іздеуін қойды. Алдиярға рахметін айтып қоштасты.

Кешкісін номерін қайдан алғаны белгісіз, Watsapp, VK әлеуметтік желісінде достық жіберді. Ертеңінде сабақтан үлгере алмай мешітке келе алмады. Алдияр жиі хабарласатын болды. Әңгімелері жарасымды. Арада бір апта өтті.

Кітап оқуы көзілдіріксіз қиын болып жүргенде, Алдияр қоярда қоймай жаңадан көзілдірік силады. Дін туралы сұрақтарын өміріне енген жігіт ұмыттырған. Байқаса олда намазхан екен. Әлгі сұрақтардың жауабын береді және тамаша «уағыздар» айта алады екен. Ол өмірдің жаңа арнасына түсті.

Дінге қызығушылығы артқан соң, өз орталарына шақырды. Әпкелермен таныстырды. Әлия сабағына келуін сиретті. Достарымен де бұрынғыдай қарым-қатынаста емес. Дәрісте соңғы парта жаққа барып, діни кітаптар оқып отырады. Бөлмедегі қыздарға анау-мынауың дұрыс емес дейтінді шығарды. Олармен сиыспай жүріп, өмірдің құнсыз екенін, намазсыз адамдар кәпір екендігіне көзі жете бастады. Бұл алдамшы дүние, мешіттегілер бұған қарсы, достары олар да адасқан тозаққа баратын күнәһарлар. Паранжа киген әпкелердің нұсқауымен Алдиярмен некелесті. Университетке барса болды достары ақыл айтатын болды. Анасы да жиі ренжиді, көп хабарласпадың деп. Өзгелердің сөзін көп тыңдамауға тырысады. Себебі олар мұның жәннатқа барар жиһадтың жолына кедергі, күмән келтіреді.

Үйленгеніне бір ай болды. Жасырын, ешқандай тойсыз. Тіпті анасы да хабарсыз. Сабаққа қатыспай кеткен соң деканаттың шақыруымен анасын алдырды. Қайран шеше көз жасын төгіп-төгіп оқудан шығармауын өтініп, қызының аузынан уәде алды. Кезіндегі асыл анасы, қазіргі намаз оқымайтын «кәпір» шеше. Ол кісінің айтқанын орындауға болмайды екен. Мақсатқа кедергі. Бәрімізді жаратқан бір Алла бұйрығы жолында жай ғана шешенің ақыл айтқаны садаға. Себебі анасының айтқанын орындап сабаққа келіп жүргелі бері отағасы: «мені көп ренжітіп күнәға батып жүрсің. Менің рұқсатымсыз үйден шығуыңа болмайды» деді. Және әпкелерінікі сияқты көзінен басқасын қара паранжамен бүркеуі керек. Қазіргі киіп жүрген жай орамалы жарамсыз. Бір күні Алдияр талақ айтып шығып кетті. Жылап-жылап не істерін білмей қиналғанда әпкелері келіп ақыл қосты. Күйеуіңді разы қылмай талақ алдың, бұл өте үлкен күнә. Бұны шаю үшін, Алланың разылығына жету керек. Алланың разылығы – Жиһад жасауда. Қолына қару алып соғыса алмайтыны себепті, жиһад жасап жүрген мұсылман жігіттер үшін жыныстық жиһадқа бару керек. Оларды разы етсең, Алланы разы еткенің. Онсыз да ешқайда симай отырғанда, әрі Алланың қаһарына ұшырағанда, құтылатын жалғыз жол осы болды. Кетуге киімін реттеп жатқанда, киім сөресінен Алдиярмен алғаш үш ай бұрын танысқандағы қыстық пальтосын көрді. Әйелдік құштарлықпен, бір жағынан өкінішпен, сол кездерін сағынышпен еске алып, киімді құшырлана иіскеп құшақтап еді.

Қалтасынан әлдене бұған батты. Қол салып қараса, көзіне оттай басылды. Өзінің бұрынғы жоғалтқан көзілдірігі. Қасында конверт бар. Ашып еді өзінің Vк-дағы суреті мен хат. Хатта: *Бұл қыздың есімі Әлия, пойызда таныстық. Біз өз міндетімізді атқардық. Оның университетінде оқитын ахиларымыз оны үнемі бақылауда ұстасын. Біздің айтқандарымыз бойынша мешітке барып сұрауы мүмкін. Мешіттегі ахилерге де суретімен ақпарат беріп, жолын тосып, өзімізге тартыңдар. Қорықпаңдар, тірегі жоқ, жалғыз шешесі бар. Әдемі, ақылды қыз. Жиһадтағы ахилерімізге бұл қыз үлкен сыйлық болады. Ұялы телефон мен интернетке бұл хат шықпасын, қауіпсіз осы таныс қолдар арқылы таратыңдар. Ассалаумағалейкүм!».*

Әлияның көз жасы ағыл-тегіл ақты. Паранжасын шылқытып жіберді. Оны бетінен жұлып тастайын десе әлі де қорқады. Есіне өткен күндері түсті. Достары. Достары демекші тобындағы сері жігіт есіне түсті. Олда намаз оқитын білімді еді. Соңғы рет сабаққа барғанда оның берген хатын ойлады. Ол кезде күйеуі бар әйелдің өзге жігіттен хат алып оқуы күнә болғасын қорыққан. Алайда жүрегінің түкпірінде ұшқындаған тәтті сезімі қолын қайтартпай, сөмке түбіне сүңгітіп жіберіп еді.

«Әлия біз сені сағындық... Неге бізді тыңдамайсың? Қатты өзгердің, Намаз оқы, әрине, жақсы парызың. Бірақ қалай оқып жүрсің? Тарихымызға тереңірек неге үңілмейсің. Кешегі әжелеріміз, аналарымыз, бәрі кимешек киді емес пе?! Өзіңдей бойжеткендер де шашын өріп, бөрік киіп, қос етек көйлекпен әуретін жаптығой. Ал әдебін сыңғырлаған шолпысы күзетті. Шын мұсылман боламын десең әуелі нағыз қазақ бол. Адасып жүргенің, дәстүр тарихыңды танымауыңда, сенің қасыңда жүргендер де білімсіздіктен адасып жүр. Әлі кеш емес, ортамызға орал. Әлия, біз сені сағындық!».

Ерболатова Гүлім Ерболатқызы
Шәкәрім атындағы
Семей мемлекеттік университеті
филология факультетінің 2-курс студенті

МАҚҰЛЫҚ **(новелла)**

“Мақұлықтың” азан шақырып қойған аты – Жақсылық. Бірақ ол туғаннан өз есімін естіген жоқ. Ес біліп, етек жинағаннан бергі аты – Мақұлық. Мұны әуелі көрші балалары, содан соң көше балалары, бара-бара бүкіл ауыл тұрғындары білді. Анасынан туғанда-ақ көзі шарасынан шығып, тілі мүкіс тартып, құлағы кереңге айналған жас жігіттің аяқ-қолы сау, жүріс-тұрысы ширақ. Елдің сөзін құлағы кеміс болса да естиді. Тілі сақау болса да маңайындағыларға былдырлап бірдеңе айтады. Ішіп-жемі де ел қатарлы. Бірақ үйден көп шықпайды. Өзін “Мақұлық” атайтын жұртты көргісі келмейді.

Анасы а, дегенде ат қойып, айдартаққыш қалың жұртпен – Жақсылығын “Мақұлық” дегендермен арыстанша айқасып бақты. Бірақ көптің ауызына қақпақ бола ала ма, айғайлай-айғайлай қойған. Тіпті, сол “Мақұлық” деген атқа да құлағын үйретіп, көңілін де сендіріп алған сияқты. Ана ғой. Өмірінде жалғыз көрген Жақсылығы – осы. Жазығы – атың өшкір полигон аймағында туғаны ғана. Ел “Мақұлық” деп атаса да, мұның жанына ол – әрқашан медеу. Елдің миға шұқығандай етіп, көпе-көрнеу милау қылып атағаны ананың жанына қатты батады.

Ат қойып, азан шақырғанда өзі берген есімін ол дұғадай көреді. Соқталдай болып өскен азамат болса да, жатарда да, ұйқысынан оянарда да – “Жақсылығым, Жәкөнтайым” деп отырады. “Күдай бере салғаным, құрсағымды жарғаным, қу атадан қалғаным” деп өлеңдетіп қоятынын қайтерсің?!

Пенде емес пе, көрші-қолаңның, бала-шағаның өзін “Мақұлық” деп мұқатып атағанына да, айғайлап шақырғанына да Жақсылық тіпті ет үйретіп алған. Құлағына сіңген Мақұлық деген атқа ыржалақтап мәз болып, күлетіні де бар. Жақсылық мектепке барған жоқ. Барған жоқ емес-ау, барды. Бірақ мектеп қабылдамады. “Мұндай балаларды үйден оқытамыз, өзіміз барып үйретеміз” деп шығарып салды. Шешесі базардан пұлдап сатып алған үлкен портфелін де, оған толтыра салған әліппе, ана тілі, математика сияқты толып жатқан оқулықтарды да, түрлі-түсті қарындаш, қаламдарды да 1 қыркүйек күні ел қатарлы алып барып, алып қайтты. Оқуы сонымен бітті. Оған, қиналған Жақсылық жоқ. Уайым тартқан анасы ғана. Түн баласында Жақсылығы тәтті ұйқыға кеткенде көзінің сорасын ағызып жылап-жылап алады.

Алғашқыда “сәбилі боламын, ұлды боламын” деп алақайлап қуанып жүріп, Жақсылық дүниеге келген күннің ертеңінде-ақ өз босағасынан өзі безіп кеткен күйеуін қарғап-сіледі. Бәлкім ол қасында болса, уайымын қақ бөлісіп, қайғысын қатар көріп отырар ма еді, қайтер еді... Амал не?!

Жаздың жайдары күндерінің бірі болатын. Жақсылық айналасындағы тіршілік атаулыға бейкүнә сәби жүрегімен, көңіл көзімен үңіліп-үңіліп қояды. Мынау аппақ дүние оның осынау тәтті тіршілігінің өзін жапанға жария еткендей. Үйдегі анасы әлдилесе, түздегі табиғат бесігі тербетіп, теңселте түскендей.

Кенет Жақсылықтың дәл төбесінен біреу таспен атып жібергендей болды. Жалт қарады. Көрші үйдегі сотқар Жандос екен, қолында портфелі бар. Мектепке бара жатқан беті. – Әй, Мақұлық, жүр мектепке барайық. Сені сұлу қыздармен таныстырамын, – деген сөз Жақсылықтың жанын жайнатып, үмітін тұтандырғандай болды. Күліп, ыржалақтап көрші баланың соңынан ере бергені сол еді, ол оған жердегі тасты қарша боратты. “Мақұлықтың дәмесін қара!” деп мазақтап қояды. Жақсылық бұдан ары шыдамады, жерден жұдырықтың үлкендігіндей ауыр тасты бар пәрменімен алды да құлаштай тұрып, сотқар балаға атып ұрды. “Бата тимесе, қата тиеді” деген осы. Дәу тас мазақшыл баланың маңдайын жарып жіберді. Қаны судай ағып, бет-аузын жауып кеткен бала талып түсті. Айқайдан жүгірісіп келген көрші қолаң да, сотқар баланың ата-анасы да жерде сұлық жатқан денені өлді деп ойлады. Бірақ өлмепті. Ауруханаға түсті. Жақсылықтың сол күні елден естімегені жоқ. Танитындар да, танымайтындар да ұрып, ұрсып жатыр. Аяулы анасының да елден естімегені жоқ. “Қабаған ит екеш итті де үйіне байлап ұстайды, жынды баланы неге далаға шығарасың, біреуді өлтірсе қайтесің?” – деген сөздер байқұс ананың жанын қатты жаралады. Ол сұқ саусағын шошайтып келіп, пеш түбінде қасқыр көрген қояндай бүрісіп, екі көзі жыпылықтап қатты қорқып отырған Жақсылығын желкесінен нұқып-нұқып жіберді. “Әй, Мақұлық-ай! Сенен көрмегенім жоқ болды-ау, көрге тыңғылғыр-ай, тумай кеткір-ай!” – деді содан соң. Жақсылық басқа сөзді естіген жоқ. Анасының аузынан “Мақұлық” деген сөзді тұңғыш рет естіді. Тұңғыш рет естіді де тұнжырап, далаға шықты. Далаға шықты да бойындағы барлық күш-қуатын жинап алып, бар пәрменімен Қарауыл төбеге қарай зыта жөнелді. Сол кеткеннен қайтқан жоқ. Кешкі апақ-сапақта жоғалып кеткен баланы анасымен бірге бүкіл ауыл тұрғындары жабыла іздеп, тау етегіндегі қураған кәрі ағаштың түбінен тауып алды.

Бұл сонау 1989 жылы Қарауыл төбе басында өткен “Невада – Семей” қозғалысынан қалған соңғы белгі болатын. Дәл жанында “Бұл жерде болашақта атом алапатына қарсы монумент орнатылады” деген сөз жазылған құлпытас бар. Өзін ешкімге керегі жоқ сезінген баланы қарт Қарауыл бауырына басқандай...

P.S. Қалада жүргізілген медициналық сараптама – “жүрек қабы жарылған” деп ұйғарым жасапты...

МҰҢЛЫҚТАР

Тау жақтан қоңыр салқын леп еседі. Жаздыгүнгідей ыстық, самал жел емес, ызғарлы. Жайқалған бүлдірген, жайнап өскен қызылды-жасылды гүлдер, көкмайса шалғынды көк бел

жоқ қазір. Айнала біткен сары түске боялған. Ағаштың жапырақтары түсіп, жетім қозыдай жалғызсырайды. Бұлттардың арасынан әлсіз қарап, сығалап тұрған күннен жылу да тарап жатқан жоқ.

Уақыт зымырап, тіршілік өз ағымымен жүріп жатыр. Таудың бауырында жалғыз үй қоныстанған. Бұл үй – Қасым атаның үйі. Үй дегені болмаса соншама жүдеу, қараңғы қапас сияқты. Тұрмыстың жұтаңдығынан, қолдың қысқалығынан бұл үй қараусыз қалған. Пешінің өзі лаулап жанбайды, үстіндегі шәугім-шәйнегінің түрі анау, күйелеп қойған сияқты. Әйелі жоқ үйдің тірлігі де алға баспайды-ау...

Қасым атаның кемпірі анау жылы қыста қатты сырқаттан дүние салды. Дүние салды дегені айтарға ғана. Әйтпесе, адам айтқысыз азаппен өлді. Дерті – қылтамақ. Онсыз да еттерісі сүйегіне ілініп тұрған арық адам еді. Екі-үш ай нәр сызбаған соң құр сұлдері қалды. Бір кезде шұғылалы нұр шашып тұратын аялы көздері апанның аузындай үңірейіп, шүңірейіп кетті. Қасым қарт сонда қатты жылады. Азын-аулақ ғұмырдың тең жартысын бірге өткізген аяулы жарының Алланың кәріне ұшырап, осындай бір аяусыз ажалдың тырнағына ілігіп, айдың-күннің аманында аштан өледі деп кім ойлаған?! Тіпті, бір жұтым қара суға зар болып зарлағанда, мұның қу далаға қаңғырып, қашып кеткісі келген. Амал не, бәріне шыдады. Бәйбішесін ел қатарлы арулап қара жер құшағына тапсырды. Жылдық асын беріп, енді еңсесін тіктеп, көзінің жасы құрғай бастап еді, аяқ астынан әскер қатарында жүрген жалғыз ұлы Самат жарымжан болып ауылға оралды. Жәй сырқат емес, аңдаусызда оқ тиді ме, аңдып жүрген сөз тиді ме, кім білсін, аяғымен кеткен атпал азамат мүгедек болып оралды. Қос аяқ қозғалыссыз. Төсектен тұра алмайды. Алдына әкеліп бермесе, өз-өзінен ас ішуден қалған. Жаны шықпаған соң амал не, атар таңды, батар күнді көзі бақырайып жатып қарсы алып, мазасыз күй кешеді. Қасым қарттың қайғысы осы болса, Саматтың қайғысы бұдан асқан.

Мектепті жақсы бітірді. Таза беске оқымаса да, беделді, бетті шәкірттердің бірі болды. Талдырмаш ұзын бойына келісті кескін-келбеті де жарасып, айналасына арай шашып жүретін. Қыз атаулы қыр соңында. Шопан, бақташылардың балалары жатып оқитын пансионатта тұрды. Аздаған ақындығы да болды. Жас жүрегін елітіп, арман-қанатына ілестірген ғашықтық жырларын тор жолды дәптерге баяғыда толтырып тастаған. Сүйген қызы – Гүлжанат. Недәуір бай, бай-қуатты, әлді жанұяның қызы. Қараторының сұлуы. Әсіресе, сыңғырлап күлгені, жылы жымығаны мұны есінен тандырады. Сабакты да жақсы оқыды. Оқу озаты болды. Мектеп мұғалімдері аспанға көтеріп, алақанына ұстаған болашақ “Алтын белгі” иегері де сол.

Гүлжанат та Саматтың өзіне деген іңкәр сезімін, ғашық жүрегін байқамай қалған жоқ. Ел көзіне қаншама сұлу, тәкаппар болып көрінсе де, Саматтың алдына келгенде өте момақан, жуас, дәрменсіз болатын. Балалық махаббаттың бал дәурені зымырап өте шықты. Екеуі де ҰБТ тапсырды. Гүлжанат жоғары балл жинады да, Саматтың ұпайы төмен болып қалды. Сол жылы күзде әскер қатарына алынды. Гүлжанат бір топ студент құрбыларын ертіп келіп, мұны шығарып салды. Кетерінде дәл бір Самат соғысқа кетіп бара жатқандай қос жанары моншақтап, өксіп-өксіп жылағанын қайтерсің?! Сағынышты хаттар бір-бірінің іңкәрлігін жеткізіп тұрды. Ендігі түрі мынау, тар төсекке таңылып жатыр. Гүлжанат мұны ұмытқаны қашан, былтыр бір-ақ рет хат келген. Хат емес-ау, қаралы үкім сияқты. “Самат, жағдайды естідім, менен күдерінді үз. Мен енді сендік емеспін!”. Саматтың төбесінен жай түскендей болды. Қос қолымен бір жапырақ қағазды умаждай мытылап, өкіріп жылады. Үйде ешкім жоқ болатын. Мұның өкірген қатты дауысын естіп сыртта жүрген орыс шалы жүгіріп келген. “Что случилось, сынок, что случилось?” дегеннен басқа сөз аузына түспей, аңырып тұрып қалды. Самат үндеген жоқ. Өзінің ер азамат екендігі есіне енді түскендей, “Да, ничего брат, пусяки” деп теріс қарап жатып қалды.

Орыс шалы деп отырғанымыз – осы шаруашылықтың қожайыны Мықтыбектің жер мен көкті кезіп жүріп әкеліп берген көмекшісі. Мал бағуды білмейді. Аттан ата жауындай қорқады. Ол пысқырып, дәл бір әзірейіл келіп қалғандай, үй жаққа далбаңдап тұра

қашады. Мұның бітіретін жұмысы – қора тазалау, қи ою, қолда қалған ұсақ-түйек малдарға су беру, шөп шашу, тағысын тағылар. Қыста күніне екі рет от жағады. Күл алып, қи толтырып, шырпы тұтатқаны болмаса, отты да жарытып жаға алмайды. Бықсытып, сасытып жүргені. Бірақ, ұлты басқа болса да, адам баласы ғой. Қасым қартқа да, оның жарымжан баласы Саматқа да жанашырлықпен қарайды. Өте адал, кішіпейіл. Ұрсып жатса да, айғайлап жатса да қарсы дауыс көтеріп көрген емес. Енді қайтсін, оның да бар тіршілігі осы екі мұңлықтың қолына қарап қалған. Солар не ішсе, соны ішеді, не жесе, соны жейді, не кесе, соны киеді. Елуді еңсеріп қалған орыс азаматының көрген құқайы да аз емес. Он шақты жылын темір тордың ар жағында өткізіпті. Ұсақ-түйек ұрлық жасағаны бар, қойшы әйтеуір, бірқыдыру қылмыстардың жазасын мойынымен көтеріп, отырып, өткеріп қайтқан. Жанұясы жоқ. Жоқ емес-ау, бар. Бірақ олардың қайда екенін өзі де білмейді. Әйелі, бір-екі баласы бар еді. Олар бұл алғаш түрмеге түскен жылдардан бастап ғайып болған. Қайда екені де белгісіз. Енді міне, дәм айдап, тағдыр жазып, Шыңғыстау деген таудың етегіндегі жалғыз қыстаққа жан сақтап, көптен бері тіршілік етіп келеді. Ешкімге сенбейді, ешкімге ермейді, ешкімді сағынбайды. Мұның алғашқы екі мұңлықтан артықшылығы да сол. “Қайғысыз қара суға семіреді” дегендей, қайғысыз, қамсыз хайуан тірліктің иесі де осы.

Тірі адам тіршілігін жасайды. Ешкімге керегі жоқ үш мұңлықтың басын қосып тұрған бір-ақ нәрсе, ол – тән азығы. Арман, үміт, қиял, мақсат деген қасиетті сөздерден тұратын жан азығы бұл жерде жоқ. Мұңлықтардың мұңды жанын, тауқымет-тағдырын кім елеп, кім көріп жатыр...

Әне, тағы да бір кеш батып келеді. Көкжиекті алқызыл бояуға бояған Шыңғыстаудың қызыл іңірі. Қораға маңырап қой қамалды. Азан-қазан мөңіреп өрістен сиырлар қайтты. Дала жыртқышынан қорыққан табын-табын жылқылар ауыл маңына келіп шұрқырасады. Мұның бәрі біз айтып отырған үш мұңлықтың байлығы емес, бағана ғана сүліктей қара “Джипке” мініп, келіп қайтқан жас қожайынның дүниесі. Сасық үйге бас сұғуды ар санаған ол есіктің алдына қытайдың ала дорбасын тастай салған. Орыс шалы оны жаңа көрді. Көрді де қарны шұрылдап қоя берді. Тайлағыштың жібімен тарс қылып байлап тастаған аузын әрең ашып, апыл-ғұпыл қарап жатыр. Бес-алты темекісі де бар. Көмекші орыс бір темекінің қорабын асығыс ашып, бір талын ерініне қыстырып, сорып-сорып жіберді...

Жалелов Дәулет Серікұлы
Л.Н. Гумилев атындағы
Еуразия Ұлттық университеті
филология факультетінің студенті

*

МӘНГІЛІК ЕЛ

Самұрық құс бәйтерекке қонды шын,
Тыныштыққа қалағанбыз нар мүсін.
Бірыс-күттың шаңырағын көтерген,
Көк байрақты Мәңгілік ел армысың!

Мен қазақпын, ол – алаштың ұраны,
Мәңгілік ел, қазағымның тұмары.
Нұр ағамыз бейбіт күннің айнасы,
Қалықтаған дархан елдің қыраны.

Туған елге сәуле берген алып күн,
Күнім барда жарықпын мен халықпын.
Аламанның ортасында топ жарып,

Мәңгілік ел екенінді таныттың.

Мейлі қыран, мейлі құмай ұларсың,
Әлем сенде биіктерге шығарсың.
Кең дүние туған елге келсеңіз,
Мәңгілік ел, екенімді ұғарсың.

Көмейіме күміс өлең құйылған,
Қазақстан қыздың жүгі жиылған.
Мәңгілік ел, Отанына айналу,
Қазақ елі маңдайына бұйырған.

*

АЛАМАНДАҒЫ ОЙ

Дәстүріне қанып өскен құндақтан,
Қолтық сөгіп аламанды тулатқан.
Бозайғырды ауыздықтап еншілеп,
Қиқу салпып, бозбалалар шулатқан.

Аламанның бақ қоржынын ақтарам,
Көшпендіде болмас әсте ат шабан.
Себебі ол менің бабам алашым,
Тұран далам, Түрік бабам баптаған.

Аламанға түскен тұлпар жебедей,
Дүбіріне дүбір қосар телегей.
Іш дем тартып, қас жүйрігің көсілер.
Тұғырды да мәрені де елемей.

Аламанда қас жүйріктің шабысы,
Байқалмайды-ау нағыз мәре алысы.
Қамшы баспай, арындайды жас бала,
Бәлкім солай шабысты аттың намысы.

Үміттеніп көрермен тұр дәмеден,
Бозайғырың бір-ақ шықты мәреден.
Тұлпар жеңу, тұлпар келу маңызды,
Өнеге ғой, келе жатқан көнеден.

Суытбастан бозайғырдың терісін,
Аралауда қалың дүйім ел ішін.
Той-думанды атқарады қазағым,
Бір мүдде бар бірлік деген келісім.

Делебені қоздырады дәстүрім,
Алтын ғасыр есігіңді аш бүгін.
Біз аламан бағындырған Шұбар ат,
Тар заманда білдірмейтін аштығын.

Рухы – асыл, бабам сөзге үңілген.

Әлімсақтан дәстүріне жүгінген.
Төрт таңбаны тарихыма қашауға,
Қазанаттар келе жатыр дүбірмен.

Зейноллақызы Мереке
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
филология факультетінің
4-курс студенті

РҰҚСАТ ЕТСЕҢІЗ

Алматы көктемді жатырқап жатқанда,
Көңілдің үміті жасырқап ақ таңға.
Ой түртіп, оятып, бейнеңіз оралып,
Он екі сағаттан жиырма бес асқанда.

Ақ қарды ерітіп, қаладан кетер сыз,
Көрмеген екенмін бұрында, кешерсіз.
Сағыныш кернеген көңілім аңдаған,
Жоғалған бағыма ұқсайды екенсіз.

Мендегі сағыныш тәттілеу, көңіл - жыр,
Жаратқан сыйлаған ерекше өмір бұл.
Шынымды айтайын рұқсат етсеңіз,
Мен сізді мазалап, арбағым келіп жүр.

Босатып содан соң құрсаудан түн мені,
Өткеннің жоғалып жабырқау іздері,
Ұнатып, жұбатып, рұқсат етсеңіз,
Иелік етейін сезімге сіздегі.

Ұйқысын қиған ед тәттілеу түн қашан,
Қараңғы аспанның мұңымен мұңдасам.
Сұрағым келіп жүр рұқсат етсеңіз,
Сіздегі жүректі бола ма ұрласам?

ИЕСІНЕ ЖЕТПЕГЕН ХАТ

Баурап алып, сейіліп кеткен түсім,
Бөтен едік, бөлектеу еткен ісім.
Бейтаныс ек...
Екі әлем.
Екі ғұмыр...
Мені өзіңе байлаған неткен күшің?!

Мұңың, сырың анық-ау, таныс қайғың,
Бірде егіз -
Бірде енді алыстаймын.
Бейтаныс ек...

Бөтен ек...

Жолықтың да,
Неге жүрек төрінде қалып қойдың?

Әлде сенің көңілің тоймай мұңға,
Бата түссін деймісің мұздай сырға.
Ойдан кетпей жүргенің біреу сені -
Ұзақ жылдар сағынсын деп ойлайсың ба?

Аманаттап үмітті күзді күнге,
Ілініп ап сыр түннің түндігінде.
Маза бермей жүдетіп, жабықтырып -
Ұмытпасын деп жүрген тірлігің бе?

Маңдайыма жазылған сеңгірмісің?
Елестейді кейде алыс бұлдыр мүсін.
Әлде сенің сынаған түрің бе екен,
Шыдай түссін тағы да деп жүрмісің?!

Мен сырымды айтайын тағы кімге,
Сенсіз ғайып өмірдің мәні мүлде.
Мен төзермін, төземін, дегенменен -
Сен шыдамай сағынып қалып жүрме...

СӘТ

Жабырқатып жанымда жүрмегенің,
Құшағыңда кірпігім ілмегенім.
Шипамысың, ембісің,
кезікпесең,
Орынымды басады сүлде менің.

Үн қатпадың жанарымыз түйіскенде,
Намыстанып мен де сосын үндемедім.

Сөзім таппай алдыңда күрмелген ем,
Іздеуменен қараңғы түндерден ем.
Есін алып сендегі көңіліңнің,
Жүр екенсің, жарығым,
кімдерменен?

Тілдесуге бір мезет үлгермедің,
Ойша сүйіп мен сені үлгерген ем.

Қызғаныштан көңілім жырақ күйіп,
Жаным бөтен жаралған бір-ақ бұйрық.
Шара таппай сенделген сағыныштан,
Маза қашқан мендегі тұзақ күйді ұқ.

Қалай бақыт құшайын сеніменен,
Кезігемін күніне бір-ақ минут!

Тұра тұрсын жауыны құймай күздің,
Сағынышты есілген тыймайтынмын.
Өкінсем бе, білмеймін, өкпелесем,
Мен сендегі жүрекке сыймай тұрмын.

Сен қарайсың танымаған кейіппенен,
Мен өзінді, жарығым, қимай тұрмын!

Төніп алып көңілдегі жыра бұлты,
Сырдың алтын мендегі бұла кілті.
Тоқтап қалсын осы сәт сырғымастан,
Жанарыңды, жарығым,
жұма тұршы.

Сәл жаныңда жылынып, жұбанғанша,
Кетпе, күнім, тағы да тұра тұршы?!

Ойлауменен өремін күрең кешті,
Үмітім мен өкініш үзеңдесті.
Өзің жақтың самалын итермелеп,
Сағынсын деп әкелді түндер лепті.

Жүрегімді қалдырып өзің жақта,
Мекеніне сенделіп сүлдем кетті...

Ибрагимов Алтынбек
Сулейман Демирель атындағы
қазақ-түрік университетінің
4-курс студенті

МҰСТАФА

*

Қасірет

Қате болып бағдары, жорамалы,
Өтті талай заманның зобалаңы.
Жерінен де айрылды момын қазақ,
Малынан да айрылды қорадағы.

Елдің қанша атылды зиялысы,
Абақтыға жабылды би-арысы.
Ақ, қараның ауысып орындары,
Шөлдің құсы боп кетті қия құсы.

Қайда барса қайғы-мұң тосар суық,
Кетеді екен шыбын жан қашан шығып?!
Тоз-тоз қылып жіберді елдің ішін,
Жайлағанда сұрапыл ашаршылық.

Тартпаса да табаны бөтен жерге,
Тұл тағдырға бағынып өтер пенде.

Кіндік кескен ауылын қимай-қимай,
Кетті қанша бауырлар шет елдерге.

Таңба салып тарихтың от өрнегі,
Босатпады кеудені көтергелі.
Бір шоғыры шұбырған қазағымның,
Аспан асты өлкесін мекендеді.
Жат өлкеден ешқандай бақ таппады,
Кеуде соғып паң қытай асқақтады.
Дүңген менен,
Қазақтай аз ұлттардың,
Үстіне төніп тұрды тас шоқпары.

Тар заманмен тарылып өрісім кең,
Болып кетті әркімге бөліс іргем.
Көп қытайдан аз қазақ қысым көріп,
Үндістанға жылжыды соғысумен.
Жылқыны айдап,
Өскен ел
Құлынды айдап,
Қалды сорың қор болып бүгін қайнап.
Қаралы жұрт боздаумен көшті тағы,
Түйелерге азды-кем жүгін байлап.

Қасіреті тұрған соң қарша борап,
Болды ақыры туған жер баршаға жат.
Гималайдың шыңдарын басып өтіп,
Босып жүріп қырылды қанша қазақ.

Көшіп қайда бұл халық бармап еді?
Қайғы еді,
Көргені- зардап еді.
Үндістанға жеткенше арып- ашып,
Төрт мың жаннан тек мыңы қалған еді.

Бұл өлке де танытты суық қабак,
Сорлы қазақ суыққа шыныққан-ақ.
Өгей бала секілді жәутендетіп,
Өзге ұлтқа жатпады күліп қарап.

Тәуекелге байлаумен басын халық,
Тарыдайын әр жерге шашылды анық.
Шаршаса да шалдары жантаймады,
Ойнамады баласы асыр салып.

Жығылғанын,
Елемей сүрінгенін,
Бақыт іздеп басына жүгірді елім.
Көз жасынан артына із қалдырып,
Паналады ақыры Түрік жерін.

Желкесіне жабысқан ауыр індет,
Қиды қанша нарлардың тамырын кеп.
Түркияға барғанда туысқан ел,
Қабыл алды «қандасым, бауырым» деп.

Тауқыметтің тартса да дәмін қандай,
Болып тұрды бір қамал алынғандай.
Міне, солай қазағым жат мекенде,
Тұрып жатты өмірін әрі жалғай.

ҰРАН

Шегі теңіз,
Бұл өлке – Түрік жері,
Бабаларым бір болған түбіндегі.
Ұқастық бар салтында, дәстүрінде,
Ұқастық бар болмысы,
Тіліндегі.

Туысқан ел,
Бұл өлке – Түрік жері,
Бірге піскен қымызды күбіндегі.
Өзгешелік болғанмен үніндегі,
Айырмасы жоқ мүлде дініндегі.

Түрік жері,
Бұл мекен – Түрік жері...
Жүздерінен жатырқау білінбеді.
Шуақ шашып күні де күлімдеді,
Топырағы сыр шертіп күбірледі.

Ойнап өсіп Алтайдың даласында,
Көшкен елдің бүгінде бәрі осында.
Бір тамаша мереке өтіп жатты,
Түркияның Кайсері қаласында.

Жасыра алмай өнерге таңданғанын,
Жүрегінде халықтың жанды-ау жалын.
Айғайына түріктер айғай қосты,
Күрестіріп ортада балуандарын.

Тұрса егер тәңірім бақ бергелі,
Бұйырады орын да нақ төрдегі.
Алып дене, жойқын күш бір балуанға,
Қарсылыастың ешбірі шақ келмеді.

Өрге қарай домалап ісі жақсы,
Қайраты мен бойында күші тасты.
Бар адамды белдесе жер қаптырып,
Жігіттерді балуанның мысы басты.

Мықтылардың бұл жерде мың саны бар,
Арыстаны, аюы, тұлпары бар.
Әлгі балуан алаңда шіренеді,
Күресетін онымен кім табылар?
Батырлығы, айбаты байқалғалы,
Жолықпады қарсылас қайсар жаны.
Ажал күтіп алдында тұрғандай-ақ,
«Мен шығам» деп ешбірі айта алмады.

Мақтаныштан күмбірлеп көкірегі,
Нар балуанның көзінде от үдеді.
Тамашалап осындай қызықтарды,
Қазақтар да бір шетте отыр еді.

Сабырсыздық болса да ағат қылық,
Тұра алмады түріктер тағат қылып.
Күресетін балуаның бар ма? – деді,
Қазақтарға отырған қарап тұрып.

Қамшы болды осы сөз қаралы елге,
Қазақ талай алысқан дарамен де...
Кәбен деген бар еді бір балуаны,
Жауырыны тимеген қара жерге.

Тәнсе дағы басына сынақ тәмәм,
Батырлықты ел едік қуаттаған.
Жаншылса да жауының табанына,
Намыс туын қазағым құлатпаған.

Отыр еді қайсар ер ең шеткері,
Үстінде желбіреген кең шекпені...
Інісіне Құсайын қарап сонда:
Күшінді бір Кәбенжан көрсет! – деді.

Өтінгесін ағасы қасындағы,
Кәбен сонда дарынын жасырмады.
Білек түріп атылды боз кілемге,
Абыройын ұлтының асырғалы.

Қабағында батырдың көшеді бұлт,
Елдің сыбыр-күбірі өседі күрт:
Балуанына түріктің кім тең келсін?!
Жеңіледі бұл қазақ – деседі жұрт.

Екі мықты атылды бір-біріне,
Улап-шулап, көргендер дүрлігуде.
Әрі-бері сілкілеп қарсыласын,
Түрік жігіт ашуға мінді, міне.

Таусылмайтын мақсаты, арман кені,
Түрік балуан белгілі – арлан бөрі.

Салып бақты Кәбен де күш-қайратын,
Жеткенінше бойдағы әл-дәрмені.

Көз алдыңнан құбылып өтер елес,
Басталды бір керемет төтен егес.
Бар айласын, әдісін жұмсаса да,
Күші мүлде Кәбеннің жетер емес.

Сырттай бақылап бағасын беріп түрлі,
Бұл бәсеке халықты желіктірді.
Балуанының көрген соң басымдығын,
Жеңісіне түріктер сеніп тұрды.

Сеніп тұрды түріктер жеңісіне,
Балуаны да белгілі ел ішіне.
Қазақ ұлын тіреді тығырыққа,
Буырқанып симастан терісіне.

Барын салып бақса да барыс-ері,
Жеңіс мүлде қазақтан алыс еді.
Күш сарқылып, тұйыққа тірелсе де,
Құлатпаған Кәбенді намыс еді.

Түрік жігіт қысқанда уысына,
Қайсар ұлдың тарылды тынысы да.
Өз теріне шомылды арыс Кәбен,
Тағдырдың тап болғандай қылышына.

Ішкі рухтың тұтанса шырағданы,
Тосқауылдан өте алмас кім алдағы?
Шаршағанын Кәбеннің сезген сәтте,
«Қабанбайлап» қазақтар ұрандады.

Естілгенде бабаның аты күллі,
Тек алға ұмтылдырды батыл ұлды.
Қабанбайдың есімі аталғанда,
Қарсыласын ер Кәбен атып ұрды.

Жебеген соң жаратқан арқалы ұлды,
Қарсыласын езілген малта қылды.
Қасқағымда не болып, не қойғанын,
Жиналған ел түсінбей аңтарылды.

Хақ тағала Кәбеннің жолын ашты,
Беттерінен халықтың қаны қашты.
Бірер уақыт тыныштық орнады да,
Таңданған ел тағы да жамырысты:

Қайраты да, күші де, сірә, ғажап!
Кім болды екен, апыр-ай, мына қазақ?!
Міне біздің, өз туыс-бауырымыз!

Түбіміз бір түрік - Бұл, Қыран қазақ!..

Қайсар ұлттың топ жарып бүгін ері,
Сонда алғаш қуанып, күліп еді.
Өзіміздің түрік - деп,
«Өз түрік» - деп,
Айдар тақты Кәбенге түрік елі.

Жеңіп Кәбен күресте балуан кеуде,
Атағы да таралды алуан жерге.
«Өзіміздің қандас» деп түрік жұрты,
Сый-құрметке бөледі барған жерде.

Нұрландырып иманмен ақыл ойды,
Әрқашан тік ұстады батыр бойды.
Бір жылдан соң сол Кәбен ұлды болып,
Мұстафа деп ел жиып атын қойды.

ҚАРЫШТАУ

Айдарынан жел емес, от есіле,
Тартып туған Кәбендей әкесіне,
Алғыр, зерек бір бала келеді өсіп,
Кайсерінің сыймаған көшесіне.

Жарқыраған Шолпандай таңдардағы,
Бала еді Мұстафа жанған бағы.
Тауларындай қазақтың биік болды,
Түркияда өссе де,
Армандары.

Ақыл-ойға Мұстафа тұнып өсті
Пырағына қиялдың мініп өсті.
Түркияның жерінде туылса да,
Өзінің ана тілін біліп өсті.

Аңыз айту бүгінде, көмескі еді,
Аңыз емес, ақиқат - тез өскені.
Мұстафаның кешегі бабалары,
Қаракерей Қабанбай емес пе еді?!

Көтерсең де қиынын, ауырын нақ,
Қалған дұрыс өмірден тағылымды ап.
Тағдыр қандай сый берер бұл балаға,
Бәрі жұмбақ...
Пендеге бәрі жұмбақ.

Байлық берер бұл өмір бір адамға,
Жаудырады жұдырық құлағанға.
Қандай тарту жасайды тылсым өмір,
Ертеңіні адамдар біле алар ма?

Тербеткендей аққулар тұнық көлді,
Үзіп өтер әрқашан үміт торды.
Уақыт өтті,
Арадан жылдар өтті,
Мұстафасы Кәбеннің жігіт болды.

Қынаптағы қылыштай қайралғалы,
Жетеледі биікке ой заңғары.
Әкесінің кетті ол нұсқауымен,
Жоғары оқу орнына Тайваньдағы.

Алдындағы бұзғандай тас қамалды,
Сенімменен аттады жас қадамды.
Өмірдегі жемісі,
Жеңісі де,
Осы Тайвань жерінен бастау алды.

Тамаша сый тағдырдан балаң күтті,
Арман қусаң бар ісің болар құтты.
«Халықаралық саясат» оқуында,
Журналисттік таңдады мамандықты.

Сәуле шашса мол білім санасына,
Дүйім жұрттың айналар данасына.
Сәлемі мен жеткізіп өсиетін,
Кәбен сонда хат жазды баласына:

«Айналайын, құлыным, аманбысың?
Қияларға қанатын қағар құсым,
Мен өзіңе сенемін Мұстафажан,
Өзгелерден ерекше,
Табандысың...

Жалқаулықты – ел жаман олқылық дер,
Олқылықтар жасамас бөлтіріктер.
Арман қуып алысқа аттанған соң,
Шелегінді білімге толтырып кел!»

Ақтау үшін әкенің үміттерін,
Жол бермеді ойдағы күдікке мың.
Зейін қойып оқуға,
Ынталанып,
Білім үшін көп төкті жігіт терін.

Жүйрік уақыт тоқтамай сырғи берді,
Алға қарай қайсар ұл жылжи берді.
Ағылшын, кәріс, неміс, қытай сынды,
Оқып жүріп бірнеше тілді үйренді.

Түрлі-түрлі бұл өмір ашып сырды,

Күн секілді шуағын шашып тұрды.
Білім алып жүргенде Мұстафаны,
Жекпе-жегі шығыстың ғашық қылды.

Ғашық қылды шығыстың жекпе-жегі,
Үйренбесе қалайша шектеледі?...
Мұстафаның сілкінтті жан дүниесін,
Таэквандодай корейдің текті өнері.

Қызықтырып ерекше қимылы да,
Қанат бітті қиялдың тұйғынына.
Жатса-тұрса шықпай-ақ санасынан,
Бір ғажайып бөленді күй нұрына.

Білім менен спортты қатар алып,
Бой алдырып көрмеді қатаға анық.
Таэквандоның меңгерді алуан сырын,
Бақытына жол ашты шаһар алып.

Жетеледі таэквандо алыстарға,
Машықтанды Мұстафа қарыштауға.
Қазақ ұлы әлемді мойындатты,
Дүние жүзлік дүбірлі жарыстарда.

Бәсекеге барса да сан байрақты,
Қарсыласы жеңілді оңбай қатты.
Мұстафаның сүйсініп өнеріне,
Күллі халық тәнті боп таңдай қақты.

Айналғанмен жұлдызға аландағы,
Түскен жоқ-ты қолынан қалам дағы.
Журналисттік дипломын алып міне,
Оқуын да бес жылдық тамамдады.

Мұстафаға бұл спорт шабыт берді,
Болашаққа бағдар мен бағыт берді.
Иеленіп бес жылда алтыншы дан,
Қара белбеу беліне тағып келді.

ОРАЛУ

Арыстандай айбаты, білегімен,
Озып тұрды басқадан білерімен.
Асса дағы мерейі қаншалықты,
Бір сағыныш кетпеді жүрегінен,

Жері оған түріктің мекен еді,
Жат өлкені отан деу бекер еді.
Тарлан ұлды белгісіз бір құдірет,
Даласына қазақтың жетеледі.

Қанша биік болса да бақ-беделі,
Өзі тұрған мекенді жат көреді.
Патшадай боп жүрсе де өзге елде,
Атажұртқа келуді бақ көреді.

Бабам басқан тауларын, шоқыларын,
Аңсады ол күміс күй, от ұранын.
Самғап жетті Мұстафа қанат жайып,
Атажұрттың сағынып топырағын.

Өкінішін уайымын жойып түрлі,
Қазақ жері дертінен айықтырды.
Өз елім деп жеткенде өз баласы,
Атамекен құшағын жайып тұрды.

Алматыға қалықтап ұшақ қонды,
Кедергілер жатпады тұсап қолды.
Әжелердің шашылып шашулары,
Қызыл-сары гүлдерге құшақ толды.

Күтті халық батырын дүлдүлменен,
Күміс көмей, жез таңдай бұлбұл менен.
Ер Мұстафа жас алды көздеріне,
Күй төккенде домбыра күмбірлеген.

АНТ

Құшақ жайып ұлына көрген елі,
Орынын да төрдегі берген еді.
Мұстафаға ілесіп атажұртқа,
Журналисттер Түркиядан келген еді.

Келді олар көргенін жазу үшін,
Туыстықтың қазығын қағу үшін.
Журналисттер келген-ді Мұстафаның,
Жазу үшін еліне сағынышын.

Талай-талай аралап белестерді,
Түйіп олар көргенін көп ескерді.
Журналистер кетерде Мұстафаға,
Түркияға қайтуға кеңес берді:

- «Ал Мұстафа, көрдік біз кең даланы,
Мекендеген қазақтар ел-қаланы.
Тәуелсіздік бұл елге оңай келмес,
Байтақ жері – байлығы ең бағалы.

Оңайлықпен КСРО құламайды,
Өзің дағы болғайсың шын абайлы.
Қазақ әлі көп төгер қанын, терін,
Қиындыққа осал ел шыдамайды...

Аяқталды осымен жұмыс та бар...
Деме мұнда кесеме ырыс толар...
Сағынышың басылса біздерменен,
Түркияға қайтқаның дұрыс болар»...

Дұшпанына тұрғандай оқ атқалы,
Мұстафаның түйілді қабақтары.
Қаһарланып бәріне қарады да,
Сөздерімен түйреді, шабақтады:

- Жетер, жетер!
Бауырлар, доғарайық!
Сөйлесеңдер ойланбай болар айып.
Мен бәріне дайынмын елім үшін,
Түркияға демендер оралайық.

Мына дала атажұрт жерім еді,
Маған қымбат әр тасы, төңірегі.
Бұл мекенде бір тамшы қан төгілсе,
Ең бірінші менікі төгіледі!

Осылай деп сөздерін тәмамдады,
Жалын атып көздері алаулады.
Журналисттер қоштасты Мұстафамен,
Көндіруге басқа амал таба алмады.

Токтағанша өмірдің үні мүлде,
Тиісті емес тізесі бүгілуге.
Өз-өзіне ант берді Мұзбалақ ер,
Бар еңбегін еліне сіңіруге.

Ешқандай да салынбай нала-мұңға,
Жасын оты ойнады жанарында.
Кәрі-жасты Мұстафа сүйсіндірді,
Өз өнерін көрсетіп әр ауылға.

Өсірем деп халқымның қара нарын,
Дамыл таппай жүретін дара дарын.
Таэквандодай шығыстың спортына,
Қазағымның баулыды балаларын.

Тұрғаннан соң жар болып жаратқаным,
Бір ерекше қалайтын таң атқанын.
Шығарам деп қазақтан чемпиондар,
Қырандардың қатайтты қанаттарын.

БӘСЕКЕ

Жаны сүймей жағынып жан сақтауды,
Кесір істен қалайтын алшақтауды.
Батыл еді Мұстафа, жайсаң еді,

Білмейтұғын ешкімге жалтақтауды.

Сезінсе де сырт көзден қауіпті айқын,
Үрейленіп ешқашан қамықпайтын.
Отанымның мерейін асырсам деп,
Ертелі-кеш қиялмен қалықтайтын.

Жоспар жасап ертеңгі құс тағдырға,
Жастар ерді шәкірт боп ұстамды ұлға.
Таэквандодан әлемдік деңгейдегі,
Жарыс болды сол жылы Стамбұлда.

Мақсатыңмен болмасаң дос етене,
Көңіліңді бұл жалған хош ете ме?
Шәкірттерін Мұстафа Түркияға,
Баптап келді байрақты бәсекеге.

Батырлығы көрінген белбеуінен,
Қайрат-күші асатын шеңберінен,
Бақ сынауға келіпті өңшең сабаз,
Алуан-алуан әлемнің елдерінен.

Шеттерінен барлығы тарлан еді,
Талай жүлде сайыста алған еді.
Спортшының әрбірі мұнда келген,
Чемпион боп топты да жарған еді.

Көргеннен соң сан мықты дүлейлерді,
Шәкірттердің басына мың ой келді.
«Алтын алу біздерге бұйырмас» деп,
Жүрексінді, қорықты, үрейленді.

Қорқынышпен іштегі алысқанмен,
Белдесуге сескенді барыстармен.
Сенімсіздік танытты өздеріне,
Айқасатын бөрідей арыстанмен.

Саналарын бәрінің күдік алды,
Қайсарлықтың оты өшіп, күлі қалды.
Жігіттердің ішінде жатқан ойды,
Жүздерінен Ұстазы біліп алды.

Білектен күш, жүзінен айбат төгіп,
Жігерлерін қылыштай қайрап келіп,
Ер Мұстафа сөйледі сын сағатта,
Шәкірттерге сөзімен қайрат беріп:

- Қайнамасын десендер бүгін сорым,
Үрлеңіздер намыстың қызыл шоғын!
Екінші мен үшінші керек емес,
Керегі тек біздерге – Бірінші орын!

Сіздер үшін қойған бұл шартым анық,
Аспандағы жұлдыздай жарқыралық!
Керек емес қола да, күмісін де,
Қайтасыңдар отанға алтын алып!

Күдіктерің кетпесін жеңіп бөтен,
Белдеріңді буыңдар сеніп бекем!
Ақтамайтын болсаңдар үмітімді,
Стамбұлға бәріңді көміп кетем!

Жақсылыққа білген соң ұштасарын,
Берді ұстаз сөзімен қысқа тәлім.
Шәкірттері арылды қорқыныштан,
Қуат алып сөзінен Мұстафаның.

Намысының тіріліп бояулары,
Жетеледі жеңіске ой-арманы.
Қандай мықты саңылақпен белдесе де,
Нар жігіттер алаңда аянбады.

Бойындағы сарп етіп топта күшін,
Қорқып басын қатерден тартпады шын.
Жанын қорғап жарыста жалтармады,
Ұстазының үмітін ақтау үшін.

Мұстафаның орындап шартын әлгі,
Дірілдеуді, ұмытты қалтырауды.
Алшы түсіп додада асықтары,
Екі бірдей шәкірті алтын алды.

Туымыз да сол күні желбіреді,
Бұл жеңістің бағасын ер біледі.
Қуаныштан жас алып көздеріне,
Мұстафаның жүрегі елжіреді.

Көңілдегі еріді күмән қары,
Міне, міне,
Бағынды шың алдағы!
Азаматтың елім деп еңіреген,
Орындалды ойдағы бір арманы.

Дүбіріне көз тіккен ғалам барша,
Чемпион боп атанды балаң қанша.
Әлі талай жанады бағың қазақ,
Мұстафадай ерлерің аман болса.

МҰҢ

Уақыт тағы тоқталмай сырғып тұрды,
Тағдыр кенет қазаққа мұң жұттырды.

«Бұл өмірден Мұстафа озды» деген,
Суық хабар халықты дүрліктірді,

Қиындыққа ел үшін көнген ерді,
Өлді дей ме?!..
Ешбірі сенбеген-ді.
Халық оны өлімге қалай қияр,
Бар асылын есіл ер елге берді.

Қазағымның Мұстафа байлығы еді,
Қазақ үшін есіл ер ай, нұры еді.
Атажұрттың теңселді аспаны да,
Қара жер де сол күні қайғылы еді.

Халық оны өлімге қимай тұрды,
Көз жастарын еңіреп тимай тұрды.
Жиналған жұрт батырмен қоштасуға,
Көшелерге шұбырып симай тұрды.

Ажал қайдан белгісіз келгені сұм,
Көрсетті екен қандай күш ерге қысым?
Алып кетті денесін Түркияға,
Әкесінің қасына жерлеу үшін.

Қапалы ел артынан боздап қалды,
Қайғы кетті орнынан қозғап тауды.
Қазақ енді тудыра алар ма екен,
Мұстафадай мұзбалақ боздақтарды?!

Қоя алмай өмірдің түйінін де,
Көнді батыр жазмышқа иілуге.
Таэквандодан мұсылман баласынан,
Ешкім оның жете алмас биігіне.

Зарласақ та батырды жоқтаған боп,
Оның аты сенемін сақталар деп.
Көзін мәңгі жұмса да,
«Елім» деген,
Мұстафаның жүрегі тоқтаған жоқ!!!

Әлия ІҢКӘРБЕК

Сулейман Демирель Университеті
1-курс студенті

МАХАББАТ ЖЫРЫ

*«Менің ойымша, махаббат үш түрлі болады:
1. Бала махаббат. 2. Шала махаббат. 3. Мәңгілік махаббат»
Әзілхан Нұршайықов*

*

ГҮЛ

Мәңгілік жадымда бала күн,
Екеуміз ойнаған қыр есте.
Жүрегін жаралап даланың,
Сыңарын жұлып ең бір өскен.

Мен сонда шаттыққа бөленгем,
Сезінбей сол гүлдің соларын.
Ал саған білмедім Өлеңнен,
өзге не сыйлауға боларын.

Жұлдызды жылдарым бөтендей,
Беймезгіл көгімнен Ай қашты.
Өмір деп атайды екен ғой –
Жалғыздық жеңетін шайқасты.

Қызғалдақ көп бүгін, белес көп,
Уақыт қой бәріне кедергі.
Сүйікті болудан емес тек –
Сүюден қорқамын мен енді.

Бір шоқ гүл – парағы үміттің,
Мен жүрмін сырымды жазып тек.
Құшақ гүл сыйлаған жігіттің,
Кім айтты жүрегі нәзік деп?

Ескірмес естелік – бала күн,
Қорғаным сен едің мұң ессе.
Мен жиі жеңіліс табамын,
Осынау күресте.

Қарлыға Темірғали
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
журналистика факультетінің
4-курс студенті

*

АЛМАТЫДАҒЫ ЖЫР

Менің күлгім келмейді, жылағым да...
Мекенім де белгісіз, тұрағым да...
Менің аппақ арым мен арманымды,
Сынадың ба, Алматы, сұрадың ба?

Өлең-өмір-өкініш – өтер мейлі,
Өткен іске өкіну бекер дейді.
Көтергенмен төсіне алып тауды,
Еркелікті Алматы көтермейді.

Кеше, бүгін, ертең де, бүрсүгіні.
Жылатады бұл шаһар мың сұлуды,
Кірпігінен жас болып үзілсең де.

Бұл Алматы білмейді күрсінуді.

Сезімге әмір жүрмейді, ойға – сана,
Адамдығын абайсыз жоймаса адам.
Алматыны мен енді жек көрмеймін,
Мені онша ұната қоймаса да.

*

Сізді тағы көргім келсе қайтемін?!
Сіз туралы білгім келсе қайтемін?!
Екеумізді бөліп тұрған жол ұзақ:
- Кешір дейді.
- Кешпеймін!

Ақ шағала болғым келді, қайтемін?!
Сіздің қолға қонғым келді, қайтемін?!
Алматым-ау, жүрегіме дерт берген,
Енді өзің айт емін!

Сізді тағы өкпелеткім келеді.
Сізді өзімнен өктем еткім келеді.
Мұның бәрі неліктен деп сұрадың
- Себебі сол... себебі...

*

БӘРІ ЖАҚСЫ

Жанымды егер ұғар болса бір адам,
Ол – сен дегем. Сені де Өмір сынаған.
Бізде екі Тағдыр еді, сол күні,
Мен Анаңның қазасына жылағам.

Екі аққу ек, бірақ бізде бір айдын,
Енді саған болар екен Шырай кім?!
«Сенсіз өмір сүрем» дедің,
Мен болсам –
Сенің жалғыз қалғаныңа мұңайдым.

Сен жаныңа мөп-мөлдір мұң жиған күн –
Мен жаныма мөлдір Сезім сыйға алдым.
Бағың үшін күресе алмап едің сен,
Әлсіздігіңе қиналдым.

Өлең – өмір. Мен жай ғана әріппін.
Сен үшін деп жанып тұрар жарықпын.
Арманыммен ойын ойнап жүріпсің,
Ал мен оны МАХАББАТ деп қалыппын.

... Бәрі жақсы!

Қастер Әкизаұлы
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
физика-техникалық факультеті
2-курс магистранты

ЖАРАЛЫ КӨКЖАЛ

Қылышын сүйреткен қыстың қалшылдатқан қаңтар айы. Ақ қағаздай аппақ тау түні. Айнала ақ бесікке құндақтаған баладай тып-тынш. Үртіс неше күн бойы тоқтамай қар жауғандықтан бар тіршілік иесі қыбырлауға шамасы келмей, қиналған күйге тап болған. Тек бүгін түс ауа ғана басылған. Күннің ашылысына болар күн қатты суытқан. Неше күннен бері үңгірден шыға алмай нәр татпаған қасқырлар аш бурадай жарап жіңішкеріп алған. Үңгір ішін аштықтан тамақ іздеп қыңсылаған дауыстар толтырып кеткен. Көкжал қалайда азық табу керектігін өз міндетіндей сезініп, үңгір алдындағы тасқа шығып алысқа көз тастады. Қуалап жүріп ұстайтын қоңыр аңның да кенеуі кеткен кез. Көкжалдың көзіне сонау етектегі қазақ ауылдары көрінді. Бағызыдан бері бұл малшылармен «ауылы аралас, қойы қоралас» көрші өтіп келеді. Әрине, көрші болған соң дәм-тұз алмасып тұрары хақ. Кең далаға дастарқан жайған берекелі қазақ ауылдары кешіре көріндер, бүгінгі азық сіздерден болсын, – деп бекіді көкжал. Тау ішін жаңғырта ұлыды. Мұнысы бейне сырнай тартып, соғысқа аттанған әскерлерді шепке шақырғандай еді. Ашығып тұрған қасқырлар көкжалдың үненмі азық іздейтін кезде осылай істейтінін біліп, еңбектеген жасынан еңкейген кәрісіне дейін қалмай суырылып шықты. Бұл баһадүр бір ретте көңілдерін қалдырмаған еді, сондықтан көз алдарына жылы-жұмсақтар елестеп, сілекейлері шұбыра түсті. Көкжал айналасына қарап еді барлығы оның айытқанына көніп, айдағанына жүретін адал қанды көйлек әскерлеріндей көрінді. Тек қана оның бастауын күтіп тұрғандай. Жырынды көкжал таудың қалың қасат қарын бұзып, қалғандарын соңынан ертіп жүріп кетті. Көкжал атойлап алда келеді, көздеп көңілге түйгені қазақ ауылдары, мұны өзінен басқа ешкім білмейді. Таяп қалды, ауылға жақындаған сайын арттағыларды үрей билей бастады, көбі тартыншақтап өзгенің қолымен от көсегендей көкжалды жіберіп, өздері арытта бағып қалды. Көкжал жер бауырлай басып қора маңына келді, үй-іші тым-тырыс өзіне қауіп жоқтығын сезген соң атылып барып, қора шетінде шөп жеп тұрған арық тайды алқымнан ала түсті. Арық тай айқасуға шамасы келмей бір-екі рет бұлқынды да құлап түсті. Көкжал азу тістерімен әлдеқашан тамақтап үлгірген еді. Дыбыстан сезік алған малшы иттері шулап үре жөнелді. Кенет күшті электр көзі жарқ етіп біреу далаға жүгіріп шықты, күшті нұрға көзі шағылып мен мұндамын деп тұрған көкжалға мылтық тарс ете түсті. Қас пен көздің арасында қорғасын оқ құрдымға кетіре жаздаған көкжал қаша жөнелді. Қуғанға батыр ауыл иттері жабылып келіп таласып жатыр. Ақ қардың бетін қып-қызыл қан жауып кетті... «Әке-ау, сонда өз серіктерім қайда?! Мынау иттерге өзін сонша талатқаны қалай?!» Көкжалдың бойын ашу биледі де қанталап алған көздерін бағанадан бері өзімен белсенді таласып келе жатқан сары төбетке тігіп, атылып барып құлақтан басып, жуан мойын күшке салып бір екі жұмарлап еді, қаңқылдап құтылғанына құлдық ұрып тайып тұрды, басқалары бата алмай үріп қала берді...

Көкжал қашып келеді, оқ көкжалдың алдыңғы аяғын жұлып кетіпті. Бағана ет қызуында байқамапты, аяғынан қан сорғалап тоқтамай келеді. Іш-бауыры езіліп кеткендей сезіліп тұр. Тоқтай қалып аяғындағы аққан қанды жалап өз қанымен оразасын ашты.

Тойымсыз дүние-ай! ... деді көкжал, өз құлқыным өз қаныммен азықтанғанды ар көрмейді!!!
Әттең, осы қу құлқынның құлы болып барамын...

Таң жаңадан ағарып келеді, аппақ қар бетіне кестеші қыздың кестесіндей қанды сапарынан қып-қызыл қан төгіп келеді... Бәлкім күн шыға ауыл адамдары қолдарына мылтық, шоқпар, бүркіттерін ертіп, із қуалап келіп қалар... Көкжалдың бойын үрей биледі, мынау жасырынарға қалытқысы жоқ мидай жазықтан ертерек өтіп, анау тау етегіне ілінбесе, қолымен істегенін мойынымен көтермек. Асыққан сайын үш аяқтап басқан жүрісі мандымай-ақ қойды... Қасат қарда қарға адым аттап басуы мұң болды, анау тауға жетуге әлі бар, аштық пен жарасы бойын меңдетіп барады. Тіпті ерегескендей анау тау барған сайын алыстап, биіктеп бара жатқандай сезілді...

Бірге бастап келген өз серіктері әлдеқашан кетіп қалған, тіпті түнде анау иттермен алысып жатқанда да біреуі келіп араға түспеген. Әй, өңкей пайдакөс зәлімдер-ай, деді көкжал ашуланып. Көкжалдың көзіне өзі жүре алмай бара жатқан мынау мидай жазықтағы ессіз ерліктері елестеді. Небір қоңыр аңдарды қуып жетіп қойдай сыпыратын. Қанды аузынан бірде бірі құтылған емес-ті. Жүйрік деген еліктерді де екі айналымға келтірмей алып ұрып ауыз тиген соң, серіктері, қаншықтары жететін. «Баһадүрім, батырым» деп алды-артынан еркелей құйрығын бұлаңдатып қойып тәтті асқа бас қоюшы еді. Жо-жоқ! Олар бәрін ұмытып кетті, неткен арамза, алаяқ еді! Азудан ас, бойдан қайрат кеткенде қолтығынан демер ешкім болмағанына күйіп жанды... Тұла бойын бір өксік, запыран биледі... Балкім олар тау басында өзінің ақсап келе жатқанын, қуғыншылар келсе, олармен қалай айқасқанын көріп, жақсы бір кино көрмекке даярланып жатқан болар. Жолдасын жолда қалдырған өңшең алаяқтар сендер бұл түрлеріңмен бір-бірлеріңе мәңгі опа қылмайсыңдар!!!

Кенет артынан мылтықтың өлім тілеп «гүрс» еткен дауысы естілді. Көкжал ойын тез жиып алды. Аттың дүбірі молайып, қиқу таяп келеді. Өз өмірін сенімсіз серіктерінің бақытына арнап, жанын да, тәнін де жаралаған көкжал ақтық демі алдында аяқ алысын тездете түсті...

Мадиев Жандәурен Советбекұлы
Сүлейман Демирель атындағы
қазақ-түрік университетінің
3-курс студенті

ҚАРА ҚЫЗ (Өңгіме)

Жетімді жылатып, өзегінен тепкен адам оңбас.
(Халық даналығы)

Қыс. Бас терісі салбырап, көңілі жер болып, сор маңдай болған, тоғызыншы қабаттан жерге қарап, қара қыз Ұлболсын тұр. Көзінен жасы суша сорғалап ағып, қыстың долы, аязды күн-райымен үйлесім тауып тұрғандай. Тоғызыншы қабатқа шығып, өз-өзіне қол салмақшы. Иә, бұлай ішкұса болып жүргенше, өлгенім артық деген оймен. Жастайынан ақылды, отбасы үміт артқан қара қыз осылай жарық дүниемен қоштаспақшы...

* * *

Жаз. Таңғы уақыт. Ауылға сән кіріп, қара тіршілік сағат бестен басталып кеткен. Кенет «сүйінші, сүйінші» деген Еңбекші ауылының ең тентек, бұзық баласы Шәкөнің дауысы естілді. Ауылдың тыныштығын бұл дауыс бір минутқа болса да бұзды. Жерден жеті қоян тапқандай қуанып тентек бала осы ауылдағы ең сыйлы, ауыз толтырып айтарлықтай дәулетті Ибраһим ақсақалдың үйіне кірді. Оның артынша, ауылдың өсекші қатындары, балашаға, ауыл адамдары ілесіп Шәкөнің артынан олар да іле-шала кіргенді.

- Ата, Ибраһим ата, немерелі болдыңыз. Сүйінші! – деп Шәкөн үйге кіре

салысымен айқайға басты. Сасып қалған ақсақал мен кемпірі тұрған орындарында бөріктерін аспанға лақтырып, сүйіншілеген тентек баланың бетінен сүйе берді. Бұлай сүйе беруге де себеп бар-тын. Жалғыз ұлдары Айдардың отау құрғанына жеті жыл болса да, балалы болмаған еді.

Көптен күткен сәби де дүниеге келді. Ақсақал бар жиған-тергенін салып, дүркіретіп отыз күн ойын, қырық күн той қылды. Сәбидің есімі ырымдалып Ұлболсын деп қойылды. Бірақ ауылдастары сәбидің есімін атамай барлығы «қара қыз» деп атайтын. Араға үш жыл салып, Алланың бұйыртуымен Ұлболсынның артынан Арлан есімді шекесі торсықтай ұл бала, әулет, ұрпақ жалғастырушы – Арлан дүниеге келді.

* * *

Арада кірпік қаққанша зулап жеті жыл өте шықты. Көрші ауылдың үлкен азаматы саналатын, Ибраһим қарияның інісі кенже баласының тойын жасамақшы. Бұл тойға Ибраһим ата кемпірімен, баласы мен келіні және Ұлболсын мен Арлан да өздерінің «тойға» деп алған сый-сыяпаттарын салып жолға шықты. Әзілдесіп, әңгіменің көркін қыздырып, айрандай ұйыған отбасы көңілді күймен жолда абыр-сабыр болып келе жатыр. Кенет... Кенет, «гүрс» деген дауыс күлкі мен әзілдің сайранын тыйып тастады.

Қараңғыдан көзін ашып Ұлболсын есін жиды. Жан-жағына қарап «анашым» деп сыбырлап сөйлеп, отбасының қасында болмағанына және денесінің ауырып жатқандығына шыдай алмай, көзінен жасы сау ете қалды. Сұрапыл көлік апатынан екі періште аман-есен қалды. Оған себеп, екі баланы анасы мен әжесі көлік соқтығысқан сәтте денелерімен жауып, соққыдан қорғап қалған екен.

* * *

Арада екі жыл 12 секундтық түс секілді тез өте шықты. Сол бір көлік апатынан кейін тағдырдың тәлкегіне ұшырап, тұл жетім қалаған Ұлболсын мен Арланды Ибраһим ақсақалдың туысқан інісі Талғат пен әйелі Қыздаркүл аталарынан қалған бар байлыққа қызығып, «балаларды өзім бағып, қағып, қолдары ауыздарына жеткенше өсіріп, тәрбиелейміз» деп асырап алған-ды.

Қыс. Қақаған боран мен аяз. Ас бөлмеде Талғат пен Қыздаркүл екі баласымен бал қосылған сүт пен шәй ішіп отыр.

- Әй, анау екі бишара қайда, – деді Қыздаркүл шіреніп.
- Ол екеуін жылқыға шөп салуға жұмсағанмын, – деді Талғат.
- М-м-м, дұрыс істегенсің, – деді Қыздаркүл мырс етіп. Арада бес минут өтпестен Ұлболсын мен Арлан үйдің ішіне кіріп келді. Бұларды көрген Қыздаркүл бал мен майды тығып қойды.
- Келіндер, шәй ішіндер, – деді Қыздаркүл.
- Жақсы, апа қазір, – деді Арлан.
- Түу, мені «апа» демеші. Сенің апаң өлген, – деп Қыздаркүл «шап» ете қалды. Арлан көзіне жас алып сыртқа шығып кетті.
- Сіз, неге олай айтасыз? Ол... Ол әлі кішкентай ғой. Анасын, әкесін сағынып жүр. Неге соны түсінбейсіз? – деп Ұлболсын өксіп, жылап жіберді.
- Ей, саған тіл бітейін депті ғой, – деп Талғат қара қызды соққының астына алып, шашынан тартып далаға сүйреп шығарды. Өксіп жылаған бойда Ұлболсын осы ауылдағы тоғыз қабатты үйге қарай бет алды. Ешкімді де ойламады. Артына да қарамады. Артындағы қара домалақ інісін де ойына да алмастан жүгіре жөнелді. Бірақ Арлан әпкесінің қатты жылап бара жатқанын көріп, соңынан ілесті. Тек, қара қызды тоқтатпады.

Тоғызыншы қабат. Көзін жұмып, «анашым, әкешім сендерді сағындым» деп секіруге ұмтылған кезде «Әпке!» деген Арланның дауысы естілді. Бұл дауыстан қара қыз Ұлболсын бірден есін жиып алып, артына, Арланына қарады.

- Әпке, олай жасамаңызшы. Мен, мен...
- Арланым ... деп Ұлболсын өксігі тамағына тығылып, жылап тұрған інісін жүгіріп барып құшақтап қосыла жылады. Жерде жылаған жетімдерді көреген періштелер тітіркенген де шығар сол кезде..

- Арланым, мені кешірші... Мен... Мен мына жарық дүниеде қала алмаймын. Шаршадым... Мен... Мен, әкемді, анамды, әжемді, атамды сағындым құлыным... Түсінші... – деп өксікпен үзік-үзік әрең сөйледі Ұлболсын.

- Әпке мен де сағындым, – деп Арлан да әпкесін құшақтай жылай берді, жылай берді. Далаға сыртқы киімсіз шыққан қара қыз жаурай бастады.

- Інім, Аланым. Әкеміз бен анамыз жатқан жерге барайық, – деді Ұлболсын.

- Иә, әпке кеттік, – деп екеуі қол ұстасып бейіт жаққа қарай бет алды.

* * *

Жедел жәрдем мен милиция көліктерінің дауысы қиқулап, ауыл абыр-сабыр болып жатыр.

– Таптық, таптық..., – деп кезінде сүйінші сұрап келген Шәкөн ентігіп келеді. Оның артынша, ауылдың өсекші қатындары, бала-шаға, ауыл адамдары ілесіп Шәкөннің артынан олар да іле-шала бейітке қарай ұмтылды. Анасы мен әкесінің бейіттерінің ортасында құшақтаса жатқан екі періште, қара қыз – Ұлболсын мен Арлан жатыр.

Қыстың қақаған аязы мен боранды дауылы да екі жетімді аямаған екен...

Нұрболат ДОСЖАН

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
журналистика факультетінің
4-курс студенті

ШАЙТАН КӨПРДІҢ ҚҰРБАНЫ

Әңгіме

(Болған оқиға ізімен)

Жаз кеші.

Жол шетінде әңгімелесіп келе жатқан екеу.

Бұл аймақ жазық даланың беткейінде орналасқан. Шағын ғана дөн басынан әрі асқанда иненің ұшындай ғана 12-13 үйдің мұржасы көрінеді. Төрт түліктің күшімен қарекет тірлік кешіп отырған осын-ау жұртшылық, күндіз-түні малмен алысып әлек. Әйтсе де қаладағылардың көбі бұл ауыл десе – ерні-еріндеріне тимей: «Әй, ол құт дарыған мекен, қонысқа жайлы мекен» деп мақтай кеп жөнеледі, мақтай кеп жөнеледі...

Жер бетінде мінсіз жаратылыс болушы ма еді. Жусан исі аңқыған меңіреу даланың сырт көз сезіне бермейтін – өз ішіндегі өксіген талайғы мұңы мен қуанышы, қатпар-қатпар тағдырларға толы тарихи шежіресі, қилы аңыздары мен қиял-ғажайып шытырмансыз жетіп артылады. Бұл аңғардың сәнін құртып, ауыл тұрғындарын үрейге бөлейтіні де осы – бағзыдан бергі жын атаулының мекені, құдай атқан жер – Шайтан көпір аңғары. Естісең аты адам шошырлық қарғыс атқан жердің сан түрлі тарихы бар. Бірақ оның қайсысы шын, қайсысы өтірік ол да жұртқа – беймәлім.

Ауыл айтқыштарының айтуынша, осы жерде дүниеге келген сәби анасынан туыла сала сөйлеп кеткен-ді.

Иә, тыңдай берсең адам ақылына сыймайтын жәйттар өте көп. Көзіңе ертегідей елестейтін сандырақтарды айтып, сенің басыңды қатырғаннан маған не пайда. Одан осыдан 40 жыл бұрын өзім көрген бір оқиғаны баяндап берейін, – деді темекісін шегіп келе жатқан, ақсақ шал, қасындағы қонағына.

Ноян жасы жиырма үштен асқан жап-жас жігіт болса да, осы ауылдың тісқаққан шопандарының бірі. Кішкентайынан жетімдіктің тауқыметін тартқан жан. Содан болар жүзі

қараған жанның жанарын тесіп өтердей сұсты. Дегенмен оның бір жақсы қасиеті – өте еңбекқор.

Алғашқыда әркімнің қорасын паналап жүріп мал бақты. Кейін есейе келе өзіне шағын ғана сарайшық салып алған-ды. Ал қазір жағдайы өте жақсы. Тіпті, ауылдағы мен-мен деген шопандармен иық тірестіретін хәлге де жетті. Қаншама жыл қиналып, маңдай терімен тапқан еңбегінің жемісін көргендігіне шүкіршілік еткенмен, жанын жегідей жейтіні – жалғыздық.

Жігіттік жасқа жеткеніне қарамастан, оңаша қалғанда бала кезінен бергі досы Жанасылды қасына шақырып алып, оған ішіндегі бар шерін тарқата өксіп-өксіп жылап та алады. Мұндай шақта Жанасыл да мұндасының шерін тырп етпей тыңдап отыратын. Өйткені бұлардың тағдырлары екі бөлек болғанымен, арман мақсаттары бір еді.

Оның үстіне Жанасылдың жастайынан әр нәрсеге бей-жай қарай алмайтын, зеректігі тағы бар. Айтса әңгіменің майын тамызатын бала жігіт кітаптан да мүлде бас алмайтын. Содан болар ауылдағылар оны оқымысты атап кеткен. Не керек, бүгінде соның жемісін көріп отырған ауылдың – абыройлы мұғалімі. Бірі шопан, бірі оқытушы екі дос қиналғанда қарасып, көмек қолын созып тұруды жөн санайды.

Арасы қылдай болса да оңайлықпен үзілмейтін адалдыққа сырт көздің қызыға бастағаны соншалық – еңбектеген баладан, еңкейген қарияға дейін жыр қылатыны осылар. Тіпті, бірге ойнап жүрген кішкентай балалардың өзінен «Әу, ботақандарым, өскенде кім болуды армандайсыңдар?» деп сұрай қалсаң, жүзіңе бала көңілмен күлімдей қарап, «Ноян мен Жанасылдай сертіне берік адал дос болғымыз келеді», – деп үн қататын. Содан бергі жылжыған уақыт шіркініне көз ілеспей, күндер өте берді. Өте берді.

Тамыздың тамылжыған кештерінің бірі. Жанасыл оқу жағдайына байланысты қалаға аттанбақшы болып, ауыл шетіндегі жолға қарай бет алды. Қасындағысы жан досы, Ноян. Екеуі қызу әңгіме үстінде келеді. Міне, ендігі уақыт та зу етіп өте шығып, Ноян Жанасылды қимастық сезіммен көлікке мінгізіп жатыр. Сондағы сыйластықтан өрілген қамсыз көңіл, небәрі екі жетілік оқуға кетіп бара жатқан досының алдағы 8 жыл бойы із-түссіз жоғалып кетерін сезгендей-ақ.

Арада жарты ай уақыт өтті. Әр кеш сайын досының хабарын күткен Ноян, жол шетінде отырып, ары-бері өткен көліктерді торуылдаумен әлек. Бүгін де сол кейіпте. Бұрын жалғызбын деуші еді. Енді одан әрі жалғызсырағандай күй кешуде. Ойы сан-саққа бөлініп кеткені соншалық, кенет жерге сылқ етіп отыра кетті. Осы мезетте тұншыққан сананы тұнғыық ойдан бір құдірет суырып алғандай, құлағына естілген дыбыс дүрсілдеген жүректі елең еткізді. Басын көтеріп қараса, қаладан тағы бір көлік келіп тоқтап жатыр екен. Орнынан ұшып түрегеліп көлікке қарай жақындаған ол – қара түсті машинаның есігі ашылысымен-ақ ішінен түскелі жатқан, үстінде қызылды-жасылды көйлегі бар, басына әдеміше оралмал таққан, жүзі өте сұлу, бұрымы белінен сәл-сәл төмен түскен, жанары ай сәулесіндей өткір, ақ құба келген, қолында кішкене ғана жүгі бар жас қызды көрді. Оны көрген бойы сол-ақ екен, Ноян есінен алжасқан адамдай орнынан қозғала алар емес. Тіпті, өзін-өзі ұмытып кеткендей. Мұны бірден аңғарған қалалық қыз одан еш жасқанбады. Керісінше, көліктен түскен қалпы жүгін жерге қоя сала жақындап келіп, мәдениетті түрде сәлемдесті.

Содан соң сәл күлімсіреп, өзінің есімінің Жанайым екендігін айтты. Бұлақ сылдырындай мөлдір үн жүректі елітіп жібергені соншалық, сасқанынан қобалжи бастаған ол:

– Ме-нің, ме-нің – дей беріп, өз атын әрең дегенде есіне түсірді. Дегенмен оның өз бақытымен алғашқы кездесуі осылай басталған еді.

Арада 2 апта уақыт өте шықты. Күндіз-түні Жанайымды есінен шығара алмайтын Ноян, кейде әлсін-әлсін ғана есіне алып іздеп қоятыны болмаса, жан дегендегі жалғыз досын ұмытып та кетті. Көшені әрлі-берлі кезіп өткен сайын құлақ түретіні шүйіркелескен ауыл кемпірлерінің қалалық қыз жайындағы әңгімесі, «Әй, ана қалалық қыздың жігіті жоқ дейді ғой. Өзі мұғалім көрінеді. Ақылды деседі. Үндемей жүріп от баспаса болғаны. Тәубә-тәубә, тфэй-тфэй, тіл көзден сақтасын!».

Бұл жағымды сөздерді жүрегіне жақын қабылдаған Ноян – мээ, ыржиған қалпы езуін жия алар емес. Әр кеш сайын айға қарап жатып, «Е-е, құдайым, Жанайымға қоса көрші мендей бейбақты, менің жабырқау жанымды жалғыздықтан ада етші» деп тілек тілейтінді шығарды. Алла өзінен үміт күткен пендесін жабырқатып қоюшы ма еді. Ақыры, талай қиындықты бастан кешірген сор маңдай жанның тілегі шындыққа айналып, аңсаған арманына қолы жетті. Сөйтіп, Жанайым мен Ноян отау құрды. Көп ұзамай-ақ Жанайым жүкті болып, олар қуаныш үстіне қуанышқа кенелді. Дегенмен, ол қуаныш ұзаққа созылмады.

Жанайым өзінің ішіндегі нәрестесінің шетінеп кеткенін сезгенде, үміттің оты су сепкендей басылды. Бірақ мұнымен уақыт тоқтап қалмады. Тірі адам тіршілігін жасау үшін жаралғандықтан, екі жас бір-біріне дем беріп, тату өмірді бастан кешіруді мақсат етті. Бұларға сұқтана қараған сырт көз қызғаныштан, орталарына талай рет от салмақшы болып, қолдарынан келген бар айла-тәсілін жасағанымен оны іске асыра алмады. Ақыр сонында олардың бір-бірі үшін жаралғандығын мойындады.

Содан бергі тықылдаған сағат тілі 8 жылды артқа тастады. Әлі де болса Ноян мен Жанайымның бар арманы – бала сүю.

«Құдайым, бұл тілегімді қашан қабыл ала қояр екенсің?!..» – деп екі жастың жаратушысына үміт артып, жалбарынбаған кезі болмады. Мұны естіп отырған қаумалаған ұзын құлақта та кесірін тигізбей-ақ қойсын ба? Кімге тиерін білмей жүрген жөнсіз сөздер ақыры өз иесін тапты. Халық енді Жанайымды «бедеу қатын» деп өсектейтінді шығарды. Бұған ашынған Ноян бір емес, екі емес сұм сайтанның жетегіне еріп ашудан ішетін халге жетті. Үйіне қонбай көшеге жатып ұйықтауды әдетке айналдырды. Сөйтіп, тар кеудедегі жұдырықтай жүректің Жанайымға деген албырт сезімі бірте-бірте суи бастады. Енді ол баяғы өзі таңданған сұлулықтан адыра қалып, оңашада жазық даланы кезіп серуендеп келуді арман етті. Содан бері бір жетіге жуық уақыт ес-түссіз жоғалды да кетті. Жанарына жас үйіріліп, жалғызсыраған байғұс Жанайым, түн сайын жар құшағының жылылығын аңсаумен, екі көзі төрт болып ақыры таңды да атыратын.

Міне, бүгін сол 7-ші күнге қараған кеш. Жолдасының жолын торуылдаған Жанайым үйде жалғыз отыр. Кенет сырттан:

– Ассалаумағалайкүм, үйде біреу бар ма?! – деген ер даусы естілді. Далаға үрке шыққан бойы ол, кең иықты, қалың мұртты, қарлығаштың қанатындай қастары үшкір, сұңғақ бойлы келбетті жігітті көрді. Көрген қалпы қонақпен суық амандасып, жөн сұрасты.

– Иә, қайдан жүрген жансыз? Кімді іздеп келдіңіз? Көңілсіз әйелдің көрікті келбетін көріп, көркем үнін естіген Жанасыл:

– «Апыр-ай, достым-ау, мынандай періштені қайдан тауып алғансың» деп өзіне-өзі іштей тіл қатып қояды. Мұнысы таңдану ма, тіпті одан көз алар емес...

– Мен, негізі осы ауылдың еркесімін. Және осында кіштенайымнан бірге ойнап өскен Ноян атты жан дегендегі жалғыз досым бар еді, соны іздеп жүрмін. Жолшыбай көрінген

үлкен-кішінің нұсқауымен осы үйге ат басын бұрып, ойша болжап келген жайым бар. Қателеспесем, осы отау болу керек, әлде қателестім бе?

– Өзіңіз бір қалжыңбас жан екенсіз? (Бағанадан бері қатулы әйел қабағы сәл жібігендей сыңай танытып, жүзіне күлкі үйірілді).

Дәл сол мезетте оған сұқтанған жігіт жанары белгісіз бір әлемге сапар шегіп бара жатты. Әйел сөзін кілт тоқтаған жерінен қайта жалғады.

– Иә, қателеспедіңіз, тіпті дәл таптыңыз! Құттықтаймын! Бірақ, сіз іздеп жүрген кісі менің жұбайым. Жұбайы жарынан сыр жасырушы ма еді. Сіздей жолдасы болса маған айтушы еді ғой. Әйел тағы да мысқылдай күлді.

– Жарайды, қалжыңым деп ұғыңыз!

– Менің есімім Жанайым. Ал сіздің есіміңіз кім болды, қонақ жігіт?!

Ентіккен жігіт жүрегі әлі де болса ентігін баса алар емес... Ақырын ғана шыққан қоңыр дауыс:

– «Ме-нің... ме-нің атым...» дей беріп еді, кенет ат тұяғынын тықылдаған дыбысы бұл екі арадағы байланысты бөліп жіберді.

Селк ете қалған қонақ жігіт, лезде артына бұрылып аттан түскелі жатқан кісіге қарай жүгірді (Ол Ноян еді). Көріскен сәттен-ақ екеуі бір-бірін құшаққа алып, үш рет төс қағыстырды.

– Ноян!

– Жанасыл!

– Аманбысың, бауырым?!

– Аманмын бауырым!

– Тірімісің, бауырым?

– Тірімін, бауырым.

– Сағындым ғой, ақымағым-ау! Қайда жоғалып кеттің?! Ең болмаса бір хабарын бермеймісің?... (Ноянның жанарынан сағыныштың ыстық жасы тамып та кетті)

– Жүр үйге кірелік. Енді менен құтылам деп көр!

– Ай, сабазым-ау! Сабазым-ау! Айтасың-ау, сен де!..

Ұзаққа дейін сағынышын баса алмай тұрған екі дос, ендігі қас-қағым сәт – балалық шақтың белгісі ретінде, шығып келе жатқан айға қарап: «Біздің достығымыз ешқашан өшпейді және оны ешкім де өшіре алмайды!» деп үш рет айғайлады.

Бұларға сүйсіне қараған Жанайымның ашуы лезде басылғаны сол-ақ екен, жұбайының аман-сау екенін көріп іштей қуанды. Тіпті, оны құшақтағысы да келді. Бірақ, қонақ болған соң сәл сабыр сақтады.

Жанайымға жақындаған Ноян онымен суық амандасты да:

– Қатын шайды дайында! – деп, зілді үн қатып, Жанасылмен бірге үйге кіріп кетті.

Көп күннен кейін оралған жұбайынан мұндай салқындық күтпеген Жанайымның көңіл-күйі, қайта бұзылды. Сонда да міз қақпастан, шай дайындау ісіне кіріскені сол-ақ екен, ашу-ызаның бәрін де ұмытты.

Түн ортасы ауған шақ. Шай үстінде мән-жайды сұрасқан екі жігіт сағыныштарын әлі де болса баса алмай отыр. Ол ол ма, Жанасылдың бұл ауылға директор болып келгенін естіген Ноянның шаттанған жүзі – күлімдеуден тыйылар емес. Және сол қуаныштың белгісі ретінде бұлар бір бөтелке сары суды сіміріп те тастаған. Әрі біраз қызулы.

Енді Ноянның Жанайыммен шаруасы жоқ, тіпті оны адам құрлы елемеді де. Тек досымен ғана шүйіркелесіп отыр.

Ал, Жанасыл болса сұқтанған бойы Жанайымнан көз алар емес. Мұны байқаған Жанайым да жігіт жанарына мойынсұнған пейілден не олай, не бұлай қашып құтыларын білмей отыр.

Даусы гүр-гүр еткен, Ноянның аузы жабылар емес. Ақыры сөйлей-сөйлей бір жағына жантайған қалпы ұйықтап кетті. Кешкі көрісуден бері осы сәтті ұзақ күткендей Жанайым мен Жанасылдың сөздері жарасып-ақ барады.

Арада 3 күн уақыт өтті. Жанасылдың өз қызметіне кірісіп кеткені соншалық, таңнан бері қағаздан бас ала алмады. Кеш ауар сәтте бой жазып қайтуды жөн көрген ол мектептен шыққан бойы досының үй жағына тартты. Үйге жақындағанда есік алдында шылым шегіп отырған Ноянды көріп, бір-бірімен жөн сұрасқан олар бірден әңгімеге көшті.

– Көңіл хошың болмай отырған сықылды ғой. Не жағдай болып қалды?!

– Иә, ана қатынды аяп жүрмін. Әбден шаршады байғұс. Отау құрғанымызға міне 8 жыл, үйден екі қадам аттап шықпайды. Мені қойшы малмен алысып жүріп әйтеуір күнді өткіземін. Ал, ол – үйде отырудан әбден жалықты. Оның үстіне ең болмаса сүйініш болар бала да жоқ. Құдайым сол тілегімді қабыл етпей-ақ қойды. Туғаннан бері маңдайымнан сор арылар емес.

– Бауырым-ау, емешегің езіліп кетердей несіне сонша өзінді жегідей жейсің. Қатыным жұмыссыз десең, оған жұмысты мен-ақ тауып берейін. Ең болмаса қолымнан келген жәрдемді тигізейін. Қолымды қақпа, егер қаласаң, бізде бір орын бар сонда келсін.

– Мұғалімдікке ме?

– Иә.

– Қойшы расымен бе? (Ноянның қуанышында шек болмады).

– Әрине, бауырым-ау, менің саған жалған сөйлеген кезім болды ма.

– Рахмет, бауырым!... Рахмет!

– О не дегенің.

Екеуі бір-бірін құшақтап, төс қағыстырды. Осы мезетте Ноян, қуанышты жаңалықты жұбайына жеткізуге асықты. Ақыры ол да айтылды. Жанайым да бұл хабарды естігенде қатты қуанып, Жанасылға деген алғысын білдірді. Сәлден кейін жұрт дыбысы саябырлаған мезетте, олар үйге кіріп кешкі ас ішті.

Күндіз-түні еңкейіп шелек жуудан қолы тимейтін Жанайым, ертесімен-ақ өз қызметіне орналасты. Ендігі, міне, бастауыш сынып бүлдіршіндерінің барлығы дерлік, тайсалмайтын өжет әйелдің қолынан білім нәрімен сусындап келеді. Иә, шынымен де, бұл жолы Жанайым ерледі.

Өзіне жеке орта тапты және сол ортада үлкен құрметке ие болды. Күн санап, Жанайым десе ішкен асын жерге қоятындар көбейді. Мұны байқаған Жанасылдың оған деген сезімі арта түсті. Алғашында оны жұмыстан кейін ғана үйіне жеткізіп тастайтын. Қазір жұмысқа да бірге баруды әдетке айналдырды. Дегенмен, Жанасылдың бұл қылығы күн өткен сайын Ноянға ұнамады. Сырт көзге де оғаш көріне бастады. Тіпті ауылдың «әу» десе айтар әңгімесі де осы болды.

– «Әй, ана әйел есінен алжасқан ба?... Жанасыл да дұрыс емес-ау?... Әке-шешесі мұндай емес еді ғой, бұл өзі кімге тартқан?...». Ноянның жатса, тұрса еститіні осы. Ақыры шыдамның да шегі таусылды. Сабау сөздерге төзбеген шопан жігіттің, жан дегендегі жалғыз досымен арадағы қатынасы осылай үзілді. Енді олар бір-біріне дос емес, қастық көзбен қарайтын дұшпанға айналды.

Айтқыштар мұны да өсекке айналдырды. Ауыл арасында қайтадан сол баяғы тақырып төңірегінде қауесет таралды. Қызғаныштан іші өртенген жігіт ақыры әйелін жұмыстан шығарып алды. Бірақ, Жанайым мен Жанасыл көрісуін тоқтатар емес. Олардың бұл кездесуін құдай да қалағандай, ешкім оларға кедергі бола алмады. Сөйтіп жүргенде арада тағы 1 жыл өтті. Отау құрғалы шетінеп кеткен баладан кейін, тура 9 жыл бойы жүкті болмаған Жанайымның енді, міне, іші өсіп келеді.

Мұны сезген халық, тағы да өз ырқына басып:

– «Ана сайқалдың ойнастан тапқан үлесі ғой», – деп әйел байғұсты олай да бір, былай да бір сөккілей жөнелгені-ай!

Әбден шерменде болып, бәрінен көңілі қала, сарсаңға түсіп санасы сан-саққа талқанған жігіттің шарап – қайтадан сүйінішіне айналды. Досты да, қатынды да қарғап-сілегені былай тұрсын, құшағындағысының іші өскен сайын жан-дүниесін күмән кернеді.

«Шынымен де, ел айтқандай бұл менің балам болмауы да мүмкін ғой? Онда өлдім дей бер ақымақ-ау!..» деп өзін-өзі жазғырып, жүрегіндегі сыздаған жараны асқындыра берді.

Жанасылдың жаны ашығанымен, ол өз сезімінен бас тартпады. Тағдыры екеуін егіз қылып қойғандай, Жанайым да оның сезіміне мойын ұсынудан қашпады.

Кезектесіп өтіп жатқан күндердің бірі. Көңіліне мұң арқалаған Ноян есі кіресілі-шығасылы үйіне қарай беттеп келеді. Бойын ашу-ыза кернеген. Енді кішкене қалғанда сүрініп құлап та кетті. Мұны көріп тұрған анадайдағы екі қарт:

– «Өй, бейшара бала азды-ау, әбден!

– Иә, қатыны құртты бұл бейбақты.

– Кінә өзінен ғой, бір қатынға ие бола алмай жүрген мұның несі еркек» деп, мысқылдай күлді.

Одан сайын ашуға бой алдырған Ноянның көзінің алды түк көрер емес. Тек ішінде нала ғана бар бейшара орнынан сырғып тұрды да, жүгіре келіп аула есігін теуіп ашты. Аулаға аяқ басқан бойы жерде жатқан ұзын шыбықты алып, үйге кірді. Кірді де, босануға айы-күні жақындаған қатынына «ләм-мим» деп ауыз ашқызбастан, оны шұрқыратып тұрып ондырмай сабады.

Сабап жатып: «Сен қатын, сен сайтан!!!» деп айта берді. Айта берді.

– Жаны шырқыраған жүкті әйел шошынғаннан орнынан әлсін-әлсін көтеріліп есік жаққа қарай қашты. Ал жігіт оның артынан қуып әлек болмады. Керісінше, «Кет сайтан, кет!..», «Ашынаңа бар. Кет. Кет.» деп айқайлай жөнелді. Сәлден соң, үйді тыныштық кернегені сол-ақ екен, жігіт бұрышқа отыра қалып өксіп-өксіп жылады. Бет-ауызы көк ала торғайдай Жанайым, сол ышқынған қалпы ауылдан мүлде аулақтаған-ды. Көп ұзамай-ақ бір өткелдің басына кеп тоқтады. Көңілін үрей кернеп, көйлегі қанға малшынған бейшара, ішінің ауырғанына қарамастан, отырған жерінде ұйықтап кетті.

Түн. Қараңғы. Айдала. Ұйықтап жатқан әйел денесін әлде бір күш түрткендей болды. Орнынан шошып ояңған күйі, етегін жұлқылап ойнап отырған екі сәбиді көрген ол – шошынғаннан қатты шыңғырып жіберді.

Көзін жұмып, ішінен үш рет «Бисмиллаһ» деп еді, сол күйі жын да ғайып болды. Жүкті әйел қорыққаннан ауық-ауық қор етіп ұйықтап кете берді. Ұйықтап кете берді.

Енді бір мезет ояңғанда бір түрлі қорқынышты дауыстар естіген ол лезде кері қайтқысы келді. Бірақ, дала тастай қараңғы. Оның үстіне жол да көрінбейді.

Не істерін білмей артына қарағаны сол-ақ екен, өзіне қарай адымдап келе жатқан ақ киімді кемпірді көрді.

Одан сайын шошынған қалпы, орнынан тұра қашты. Денесіне ауыр күш салғанына қарамастан, қиналса да тоқтағысы келмейді. Ақыры аяғы бір нәрсеге ілініп кетті де, сол күйі шұңқырға құлады. Есін жиғандай сезілген бірер минуттан соң, көзіне – өзіне қолын ұсынған марқұм анасы көрінді. Бірақ, бұл жолы Жанайымның көңіліндегі қорқыныш сезім, мүлде байқалмады. Тіпті, өзіне күлімсіреген анасына оп-оңай қолын берді де сол мезет екеуі аспанға ұшып кетті.

Арада екі күн өтті. Есін жиып өз-өзіне келген жігіт, ес-түссіз жоғалған әйелін іздеп әлек. Қасында Жанасыл бар. Сөйтіп олардың бармаған жері, баспаған тауы, іздемеген шұңқыры қалмады... (Жоқ бар екен).

Ендігі үміт, соңғы жер – «Шайтан көпірде». Бірақ бір өкініштісі көпті көрген қариялардың болжамынша, ол жерге барған жанның не жынданып кетуі, не өлім құшуы мүмкін деген қауесеті бар-ды.

Мұны естіген Ноян қорыққаннан «Шайтан көпірге» тартып отырды.

Жол үстінде,

– «О, жаратушы ием, әйелімді аман сақтай көр. Сәбиімді аман сақтай көр» деп жалбарынды. Амал не, қолдан келер не шара?!

Сонымен, бұлар шайтан көпірге де жетті. Және енді бәрінің кеш екендігін түсінді.

Көпір жанындағы құдықтан Жанайымның мәйітін тауып алған Жанасыл мен Ноян – өкініштен маңдайларын жерге ұрып жылады. Жылап отырып, ендігі ауылда ешқандай мән қалмағандығын ұқты.

Мәйітті ақтық сапарға аттандырған екі күннен соң, жалғыздыққа шыдамаған Ноян өз-өзіне қол салып, бақилық сапарға аттанды.

Әңгімеге жақын айтқыштардың айтуынша, қос бірдей жанашырынан айырылған Жанасылдың ауылда қалуға дәті шыдамай, ақыры қалаға көшіп тынған көрінеді. Сонымен, тағы да іс-түссіз жоғалған.

Ал шайтан көпір оқиғасы – халықтың есінде мәңгілікке сақталып қалды.

Осылайша, жол қысқартпақ болған ақсақ шал әңгімесін аяқтасымен-ақ, қасындағы қонағы екеуі, ауыл сыртындағы бір үйге кіріп кетті.

Өскенбай Жансая Мәнбайқызы
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Бейіндік мектебінің
11 «А» сынып оқушысы

*

Оятшы түсімнен, әке! (немесе Әкеммен сырласу)

Мұнарам, халіңіз қалай?
Қалды шын тағылып үлгің.
Бұл жүрек тағы мұздады-ай!
Мен сізді сағынып жүрмін.

Халіме құлапта күлдім,
Жанарды тамшы басардай.
Мен сізден жырақта жүрмін,
Өзіме қамшы баса алмай.

Ұрысқаның аңсатты мені,
Қап, әттең сарсаң ғой бір күн!
Үлкен ой шаршытты мені,
Бал күнге барсам ғой, шіркін!

Ел ұсады сөйтіп нетемін,
Тілдерін жиреніп таптым.
Естімей өтіп кетемін,

Үніңе үйреніп қаппын.

Құлының жабыққан күйде,
Сағынып әке сезімін.
Мен сізді ойлаған сәтте,
Таусылып әке төзімім.
Бал шақта кеткен сезімді,
Болған жоқ, білем қатесіз.
Мәреге жеткен кезімді,
Көрсен екен деймін әке сіз.

Көрмеппін уайымды-ау мұнша,
Уақытым мүсінше түрлі.
Кей сәттер пайымдауымша,
Ыңғайсыз түсім секілді.

Бойжеттім күшіңмен – әке,
Жанымды түсінген – әке.
Сабакқа бар дегендей,
Оятшы түсімнен – әке!

Алпамыс ФАЙЗОЛЛА
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
журналистика факультетінің
4-курс студенті

*

ҚАЛАШЫҚТАҒЫ ШЫРШАЛАР

Қаша алмаспын, тағдырым, жазуыңнан,
Құтылмаспын, ей, уақыт, азуыңнан.
Көп ұзамай оқуды бітіремін,
Бітірем де кетемін ҚазҰУ-ымнан.
ҚазҰУ-ымнан кетемін қалашықтан,
Бәлкім, тұлпар болармын дара шыққан.
Қалашықта, шыршалар, қаласыңдар,
Күнмен бірге жасарып жаңа шыққан.
Сендер мәңгі жасыңдар, жасылсыңдар,
Жастық жайлы шыршада асыл сыр бар.
Өтіп барад ал менің жастық шағым,
Мәңгілік жас – шыршалар досымсыңдар.
Біз кетеміз,
ҚазҰУ-дың қызық-әнін,
Ұлы менен қалдырып қызына мың.
Қалашықтан ешқайда кетпей-тұғын,
Мен сендерге, шыршалар, қызығамын.

*

КҮЗ

Күзде құстың кеткені жанға батпақ,
Тірі жанға болады арман аптап.
Сарғайған жапырақтар жел тұрғанда,

Түседі -
Көбелектей қалбалақтап.
Жерде түрлі ғажайып болады көп,
Сұлулыққа көңілің толады тек.
Үзілген сар жапырақ - сар көбелек,
Сезімнің гүлзарына қонады кеп.
Табиғаттың тамсанып көрмесіне,
Сұлулықты сақтады ел де есіне.
Үзілген сар жапырақ - сар көбелек,
Қонады шабытымның пернесіне.
Жер-дүние құпия сыр-наздайсың,
Соны сезіп кеудемде, жыр, маздайсың.
Табиғат өзі өлең тілеп тұрса,
Қалайша мұндай күзде жыр жазбайсың?!

*

КҮН

Жер бетінде тым қатыгез күй артып,
Табиғат та қапалы.
Адам еткен күнәлі істер ұялтып,
Күн қызарып батады.
Ізгілікті бәрінен де сүй артық,
Сонда қасың ығады.
Адам еткен күнәлі істер ұялтып,
Күн қызарып шығады.
Қомағайлар қу құлқынын тыя алмас,
Кейі әлемді тінтіпті.
Өттеген-ай, адамдар бар ұялмас,
Ұялғанда күн тіпті.

РАЗДЕЛ 3 ø КУЛЬТУРА СЛОВА

Алтынбекова О. Б.

“МОЯ ПОДРУЖКА КАК БЫ БЕРЕМЕННА”

Одна знакомая молоденькая девушка с жаром рассказывала мне о своей подружке: «Ой, знаете, она ведь как бы замуж вышла, как бы за француза. А сейчас она как бы беременна» (!). Представьте, я даже не утрирую. Вдруг на смену «старым знакомцам» – словам-паразитам *значит* (ещё хуже – *значить*: так говорит близкий мне человек и справиться с этим я не могу), *так сказать, вот, э-э, это, ну, знаешь, честно говоря, это самое* и другим – неожиданно явились новые словечки – *на самом деле, как бы, где-то, блин, типа* (в присланной SMS-ке я как-то прочитала даже *типо*). Более того, одно время они стали настолько модными, что молодые люди со скоростью света стали их перенимать друг у друга и даже щеголять ими. Интересно, что этот вирус, особенно выражения *на самом деле* и *как бы*, подхватила часть интеллигентной и вполне взрослой публики.

Если вдуматься, то *как* рассказала мне эта девушка о радостных событиях в жизни подружки? Действительно ли та вышла замуж или живёт в гражданском браке? Кто по

национальности её муж – как бы француз, а может, испанец или араб? Беременна она или только притворяется?

В одном из эпизодов известного сериала «Улицы разбитых фонарей» о сотрудниках уголовного розыска тоже высмеивается эта привычка говорить *как бы* к месту и не к месту. Следователь приходит к исполнительному директору одной фирмы, президент которой погиб при загадочных обстоятельствах. Тот начинает рассказывать, что у президента фирмы возник конфликт с партнёром. Происходит такой диалог:

– Он как бы покусился на имущество партнёра.

Милиционер переспрашивает:

– Как бы или покусился?

– Ну, покусился. Их отношения как бы пошатнулись.

– Как бы или действительно пошатнулись?

– Ну что вы придираетесь к словам?

– У нас профессия такая – придираться. У нас как бы – не бывает. А вот вы – директор или как бы директор?

Исполнительный директор поперхнулся. Следователь, уже уходя и взглянув на стоящий в кабинете аквариум, с усмешкой добавил:

– Рыбок надо кормить. Как бы!

Значит, директору очень не понравилось, когда его назвали *как бы директором*. А представьте, если бы дорогой для вас человек сказал: «Я тебя *как бы люблю*»?!

Вот ещё пример из статьи журналистки, вспоминающей о начале своей работы в газете:

Потом мне поручили встретиться ещё с двумя актёрами. Эти были из шоу-бизнеса и не думали отказываться от интервью. Трещали без умолку. Но сделать из этой глупой трескотни, из этих бесконечных *на самом деле, как бы и типа* приличный текст было нелегко. Да и не интересно.

(По Н. Савельевой)

Современный поэт С. Соловьёв очень точно заметил: «У каждого времени есть свой словесный вирус, нечто вроде лихорадки на губе. У нашего поколения это словечко *как бы*. Всё реже человек говорит, всё чаще – *как бы* хочет сказать...».

Однажды в семейной программе «Пока все дома» вторая жена известного музыканта, руководителя Хора Турецкого, начала рассказывать о своей падчерице – дочери мужа от первого брака. Говорила очень тепло: девочка часто бывает у них в семье, любит своих сестёр по отцу, в дружеских отношениях с нею, и вдруг неожиданно для зрителей заключила: «Она *как бы* член нашей семьи». Чувствуете, как это прозвучало обидно для девочки? А ведь рассказчица этого совсем не хотела, но словечко-паразит испортило всё то хорошее, что она говорила.

Сейчас много передач из зала суда, в том числе и документальных. Одна из них запомнилась своим эмоциональным накалом и так называемым «последним словом» подсудимого. Молодой человек плакал, глубоко раскаявшись в своей вине, и просил: «Я *как бы* виноват – простите меня!»... Как неуместна была эта оговорка в такой драматической ситуации!

И ещё более чудовищно это прозвучало в устах молодой матери, которая не уследила за своим маленьким ребёнком, и тот погиб. «Он как бы умер», – сказала она! Тему передачи «Пусть говорят», где обсуждался этот страшный случай, так и назвали – «Как бы умер».

Люблю программу «Умники и умницы», где старшеклассники борются за право быть зачисленными без экзаменов в Московский государственный институт международных отношений (знаменитый МГИМО), но даже у таких замечательных детей встречаются

ошибки, в том числе и эта. Одна участница как-то произнесла: «Они *как бы* утверждали...», и тут же ведущий передачи – заведующий кафедрой мировой литературы и культуры МГИМО профессор Вяземский – поправил её: «*Как бы???* Это слово-паразит, а кто сидит в ареопаге??» – а в ареопаге (так торжественно, по названию совета в Древних Афинах, именуется в передаче жюри) в тот раз присутствовал известный филолог, специалист по русскому языку. Нужно сказать, что Вяземский, даже делая замечания, может быть и вежливым, и дипломатичным – и никогда никого не обижает, даже если недоволен ответом участника программы. В отличие от него, я наверняка обидела в телефонном разговоре одну женщину. Но видит бог, как долго я терпела это *как бы* после буквально каждого слова из уст кандидата филологических наук, докторанта, а потом всё-таки не выдержала, отступив от своего жизненного правила – исправлять только речь своих студентов: «Пожа-а-луйста, – взмолилась я, – не говорите так часто это *как бы!* Вы же филолог».

В романе современной писательницы Анны Берсеновой есть эпизод, в котором телеведущая Евгения Стивенс рассердилась на свою сотрудницу Катю, которая плохо отредактировала текст, приготовленный к эфиру:

Женя еле сдерживалась, чтобы не разорвать в клочья злополучный текст.

– Катя, – попыталась она взять себя в руки, – ну хоть что-то надо было сделать! Хоть «как бы» эти идиотские повывчёркивать. Да ещё «на самом деле» через слово!

– Да ладно тебе, Жень, – примирительным тоном заметил второй ведущий, Антон Кузьменков. – Что там особенного? Полстраны так говорит, чем мы лучше?²

Вот не должно быть для нас примером, что так говорит «полстраны»! Давайте мы будем составлять другую половину страны, тем более что русский язык в Казахстане отличается своей чистотой и правильностью, о чём все говорят!

В современном русском литературном языке **как бы** выступает в качестве: а) уподобляющей частицы, выражающей приблизительное сходство, подобие (*Отвечает как бы нехотя*); б) союза, выражающего сравнение (*Зашуршало в траве, как бы прополз кто-то*).

Это значение «приблизительного подобия» иногда очень нужно в тексте. Как изумительно частица может звучать тогда, когда употреблена большим Мастером, чувствующим все языковые нюансы. Как филигранно, к примеру, делает это Фёдор Тютчев:

Люблю грозу в начале мая,
Когда весенний первый гром,
Как бы резвяся и играя,
Грохочет в небе голубом!

Или:

Есть в осени первоначальной
Короткая, но дивная пора –
Весь день стоит *как бы хрустальный,*
И лучезарны вечера...

Мне очень понравилось, когда Арманжан Байтасов, известный казахстанский журналист, интеллигентный и образованный человек, честно признался в своём интервью зрителям, что злоупотребляет словечками *на самом деле* и *как бы* и борется сам с собой, убирая словесный мусор из речи, кстати, в целом очень правильной и красивой. Вот что значит умный человек – он не боится признаться в своих ошибках, а поэтому непременно преодолеет их. И не *как бы!*

² Берсенова А. Неравный брак: Роман. – М.: Эксмо, 2009. С. 122-123.

РАЗДЕЛ 4
☞ ПОЭТИЧЕСКАЯ СТРАНИЧКА

О СИМВОЛИЗМЕ

К. Д. Бальмонт

ЭМЕНТАРНЫЕ СЛОВА О СИМВОЛИЧЕСКОЙ ПОЭЗИИ

...Реалисты всегда являются простыми наблюдателями, символисты – всегда мыслители.

Реалисты схвачены, как прибоем, конкретной жизнью, за которой они не видят ничего, – символисты, отрешенные от реальной действительности, видят в ней только свою мечту, они смотрят на жизнь – из окна. Это потому, что каждый символист, хотя бы самый маленький, старше каждого реалиста, хотя бы самого большого. Один еще в рабстве у материи, другой ушел в сферу идеальности.

Итак, вот основные черты символической поэзии: она говорит своим особым языком, и этот язык богат интонациями; подобно музыке и живописи, она возбуждает в душе сложное настроение, – более чем другой род поэзии трогает наши слуховые и зрительные впечатления, заставляет читателя пройти обратный путь творчества: поэт, создавая свое символическое произведение, от абстрактного идет к конкретному, от идеи к образу, – тот, кто знакомится с его произведениями, восходит от картины к душе ее, от непосредственных образов, прекрасных в своем самостоятельном существовании, к скрытой в них духовной идеальности, придающей им двойную силу.

Говорят, что символисты непонятны. В каждом направлении есть степени, любую черту можно довести до абсурда, в каждом кипении есть накипь. Но нельзя определять глубину реки, смотря на ее пену. Если мы будем судить о символизме по бездарностям, создающим бессильные пародии, мы решим, что эта манера творчества – извращение здравого смысла. Если мы будем брать истинные таланты, мы увидим, что символизм – могучая сила, стремящаяся угадать новые сочетания мыслей, красок и звуков и нередко угадывающая их с неотразимой убедительностью.

Если вы любите непосредственное впечатление, наслаждайтесь в символизме свойственной ему новизной и роскошью картин. Если вы любите впечатление сложное, читайте между строк, – тайные строки выступят и будут говорить с вами красноречиво.

1900

В.Я. Брюсов

КЛЮЧИ ТАЙН

...Искусство есть постижение мира иными, не рассудочными путями. Искусство – то, что в других областях мы называем откровением. Создания искусства – это приотворенные двери в Вечность.

Явления мира, как они открываются нам во Вселенной – растянутые в пространстве, текущие во времени, подчиненные закону причинности – подлежат изучению методами науки, рассудком. Но это изучение, основанное на показаниях наших внешних чувств, дает нам лишь приблизительное знание. ... Наука лишь вносит порядок в хаос ложных представлений и размещает их по рангам, делая возможным, облегчая их узнание, но не познание.

Но мы не замкнуты безнадежно в этой «голубой тюрьме», пользуясь образом Фета. Из нее есть выходы на волю, есть просветы. Эти просветы – те мгновения экстаза, сверхчувственной интуиции, которые дают иные постижения мировых явлений, глубже

проникающие за их внешнюю кору, в их сердцевину. Исконная задача искусства и состоит в том, чтобы запечатлеть эти мгновения прозрения, вдохновения. Искусство начинается в тот миг, когда художник пытается уяснить самому себе свои темные, тайные чувствования. Где нет этого уяснения, нет художественного творчества. Где нет этой тайности в чувстве, нет искусства...

Пусть же современные художники сознательно куют свои создания в виде ключей тайн, в виде мистических ключей, растворяющих человечеству двери из его «голубой тюрьмы» к вечной свободе.

1903

М. А. Кузмин

О ПРЕКРАСНОЙ ЯСНОСТИ

...Есть художники, несущие людям хаос, недоумевающий ужас и расщепленность своего духа, и есть другие – дающие миру свою стройность. Нет особенной надобности говорить, насколько вторые, при равенстве таланта, выше и целительнее первых, и нетрудно угадать, почему в смутное время авторы, обнажающие свои язвы, сильнее бьют по нервам, если не «жгут сердца» мазохических слушателей. Не входя в рассмотрение того, что эстетический, нравственный и религиозный долг обязывает человека (и особенно художника) искать и найти в себе мир с собою и с миром, мы считаем непреложным, что творения хотя бы самого непримиренного, неясного и бесформенного писателя подчинены законам ясной гармонии и архитектоники. Наиболее причудливые, смутные и мрачные вымыслы Эдгара По, необузданные фантазии Гофмана нам особенно дороги именно потому, что они облечены в кристальную форму. Что же сказать про бытовую московскую историю, которая была бы одета в столь непонятный, темный космический убор, что редкие вразумительные строчки нам казались бы лучшими друзьями после разлуки? Не сказал ли бы подозрительный человек, что автор пускает туман, чтобы заставить не понять того, в чем и понимать-то нечего? Это несоответствие формы с содержанием, отсутствие контуров, ненужный туман и акробатский синтаксис могут быть названы не очень красивым именем. Мы скромно назовем это безвкусием.

Пусть ваша душа будет цельна или расколота, пусть миропостижение будет мистическим, реалистическим, скептическим или даже идеалистическим (если вы до того несчастны), пусть приемы творчества будут импрессионистическими, реалистическими, натуралистическими, содержание – лирическим или фабулистическим, пусть будет настроение, впечатление – что хотите, но, умоляю, будьте логичны – да простится мне этот крик сердца! – логичны в замысле, в постройке произведения, в синтаксисе...

...Если бы я мог кому-нибудь дать наставление, я бы сказал так: «Друг мой, имея талант, то есть умение по-своему, по-новому видеть мир, память художника, способность отличать нужное от случайного, правдоподобную выдумку,— пишите логично, соблюдая чистоту народной речи, имея свой слог, ясно чувствуйте соответствие данной формы с известным содержанием и приличествующим ей языком, будьте искусным зодчим как в мелочах, так и в целом, будьте понятны в ваших выражениях». Любимому же другу на ухо сказал бы: «Если вы совестливый художник, молитесь, чтобы ваш хаос (если вы хаотичны) просветился и устроился или покуда сдерживайте его ясной формой: в рассказе пусть рассказывается, в драме пусть действуют, лирику сохраните для стихов, любите слово, как Флобер, будьте экономны в средствах и скупы в словах, точны и подлинны, – и вы найдете секрет дивной вещи – прекрасной ясности, – которую назвал бы я «кларизмом» (clarus (lat) – ясный)».

1913

«ПОЭЗОСБОРНИК» – ПОДБОРКА СТИХОВ ИЗ ПОЭЗИИ СИМВОЛИСТОВ

ИГОРЬ СЕВЕРЯНИН*

Я, гений Игорь-Северянин,
Своей победой упоен:
Я повсеградно оэкранен!
Я повсесердно утвержден!

От Баязета к Порт-Артуру
Черту упорную провел.
Я покори́л Литературу,
Взорлил, гремящий, на престол!
Я, — год назад, — сказал: «Я буду!»
Год отсверкал, и вот — я есть!
1912. Октябрь

Мороженое из сирени!

– *Мороженое из сирени! Мороженое из сирени!*
Полпорции десять копеек, четыре копейки буше.
Сударышни, судари, надо ль? не дорого — можно без
прений...
Поешь деликатного, площадь: придется товар по душе!

Я сливочного не имею, фисташковое все распродал...
Ах, граждане, да неужели вы требуете крем-брюле?
Пора популяри́ть изыски, утончиться вкусам народа,
На улице специ́и кухню, огимнив эксцесс в вирелэ!

Сирень — сладострастья эмблема. В лилово-изнеженном
крене,
Зальдись, водопадное сердце, в душистый и сладкий
пушок...

– *Мороженое из сирени! Мороженое из сирени!*
Эй, мальчик со сбитнем, попробуй! Ей-богу, похвалишь,
дружок!
1912 Сентябрь

Увертюра

Колье принцессы — аккорды лиры,
Венки созвездий и ленты лье,
А мы, эстеты, мы — ювелиры.

Мы ювелиры таких колье.

Колье принцессы — небес палаццо,
Насмешка, горечь, любовь, грехи,
Гримаса боли в лице паяца...
Колье принцессы — мои стихи.

Колье принцессы, колье принцессы...
Но кто принцесса, но кто же та —
Кому все гимны, кому все мессы?
Моя принцесса — моя Мечта!
1910

Это было у моря

Поэма-миньонет

*Это было у моря, где ажурная пена,
Где встречается редко городской экипаж...
Королева играла — в башне замка — Шопена,
И, внимая Шопену, полюбил ее паж.*

*Было все очень просто, было все очень мило:
Королева просила перерезать гранат,
И дала половину, и пажиста истомила,
И пажиста полюбила, вся в мотивах сонат.*

*А потом отдавалась, отдавалась грозово,
До восхода рабыней проспала госпожа...
Это было у моря, где волна бирюзова,
Где ажурная пена и соната пажиста.
1910 Февраль*

Вонзите штопор в упругость пробки, —
И взоры женщин не будут робки!..
Да, взоры женщин не будут робки,
И к знойной страсти завьются тропки...
Плесните в чаши янтарь муската
И созерцайте цвета заката...
Раскрасьте мысли в цвета заката
И ждите, ждите любви раската!..
Ловите женщин, теряйте мысли...
Счет поцелуям — поди, исчисли!..
А к поцелуям финал причисли, —
И будет счастье в удобном смысле!..
1909

Это страшно...

*Это страшно! — все одно и то же:
Разговоры, колкости, обеды,
Зеленик, прогулка, море, сон,
Граммфон, тоска, соседей рожки,
Почта, телеграммы про победы,
И в саду все тот же самый клен...
Из окна коричневая паишня
Грандиозной плиткой шоколада
На зеленой скатерти травы.
Где сегодняшний и где вчерашний Дни?
Кому была от них услада?
Я не знаю! Знаете ли вы?
1915 Лето Тойла*

**И. Северянин. Я избран королем поэтов. Стихи и проза. – М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. – 592 с.*

НИКОЛАЙ ГУМИЛЕВ*
(1905-1910)

Credo

Откуда я пришел, не знаю...
Не знаю я, куда уйду,
Когда победно отблистаю
В моем сверкающем саду.

Когда исполнюсь красотой,
Когда наскучу лаской роз,
Когда запросится к покою
Душа, усталая от грез.

Но я живу, как пляска тенен
В предсмертный час больного дня,
Я полон тайною мгновений
И красной чарою огня.

Мне все открыто в этом мире —
И ночи тень, и солнца свет,
И в торжествующем эфире
Мерцанье ласковых планет.

Я не ищу больного знания,
Зачем, откуда я иду;
Я знаю, было там сверканье
Звезды, лобзающей звезду.

Я знаю, там звенело пенье
Перед престолом красоты,
Когда сплетались, как виденья,
Святые белые цветы.

И, жарким сердцем веря чуду,

Поняв воздушный небосклон,
В каких пределах я ни буду,
На все наброшу я свой сон.

Всегда живой, всегда могучий,
Влюбленный в чары красоты.
И вспыхнет радуга созвучий
Над царством вечной пустоты.

Сады души

Сады моей души всегда узорны,
В них ветры так свежи и тиховейны,
В них золотой песок и мрамор черный,
Глубокие, прозрачные бассейны.
Растенья в них, как сны, необычайны,
Как воды утром, розовеют птицы,
И — кто поймет намек старинной тайны?
В них девушка в венке великой жрицы.
Глаза, как отблеск чистой серой стали,
Изящный лоб, белей восточных лилий,
Уста, что никого не целовали
И никогда ни с кем не говорили.
И щеки — розоватый жемчуг юга,
Сокровище немислимых фантазий,
И руки, что ласкали лишь друг друга,
Переплетясь в молитвенном экстазе.
У ног ее — две черные пантеры
С отливом металлическим на шкуре.
Взлетев от роз таинственной пещеры,
Ее фламинго плавает в лазури.
Я не смотрю на мир бегущих линий,
Мои мечты лишь вечному покорны.
Пускай сирокко бесится в пустыне,
Сады моей души всегда узорны.

Жираф

Сегодня, я вижу, особенно грустен твой взгляд
И руки особенно тонки, колени обняв.
Послушай: далеко, далеко, на озере Чад
Изысканный бродит жираф.
Ему грациозная стройность и нега дана,
И шкуру его украшает волшебный узор,
С которым равняться осмелится только луна,
Дробясь и качаясь на влаге широких озер.
Вдали он подобен цветным парусам корабля,
И бег его плавен, как радостный птичий полет.
Я знаю, что много чудесного видит земля,
Когда на закате он прячется в мраморный грот.
Я знаю веселые сказки таинственных стран

Про черную деву, про страсть молодого вождя,
Но ты слишком долго вдыхала тяжелый туман,
Ты верить не хочешь во что-нибудь, кроме дождя.
И как я тебе расскажу про тропический сад,
Про стройные пальмы, про запах немислимых трав...
Ты плачешь? Послушай... далеко, на озере Чад
Изысканный бродит жираф.

Неаполь

Как эмаль, сверкает море,
И багряные закаты
На готическом соборе,
Словно гарпии, крылаты;
Но какой античной грязью
Полон город, и не вдруг
К золотому безобразью
Нас приучит буйный юг.

Пахнет рыбой, и лимоном,
И духами парижанки,
Что под зонтиком зеленым
И несет креветок в банке;
А за кучею навоза
Два косматых старика
Режут хлеб... Сальватор Роза
Их провидел сквозь века.

Здесь не жарко, с моря веют
Белобрысы туманы,
Все хотят и все не смеют
Выйти в полночь на поляны,
Где седые, грозовые
Скалы высятся венцом,
Где засела малярия
С желтым бешеным лицом.

И, как птица с трубкой в клюве,
Поднимает острый гребень,
Сладко нежится Везувий,
Расплескавшись в сонном небе.
Бьются облачные кони,
Поднимаясь на зенит,
Но, как истый лаццарони,
Все дымит он и храпит.

Вечер

Как этот ветер грузен, не крылат!
С надтреснутою дыней схож закат,
И хочется подталкивать слегка

Катящиеся вяло облака.
В такие медленные вечера
Коней карьером гонят кучера,
Сильней веслом рвут воду рыбаки,
Ожесточенней рубят лесники
Огромные, кудрявые дубы...
А те, кому доверены судьбы
Вселенского движения и в ком
Всех ритмов бывших и небывших дом,
Слагают окрыленные стихи,
Расковывая косный сон стихий.

**Н. Гумилев. Глоток зеленого шартреза: Стихи, проза, поэмы. – М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2001. – 640 с.*

АННА АХМАТОВА*

Сладок запах...

Сладок запах синих виноградин...
Дразнит опьяняющая даль.
Голос твой и глух и безотраден.
Никого мне, никого не жаль.

Между ягод сети-паутинки,
Гибких лоз стволы еще тонки,
Облака плывут, как льдинки, льдинки
В ярких водах голубой реки.

Солнце в небе. Солнце ярко светит.
Уходи к волне про боль шептать.
О, она наверное ответит,
А быть может, будет целовать.
<1911 - 1912?>

Вечерняя комната

*Я говорю сейчас словами теми,
Что только раз рождаются в душе.
Жужжит пчела на белой хризантеме,
Так душно пахнет старое саше.*

*И комната, где окна слишком узки,
Хранит любовь и помнит старину,
А над кроватью надпись по-французски
Гласит: «Seigneur, ayez pitié de nous».*

*Ты сказки давней горестных заметок,
Душа моя, не тронь и не ищи...
Смотрю, блестящих севрских статуэток
Померкли глянцевитые плащи.*

*Последний луч, и желтый и тяжелый,
Застыл в букете ярких георгин,
И как во сне я слышу звук виолы
И редкие аккорды клавесин.
< 1912 >*

Рыбак

Руки голы выше локтя,
А глаза синей, чем лед,
Едкий, душный запах дегтя,
Как загар, тебе идет.

И всегда, всегда распахнут
Ворот куртки голубой,
И рыбачки только ахнут,
Закрасневшись пред тобой.

Даже девочка, что ходит
В город продавать камсу,
Как потерянная бродит
Вечерами на мысу.

Щеки бледны, руки слабы,
Истомленный взор глубок,
Ноги ей щекочут крабы,
Выползая на песок.

Но она уже не ловит
Их привычную рукой.
Все сильнее биенье крови
В теле, раненном тоской.
23 апреля 1911

Три раза...

*Три раза пытаться приходила,
Я с криком тоски просыпалась
И видела тонкие руки
И красный насмешливый рот:
— «Ты с кем на заре целовалась,
Клялась, что погибнешь в разлуке,
И жгучую радость таила,
Рыдая у черных ворот?
Кого ты на смерть проводила,
Тот скоро, о, скоро умрет».
Был голос как крик ястребинный,
Но странно на чей-то похожий,
Все тело мое изгибалось,
Почувствовав смертную дрожь.
И плотная сеть паутины*

Упала, окутала ложе...
О, ты не напрасно смеялась,
Моя непрощенная ложь!
16 февраля 1911 Царское Село

*А.Ахматова. Все обещало мне его: Стихотворения. – М.:Изд-во ЭКСМО, 2003. – 384 с.

МАРИНА ЦВЕТАЕВА*

Моим стихам, написанным так рано,
Что и не знала я, что я — поэт,
Сорвавшимся, как брызги из фонтана,
Как искры из ракет.
Ворвавшимся, как маленькие черти,
В святилище, где сон и фимиам,
Моим стихам о юности и смерти,
— Нечитанным стихам!—
Разбросанным в пыли по магазинам
(Где их никто не брал и не берет!),
Моим стихам, как драгоценным винам,
Настанет свой черед.
Май 1913 Коктебель

Август — астры,
Август — звезды,
Август — грозди
Винограда, и рябины
Ржавой — август!
Полновесным, благосклонным
Яблоком своим имперским,
Как дитя, играешь, август.
Как ладонью, гладишь сердце
Именем своим имперским:
Август!— Сердце!
Месяц поздних поцелуев,
Поздних роз и молний поздних
Ливней звездных —
Август!—
Месяц Ливней звездных!
Февраль 1917

Мой день беспутен и нелеп:
У нищего прошу на хлеб,
Богатому даю на бедность,
В иголку продаваю — луч,
Грабителю вручаю — ключ,
Белилами румяню бледность.

Мне нищий хлеба не дает*

Богатый денег не берет,
Луч не вдевается в иголку,
Грабитель входит без ключа,
А дура плачет в три ручья —
Над днем без славы и без толку.
29 июля 1918

Горечь! Горечь! Вечный привкус
На губах твоих, о страсть!
Горечь! Горечь!
Вечный искус —
Окончательнее пасть.
Я от горечи — целую
Всех, кто молод и хорош.
Ты от горечи — другую
Ночью за руку ведешь.
С хлебом ем, с водой глотаю
Горечь-горе, горечь-грусть.
Есть одна трава такая
На лугах твоих, о Русь.
10 июня 1917

*М. Цветаева. Стихотворения и поэмы.- Алма-Ата: Жалын, 1988. – 400 с.

Подборка Ж.А. Нуршаиховой

РАЗДЕЛ 5

☞ ЛИНГВОГЛОССАРИЙ

Актуализация – это (от лат. actualis — деятельный) реализация потенциальных свойств языковых элементов в речи, приспособление их к требованиям данной речевой ситуации.

Билингва – это двуязычное представление переведённого текста (литературы, документов) — на языке оригинала и на языке перевода.

Внеязыковые средства общения – это дополнительные к звуковой речи и сопровождающие ее средства выражения мыслей, чувств, волеизъявления (мимика, жесты, ситуация).

Глоссематика – это (от греч. glossa — язык + sema — знак) лингвистическая теория (одно из направлений структурализма), построенная на чисто дедуктивном и априористическом характере методов исследования, представляющая собой своего рода алгебру языка. Язык рассматривается как система отношений, не зависящая от реальных значений (в плане содержания) и реальных звучаний (в плане выражения). См. [структурализм](#).

Диалог (как лингвистический термин) – это (греч. dialogos — беседа) форма речи, при которой происходит непосредственный обмен высказываниями между

двумя или несколькими лицами. Условия, в которых протечет диалогическая речь, определяют ряд ее особенностей, к которым относятся: краткость высказываний (особенно в вопросо-ответной форме диалога, в меньшей степени при смене предложений-реплик), широкое использование внеречевых средств (мимика, жесты), большая роль интонации, разнообразие особых предложений неполного состава (чему способствует не только естественная опора на реплики собеседника, но и обстановка беседы), свободное от строгих норм книжной речи синтаксическое оформление высказывания, заранее не подготовленного, преобладание простых предложений, характерное для разговорной речи вообще, и т. д.

Естественный язык – это язык в собственном смысле слова, человеческий язык как важнейшее средство общения, орудие формирования и выражения мысли (ср.: искусственные языки). Термин естественный” в приведенном сочетании не следует понимать как “данный самой природой; наоборот, вся история человеческого языка показывает, что он — результат творческих усилий многих тысяч поколений человеческого рода.

Имплицитный – это (фр. *implicite* — подразумеваемый, скрыто содержащийся, от лат. *implicitum*) невыраженный, подразумеваемый; неразвернутый. Имплицитная конструкция (например, причастный или деепричастный оборот по сравнению с соответствующим придаточным предложением). Ср.; эксплицитный.

Какография – это (от греч. *kakos* — плохой + *grapho* — пишу) педагогически не обоснованный прием обучения орфографии, заключающийся в том, что ученику предлагается для исправления текст с умышленно сделанными в нем ошибками.

Лингвокультурология – это комплексная научная дисциплина синтезирующего типа, изучающая взаимосвязь и взаимодействие культуры и языка в его функционировании и отражающая этот процесс как целостную структуру единиц в единстве их языкового и внеязыкового (культурного) содержания при помощи системных методов и с ориентацией на современные приоритеты и культурные установления (систем норм и общественных ценностей).

Монолог – это (от греч. *monologos* из *monos* — один + *logos* — речь) форма речи, обращенной говорящим к самому себе, не рассчитанной на словесную реакцию другого лица. Монологическая речь, в отличие от диалогической, характеризуется своей развернутостью, что связано со стремлением широко охватить тематическое содержание высказывания, наличием распространенных конструкций, грамматической их оформленностью.

Необратимость (необратимые отношения) – это синтаксические отношения неравноправия между двумя элементами (словами, предложениями), характеризующиеся тем, что один из них не так относится к другому, как этот другой к первому. Отец ученика не то же, что ученик отца. Показатель необратимых отношений принадлежит только одному из соотносящихся элементов, выражен только в нем или помещается при нем. Тетрадь ученика (окончание второго слова служит показателем его синтаксической зависимости). Приезд в город (наличие предлога при зависимом слове). В клубе стало скучно, потому что молодежь разошлась.—Молодежь разошлась, потому что в клубе стало скучно. В обоих случаях союз потому что находится во внутренней связи только с одной частью сложного предложения, и отрыв его от этой части с перенесением в другую часть не нарушает отношений необратимости, но меняются местами причина в следствие. Ср. предложения с обратимостью, в которых союз стоит между двумя частями, не образуя смыслового единства ни с одной из них: В клубе стало скучно, и молодежь разошлась.—

Молодежь разошлась, и в клубе стало скучно (синтаксические отношения, находящие свое выражение в соединительной связи частей, в обоих случаях одни и те же, меняются только логические оттенки, формально ничем не выраженные). Необратимость характерна для подчинения.

Ономатопея – это (греч. *onomatopoeia* — производство названий, от *онома* — имя + *роіео* — делаю, творю) звукоподражание, образование слов, условно воспроизводящих природные звуки, крики животных и т. д. (гав-гав, ку нареку, мяу), а также создание слов путем звукоподражания (гавкать, кудахтать, куковать, мяукать).

Парадигма – это (греч. *paradeigma* — пример, образец).

1. Система флективных изменений, являющихся образцом формообразования для данной части речи. Парадигма первого склонения имен существительных. Парадигма мягкого склонения имен прилагательных. Парадигма второго спряжения глагола.

2. Совокупность форм словоизменения одного и того же слова. Парадигма имени существительного стол.

Парадигматика – это рассмотрение единиц языка как совокупности структурных единиц, связанных отношениями противопоставления, но сопоставляемых друг с другом, включение их в ряды “по вертикали” — столбики (падежные формы одного склоняемого слова или личные формы одного глагола, один и тот же корень в разных аффиксальных окружениях, ряд позиционно чередующихся звуков). Ср.: синтагматика.

Репрезентация – это (франц. *representation* — воспроизведение, показ) представление языковых фактов в условиях наибольшей убедительности.

Структурализм – это направление в языкознании, ставящее целью лингвистического исследования раскрытие главным образом внутренних отношений и зависимостей компонентов языка, его структуры, понимаемой, однако, различно разными структуралистскими школами. Основные направления структурализма следующие: 1) Пражская лингвистическая школа, 2) американский структурализм, 3) Копенгагенская школа, 4) Лондонская лингвистическая школа. Отталкиваясь от предшествующего младограмматического направления в языкознании (См. младограмматики), структурализм выдвинул некоторые положения, общие для различных его направлений. В противовес младограмматикам, утверждавшим, что реально существуют лишь языки отдельных индивидов, структурализм признает наличие языка как цельной системы. “Атомизму” младограмматиков, изучавших лишь отдельные, оторванные друг от друга языковые единицы, структурализм противопоставляет целостный подход к языку, рассматриваемому как сложная структура, в которой роль каждого элемента определяется его местом по отношению ко всем другим элементам, зависит от целого. Если младограмматики единственно научным считали только историческое исследование языка, не придавая значения описанию его современного состояния, то структурализм преимущественное внимание уделяет синхронии. Общим для различных направлений структурализма является также стремление к точным и объективным методам исследования, исключение из него субъективных моментов. Наряду с общими чертами отдельным направлениям структурализма присущи заметные расхождения.

Представители Пражской школы, или школы функциональной лингвистики (В. Матезиус, Б. Гавранек, Б. Трнка, И. Вахек, Вл. Скаличка и др., выходцы из России Н. С. Трубецкой, С. О. Карцевский, Р. О. Якобсон), исходят из представления о языке как о функциональной системе, оценивают языковое явление с точки зрения той функции, которую оно выполняет, не игнорируют его смысловую сторону (в противоположность, например, многим

американским структуралистам). Отдавая приоритет синхроническому исследованию языка, они не отказываются и от диахронического его изучения, учитывают эволюцию языковых явлений, чем также отличаются от многих других представителей структурализма. Наконец, в отличие от последних Пражская школа функциональной лингвистики учитывает роль Экстралингвистических факторов, рассматривает язык в связи с общей историей народа и его культурой. Большой вклад внесли представители Пражской школы в развитие общей фонетики и фонологии, и разработку грамматики (теория актуального членения предложения, учение о грамматических оппозициях), функциональной стилистики, теории языковой нормы и т. д. Американский структурализм представлен рядом течений, таких, как дескриптивная лингвистика (Л. Блумфилд, Г. Глисон), школа порождающей грамматики и, в частности, трансформационного анализа (Н. Хомский, Р. Лиз), и др. Общей их чертой является утилитарная направленность лингвистических исследований, их связь с разнообразными прикладными задачами. Большое внимание уделяется разработке методики лингвистического исследования, определению границ применения отдельных методов и приемов, выяснению степени надежности ожидаемых в каждом случае результатов и т. д. См. дескриптивная лингвистика, [порождающая грамматика](#), непосредственно составляющие. Копенгагенская школа выдвинула особое направление в структурализме — глоссематику. Датские структуралисты (В. Брендаль, Л. Ельмслев) рассматривают язык как систему “чистых отношений”, в отвлечении от материальной субстанции, и изучают лишь зависимости, существующие между элементами языка и образующие его систему. Они стремятся создать строгую формально-лингвистическую теорию, которая, однако, оказывается пригодной лишь для отдельных аспектов изучения языка. См. глоссематика. Лондонская лингвистическая школа играет менее заметную роль в структурализме. Представители этого направления особое внимание уделяют анализу лингвистического и ситуационного контекста, а также социальным аспектам языка, признавая функционально значимым лишь то, что имеет формальное выражение.

Тильда – это (исп. tilde — знак над буквой п, обозначающий мягкость произношения этого звука) диакритический знак в виде короткой волнистой черточки [~], используемый, в частности, в словарях для обозначения слова или его части при их повторении.

ЛИТЕРАТУРА

1. Онлайн словари. – режим доступа:
http://onlineslovari.com/slovar_lingvisticheskikh_terminov/page/slovarnyiy_sostav_yazyika.1406/
2. Розенталь Д. Э., Теленкова М. А. Словарь-справочник лингвистических терминов – Москва, 1976 г.
3. Словарь лингвистических терминов. – режим доступа:
<http://www.textologia.ru/slovari/lingvisticheskie-terminy/?q=484>
4. Словарь социолингвистических терминов: словарь / Э.Д. Сулейменова [и др.]. – Алматы: Казак книверситети, 2007. – 330 с.

Подборка Ж.А. Нуршаиховой

РАЗДЕЛ 6
☞ СТРАНИЧКА ЮМОРА

За 30 лет работы с иностранными студентами было много юмористических ситуаций. Настолько много, что уже не первый год мы публикуем их в нашем разделе *Студенческий юмор*.

Из неопубликованного

1. Я путешествовала на Тибет и увидела наш фигуристый Земной шар
2. Он снял шляпу, и она увидела, что у него лысые волосы.
3. Мне нравится с ней калякать.
4. Девушка еще не вышла замуж, поэтому хочет искать себе достойную невесту.
5. У компьютера есть недостатки и достоинства.
6. С начинания изучения русский язык мне понравился.
7. Мужчина сделает стройной блондинке продолжение.
8. Он встал на колено, чтобы дарить ей бусы.
9. Молодой мужчина стоял на коленях и сказал: Марина, я тебя люблю!
10. Потом мужчина просительно смотрела на Марину и дарила ей бусы.
11. Одним словом, иногда любви нужно ревновать.
12. Друзья – это самые близкие люди в трудную минуту, которые придут на помощь.
13. Хотя иногда у нас с друзьями есть разные взгляды на одно дело.
14. Девушка гнушается этого мужчины.
15. Он сказал ей много романтических слов, но девушка еще не чувствовала сердце ее.
16. Они хорошо заговорили друг друга.
17. Яркая блондинка прошла мимо мужчины.
18. Нужно посылать того, кого нужно.
19. Может быть, этот юноша выиграл в любви, но я считаю, что он потерял в верности.
20. Антон сильный и зрелый мужчина, с первого взгляда любил Марину.
21. Внезапно женщина села на скамейку. Он внимательно сел рядом.
22. Вначале я не любила ее, потому что думала, что она хладнокровная.
23. Я думаю, что настоящая дружба – говорить все, даже грусть.
24. Одна из главных мечт – это путешествие по космосу. Я возмечтала о том, что когда-нибудь посету космос. Я хочу испытать неведомое. Когда мне будет 80 или 90 лет, я смогу осуществить желанное. У меня такая мысль, что путешествие в космос имеет опасность для жизни. Поэтому я боюсь сейчас ехать в космос, так как в моей жизни еще остается много времени. И я не хочу погибать. Но когда я буду старухой, я буду не так сильно бояться умереть. Я думаю, что это очень прекрасно, если последнее путешествие в твоей жизни будет по космосу.
25. Когда я вышла из терминала, таксисты увлеченно у меня спросили: «Девушка, такси надо?» Ха, я почувствовала, что казахи – добрый народ.
26. Мне нравится Алматы, потому что воздух здесь очень свежий, а люди здесь очень в восторге.
27. Как осенний лес, я падаю в любви с Алматы.

28. Очень холодно. Я хочу купить пальто, потому что я не знаю, где купить.
29. Осенью золотые листья висят в деревьях. И лежат на улице. Я понял, - это настоящая золотая осень.
30. Она надела платье в полоску и села рядом с ним.
31. Олег ждёт ее в том месте, держа в руках цветы и в костюме. Он сразу подошел к ней, даря цветы.
32. Мы отличаемся друг от друга менталитетом, языками, едами и т.д.
33. Мне понравились очень много явлений в Казахстане.
34. Гаишники мне здесь не понравились.
35. Здесь даже себя не чувствую, что я иностранка. Мне здесь весело, спокойно, уютно, поэтому я считаю, что Казахстан – моя вторая родина.
36. Я не боюсь тяжелой работы, но боюсь не смочь стать лучшим человеком в своей работе.
37. Я думаю, что мечты могут быть маленькими и большими. У меня разные мечты в разное время.
38. Она встретила молодого мужчину, и этот мужчина на первый глаз влюбился в эту девушку.
39. Лотосы красиво цветут. Лягушка прыгает в воду. Утята с их мамой плывут и пьют.
40. Каждый день люди пошли в море и ловили рыбу. Хорошие лодки у них, достаточные и большие зернохранилища у них есть.
41. Но вдруг после обеда пошел ветер, дождь пошел. Очень большой ветер летает над домом.
42. Ветер идет, дождь тоже идет... . Птицы стоят на мели, крокодил отдыхает на берегу моря. Синее море не так красиво и добросердечно. Лодка тоже боится такой плохой погоды. Все сидят в доме, потому что в доме лучше.
43. Честно говоря, я плохо знаю о Корее, о корейцах и о корейских праздниках.
44. Перед знакомством у меня были стереотипы о других народах. Сейчас я стараюсь не думать о национальности, когда знакомлюсь с новым человеком. Так как я знаю, что национальность не сможет влиять на мою мысль.
45. Корейцы не любят делать медленно. В Корее совсем все работают быстро. Особенно работы как бюрократия, госслужащие очень старательные. Для корейцев это естественно. Поэтому, приехав в Казахстан, меня смущало испытывать казахскую бюрократию.
46. Корея находится в Азии, а Америка находится в Америке. Но все люди похожи на жизнь: женятся, разводятся и рожают детей.
47. Мы хотим жить счастливо. Мы помогаем друг другу и умеем сочувствовать не только своим людям и другим народам, даже иностранцам.
48. Американские и корейские семьи различаются воспитанием. Дети в американской семье обычно самостоятельные и осмотрительные. Но в корейской семье – зависимые.
49. Есть непонятные черты иностранцев и их привычек. Если возьму примеры, мне трудно понимать, что у казахов есть снисходительное отношение к срокам и датам.
50. Знание разницы культур и действительно принять это – разные вещи. Но можно сказать, знать других и сравнивать их – это расширяет твое кругозрение на чужой и на свой мир.
51. О корейцах я узнал, что они трудолюбивы, уважают старших людей, любят алкоголь, собираются в любом месте всего мира только со своей нацией и отмечают два праздника Нового года.
52. Корея – сосед Японии, но у меня было много неизвестной информации. Мне свежо узнать о соседе.

53. Корецы – трудоголик. Корецы всегда заняты, куда-то бегают спешно. Они не знают, что делать, когда не работают. Чувствуют себя беспокойно.
54. Корецы, как кастрюля. Они жарко отвечают на события и сразу становятся равнодушными. В Коре часто сравнивают такой характер с кастрюлей, которая легко становится горячей и сразу остывает.
55. Преподаватель, вы, как свеча. Зажгли себя и зажигаете нас.
56. По мере развития Интернета электронная коммерция популярна на каждом угле в китайской жизни ...
57. Межкультурное сознание.
58. Разные словенные привычки и смыслы.
59. Я его успокоил, но бес сегодня выходной.
60. Здравствуй, преподаватель. Как у вас тело? Как тело у преподаватель Людмила?

Собрала Ж.А. Нуршаихова

РАЗДЕЛ 7 Ø ОБ АВТОРАХ

КазНУ имени аль-Фараби, факультет довузовского образования, кафедра языковой и общеобразовательной подготовки иностранцев (Казахстан, Алматы):

Айтпаева А.С. – старший преподаватель, asaitpay@mail.ru
Ахмедова А.К. – старший преподаватель, aak_08@mail.ru
Дуйсенбаева Р.И. – старший преподаватель raihan-kz@mail.ru
Ешимов М.П. – к.ф.н., доцент, adai75@mail.ru
Игнатова Е.Р. – к.ф.н., доцент, Elenaignatova55@mail.ru
Казмагамбетова А.С. – к.ф.н., доцент, alma_kaz70@mail.ru
Калдыбаева Б.М. – старший преподаватель, kbm01@mail.ru
Каскабасова Х.С. – старший преподаватель, ks.kora@mail.ru
Кильдюшова И.В. – старший преподаватель, kildyushova-irin@mail.ru
Курманова Т.В. – старший преподаватель, Kurmanova.taisiya@mail.ru
Мацко И. В. – старший преподаватель, matskoi@mail.ru
Машинбаева Г.А. – к.ф.н., доцент, gulnaznuki@mail.ru
Мусаева Г.А. – к.ф.н., доцент, gulbagiza_70@mail.ru
Нуршаихова Ж.А. – д.ф.н., профессор, zhanara26n@mail.ru
Раимбекова А.А. – к.ф.н., доцент, raimbekova@yandex.kz
Саденова А.Е. – д.ф.н., доцент, sadenovaa@mail.ru
Толмачева Д.С. – к.ф.н., доцент, Diana.tolmacheva.51@mail.ru
Торохтий Л.С. – доцент, valtoro45@mail.ru
Шуховцова Т.А. – старший преподаватель, marashukh@mail.ru
Dusetaeva R.K. – старший преподаватель, roza_dusetaeva@mail.ru
Aznbakiyeva M.A. (Азнабакиева М. А.) – старший преподаватель, m_mary_84@mail.ru

КазНУ имени аль-Фараби, факультет филологии, литературоведения и мировых языков (Казахстан, Алматы):

Алтынбекова О. Б. – д.ф.н., профессор, oliviaec@mail.ru
Айтжан С.С. – ф.ғ.к., доцент.
Илесова Қ. Ә. – аға оқытушы.
Ермагулова А. А. – 1-курс магистранты, kaf.inos@mail.ru (ғылыми жетекшісі: филол. ғыл. канд. Иманалиева Ғ. Қ.)

КазНУ имени аль-Фараби, ФЭФ, кафедра общей и этнической педагогики (Казахстан, Алматы):

Касымова Р.С. – к.пед.н., доцент.

Әл-Фараби ат. ҚазҰУ мемлекет және құқық теориясы мен тарихы факультеті (Казахстан, Алматы):

Жарболова А. Ж. – з.ғ.к., конституциялық және әкімшілік құқығы кафедрасының доценті міндетін атқарушы.

Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет (Украина, Харьков):

Божко Н. М. – к.ф.н., доцент, nmb51@mail.ru

Демьянова В. Г. – к.пед.н., доцент.

Моргунова Н. С. – к.психол.н., доцент, зав.кафедрой языковой подготовки, morgan.ns@mail.ru

Моргунова С. А. – преподаватель, morgan.ns@mail.ru

Приходько Алена Михайловна – старший преподаватель, alena_prikhodko_74@mail.ru

Рязанцева Д. В. – к.пед.н., доцент, dryazantseva@mail.ru

Семененко И. Е. – к.пед.н., доцент, inga.semenenko@ukr.net

Уварова Т. Ю. – к.пед.н., старший преподаватель, uvarova_hnadu@ukr.net

Цимбал Т. Н. – старший преподаватель, tania-nik@yandex.ru

КазНПУ им. Абая (Казахстан, Алматы):

Бегалиева С. Б. – д.пед.н., профессор, зав.кафедрой филологических дисциплин для иностранных граждан, sbegalieva@mail.ru

Сәтбаев Қ.И. атындағы ҚазҰТЗУ (Алматы):

Әбдісүлейменова Р. Ш. – п.ғ.к., доцент.

Итемирова А. С. – аға оқытушы, акад. доцент, akmaral.itemirova@mail.ru

Рыскелдиева Г. Д.

Орталық Азия университеті (Алматы):

Карамендина М. Ә. – karamendina70@mail.ru

Аманова Ж. Ж. – магистрант II курса, zhanyl_1971@mail.ru (научный руководитель Балтабаева Г. С., ф.ғ.д.),

№81 мектеп-гимназия (Алматы):

Берденова К. А. – қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі, ғылым магистрі aldiyarmyrazbek@gmail.com

№167 жалпы білім беретін мектеп (Алматы):

Дурумбаева К. М. – бастауыш сынып мұғалімі, dkarla1974@mail.ru

Средняя школа имени Жамбыла (Жамбылская область, район Т. Рыскулова):

Диярова Г. Д. – учитель.

